

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

—o—o—o—

ಯಾದವಾದ್ರಿನಿವಾಸಿ—ಪೂರ್ವೋತ್ತರಮೀನಾಂ ಸಾಭೂಷಣ

ಬಾಲಧನ್ವಿ ಕುಲೋತ್ತಂಸರಾದ

ದೇವಶಿಖಾಮಣಿ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರಿಂದ

ವಿರಚಿತವಾದ

ತತ್ವಶುದ್ಧಿ

ಎಂಬ ವೇದಾಂತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದ ಒಂದನೆಯ ಭಾಗ

ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದ

ಬೆಂಗಳೂರು ಚಿಕ್ಕಪೇಟೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪವರ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್‌ನಲ್ಲಿ

ಮುದ್ರಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

(ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ರಚಿಸಿದರು)

1927.

ಕಾಶೀ, ಪ್ರಯಾಗ, ಕಾಫ್‌ಪೂರ್, ಲಖನೋ, ಥಿಲ್ಲೀ, ಮುಜಫರ್‌ಪೂರ್, ದರಭಂಗಾ, ಜನಕಪುರ್, ಕಲಕತ್ತಾ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಸಂಚರಿಸಿ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನೂ ಜ್ಞಾನಾಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾ ಬಂದೆವು.

ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಲಿಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೋ, ಅಥವಾ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದ ದುರ್ವ್ಯವದ ದುರ್ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದಲೋ ರೀವಾನರೇಶರು ಕಿಂತ್ಯರೇಷರಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥರಾದುದರಿಂದ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಶೈಥಿಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಿಸಲು ಆಯೋಧ್ಯಾನಗರಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಂದೆವು.

ಆದರೂ ಆರಂಭಿಸಿದ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ತಾಟಸ್ಥ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸಲು ಇಷ್ಟವಿರಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪುನಃ ಅದೇ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಬಲಪಡಿಸಿಕೊಂಡು—

“ ಗೋವರ್ಧನೋ ಗರಿವರೋ ಯಮುನಾ ನದಿಃ ಸಾ ಬೃಂದಾವನಂ ಚ ಮಧುರಾ ಚ ಪುರೀ ಪುರಾಣೀ ||
ಅಮೃತಂ ಹಂತ ಸುಲಭಾಃ ಕೃಷಿಣಾಂ ಜನಾನಾಮೇತಂ ಭವತ್ಪರಜಾತಾರಜುಷಃ ಪ್ರದಾತಾಃ || ”

ಎಂಬಂತೆ—ಜಲಕ್ರೀಡಾಸಮಾಸಕ್ತಗೋಪೀಜನಮುಖಗಂಡೂಪಜಲಪವಿತ್ರಿತವಾದ ಯಮುನಾಸಲಿಲತರಂಗಗಳಿಂದ ತರಂಗಿತವಾಗಿಯೂ, ವೇಣುನಾದವಿಶಾರದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಂಘ್ರಿರೇಣುವಿಭೂಷಿತರಮಣೀಯನದೀಪುಳೇನವಿರಾಜಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಬೃಂದಾವನಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನೇದಿ, ಅಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕೆಲವು ಮಹಾಶಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸವಿದ್ಯಾಲಯವೆಂಬ ದಾರ್ಶನಿಕವಿದ್ಯಾಶಾಲೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಜನವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ವಹಿಸಿ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಪ್ರವಚನ, ಉಪನ್ಯಾಸ, ಗ್ರಂಥರಚನೆ, ಗ್ರಂಥಮುದ್ರಣ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಂದ ಮೂವತ್ತುನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳುಗಳನ್ನು ಆನಂದದೊಡನೆ ಕಳೆದು ಅವಶ್ಯಕತೆಯಾದ ಕೆಲವು ಗೃಹಕೃತ್ಯವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ೧೯೩೩ನೆಯ ನವಂಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವದೇಶಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿ ಒಂದು ಬೆಂಗಳೂರು ಮಲ್ಲೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ವಾಸಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಬಂದೆವು.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿನ ಅಸ್ತಿತ್ವಮಹಾಜನಗಳು ಚಾರ್ವಾಕದರ್ಶನ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತದರ್ಶನದ ವರೆಗೂ ಇರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೈರಡು ದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಪುಲವಾದ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದುದರಿಂದ ಮಹನೀಯರ ಶಾಸನವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಲಾರದೆ, ಇವರ ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನೂ ಭಗವತ್ತೀಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಭಾವಿಸಿ ವೈದಿಕಮತಪ್ರಚಾರಣವೆಂಬ ಸ್ವೋದ್ದೇಶಪೂರಣಕ್ಕೆ ಇದೊಂದು ಸುಸಮಯವು ದೊರಕಿತೆಂದು ತಿಳಿದು, ಅದೇ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ೧೯೩೩ನೆಯ ನವಂಬರ್ ೪ನೆಯ ತಾ|| ಮೊದಲು ತಿಂಗಳ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಗೆ ಆಗುವ ೨೭ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ

ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಸಾಯಂಕಾಲ ಆರೂವರೆಘಂಟೆಯಿಂದ ಎಂಟೂವರೆಘಂಟೆಯ ವರೆಗೆ ಉತ್ತರಾರ್ಧನಗಳಲ್ಲಿ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕಾಯಿತು.

ಈ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೇಳಿದ ಗುಣೈಕಪಕ್ಷವಾತಿಕಳಾದ ಆ ಮಹಾಶಯರು —“ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಗಳಾದ ಇಷ್ಟೊಂದು ಗಹನವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇಷ್ಟು ಸುಲಲಿತವಾಗಿ ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಉಪನ್ಯಾಸಿಸಿದುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿಯೂ ಶ್ಲಾಘನೀಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು; ಆದರೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಅರ್ಥವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಭಾರಣೆಮಾಡುವುದು ಅರ್ವಾಚೀನರಿಗೆ ಸುಲಭ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ; ಪ್ರಾಚೀನಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೇ ಅಭ್ಯಸಿಸಿ ಭಾರಣೆಮಾಡುವುದೆಂದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯ ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಅದೂ ಶಕ್ಯವಲ್ಲ; ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷಾಪರಿಚಯವನ್ನೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದರೆ ಕಾಲವ್ಯಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಈ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಅದು ಆಗಲಾರದ ಕೆಲಸವಾಗಿರುವುದು; ಅದರ ಹವ್ಯಾಸಕ್ಕೇ ಹೋಗದೆ ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಬಿಡುವುದೆಂದರೆ ಭಾರತಧೂಮಿಯೊಳಗೆ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಸದ್ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದುದು ಆಸ್ತಿತ್ವದ ವಾಸನೆಯನ್ನು ನಿರ್ನಾಮಗೊಳಿಸಲಾರದಾದುದರಿಂದ ಉಪೇಕ್ಷೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಈಗ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಉಪಾಯವೇನೆಂದರೆ ಈ ಇಷ್ಟ ತ್ರೇಳು ದಿವಸಗಳ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸ್ತೋಬಾಲರಾದಿಯಾಗಿ ಸಂಕಿತವಾಮರವಿಭಾಗವಿಲ್ಲದಂತೆ ಎಲ್ಲರೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗೆ ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥರೂಪವಾಗಿ ಬರೆಯಬೇಕು ” ಎಂದು ಒತ್ತಾಯವಾಗಿ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರು.

ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಮಹಾಶಯರು—ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ದರ್ಶನಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯದಿದ್ದರೂ ವೇದಾಂತದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಸಾದಿತವಾಗಿರುವ ಪರಮವೈದಿಕಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನಾದರೂ ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥರೂಪವಾಗಿ ಅನುವಾದಮಾಡಿ ಆಸ್ತಿತ್ವದ್ಧಾಳುಜನೋಪಕಾರವನ್ನೂ, ದೇಶಭಾಷಾಸೇವೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಯೋಗಿಸಿದರು. ಈ ಎರಡನೆಯವರ ನಿಯೋಗವೇ ತತ್ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ನಮಗೂ ಹೊಳೆಯಿತು. ಏತಕ್ಕಂದರೆ,

“ ಅನಭ್ಯಾಸೇನ ವೇದಾನಾಮಾಚಾರಸ್ಯ ಚ ವರ್ಜನಾತ್ |

ಅಲಸ್ಯಾದನ್ನದೋಷಾಜ್ಞ ಮೃತ್ಯುರ್ವಿಶ್ವಾತ್ ಜಿಘಾಂಸತಿ ||

ಎಂಬ ಮನುವಚನದಂತೆ — ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸರಹಿತ್ಯದಿಂದಲೂ, ಶರೀರ ಮಾತ್ರಪೋಷಣಪರವಾದ ವೈದೇಶಿಕಭಾಷಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ಆಯುಸ್ಸಿನ ಮೂರು ಪಾಲೆಲ್ಲಾ ಕಳೆದುಹೋದುದರಿಂದಲೂ ಮೊದಲೇ ಭ್ರಾಂಗಳೊಂಡಿರುವ ಅರ್ವಾಚೀನರಾದ ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಪುನಃ ಚಾರ್ವಾಕಾದಿದರ್ಶನಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು ಮತ್ತಷ್ಟು ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ.

ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಪರಮವೈದಿಕಸಿದ್ಧಾಂತಗ್ರಂಥವನ್ನೇ ದೇಶ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿ ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಕೈಗಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ದೇಶೀಯ ಮಹಾಜನಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಇವರ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ದೂರೀಕರಿಸಿ ಸ್ವಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಇವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪರದರ್ಶನಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳ ದೌರ್ಬಲ್ಯ ಮತ್ತು ನಿಸ್ಸಾರತೆಗಳನ್ನೂ ಇವರಿಗೆ ದೇಶಭಾಷಾಗ್ರಂಥರಚನಾಮೂಲಕವಾಗಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಈ ಮಹಾಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನಾವು ಉದ್ದೋಗಿಸಿದೆವು.

ಇದಕ್ಕಾಗಿ 'ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವೇದಾಂತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥ ಒಂದನ್ನು ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿ ಆಸ್ಥಿಕಶಿರೋಮಣಿಗಳಾದ ತತ್ತ್ವಜು ಧುತ್ನಮಹಾಜನಗಳಿಗೆ ಪ್ರಥಮೋಪಹಾರರೂಪವಾಗಿ ಈಗ ಅರ್ಪಿಸುವೆವು.

ಅಭ್ಯೇತ್ಯಜನಗಳ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆರು ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿರುತ್ತೇವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಚಿತ್ತತ್ತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದವು ಒಂದನೆಯದು. ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಜೀವಪರಿಚ್ಛೇದ, ಈಶ್ವರಪರಿಚ್ಛೇದ, ನಿತ್ಯವಿಧ್ವಾತಿಪರಿಚ್ಛೇದ, ಜ್ಞಾನಪರಿಚ್ಛೇದ, ಅದ್ರವ್ಯಪರಿಚ್ಛೇದ ಎಂಬ ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಹೆಸರಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಆ ಆ ಅರ್ಥಗಳ ಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ವಿರದತಮವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವಂತೆ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು.

ಇದರಂತೆಯೇ ದಶೋಪನಿಷತ್ತುಗಳು, ಭಗವದ್ಗೀತೆ, ವೇದಾಂತಸೂತ್ರ, ವಿಷ್ಣು ಸಹಸ್ರನಾಮ, ತತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳಾದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕಸ್ಮೋತ್ರಗಳು, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಶ್ಯಂತೋಪಯೋಗಿಗಳಾಗಿರುವ ಸದ್ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ದೇಶಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅನುವಾದಮಾಡಿ ಮೂಲಗ್ರಂಥಸಹಿತವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿ ಪ್ರಚಾರಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿರುವೆವು.

ಈ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯ ಒಂದೊಂದು ಪರಿಚ್ಛೇದವೂ ವಿಷಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಅಂತರಾಳಿಕವಾದ ಅನೇಕಪ್ರಕರಣಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವುದು. ಜೇನು ಹುಳಗಳು ನಾನಾವುಪ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ತಾವೇ ಸಂಚರಿಸಿ ಅವುಗಳ ರಸವನ್ನು ಏಕತ್ರ ಕೂಡಿಸಿ ಮಧುವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಆ ರಸವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಉಪಕರಿಸುವಂತೆ—ತತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳಾದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಗ್ರಂಥಗಳೊಳಗೆ ಮೂವತ್ತಾರು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ನಾವೇ ಸಂಚರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಅಶಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರಮಾಡಬೇಕಾದ ಕ್ಲೇಶವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಈ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಒಂದೇ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಮಾಡಿ ಅಡಗಿಸಿ, ಆಸ್ಥಿಕಶ್ರದ್ಧಾಳುಮಹಾಜನರಿಗೆ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಈ ಮಧುವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಉಪಾಯನೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ಈ ಒಂದೇ

ಒಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸುವವರಿಗೆ ಮೂವತ್ತಾರು ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಾರಾಂಶವೂ ಹೃದ್ಯತವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಸಮಾಪಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ಆಗಲೇ ಇದನ್ನು ಶ್ರದ್ಧಾಳುಮಹಾಜನಗಳ ದೃಷ್ಟಿಪಥಕ್ಕೆ ಗೋಚರಪಡಿಸದಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯ ಸಂಕೋಚದೋಷವೇ ಕಾರಣವಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ. ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ವಿದ್ಯಾರ್ಥನ ವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುವಂತೆ ಇದರ ಮುದ್ರಣದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಬಾಹ್ಯಧನವನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಈ ಮಧುವನ್ನು ಅಸ್ತಿತ್ವಜನಜಿಹ್ವಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು. ಈ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದು ಹೋದವು. ಆದರೂ—

“ ಬೋಧಾರೋ ಮತ್ಸರಗ್ರಸ್ತಾಃ ಪ್ರಥಮಃ ಸ್ವಯದೂಷಿತಾಃ |

ಅಬೋಧೋಪಹತಾಶ್ಚಾನ್ಯೇ ಜೀರ್ಣಮಂಗೀ ಸುಭಾಷಿತಂ ” ||

ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವು ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಂಗಿಸಬಾರದೆಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ ಧನಸಂಕೋಚದೋಷವನ್ನೂ ಲಕ್ಷಿಸದೆ ಸ್ವಂತವ್ಯಯದಿಂದಲೇ ಇದರ ಮುದ್ರಣವನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಿಸಿ ಪ್ರಥಮಭಾಗವಾದ ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದವನ್ನು ಯಥಾಮತಿಯಾಗಿ ಸಂಶೋಧನಾ ದಿವ್ಯಾಕಾರಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ವೈದಿಕಮತಪ್ರವರ್ತನಾಭಿಲಾಷಿಗಳಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಮಹಾಜನಗಳ ಹಸ್ತಕ್ಕೆ ಧೂಷಣವಾಗುವಂತೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿರುವೆವು.

ಸ್ವೋಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸ್ವಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಮತ್ತು “ಸ್ವಬಾಹುಕೀರ್ತಿಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಗಾಯೇತ್” ಎಂಬಂತೆ ಪರಿಹಾಸ್ಯಕ್ಕೂ ಅಸ್ಪದವಾಗುವುದು. ಆದರೂ ಆಯುರ್ವೇದಾಭಿಜ್ಞರು ರೋಗಿಗಳ ರೋಗನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಸ್ವೋಪದಿಷ್ಟವಾದ ದಿವ್ಯೋಷಧಗಳಲ್ಲಿ ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ಶೀಘ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಂಥ ಔಷಧಗಳ ಕೆಲವು ಗುಣಗಳನ್ನು ಸ್ವೋಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವಂತೆ—ಅಸ್ತಿತ್ವರಾದ ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶೀಘ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಇದರ ಕೆಲವು ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ನಿವೇದಿಸುವೆನಾದುದರಿಂದ ಈ ನಿವೇದನವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಾರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿಯಕೂಡದು.

ಕರ್ಣಾಟಕದೇಶದಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಮಯವಾದ ವೇದಾಂತಗ್ರಂಥವು ಇದುವರೆಗೂ ಯಾವುದೂ ಅವರ್ಭವಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ವೇದಾಂತಸುಧಾಸರೋವರವನ್ನು ಅವಗಾಹಿಸಬೇಕೆಂಥ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವರಿಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥವೇ ಪ್ರಥಮಸೋವಾನವಾಗಿರುವುದು. ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ಯಾಪರಿಚಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಜನಸ್ತೋಮದಲ್ಲಿ ವೈದಿಕಮತಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಇದು ಪ್ರಥಮಶಾಖೆಯಾಗಿರುವುದು. ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದ ಮತಗಳ ನಿರ್ಮೂಲನಕ್ಕೆ ವಜ್ರಾಯುಧವಾಗಿರುವುದೆಂದರೆ ಸಾಲದು. ಸಕಲಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾದ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಆಕರವಾಗಿರುವುದೆಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಲ್ಲ. ಭಗವದ ಕಿ.

ಸಿದ್ಧಾಂಜನಕ್ಕೆ ಸ್ಫಟಿಕಮಯಪೇಟಿಕೆಯಾಗಿರುವುದೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಯಾರೂ ಒಪ್ಪದಿರಲಾರರು. ನಿಸ್ಸಾರವಾಗಿಯೂ ಅಸ್ಥಿರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಹೇಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೈರಾಗ್ಯವೆಂಬ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇದು ದಿವ್ಯರಸಾಯನವಾಗಿರುವುದೆಂದರೆ ಯಾರೂ ಆಕ್ಷೇಪಿಸರು. ಸಾರತಮವಾಗಿಯೂ ಶಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಭಗವತ್ಚರಣಾರವಿಂದ ಭಕ್ತಿಪೀಯೂಷಫಲವನ್ನು ಈಡುಗೈಯುವುದಕ್ಕೆ ಅಮೋಘವಾದ ಬಿಂಬವಾಗಿರುವುದೆಂದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಮೈಮರೆತು ಕೈಯೆತ್ತದಿರಲಾರರು. ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿ, ನೈರಾಗ್ಯರತ್ನಗಳಿಗೆ ಗಣಿಯಾಗಿಯೂ, ನಿತ್ಯಾನಂದಸೌಧಾರೋಹಣಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚೀಣಿಕೆಯಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೆಂದರೆ ತಲೆಮೂಗದಿರುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ ಹೆಚ್ಚು ಮಾತುಗಳೇಕೆ? ಒಂದುಸಲ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಹಾರ್ದಿಕಪ್ರೇಮದಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದ ಆಸ್ತಿಕ ಜನರಿಗೆ ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಅವಗಾಹಿಸಲು ಮನವೂಟಂಬಡದು.

ರಾವು ಬಹಾದೂರ್ ಪ್ರಾಕ್ತನವಿಮರ್ಶವಿಚಕ್ಷಣ ರಾ|| ಅ|| ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ ರವರು ತಮ್ಮ ಅಮೋಘವಾದ ಕಾಲದೊಳಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಸವಿಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವು ಸಮಯಗಳನ್ನು ಉವಾರಭಾವದಿಂದ ಕೊಟ್ಟಿರುವಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಕೃತಜ್ಞರಾಗಿರುವೆವೆಂಬುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಹಾರ್ದಿಕವಾದ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಅನೇಕವಾದ ವಂದನೆಗಳನ್ನೂ ಇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವೆವು.

ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಸ್ಥಲಿತಗಳೇನಾದರೂ ಕಂಡುಬಂದರೆ ಹಿತೈಷಿಗಳಾದ ವಾಚಕಮಹಾಶಯರು ಅವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವಲ್ಲಿ ನಮ್ರತೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ದ್ವಿತೀಯ ಸಂಸ್ಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರಿಪಡಿಸುವೆವು.

ಸಜ್ಜನವರ್ಧಿನೀಃ

ಮಲ್ಲೇಶ್ವರಂ,

ಬೆಂಗಳೂರು.

ತಾ|| ೪-೭-೧೯೨೭.

ದೇವಶಿಖಾಮಣಿ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯಃ

ಪೂರ್ವೋತ್ತರವಿಮಾನಾಂಸಾಧೂಷಣಃ,

ಯಾದವಾದ್ರಿನಿವಾಸಿಃ.

ಪುಸ್ತಕ ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳ:—

PANDIT. R. A. KRISHNA IYENGAR,

No 9/70 Sumpige Road,

Malleswaram, BANGALORE.

ಶ್ರೀಃ

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

ಅಥ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಾ ಅಚಿತತ್ತ್ವಷರಚ್ಛೇದಸ್ಯ ವಿಷಯಸೂಚೀ.

ಮಂಗಲಾಚರಣಂ.

ರಾಜಾಶೀರ್ವಾದಃ.

ಸಪ್ರಯೋಜನಂ ಸಕಾರಣಂ ಚ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಗ್ರಂಥರಚನಾಪ್ರತಿಜ್ಞಾ.

ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಶಬ್ದಾರ್ಥನಿರ್ವಚನಂ,

ಸಮಸ್ತಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ನಾರಾಯಣಸ್ವೈವ ತತ್ತ್ವಸ್ವರೂಪತ್ವಂ.

ನಿಶಿಷ್ಟದ್ವೈತಶಬ್ದಾರ್ಥನಿರ್ವಚನಂ.

ಸಮಸ್ತಪದಪ್ರಯೋಜನಂ.

ವಿಶಿಷ್ಟಪದಪ್ರಯೋಜನಂ,

ಯಥೋಕ್ತತತ್ತ್ವಪರಶ್ರುತೀನಾಂ ದಶವಿಧತ್ವಂ.

ಭೇದಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ.

ಅಭೇದಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ.

ಘಟಕಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ.

ಕಾರಣಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸಗುಣಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ.

ಶೋಧಕಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ.

ನಿರ್ವಿಕಾರಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ.

ನಿರ್ಗುಣಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ.

ಭೇದನಿಷೇಧಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ.

ತತ್ತ್ವಸ್ವರೂಪಪರಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸರ್ವೋಪನಿಷದಾಂ ನಾರಾಯಣ ಏವ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯಂ.

ಮತಾಂತರೇ ಸರ್ವಶ್ರುತೀನಾಮಸಾಮಂಜಸ್ಯಂ.

ಅದ್ವೈತಮತೇ ಸರ್ವಶ್ರುತಿವೈಯರ್ಥ್ಯಂ.

ದ್ವೈತಮತೇ ದ್ವೈತೇತರಶ್ರುತಿವೈಯರ್ಥ್ಯಂ.

ಸಾಂಖ್ಯಮತೇಪಿ ಸರ್ವಶ್ರುತಿವೈಯರ್ಥ್ಯಂ.

ಯೋಗಮತೇ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ತ್ರಿವಿಧಕಾರಣತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ.

ನ್ಯಾಯವೈಶೇಷಿಕಮತಯೋರಪಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧೋ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರವೈಯ

ರ್ಥ್ಯಂ ಚ.

ಸ್ಥೋತ್ರವಾದಿವೈಯಾಕರಣಮತೇ ನಾರಾಯಣಕಾರಣತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತಿ

ವಿರೋಧಃ.

೨೮ ನಿಾಮಾಂಸಕಮತೇ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಳಯೇಶ್ವರಾದಿಪ್ರತಿನಾದಕವಾಕ್ಯೈರ್ಯಥ್ಯಂ.

೨೯ ತಸ್ಮಾದ್ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ವೀಕಾರಾವತ್ಯಕತಾ.

೩೦ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸ್ಯ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಭೂಮಿತ್ವೋಪಸಂಹಾರಃ.

ಇತಿ ಪೀಠಿಕಾಪ್ರಕರಣಂ ಪ್ರಥಮಂ. || ೧ ||

೩೧ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯಭೇದೇನ ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

೩೨ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

೩೩ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಅದ್ರವ್ಯೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿತತ್ಪರಿಹಾರೌ.

೩೪ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಈಶ್ವರೇ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿತತ್ಪರಿಹಾರೌ.

೩೫ ಅದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

೩೬ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗಾಸಹಿಷ್ಣುಬೌದ್ಧಮತಾಭಿಪ್ರಾಯಃ.

೩೭ ಬೌದ್ಧಮತಖಂಡನಂ.

೩೮ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗೋಪಸಂಹಾರಃ.

ಇತಿ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗಪ್ರಕರಣಂ ದ್ವಿತೀಯಂ. || ೨ ||

೩೯ ಬೌದ್ಧಮತೇನ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಪೂರ್ದಪಕ್ಷಃ

೪೦ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಸ್ಥಿರತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

೪೧ ಉಕ್ತಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಬೌದ್ಧಮತೇನ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವೋಪಪಾದನಂ.

೪೨ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕಂ ವ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಮರ್ಥನಂ.

೪೩ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಧಿತತ್ವಾದವ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ.

೪೪ ಪುನರಪಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವೋಪಪಾದನಂ.

೪೫ ಪುನಃ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವಾಸಂಭವೋಪಪಾದನಂ.

ಇತಿ ದ್ರವ್ಯಾನಾಂ ಸ್ಥಿರತ್ವಸಮರ್ಥನಪ್ರಕರಣಂ ತೃತೀಯಂ. || ೩ ||

೪೬ ಸೋಫಾ ದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗಃ.

೪೭ ಅಕರಗ್ರಂಥೇನು ತತ್ತ್ವತ್ರಯನಿರೂಪಣಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯಾಂತರೋಪಲಕ್ಷಣಪದತ್ವಂ

೪೮ ತತ್ತ್ವತ್ರಯನಿರೂಪಣಸ್ಯೈವ ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕೋಪಯೋಗಿತ್ವಾತ್ ಗ್ರಂಥೇನು ತನ್ನಿರೂಪಣಂ.

೪೯ ಜಡದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

೫೦ ಅಜಡದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

೫೧ ಪ್ರತ್ಯಗ್ವೈವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

೫೨ ಪರಾಗ್ವೈವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

೫೩ ಜೀವೇಶ್ವರಯೋಃ ಸ್ವಂಸ್ವಂಪ್ರತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೈವೇಪಿ ಅನ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ಪರಾಗ್ವೈವ್ಯಮಪ್ಯವಿರುದ್ಧಂ.

೫೪ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪರಾಕ್ಷಯೋರಿವ ಅಜಡತ್ವಪರಾಕ್ಷಯೋಃ ಜಡತ್ವಪರಾಕ್ಷಯೋಶ್ಚ ನ ನಿರೋಧಃ.

ಇತಿ ದ್ರವ್ಯವಾಂತರವಿಭಾಗಪ್ರಕರಣಂ ಚತುರ್ಥಂ. || ೪ ||

೫೫ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

೫೬ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

೫೭ ಪ್ರಕೃತೇರ್ನವಸು ದಿಕ್ಷು ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಂ ಉರ್ಧ್ವದಿಶಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಂ ಚ.

೫೮ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಸ್ಯೈವ ಮಾಯಾಪ್ರಕೃತ್ಯವಿದ್ಯಾಜೀತನಾಚಿದಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಂ.

೫೯ ಪ್ರಕೃತೇಸ್ಸಮವಿಷಮವಿಕಾರಜನಕತ್ವೈಕಸ್ವಭಾವತ್ವಂ.

೬೦ ಪ್ರಕೃತೇರ್ನಿಶ್ಚಿದ್ರತ್ವಸಚ್ಚಿದ್ರತ್ವಸಂಶಯಃ.

೬೧ ಪ್ರಕೃತೇರ್ನಿಶ್ಚಿದ್ರತ್ವಮೇವ.

ಇತಿ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಪಂಚಮಂ. || ೫ ||

೬೨ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣಾಮಃ.

೬೩ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಲಕ್ಷಣಂ.

೬೪ ಮೂಲಪ್ರಕೃತೇರವಾಂತರಾವಸ್ಥಾಭೇದಾಶ್ಚ ತ್ವಾರಃ.

೬೫ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ ಲಕ್ಷಣಂ.

೬೬ ಸಾಂಖ್ಯೋಕ್ತಮಹತ್ತತ್ತ್ವ ಲಕ್ಷಣಖಂಡನಂ.

೬೭ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಅನಾಂತರಾವಸ್ಥಾಭೇದಾಸ್ತ್ರಯಃ.

೬೮ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಲಕ್ಷಣಂ.

೬೯ ಸಾಂಖ್ಯೋಕ್ತಾಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಲಕ್ಷಣಖಂಡನಂ.

೭೦ ಅಹಂಕಾರಶಬ್ದಸ್ಯ ತ್ರಿವಿಧವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾ ಅರ್ಧತ್ರಯದೋಧಕತ್ವಂ.

೭೧ ತ್ಯಾಜ್ಯತಯೋಪದಿಷ್ಟಾದಹಂಕಾರಾದಿದಮಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಂ ಛಿನ್ನಂ.

೭೨ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಅನಾಂತರಾವಸ್ಥಾಭೇದಾಸ್ತ್ರಯಃ.

೭೩ ಸಾತ್ತ್ವಿಕತಾಮಸಾಹಂಕಾರಯೋಃ ಕ್ರಮೇಣ ಇಂದ್ರಿಯರಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೋಪಾದಾನತ್ವಂ ರಾಜಸಸ್ಮೋಭಯಾನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ ಚ.

೭೪ ತ್ರಿವಿಧಸ್ಯಾಪ್ಯಹಂಕಾರಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಲಕ್ಷಣಕಥನಂ.

೭೫ ತ್ರಿವಿಧಸ್ಯಾಪ್ಯಹಂಕಾರಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷಾಂತರಾಣಿ.

೭೬ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವಿಷಯೇ ಭೋಜರಾಜಮತಂ ತತ್ಪಂಡನಂ ಚ.

ಇತಿ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಮಹದಹಂಕಾರನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಷಷ್ಠಂ. || ೬ ||

೭೭ ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

೭೮ ಏಕದೇಶ್ಯಕೃತ್ಯ ಇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಕ್ವಚಿದವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.

೭೯ ಸಾಂಖ್ಯೋಕ್ತೇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಖಂಡನಂ.

- ೮೦ ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ವೈಶೇಷಿಕಾದ್ಯುಕ್ತಂ ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಂ.
 ೮೧ ತತ್ಪಂಡನಂ.
 ೮೨ ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಮೀಮಾಂಸಕೋಕ್ತಂ ಲಕ್ಷಣಂ.
 ೮೩ ತತ್ಪಂಡನಂ.
 ೮೪ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಪ್ರಾಕೃತಾಪ್ರಾಕೃತಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.
 ೮೫ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಭೇದೇನ ಪುನರಪಿ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.
 ೮೬ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಪೋಧಾ.
 ೮೭ ಸಾಂಖ್ಯಮತಖಂಡನಪೂರ್ವಕಂ ಮನಸೋ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯತ್ವಸ್ಥಿರೀಕರಣಂ.
 ೮೮ ಅಥ ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯೇಷು ಮನಸೋ ಲಕ್ಷಣಂ.
 ೮೯ ಮನಸೋ ಲಕ್ಷಣಾಂತರಂ.
 ೯೦ ಪುನರ್ಮನಸೋ ಲಕ್ಷಣಾಂತರಂ.
 ೯೧ ಅಂತಃಕರಣಸ್ಯ ಸಾಂಖ್ಯೋಕ್ತತ್ರೈವಿಧ್ಯಖಂಡನಂ.
 ೯೨ ಪ್ರಾಕೃತಕ್ರೋತ್ರಲಕ್ಷಣಂ.
 ೯೩ ಕ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಿವೇಕಃ.
 ೯೪ ಕ್ರೋತ್ರಾದೀಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಭೌತಿಕತ್ವನಿರಾಸಃ.
 ೯೫ ಪ್ರಾಕೃತತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.
 ೯೬ ಪ್ರಾಕೃತಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.
 ೯೭ ಪ್ರಾಕೃತರಸನೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.
 ೯೮ ಪ್ರಾಕೃತಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.
 ೯೯ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿವೇಕಃ
 ೧೦೦ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಸ್ಪರ್ಶದ್ರವ್ಯೋಭಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ.
 ೧೦೧ ಚಕ್ಷುರ್ಜಹ್ವಾಘ್ರಾಣಾನಾಮಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿವೇಕಃ.
 ೧೦೨ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ರೂಪತದಾಶ್ರಯದ್ರವ್ಯೋಭಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ.
 ೧೦೩ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಂ ನಾಮ ನ ಬಿಂಬಾದ್ವಸ್ತುಂಕರಂ.
 ೧೦೪ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ಯಕಾರಿತ್ವಂ.
 ೧೦೫ ಇಂದ್ರಿಯೇಷು ತ್ರಯಾಣಾಂ ಪಕ್ಷಾ ಮಪಿವಾ ದ್ರವ್ಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ
 ೧೦೬ ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಾನಾಮಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯೇಷು ಸಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ.
 ೧೦೭ ಅಥಾಪ್ರಾಕೃತಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಾನಿ.
 ೧೦೮ ಪ್ರಾಕೃತಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಬುದ್ಧಚಕ್ಷುಷ್ಯವ್ಯಾವ್ರಾಣಿಶಂಕಾತ
 ತ್ವರಿಹಾರಾ.
 ೧೦೯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.
 ೧೧೦ ತದ್ವಿಭಾಗಪೂರ್ವಕಂ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.
 ೧೧೧ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿವೇಕಃ

- ೧೧೨ ಪಾಣೀಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.
 ೧೧೩ ಪಾಣೀಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿವೇಕಃ.
 ೧೧೪ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.
 ೧೧೫ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿವೇಕಃ.
 ೧೧೬ ಪಾಯ್ವಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.
 ೧೧೭ ಪಾಯ್ವಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿವೇಕಃ.
 ೧೧೮ ಉಪಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ
 ೧೧೯ ಉಪಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ
 ೧೨೦ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಭಾವವಾದಿನಿರಾಕರಣಂ.
 ೧೨೧ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಖ್ಯಾವಿನಾದಪರಿಹಾರಃ.
 ೧೨೨ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಮತಿಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಂ.
 ೧೨೩ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಮತಿಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವೇ ಉಪಪತ್ತಿಃ
 ೧೨೪ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಸ್ವತೋ ದೋಷಾಭಾವಃ.
 ೧೨೫ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷವಶಾದಿಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರನಿರೋಧವಿಕಾಸಯೋಸ್ತಾರತಮ್ಯಂ.
 ೧೨೬ ಕೇಷಾಂಚಿನ್ಮತೇ ತತ್ತಜ್ಜೀವಾನಾಂ ತತ್ತದಿಂದ್ರಿಯನಿಯಮವ್ಯವಸ್ಥಾಭಾವಃ.
 ೧೨೭ ವಸ್ತುತಸ್ತು ತತ್ತಜ್ಜೀವಾನಾಂ ತತ್ತದಿಂದ್ರಿಯನಿಯಮವ್ಯವಸ್ಥೈವ.
 ೧೨೮ ಆವ್ಯಾಯಕವಿಯೋಗಸಂಯೋಗಾಭ್ಯಾಮಿಂದ್ರಿಯಶಕ್ತೀಹ್ರಾಸವೃದ್ಧಿಃ.
 ೧೨೯ ಅಪ್ರಕಯಮಿಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವಂ.
 ೧೩೦ ಪ್ರತಿರೋಧಂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯೇತ್ತ್ವವಿನಾಶವಾದಿಯಾದವಪ್ರಕಾಶಮತ
 ಖಂಡನಂ.
 ೧೩೧ ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯೇ ನಾನಾವಾದಿನಾಂ ನಾನಾವಿಧಾಃ ಪ್ರಲಾಘಾಃ.
 ೧೩೨ ತೇಷಾಮಾಗಮಬಾಧಿತತ್ವಾದನಾದರಣೀಯತ್ವಂ.

ಇತ್ಯೇಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಸಪ್ತಮಂ. || ೭ ||

- ೧೩೩ ಅಥ ತನ್ಮಾತ್ರಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.
 ೧೩೪ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯೇ ಸಂಗಮನಂ.
 ೧೩೫ ಭೂತಾನಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಕಥನಪೂರ್ವಕಂ ಶಾಂತತ್ವಘೋರತ್ವಮೂ
 ಷತ್ವರೂಪಾವಸ್ಥಾಪ್ರದರ್ಶನಂ.
 ೧೩೬ ಭೂತಾನಾಂ ಲಿಘುಭೂತಂ ಲಕ್ಷಣಾಂತರಂ.
 ೧೩೭ ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಪಂಚವಿಧತ್ವಂ.
 ೧೩೮ ಅಥ ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಪ್ರದರ್ಶನಂ.
 ೧೩೯ ತನ್ಮಾತ್ರೇಭ್ಯೋ ಭೂತಸೃಷ್ಟೌ ಸಾಂಖ್ಯಮತೋಪನ್ಯಾಸಃ.
 ೧೪೦ ತತ್ಪಂಡನಂ.
 ೧೪೧ ಅಥಾಕಾಶಲಕ್ಷಣಂ.

- ೧೪೨ ಅವಕಾಶವ್ಯವಹಾರವೆನಿಸಿದ ಅವಕಾಶಸ್ಯ ಉಪಕಾರಕತ್ವಂ.
- ೧೪೩ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಮಾವಕಾಶಸ್ಯ ಅವಕಾಶಪ್ರದಾತೃತ್ವವ್ಯಭಿಚಾರಾಶಂಕಾ.
- ೧೪೪ ತತ್ಪರಿಹಾರಃ.
- ೧೪೫ ಅಂಡಬಹಿರ್ವರ್ತವಕಾಶಸ್ಯ ಆಕಾಶಾಜನ್ಯತ್ವೇನಿ ಅಂಡಾಂತರ್ವರ್ತವಕಾಶಸ್ಯ ಆಕಾಶಜನ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.
- ೧೪೬ ನೈಯಾಯಿಕಾದ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಆಕಾಶನಿತ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಅಗಮಬಾಧ್ಯತ್ವಂ.
- ೧೪೭ ಆಕಾಶಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಂ.
- ೧೪೮ ಪ್ರಭಾಯಾ ಆಕಾಶತ್ವವಾದನಿರಾಕರಣಂ.
- ೧೪೯ ಅರೂಪಿಣ ಆಕಾಶಸ್ಯ ಚಕ್ಷುರ್ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಶಂಕಾ.
- ೧೫೦ ಅರೂಪಿಣೋಪಾಕಾಶಸ್ಯ ಕಾಲವಚ್ಚಕ್ಷುರ್ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.
- ೧೫೧ ಪಂಚೀಕರಣೇನಾವಕಾಶಸ್ಯಾಪಿ ರೂಪವತ್ತ್ವಾತ್ ಚಕ್ಷುರ್ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.
- ೧೫೨ ಪಂಚೀಕರಣೇನ ವಾಯೋರಪಿ ರೂಪವತ್ತ್ವಾತ್ ಚಕ್ಷುರ್ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾಶಂಕಾ ತತ್ಪರಿಹಾರಾ.
- ೧೫೩ ಅಥ ವಾಯುಲಕ್ಷಣಂ.
- ೧೫೪ ವಾಯೋರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವಾದಿನೈಯಾಯಿಕಮತಖಂಡನಂ.
- ೧೫೫ ವಾಯೋಃ ಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷಾಃ.
- ೧೫೬ ವಾಯೌ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶಗುಣವಾದ್ಯಾಯುರ್ವೇದಿಮತಖಂಡನಂ.
- ೧೫೭ ವಾಯೋಶ್ಚ ತುರ್ಧಾ ವಿಭಾಗಃ
- ೧೫೮ ಏಕಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ವೃತ್ತಿಭೇದಾತ್ ಸಂಜ್ಞಾಭೇದಃ.
- ೧೫೯ ತತ್ರ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿನಾಂ ವೃತ್ತಿವಿಶೇಷಪ್ರದರ್ಶನಂ.
- ೧೬೦ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ರೂಪೇಂದ್ರಿಯಧಾರಕತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.
- ೧೬೧ ಸ್ಥಾವರರೂಪೇಷ್ವಪಿ ಪ್ರಾಣಸಮ್ಭವಃ.
- ೧೬೨ ನಖದಂತಾದಿಮು ಪ್ರಾಣಶಕ್ತೀರ್ಮಂದತರವ್ಯಾಪ್ತಿಃ.
- ೧೬೩ ಅಧಾಗ್ನಿಸ್ಪಷ್ಟಿಃ ತತ್ರ ಏಕದೇವವಾಚಿನೋಗ್ನಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಕೃತ್ಸುತೇಜೋಭೂತಪರತ್ವಂ.
- ೧೬೪ ಅಗ್ನಿಂ ಪ್ರತಿ ವಾಯೋನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವಾಶಂಕಾ.
- ೧೬೫ ಅಗ್ನಿಂ ಪ್ರತಿ ವಾಯೋರುಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವಸಮರ್ಥನಂ
- ೧೬೬ ಅಗ್ನಿಂ ಪ್ರತಿ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಸ್ಯೋಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವಧಂಗಾ.
- ೧೬೭ ಕಾಷ್ಠಾದಿಮು ಗೂಢಸ್ಯಾಗ್ನೇರನುದ್ಭೂತ ರೂಪತ್ವೇನಿ ಉದ್ಭೂತರೂಪಂ ಬಾಹ್ಯಮಗ್ನಿಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.
- ೧೬೮ ವ್ಯಷ್ಟಿಸೃಷ್ಟಾವಗ್ನೇರೇವಾಗ್ನೃಪಾದಾನತ್ವೇನಿ ಸಮಷ್ಟಿಸೃಷ್ಟಾವ ವಾಯೋರೇವಾಗ್ನೃಪಾದಾನತ್ವಂ.

- ೧೬೯ ಅಧಾಗ್ನಿಲಕ್ಷಣಂ.
- ೧೭೦ ಅಂಧಕಾರವ್ಯತಿರಿಕ್ತಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಣಾಯ ತೇಜೋವೇಕ್ಷಾ.
- ೧೭೧ ಅಂಜನವಿಶೇಷಾಸಹಕೃತಸ್ಯ ದಿವಾಭಿತಾದಿಚಕ್ಷುರ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಚ ಚಕ್ಷುಃ ಸ್ತೇಜೋವೇಕ್ಷಾ.
- ೧೭೨ ಸೂಕ್ಷ್ಮಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಣಾಯ ಪ್ರಚುರತರತೇಜೋವೇಕ್ಷಾ.
- ೧೭೩ ಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಣಾಯ ಅಂದ್ರಿಯಾಪ್ಯಾಯಕತೇಜೋಭಿನ್ನತೇಜೋವೇಕ್ಷಾ.
- ೧೭೪ ತೇಜಸಶ್ಚ ತುರ್ಧಾ ವಿಭಾಗಃ.
- ೧೭೫ ದೀಪಾದಿಪ್ತಾಲಾರೂಪಸ್ಯ ಅಗ್ನಿಃ ಲೇಪ್ತವಿನಾಶಿತ್ವರೂಪಂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಂ.
- ೧೭೬ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ದೀಪಪ್ತಾಲಾಯಾಃ ಸ್ಥಿರತ್ವಾಶಂಕಾ.
- ೧೭೭ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವೋಪಪಾದನೇನ ದೀಪಪ್ತಾಲಾಯಾಃ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವ್ಯಾಧೀಕರಣಂ.
- ೧೭೮ ನಿಪುಣಂ ನಿರೂಪಣೇ ಪ್ತಾಲಾಭೇದಸ್ಯೈವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧತ್ವಂ.
- ೧೭೯ ಪ್ತಾಲಾಯಾ ಅಕಾರಣನಾಶಪಾದಖಂಡನಂ.
- ೧೮೦ ಪುನಃ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ತೇಜಸಶ್ಚ ತುರ್ಧಾ.
- ೧೮೧ ಪ್ರಭಾಪ್ರಭಾವದ್ರೋಣ ಸ್ವನಸ್ತೇಜಸೋ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.
- ೧೮೨ ಪ್ರಭಾಯಾತ್ಮಧಿವಿವಾಪಯವತ್ಪವಾದಖಂಡನಂ.
- ೧೮೩ ಗಂಧಾದಿಧ್ಯಾಃ ಪ್ರಭಾಯಾ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ.
- ೧೮೪ ಪ್ರಭಾಯಾಃ ಸ್ವಾಶ್ರಯಂ ಪ್ರತ್ಯಸ್ಪರ್ಶಸಿದ್ಧತ್ವೋಪಪಾದನಂ.
- ೧೮೫ ಕ್ಷಚಿತ್ತೃಭಾವಿಶೇಷೇ ಮೂಲಾಗ್ರಯೋರೋಷೋಃ ಪಲಂಭಾನುಪಲಂಭಯೋಃ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ.
- ೧೮೬ ಪ್ರಭಾಶ್ರಯನಿರೂಪಣಂ.
- ೧೮೭ ತತ್ರ ಮಣ್ಯಾದಿನಾಂ ಕಾರ್ಯತಾರತಮ್ಯೇ ತತ್ಪ್ರಭಾವತಾರಮ್ಯಸ್ಯೈವ ಕಾರಣತ್ವಂ.
- ೧೮೮ ಅಗ್ನಾದಿ ತೇಜಸಾಂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸಾಂ ಸರ್ಗಿಕರೂಪವಿವೇಕಃ.
- ೧೮೯ ತೇಜಸಾಂ ಶುಕ್ಲರೂಪವಾದಿವೈಶೇಷಿಕಮತಸ್ಯ ವೇದವಿರುದ್ಧತ್ವಂ.
- ೧೯೦ ಮಧ್ಯಂದಿನೇ ರವಿಮಂಡಲಸ್ಯ ಶುಕ್ಲತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಭಾಸೇ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ.
- ೧೯೧ ಅಥ ಜಲಲಕ್ಷಣಂ.
- ೧೯೨ ಜಲತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷಾಃ.
- ೧೯೩ ಜಲತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಚತುರ್ಧಾ ವಿಭಾಗಃ.
- ೧೯೪ ಅಥ ಪೃಥಿವೀಲಕ್ಷಣಂ.
- ೧೯೫ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷಾಃ.
- ೧೯೬ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷೇಷ್ವಪಿ ಗಂಧರೂಪರಸಾನಾಮೌವಾಧಿಕಾವಿನಾ ಭೂತತ್ವಂ.

೧೯೭ ಪೃಥಿವ್ಯಾಶ್ಚ ತುರ್ಧಾ ವಿಭಾಗಃ

೧೯೮ ಮೃತ್ವಾಪಾನಾಧೀನಾಂ ವಿಷಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಶಂಕಾ.

೧೯೯ ತತ್ಪರಿಹಾರಃ

೨೦೦ ಅಂಧಕಾರಸ್ಯ ಪಾರ್ಥಿವದ್ರವ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

ಇತಿ ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರ-ಪಂಚಭೂತ-ನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಮಪ್ಯಮಂ.

೨೦೧ ಉಕ್ತೇಷು ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಕತ್ವೇಷು ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

೨೦೨ ಶೈವಾನಾಂ ಷಟ್ಪಿಂಶತ್ತತ್ವವಾದಃ.

೨೦೩ ತತ್ಪಂಡನಂ.

೨೦೪ ಕಾಲಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

೨೦೫ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಾವಪಿ ಕಾಲಸದ್ಭಾವಃ.

೨೦೬ ಕಾಲಸ್ಯ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಿಖಿಲವಸ್ತುಪರಿಣಾಮಂ ಪ್ರತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ ಸ್ವಪರಿಣಾಮಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಾದಾನಶ್ಚಂ ಚ.

೨೦೭ ದ್ವಯೋರಪಿ ಬಿಂಡಮಹಾಕಾಲಯೋರ್ವ್ಯಾಪಕತ್ವಂ.

೨೦೮ ಕಾಲಸ್ಯ ಕ್ಷಣಿವಾದಿರೂಪೇಣ ಪರಿಣಾಮೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

೨೦೯ ಕಾಲಸ್ಯ ಸವಿಕಾರತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

೨೧೦ ಸಾವಯವನಿರವಯವರೂಪಸರ್ವದ್ರವ್ಯಸಾಧಾರಣವಿಕಾರಲಕ್ಷಣಂ.

೨೧೧ ವಿಭುದ್ರವ್ಯೇಷ್ವಪಿ ವಿಚಾರಾವಶ್ಯಂಭಾವಃ.

೨೧೨ ವಿಭುದ್ರವ್ಯೇಷ್ಯಾಗಮಬಲಾತ್ಪಾರಣತ್ವಾವಶ್ಯಂಭಾವಃ.

೨೧೩ ಕಾಲಸ್ಯ ಪಡಿಂದ್ರಿಯನೇದೃತ್ವಾತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಂ.

೨೧೪ ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಶತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯಾಸ್ಮೈವಿಧೃವ್ಯವಸ್ಥಾ.

೨೧೫ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸಾಂ ನ ಪೃಥಕ್ತತ್ವತ್ವಂ.

೨೧೬ ಪಂಚವಿಂತಾತಿರಿಕ್ತವತ್ತ್ವನಿಷೇಧಕವಚನಾನಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಾವಿಷ್ಕರಣಂ.

೨೧೭ ಪದಾರ್ಥಾನುಮಾನಂತ್ಯೇಪಿ ತತ್ತ್ವಾನಾಂ ಪಡ್ವಿಂಶತೀಕೋಪಪತ್ತಿಃ.

೨೧೮ ತತ್ತ್ವಾನಾಂ ಸ್ವೈಕದೇಶೇನ್ವೇವ ಸ್ವಕಾರ್ಯಾರಂಭಕತ್ವಂ.

೨೧೯ ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಾಂ ತು ಏಕದೇಶತಃ ಕಾಶ್ಚೈರ್ಗಣೇನ ವಾ ಸ್ವಕಾರ್ಯಾರಂಭಕತ್ವಮಿತಿಪಕ್ಷದ್ವಯಂ.

೨೨೦ ಪಕ್ಷದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ನಿರ್ವಾಹಕ್ರಮಃ.

೨೨೧ ಅಥ ವ್ಯಷ್ಟಿಸೃಷ್ಟೃಪಯೋಗಿ ಪಂಚೀಕರಣಂ.

೨೨೨ ಪಂಚೀಕರಣಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತಾ.

೨೨೩ ಪಂಚೀಕರಣ ಸ್ವರೂಪಂ.

೨೨೪ ಪಂಚೀಕರಣಾನಂತರಮಾಶ್ವರೇಣೈವಾಂಡ ಸೃಷ್ಟಿಬ್ರಹ್ಮಸೃಷ್ಟೀರುದ್ರಸೃಷ್ಟಿಶ್ಚ.

೨೨೫ ಸರ್ವೇಶ್ವರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರ ಯೋದಂತರಾಖ್ಯಾ ಭೂಯ ಸೃಷ್ಟಿ ಸಂಹಾರ ಪ್ರವರ್ತನಂ.

೨೨೬ ನೈಯಾಯಿಕಾಭಿಮತದಿಜ್ಞಾನಮಕತತ್ವಾಂತರನಿರಾಕರಣಂ.

ಇತಿ ಶೈವಾಭಿಮತತತ್ವಾಂತರನಿರಾಕರಣ-ಕಾಲತತ್ತ್ವನಿರೂಪಣ

ಪಂಚೀಕರಣನಿರೂಪಣಂ ನಾನು ನವಮಂ ಪ್ರಕರಣಂ. || ೯ ||

೨೨೭ ಅಥ ಶರೀರಲಕ್ಷಣವಿಚಾರಾರಂಭಃ

೨೨೮ ಶರೀರಸ್ಯ ನೈಯಾಯಿಕವೈಶೇಷಿಕಾಭಿಮತಂ ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಂ.

೨೨೯ ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣದೂಷಣಂ.

೨೩೦ ಪ್ರಾಣಾದಾವತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಸುಪಪತ್ತ್ಯಾಶಂಕಾ.

೨೩೧ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿತ್ವಸ್ಯ ದುರ್ವಚತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಣಾದಾವತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಸುಪಪತ್ತಿಃ.

೨೩೨ ಶರೀರಸ್ಯಾಂತ್ಯಾವಯವಿತ್ವಸಂಭವಾಶಂಕಾ.

೨೩೩ ಶರೀರಸ್ಯಾಂತ್ಯಾವಯವಿತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

೨೩೪ ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣದೂಷಣಂ.

೨೩೫ ಘಟಾದೌ ಕಥಂಚಿದತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರೇಪಿ ಬುದ್ಧೌ ದಾದಾವತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ.

೨೩೬ ಇಂದ್ರಿಯೈಸ್ಸಹ ಶರೀರಸ್ಯ ಕೃತ್ಸುಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗಸಂಭವಾದವ್ಯಾಪ್ತಿ
ಪರಿಹಾರಾಶಂಕಾ.

೨೩೭ ಕೃತ್ಸುಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗಾಸಂಭವಾದವ್ಯಾವೇಶಪರಿಹಾರ್ಯತ್ವಂ.

೨೩೮ ಪುನಃ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಕೃತ್ಸುಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗಸಂಭವಾಶಂಕಾ.

೨೩೯ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಕಥಂಚಿದಪಿ ಕೃತ್ಸುಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗಾಸಂಭವೋಪ
ವಾದನಂ.

೨೪೦ ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನೇನ ಉಕ್ತದೋಷಪರಿಹಾರಾ
ಶಂಕಾ.

೨೪೧ ಪರಿಷ್ಕೃತಸ್ಯಾಪಿ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಸ್ಥಲಾಂತರೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಾದಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.

೨೪೨ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.

೨೪೩ ತಸ್ಯಾಪಿ ದೂಷಣಂ.

೨೪೪ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.

೨೪೫ ತಸ್ಯಾಪಿ ದೂಷಣಂ.

೨೪೬ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.

೨೪೭ ತಸ್ಯಾಪಿ ದೂಷಣಂ.

೨೪೮ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.

೨೪೯ ತಸ್ಯಾಪಿ ದೂಷಣಂ.

೨೫೦ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.

೨೫೧ ತಸ್ಯಾಪಿ ದೂಷಣಂ.

೨೫೨ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.

೨೫೩ ತಸ್ಯಾಪಿ ದೂಷಣಂ.

- ೨೫೪ ಅಥ ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣದೊಪಣಂ
 ೨೫೫ ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.
 ೨೫೬ ತತ್ಪಂಡನಂ.
 ೨೫೭ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.
 ೨೫೮ ತಸ್ಯಾಪಿ ಖಂಡನಂ.
 ೨೫೯ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.
 ೨೬೦ ತಸ್ಯಾಪಿ ಖಂಡನಂ.
 ೨೬೧ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ ತತ್ಪಂಡನಂ ಚ.
 ೨೬೨ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ ತತ್ಪಂಡನಂ ಚ.

ಇತಿ ನೈಯಾಯಿಕಾದ್ಯಭಿಮತಶರೀರಲಕ್ಷಣತ್ರಯಬಂಡನಂ

ನಾಮ ದಶಮಂ ಪ್ರಕರಣಂ.

|| ೧೧ ||

- ೨೬೩ ಅಥ ಸಿದ್ಧಾಂತ್ಯಭಿಮತಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧಶರೀರಲಕ್ಷಣಕಥನಾರಂಭಃ.
 ೨೬೪ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕಥನಸ್ಯ ಕಾರಣಪ್ರಯೋಜನಶೂನ್ಯ
 ತ್ವಾಶಂಕಾ.
 ೨೬೫ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕಥನಸ್ಯ ಸಕಾರಣತ್ವ-ಸಪ್ರಯೋಜನತ್ವ
 ಪ್ರದರ್ಶನಂ.
 ೨೬೬ ತತ್ರ ಏಕೋಕ್ತ್ಯಾ ಕ್ರೋಡೀಕೃತ್ಯ ಶರೀರಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಪ್ರದರ್ಶನಂ.
 ೨೬೭ ತತ್ರ ವಿಭಜ್ಯ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.
 ೨೬೮ ಅಸಂಬಂಧಿಕ-ಸಸಂಬಂಧಿಕ-ಭೇದೇನ ಶಬ್ದಾನಾಂ ದ್ವೈರಾಶ್ಯಂ.
 ೨೬೯ ಶರೀರಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಸಂಬಂಧಿಕಶಬ್ದರಾಶಾವೇವ ನಿವೇಶಃ.
 ೨೭೦ ಶರೀರಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಸಂಬಂಧಿಕಶಬ್ದರಾಶೌ ನಿವೇಶಕಥನಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಪ್ರದ
 ರ್ಶನಂ.
 ೨೭೧ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಘಟಿಕಾನಾಂ ದಳಾನಾಂ ಪ್ರಯೋಜನನಿರೂಪಣಂ.
 ೨೭೨ ಘಟಪಟಾದೀನಾಂ ಸ್ಥಾವರಶರೀರತ್ವಸಾಮ್ಯೋಪಪತ್ತಿಃ.
 ೨೭೩ ಘಟಪಟಾದೀನಾಂ ಶರೀರತ್ವಾಭಾವಭ್ರಾಂತಿನಿವಾರಣಂ.
 ೨೭೪ ಸ್ವಶಕ್ಯೇಷು ಸರ್ವೇಷು ವ್ಯಾಪಾರೇಷು ಚೇತನಪ್ರೇರಣಾವತ್ಯಂಭಾವನಿರ್ಬ
 ಧಾಭಾವಃ.
 ೨೭೫ ಅನೇನ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣೇನ ಶರೀರಸ್ಯ ಆತ್ಮನಿಯಾಮ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ,
 ೨೭೬ ಅಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಫಲಿತಾಂಶಕಥನಪೂರ್ವಕಂ ಸರ್ವಲಕ್ಷ್ಯೇಷು ಲ
 ಣಸಂಗಮನಂ.
 ೨೭೭ ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.
 ೨೭೮ ಅಥ ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

- ೨೮೯ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣತ್ರಯಫಲಿತಲಘುಭೂತಚತುರ್ಧಲಕ್ಷಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.
- ೨೯೦ ತತೋಪಿ ಲಘುಭೂತಸ್ಯ ಪಂಚಮಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಂ.
- ೨೯೧ ಉಕ್ತಪಂಚಪ್ರಕಾರಶರೀರಲಕ್ಷಣಪರಿಚ್ಛೇದನಸ್ಯ ಪರಮಪ್ರಯೋಜನಪ್ರದರ್ಶನಂ.
- ೨೯೨ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಶರೀರಸ್ಯ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.
- ೨೯೩ ಅನಿತ್ಯಶರೀರಸ್ಯಾಪಿ ಇಚ್ಛಾಕೃತಕರ್ಮಕೃತಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.
- ೨೯೪ ಕರ್ಮಕೃತಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಕಲ್ಪವಿಶಿಷ್ಟಕರ್ಮಕೃತಕೇವಲಕರ್ಮಕೃತಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.
- ೨೯೫ ಪುನರಪಿ ಜಂಗಮಾಜಂಗಮಭೇದೇನ ಶರೀರಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.
- ೨೯೬ ಜಂಗಮಾಜಂಗಮಭೇದೇನ ಶರೀರಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಕಥನಾನುಪಪತ್ತಿಶಂಕಾ.
- ೨೯೭ ತತ್ಪರಿಹಾರನಿರೂಪಣಂ.
- ೨೯೮ ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರಸಂಮತಿಃ.
- ೨೯೯ ಭಾಷ್ಯಕಾರಸಂಮತೇ ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.
- ೩೦೦ ಜಂಗಮಶರೀರಸ್ಯ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಂ.
- ೩೦೧ ಪುನರಪಿ ಜಂಗಮಶರೀರಸ್ಯ ಯೋನಿಜಾಯೋನಿಜಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.
- ೩೦೨ ರೇತಸ್ಸೇಚನರೂಪಪಂಚಮಾಹುತ್ಯಭಾವಾತ್ ಆಯೋನಿಜಶರೀರಾಸಂಭವಾಶಂಕಾ.
- ೩೦೩ ಪಂಚಮಾಹುತಿನಿಯಮಸ್ಯ ಯೋನಿಜಶರೀರಮಾತ್ರವಿಷಯತ್ವಂ.
- ೩೦೪ ಪುನರಪಿ ಶರೀರಸ್ಯ ಜರಾಯುಜಾದಿಭೇದೇನ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಂ.
- ೩೦೫ ವ್ಯಷ್ಟಿಶರೀರಾಣಾಮಿಶ್ವರಂ ಪ್ರತಿ ಸದ್ಭಾರಕಶರೀರತ್ವಮಿತ್ಯೇಕಃ ಪಕ್ಷಃ.
- ೩೦೬ ಜೀವಸ್ಯೇವ ಅಚಿದ್ವಸ್ತುನೋಪಿ ಈಶ್ವರಂ ಪ್ರತಿ ಅದ್ಭಾರಕಶರೀರತ್ವಮೇವೇತ್ಯಪರಃ ಪಕ್ಷಃ.
- ೩೦೭ ಸರ್ವದ್ರವ್ಯಾಣಾಮಿಶ್ವರಂ ಪ್ರತಿ ನಿರುದಾಧಿಕಶರೀರತ್ವಂ; ಅಚಿದ್ವಸ್ತುಜೀವಂ ಪ್ರತಿ ಸೋಪಾಧಿಕಶರೀರತ್ವಂ ಚ.
- ೩೦೮ ಏವಂ ಪ್ರಕೃತಿತತ್ತ್ವನಿರೂಪಣಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಕಥನಪೂರ್ವಕಂ ಪ್ರಥಮಪರಿಚ್ಛೇದೋಪಸಂಹಾರಃ.

ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತೈಭಿಮತಶರೀರಲಕ್ಷಣಪಂಚಕ-ಶರೀರಾವಾಂತರ
ವಿಭಾಗಪ್ರದರ್ಶನಂ ನಾನು ಏಕಾದಶಂ ಪ್ರಕರಣಂ. || ೧೧ ||

ಇತಿ ಅಚಿತ್ತತ್ತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದಃ ಪ್ರಥಮಃ.

ಓಂ

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾಸುಜಾಯ ನಮಃ.

ಶ್ರೀಮತೇ

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ

ತತ್ವಮುದ್ದಿ.

೧ ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದಂ.

೧. ಮಂಗಳಾರವಂ.

ಮುಹೂರಸರಸಮಿಷ್ಠಂ ಸಂಪ್ರಿತಾರ್ಥಕಮಿಷ್ಠಂ
ದುರಿತಹರಣದಮ್ನಂ ಯೋಗಿಹೃದ್ವಾನ್ಮನಃಪ್ರಪಿಷ್ಠಂ
ವಿವಿಧವಿಮುಢರಮ್ನಂ ಕಲ್ಪತಾರಾತಿಪಿಷ್ಠಂ
ಕಲಿತವಿನತಸೋಮ್ನಂ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷಮೀಡೇ || ೧ ||
ಜಯತ್ಯವಿಲಸಂಸೌವ್ಯಾ ಪ್ರಾಚೀನ್ಮಾಚಾರ್ಯಸಂತತಿಃ
ಯತ್ಪಾದಕಮಲಾನಂಗಾನ್ಮಾದ್ಯರೋಪಿ ಬುಧಾಯತಾ || ೨ ||

೨. ರಾಜಾಶೀರ್ವಾದಃ.

ಶ್ರೀಮಾ ಕೃಷ್ಣಮಹೀಂದ್ರಃ ಶ್ರೀತಜನಸಂಮೋಹನಾರಿಜಾತದ್ವಯಃ
ಚಿರತರಮವತಾದವನಿಂ ಕಂಟಕರಹಿತಾಂ ಪ್ರಹೃಷ್ಟಜನಕೀರ್ಣಾಂ || ೧ ||
ಕರ್ಣಾಟಸಿಂಹಾಸನಧೂಮಿವಾಲಸಂತಾನದುಗ್ಧೀದಧೀಂತಭಾಸುಃ
ಅಷ್ಟಾಭಿರಿಂಧೇ ಕಿಲ ಲೋಕಪಾಲಮಾತ್ರಾಧೀಶ್ವರೈಃ ಪ್ರತಿಪೋಯದೂನಾಂ || ೨ ||
ಮಹಾರಾಜ ಶ್ರೀಮಾ ಜಗತಿ ವಿಮಲಾ ಕೀರ್ತಿರತುಲಾ
ಜಯತ್ಪಾಯುಷ್ಮಂಸ್ತೇ ವಿಬುಧವರ್ಷಿಷ್ಠೈಃ ವಿವಿಧವಾ
ಯಯಾ ದಿಗ್ವ್ಯಾಪಿನ್ಯಾ ಗಗನತಲಮಾರುಹೈ ಸಹಸಾ
ಶಶಿಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾನ್ಮಾಜಾನ್ಮಿ ಜತನುರುಪಾದರ್ಶಿ ರುಚಿರಾ || ೩ ||
ದೇವಸ್ತೇ ಶುಭವೂತನೋತು ಕಮಲಾಜಾನಿರ್ಗುಣಾರ್ಣೋನಿಧಿ
ರ್ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹಕೃಚ್ಛುಭಾತ್ರಯವಪುಃ ಸೂರಿಂದ್ರ ಸಂಸೇವಿತಃ |
ಯತ್ಪಾದಾಂಬುಜಧೂಳಿರಾದರವತೀ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಧರ್ಮೈಷಿಣೋ
ಗ್ರಾವತ್ಸಂ ವಿನಿವರ್ತ್ಯ ಗೌತಮಮುನೇರ್ಜಾಯಾಮುಪಾಕಲ್ಪಯತಾ || ೪ ||

೩. ಸಪ್ರಯೋಜನಂ ಸಕಾರಣಂ ಚ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಗ್ರಂಧರಚನಾಪ್ರತಿಜ್ಞಾ.

ಶ್ರೀಬಾಲಧನ್ವಿವಂಶೈಃ ನ ಯಾದವಾದ್ರಿನಿವಾಸಿನಾ |

ರಾಮಾನುಜಾಯ ಸುಧಿಯಾ ತತ್ತ್ವರುದ್ಧಿರ್ವಿರಚ್ಯತೇ || ೬ ||

ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರಸೂಕ್ತೀರಧ್ಯಾಸಿತುಂ ಯಃ ನ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಸ್ವಾತ್ಮಿಕ |

ತೇಷಾಮುಪಕಾರಕೃತಂ ರಚಿತೂಃ ಯತ್ನೋಽಯಮಾರ್ಯಜೋದನಯಾ ||

ಗಂಧೀರರಾಸ್ತ್ರಕಾಂನಾನ್ಯಾದ್ವಿಧೃತಾಂ ಸ್ವೋಕ್ತಮೇಧನಾಂ |

ಬಾಲಾನಾಮುಪಕಾರಾಯ ಭಾಷಾಬಂಧೋಽಯಮಾರ್ಯತೇ || ೭ ||

ನೇವಾಂತತಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ್ಯವಿಲ್ಲದವರಾಗಿಯೂ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲಸ್ವರೂಪರಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಿಗಳ ಉಪಕಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕೆಲವರು ಹಿರಿಯರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥವನ್ನು ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತೇವೆ.

೪. ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಶಬ್ದಾರ್ಥನಿರ್ವಚನಂ.

ತತ್ತ್ವವೆಂದರೆ—ಪದಾರ್ಥದ ಆರೋಪಿತವಲ್ಲದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸ್ವರೂಪವು; ಅಥವಾ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಪ್ರಮಿತಿಗೆ ಗೋಚರವಾದ ವದಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವು. ಇಂಥ ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧಿಯೆಂದರೆ ಹಲವು ಬಗೆಯಾದ ವಾದಿಗಳ ಕೋಲಾಹಲದಿಂದ ತತ್ತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜನಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕಾಲುಷ್ಯವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೆಂಬ ನೈರ್ಮಲ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ.

೫. ಸಮಸ್ತಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ನ ತತ್ತ್ವಸ್ವರೂಪತ್ವಂ.

ಸಮಸ್ತಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೊಬ್ಬನೇ ತತ್ತ್ವ*ವೆಂಬುದು ಸಕಲವೇದರಾಸ್ತ್ರಾಗಮಪುರಾಣೋಕ್ತಿಪ್ರಸಂಗಂಧಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತನಾರವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದು ಹೆಸರು.

೬. ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಶಬ್ದಾರ್ಥನಿರ್ವಚನಂ

ವಿಶಿಷ್ಟವೆಂದರೆ—ವಿಶೇಷಣಗೊಂಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ವಿಶೇಷ್ಯವು. ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ್ದಕ್ಕಿಂತನೆಂದರೆ ಅಂಥ ವಿಶೇಷ್ಯದ ವಿಕಲ್ಪವು : ಎಂದರೆ ವಿಶೇಷ್ಯವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವಿಕೆ. ಇಲ್ಲಿ ಚಿತ್ ಆಚಿತ್ ಎಂಬ ಜೇತನಾಜೇತನವದಾರ್ಥಗಳು ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿಯೂ, ಅವುಗಳೊಡನೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಕೂಡಿಯೇ ಇರುವ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ವಿಶೇಷ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಅಂಥ ವಿಶೇಷ್ಯವು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ವಿಶೇಷ್ಯವು

* ಇಲ್ಲಿ—ತತ್ತ್ವಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಮಾನಾಂ ಹೇತುಭಿರ್ವರ್ತತೋಮುಖ್ಯಃ |

ತತ್ತ್ವಮೇಕೋ ಮಹಾಯೋಗೀ ಹರಿರ್ನಾರಾಯಣಃ ಪರಃ ||

ಎಂಬ ವ್ಯಾಸವಚನವನ್ನೂ ತತ್ತ್ವಂ ನಾರಾಯಣಃ ಪರಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಚನವನ್ನೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಏಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವಕಾರಣ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೭. ಸಮಸ್ತಪದಪ್ರಯೋಜನಂ.

ಪದಾರ್ಥವು ಅನೇಕವಾಗಿರದೆ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಕ್ಷತ್ರವು ಅನೇಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಚಂದ್ರನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಚಂದ್ರರು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ—ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿರುವ ಚಿದಚಿತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಚಿದಚಿತ್ತದಾರ್ಥಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ಆ ಸಮಸ್ತವವು ಚಿತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅಚಿತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸುವುದರಿಂದ ಚಿತ್ತದಾರ್ಥವೂ ಅಚಿತ್ತದಾರ್ಥವೂ ಅನೇಕವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಇದರಂತೆ ಚಿತ್ತದಾರ್ಥವೂ ಅಚಿತ್ತದಾರ್ಥವೂ ಪರಸ್ಪರ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದೆಂಬುದೂ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

೮. ವಿಶಿಷ್ಟಪದಪ್ರಯೋಜನಂ.

ವಿಶೇಷಣವೂ ವಿಶೇಷ್ಯವೂ ಪರಸ್ಪರ ಬೇರೆಯಾಗಿರದೆ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯವ್ಯವಹಾರವೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ಎಂಬ ಪದದ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಮನೂ ಅವನ ಧನುಸ್ಸೂ ಬೇರೆಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥವಾಗಿರದೆ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ರಾಮನು ಧನುಸ್ಸುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ರಾಮನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೂ, ರಾಮನನ್ನು ವಿಶೇಷ್ಯವಾಗಿಯೂ, ವ್ಯವಹರಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ರಾಮನು ಧನುರ್ವಿಶಿಷ್ಟನು ಎಂದು ವಿಶಿಷ್ಟಪದವನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ರಾಮನೂ ಅವನ ಧನುಸ್ಸೂ ಬೇರೆಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅವೆರಡಕ್ಕೂ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾದಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯವ್ಯವಹಾರವೂ ವಿಶಿಷ್ಟಪದಪ್ರಯೋಗವೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುವು.

ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಚಿದಚಿತ್ತದಾರ್ಥಗಳೂ ವಿಶೇಷ್ಯವಾದ ನಾರಾಯಣವದಾರ್ಥವೂ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ, ವಿಶಿಷ್ಟಪದಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಆ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ಎಂಬ ಪದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನೂ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಚಿದಚಿತ್ತೆಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೂ ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ವಿಶೇಷ್ಯಕ್ಕೂ ಸ್ವರೂಪಭೇದವುಂಟೆಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಆಂತು—೧ ಚಿತ್ತುಗಳಾಗಿರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ವರೂಪಭೇದವೂ, ೨ ಅಚಿತ್ತುಗಳಾಗಿರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ವರೂಪಭೇದವೂ, ೩ ಚಿತ್ತುಗಳಿಗೂ ಅಚಿತ್ತುಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ವರೂಪಭೇದವೂ, ೪ ಚಿತ್ತುಗಳಿಗೂ ನಾರಾಯಣನಿಗೂ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ವರೂಪಭೇದವೂ, ೫ ಅಚಿತ್ತುಗಳಿಗೂ ನಾರಾಯಣನಿಗೂ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ವರೂಪಭೇದವೂ, ಹೀಗೆ ಐದುವಿಧವಾದ ಭೇದವೂ ಸಮಸ್ತಚಿದಚಿತ್ತವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ

ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೊಬ್ಬನೇ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ವಿಶೇಷ್ಯದ ಅದ್ವೈತವು ಎಂದರೆ ಅಭೇದವು ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಆದಕಾರಣ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಗಳ ಭೇದವನ್ನೊಳಕೊಂಡು ಅಂಥ ಭೇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲವೆ ವಿಶೇಷ್ಯಾಭೇದವು ಯಾವ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಅಂಥ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೯. ಯಥೇಚ್ಛತತ್ತ್ವವರಶ್ರುತೀನಾಂ ದಶವಿಧತ್ವಂ.

ಹೀಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಐದು ವಿಧವಾದ ಭೇದಗಳೊಡನೆಯೂ ವಿಶೇಷ್ಯದ ಅಭೇದವೊಡನೆಯೂ ಕೂಡಿರುವ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು (ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು) — ೧ ಭೇದಶ್ರುತಿ, ೨ ಅಭೇದಶ್ರುತಿ, ೩ ಘಟಕಶ್ರುತಿ, ೪ ಕಾರಣಶ್ರುತಿ, ೫ ಸಗುಣಶ್ರುತಿ, ೬ ರೋಧಕಶ್ರುತಿ, ೭ ನಿರ್ವಿಕಾರಶ್ರುತಿ, ೮ ನಿಗುಣಶ್ರುತಿ, ೯ ಭೇದಭಿನ್ನಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಶ್ರುತಿ, ೧೦ ತತ್ತ್ವವರಶ್ರುತಿ ಎಂದು ಸ್ಕೂಲರೂಪದಿಂದ ಹತ್ತು ರಾಶಿಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು.

೧೦. ಭೇದಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ. (೧)

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯದಾದ ಭೇದಶ್ರುತಿ—ಒಂದೆಂದ ಐದು ವಿಧವಾದ ಭೇದಗಳನ್ನೂ ತಾತ್ಪ್ರಿಕವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊರಟಿರುವುದು.

೧೧. ಅಭೇದಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ. (೨)

ಎರಡನೆಯದಾದ ಅಭೇದಶ್ರುತಿ—ವಿಶೇಷ್ಯದ ಅಭೇದವನ್ನು (ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳ ಅಭೇದವನ್ನು) ತಾತ್ಪ್ರಿಕವಾಗಿ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊರಟಿರುವುದು.

೧೨. ಘಟಕಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ. (೩)

ಮೂರನೆಯದಾದ ಘಟಕಶ್ರುತಿ ಎಂದರೆ ಚಿದವಿದ್ವೈಷಮಾದ ಜಗತ್ತಿಗೂ ನಾರಾಯಣನಿಗೂ ಶರೀರಶರೀರಿಭಾವಸಂಬಂಧವುಂಟೆಂದು ಬೋಧಿಸುವ ಶ್ರುತಿ—ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಭೇದಾಭೇದಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅನಂತವಾಗಿ ತೋರಿಬರುವ ವಿಶೇಷವನ್ನು ವರಿಹರಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗಿರುವ ವರಸ್ಮರಣಾರ್ಥವನ್ನು ತಾತ್ಪ್ರಿಕವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊರಟಿರುವುದು.

೧೩. ಕಾರಣಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ. (೪)

ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ ಕಾರಣಶ್ರುತಿ—ಚಿದಚಿದಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ಥೂಲವ್ರವಂಚವನ್ನು ಕುರಿತು ಸೂಕ್ಷ್ಮಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವನೆಂದು ಅವನ ಸರ್ವಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಅವಾರವಾದ ಅವನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಾತ್ಪ್ರಿಕವಾಗಿ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವುದು.

೧೪. ಸಗುಣಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ. (೫)

ಐದನೆಯದಾದ ಸಗುಣಶ್ರುತಿ—ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ, ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತ, ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೋಗಿಸುವ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣಗಳು ಅವನಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪ್ರಿಕವಾಗಿಲ್ಲದ ವಕ್ಷ

ದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪ್ರಿಯವಾದ ಕಾರಣತ್ವವು ಅವನಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ಥಿರವಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ತಾತ್ಪ್ರಿಯವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕೆೋಸ್ಕರ ಹೊರಟಿರುವುದು.

೧೧. ಶೋಧಕಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ. (೬)

ಅರಣ್ಯೆಯದಾದ ಶೋಧಕಶ್ರುತಿ—ಸ್ಥೂಲಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಕುರಿತು ಸೂಕ್ಷ್ಮಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ನಾರಾಯಣನೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಅವನ ಕಾರಣತ್ವವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಾದರೆ, ಮತ್ತು ಅಂಥ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಕಾರಣಕ್ಕೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಅಭೇದಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ, ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಮಸ್ತದೋಷವೂ, ಅಂಥ ಕಾರ್ಯವರ್ಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಬ್ಬನಲ್ಲದ ಕಾರಣವಾದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಂಗಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ, ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ದೋಷವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದು ; ದೋಷವನ್ನು ಒಪ್ಪಲು ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲವಾದರೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗುವುದು—ಇಂಥ ಅಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿವರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ವರೂಪವು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೇವಲ ವಿಶೇಷಾಂಶವಾದ ಸ್ವರೂಪನೂತ್ರವು ಕಾರಣವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿರುವ ದೋಷವು ಕಾರಣಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ವಿಶೇಷಾಂಶವಾದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಅಂಟುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ವಿಶೇಷಸ್ವರೂಪವು ಯಾವಾಗಲೂ ಶುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅದನ್ನು ಶೋಧಿಸುವುದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವುದು.

೧೨. ನಿರ್ವಿಕಾರಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ. (೭)

ವಿಳನೆಯದಾದ ನಿರ್ವಿಕಾರಶ್ರುತಿ—ಚಿತ್ತದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ವಭಾವದ ಮಾರ್ಪಾಡೆಂಬ ಸ್ವಭಾವವಿಕಾರಮಾತ್ರವಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವರೂಪವಿಕಾರವಿಲ್ಲ ; ಅಚಿತ್ತದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಮಾರ್ಪಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಎರಡುಬಗೆಯ ವಿಕಾರಗಳೂ ಉಂಟು ; ವಿಶೇಷವಾದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಈಯೆರಡುಬಗೆಯ ವಿಕಾರಗಳಿಗೂ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ ; ಆದಕಾರಣ ಅವನ ಸ್ವರೂಪವು ಯಾವಾಗಲೂ ನಿರ್ವಿಕಾರವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು—ಹೀಗೆಂದು ತೋರಿಸಿ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶೋಧಕಶ್ರುತಿಗೆ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊರಟಿರುವುದು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಈಯೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈಯೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ ಒಂದೇ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವೆನಿಸುವ ಹೇಳುವವರೂ ಉಂಟು.

೧೩. ನಿರ್ಗುಣಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ. (೮)

ಎಂಟನೆಯದಾದ ನಿರ್ಗುಣಶ್ರುತಿ—ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಸಗುಣಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸ್ಸೆಂಬ ಹೇಯಗುಣಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರವೆಂದು ಬೋಧಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಗೆ ಹೇಯಗುಣಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದಂಟಾಗುವ ಕೊರತೆಯಿರುವುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳ ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊರಟಿರುವುದು.

೧೫. ಭೇದನಿಷೇಧಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ. (೯)

ಒಂಬತ್ತನೆಯದಾದ ಭೇದನಿಷೇಧಶ್ರುತಿ—ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಭೇದಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪರತಂತ್ರಭೇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸ್ವತಂತ್ರಭೇದವು ಎಂದರೆ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗದೆ ಇರುವ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಚಿದಚಿತ್ಪದಾರ್ಥಗಳ ಭೇದವೂ, ನಾರಾಯಣನಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುವ ವಿಶೇಷ್ಯಾಂತರದ ಭೇದವೂ, ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸಿ ಸಮಸ್ತವಾದ ಚಿದಚಿತ್ಪದಾರ್ಥವೂ ಇರಬೇಕಾದರೆ ಅವನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಅಂಥ ವಿಶೇಷಣಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ವಿಶೇಷ್ಯವೂ ನಾರಾಯಣನೇ ಆಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅವನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಅಥವಾ ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾದ ಬೇರೊಂದು ವಿಶೇಷ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿ ಭೇದಾಭೇದಶ್ರುತಿಗಳೆರಡನ್ನೂ ಸ್ಥಿರಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವುದು.

೧೬. ತತ್ತ್ವಪರಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ (೧೦)

ಹತ್ತನೆಯದಾದ ತತ್ತ್ವಪರಶ್ರುತಿ—ನಾನಾವಿಧವಾದ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಸ್ತುವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಆಗ್ನಿ, ಇಂದ್ರ, ರಿವ, ಶಂಭು, ಪ್ರಜಾಪತಿ, ಸಹ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಆತ್ಮ ಇವು ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತರಬ್ಬಗಳೂ ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ತೋರಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಆಗ್ನಿ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲವೆಂಬ ಈಯರ್ಥವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಆ ಶಬ್ದಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಕಾರಮಾಡಿ, ನಾನಾವಿಧವಾದ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಂದಮತಿಗಳಿಗೆ ಆಪಾತರೂಪವಾಗಿ ತೋರಿಬರುವ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಸಮಸ್ತವಾದ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಐಕಮತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರ್ಯವಸಾನವನ್ನು ಘಂಟಾಘೋಷವಾಗಿ ಹೇಳಿ ನಾರಾಯಣನ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅಪ್ರಕಂಪ್ಯವಾಗಿ ಸಲಿಸೋದುವುದು.

೨೦. ಸರ್ವೋದಕವದಾಂ ನಾರಾಯಣ ಏವ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯಂ.

ಒಂಗೆ—ಸತ್ಕಲ್ಪಪ್ರಕೂತರಾಗಿಯೂ, ಒಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಬಿಡದೆ ಐಕಮತ್ಯವಿಂದ ಸಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವರಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರಂತೆ ಈ ಹತ್ತನೆಯ ರ್ತುತಕ್ತವಯವು—ಪರ್ಯವಸಾನಶಕ್ತವಾದ ವರಸ್ವರ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಐಕಮತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ ಪರಮತತ್ತ್ವವಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಅಪ್ರತಿಮವಾಗಿಯೂ ಸಮತೋಮುಖವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ವೈಭವವನ್ನು ಐಕಕಂಠ್ಯದಿಂದ ಮೆಚ್ಚುವ ಸತ್ಕಲ್ಪಪ್ರಕೂತರಾಗಿಯೂ ಹೇಸತಾಂತರದಲ್ಲಿ ವರತ್ವಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡದೆ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯೇ ತರುಗುವ ಭಾವಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಅವನನ್ನೇ ಕಾರಣಪರಣಿಭಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ತಮ್ಮ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯಕ್ಕೆ ಲೇಶ ಮಾತ್ರವೂ ಭಂಗವಿಲ್ಲವಂತ ಸಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವರು.

೨೧. ಮತಾಂತರೇ ಸರ್ವಶ್ರುತೀನಾಮಸಾಮಂಜಸ್ಯಂ.

ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ತಾತ್ಪರ್ಯಭೂಮಿಯಾದ ಇಂಥ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ

ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದ ಯಾವ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಕಲಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ನಾಮಂಜಸ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ ಹಾಗೆಂದರೆ—

೨೨ ಅದ್ವೈತಮತೇ ಸರ್ವಶ್ರುತಿಯರ್ಥಂ (೧)

ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ—ಅದ್ವೈತಶ್ರುತಿಯೊಂದೇ (ಅಭೇದಶ್ರುತಿಯೊಂದೇ) ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ನಿಲ್ಲುವುದಲ್ಲದೆ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಸಮುದ್ರಘೋಷದಂತೆ ವೃಥಾಗುವುವು ಇನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ಅದ್ವೈತಶ್ರುತಿಯೂ ಕೊನೆಗೆ ನಿಲ್ಲಲಾರದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಇತರ ಶ್ರುತಿಗಳಂತೆ ಅದ್ವೈತಶ್ರುತಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತುತಿರಕ್ತವಾದುದರಿಂದ ಅಸಿದ್ಧವೆಂದು ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವುದು. ಕಲ್ಪಿತವಾದುದೆಲ್ಲಾ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ ?

೨೩ ದ್ವೈತಮತೇ ದ್ವೈತತು ಶ್ರುತಿಯರ್ಥಂ. (೨)

ದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ದ್ವೈತಶ್ರುತಿಯೆಂದಾ (ಭೇದಶ್ರುತಿಯೆಂದಾ) ಜೀವನ ಬಹುದು; ಉಳಿದವುಗಳೆಲ್ಲಾ ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಇನ್ನೂ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ದ್ವೈತಶ್ರುತಿಯೂ ಸಹ ಈ ಮತದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಲಾರದು ಹಾಗೆಂದರೆ—ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೂಡ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವೆಂಬಂಥವನ್ನು ಈ ಮತದವರು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ ಇವರಿಂದ—ಕುರ್ವರನೊಪ್ಪನ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಆಪ್ತಭಕ್ತಿದ್ವಿಸಂಬಂಧವು ಇವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಲ್ಲವೆಂದು ಘಟಿತವಾಯಿತು. ಕುರ್ವರನಿಗೂ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಭೇದವನ್ನು ಸೂತ್ರ ಒಪ್ಪುವರು. ಇದರಿಂದ ಆಪ್ತಭಕ್ತಿದ್ವಿಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ವಸ್ತುವಿನ ಭೇದವು ಸ್ವತಂತ್ರವಸ್ತುವಿನ ಭೇದವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಪರತಂತ್ರವಸ್ತುವಿನ ಭೇದವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಘಟಿತವಾಯಿತು. ಭೇದಶ್ರುತಿ ಇಂಥ ಭೇದವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದೆಂದು ಇವರು ಒಪ್ಪುವರು. ಇದು ಸಂಗತವಾಗಲಾರದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಭೇದಾಭೇದಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅವಾತವಾಗಿ ತೋರಿಬರುವ ವಿರೋಧವು ಘಟಕಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟುಮೇಲೆ ಭೇದಶ್ರುತಿಯಾಗಲಿ ಅಭೇದಶ್ರುತಿಯಾಗಲಿ ಒಂದರ ಭಾವವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸಲಾರದು. ಭೇದಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭೇದವನ್ನೊಳಪಡಿಸಿಕೊಂಡೇ ಅಭೇದಶ್ರುತಿ ಶರೀರಶರೀರಭಾವವಿಂದ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಗೆ ಬೋಧಿಸುವುದೋ ಅದರಂತೆಯೇ—ಅಭೇದಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಭೇದವನ್ನೊಳಪಡಿಸಿಕೊಂಡೇ ಭೇದಶ್ರುತಿ ಪರತಂತ್ರಭೇದವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸಬೇಕಷ್ಟೆ ? ಮತ್ತು ಭೇದನಿಷೇಧಶ್ರುತಿ ಭೇದಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪರತಂತ್ರಭೇದವನ್ನು ಮುಟ್ಟದೆ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸ್ವತಂತ್ರಭೇದವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿರುವುದಾದುದರಿಂದ—ಇವರಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಭೇದವು ಎಂದರೆ ಶರೀರಶರೀರಭಾವಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಸ್ವತಂತ್ರವಸ್ತುವಿನ ಭೇದವು ನಿಷೇಧಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ—ದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಭೇದವು ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಂತಿಕಭೇದವು ಭೇದಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ನೈಯರ್ಥ್ಯವೇ ಘಟಿಸಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೨೪. ಸಾಂಖ್ಯಮತೇಽಪಿ ಸರ್ವಶ್ರುತವೈಯರ್ಥ್ಯಂ. (೩)

ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವ ಸಾಂಖ್ಯಮತದಲ್ಲಿ—ನಾರಾಯಣನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದೊಡನೆ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಚೇತನವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಚೇತನನ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜಗದಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅನುವಹತ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ನಿರೀಶ್ವರವಾದವನನ್ನು ಕೈಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನ ಸ್ವರೂಪ-ರೂಪ-ಗುಣ-ವಿಭೂತಿ-ಚೇಷ್ಟೆಗಳನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸುವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದರಿಂದಲೂ, ಸಕಲಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುವು.

೨೫. ಯೋಗಮತಃ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ತ್ರಿವಿಧಕಾರಣತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತವಿರೋಧಃ. (೪)

ಯೋಗಮತದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ, ಅಂಥ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಅವರು ಒಪ್ಪಿರುವರಾದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನೇ (ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ) ತ್ರಿವಿಧಕಾರಣವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದೊಡನೆ ವಿರೋಧವು ಪರಿಹರಿಸಲರಹ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

೨೬. ಸ್ವಾಯಮ್ಭೋಷಿಕಮತಯೋರಪಿ ಶ್ರುತವಿರೋಧೋ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರವೈಯರ್ಥ್ಯಂಚ. (೫-೬)

ಪರಮಾಣುಗಳನ್ನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಾಯಮ್ಭೋಷಿಕಮತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರನನ್ನು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿರೋಧವು ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಪ್ಪಿದುವಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಶಬ್ದವ್ರಮಾಣದಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದೆ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಅವನನ್ನು ನಾಧಿಸುವರಾದುದರಿಂದ ಇಂಥವರಿಗೆ ಈಶ್ವರಸಿದ್ಧಿಯೇ ಇಲ್ಲವಂತಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗಿ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವ ಒಬ್ಬಾನೊಬ್ಬ ಚೇತನನು ವಿಲಕ್ಷಣರಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ವಿಶ್ವಾಸಿತ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ಜೀವಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವವನೊಬ್ಬನಾಗಿಯೇ ಇರಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಜೀವನಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಈಶ್ವರನು ಶಬ್ದವ್ರಮಾಣದಿಂದಲ್ಲದೆ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಎಂದಿಗೂ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರನು. ಅಂಥವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರವಿಚಾರರೂಪವಾದ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದು.

೨೭. ಸೋದಿವಾದಿವೈಯಾಕರಣಮತಃ ನಾರಾಯಣಕಾರಣತ್ವಶ್ರುತವಿರೋಧಃ. (೬)

ಅಂತಹವಾದ ಸೋದಿವೇಂಬ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕಾರಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ವೈಯಾಕರಣಿಕ ಮತದಲ್ಲಿ—ಅಂಥ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮವು ಅಚೇತನವಾದುದರಿಂದ ಚೇತನನಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಜಗತ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಹೇಳುವ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯದೊಡನೆ ವಿರೋಧವು ಪರಿಹರಿಸಲರಹ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

೨೮. ವಿಮಾಂಸಕಮತಃ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಳಯೇಶ್ವರಾದಿಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಕ್ಯವೈಯರ್ಥ್ಯಂ. (೭)

ಸೃಷ್ಟಿ, ಪ್ರಳಯ, ಈಶ್ವರ, ಅವನ ಸ್ವರೂಪ, ರೂಪ, ಗುಣ, ವಿಭೂತಿ, ಚೇಷ್ಟೆ,

ಪುಂಠಾದುವುಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರುವ ವೀಮಾಂಸಕರ ಮತದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ತೋರಿಸುವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳ ಸಮೂಹವೇ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವಾಗುವುದು.

ಹೀಗೆ ದಿಗ್ಗಂತಿಗಳಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಬಲರನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಪೂರ್ವೋಕ್ತರಾದ ವರ ಮತಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನಾನಾವಿಧವಾದ ವಿರೋಧವು ದುಷ್ಪರಿಹರವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಮುದ್ರವಾದ ಮತಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ದುರ್ದೃಶಿಯಿರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರು ಊಹಿಸಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೨೯. ತಸ್ಮಾತ್ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತ ಸ್ವೀಕಾರಾವಶ್ಯಕತಾ.

ಆದಕಾರಣ—ಶ್ರುತಿ, ಸ್ಮೃತಿ, ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣ, ಆಗಮ ಮುಂತಾದ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಐಕಕಂಠ್ಯವನ್ನೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನೂ ಅವೇಷ್ಟಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲ.

೩೦. ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸ್ಯ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರ ಶಾಸ್ತರ್ಯಧೂಮಿತ್ವೋಪಸಂಹಾರಃ.

ಆದುದರಿಂದಲೇ—ಸಮಸ್ತಜೀವಜಿದ್ವಿತಿಸ್ವನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೊಬ್ಬನೇ ತತ್ತ್ವನೆಂಬುದು ಸಕಲ ವೇದ-ಶಾಸ್ತ್ರಾಗಮ-ಪುರಾಣೇತಿಹಾಸಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತಸಾರವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಮೊದಲೇ ಸೂಚಿಸಿರುವೆವು. ;

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳೆ
ಆಚಿತ್ತತ್ತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಪೀಠಿಕೆಯೆಂಬ
ವ್ರಥಮಪ್ರಕರಣಂ.

ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಕರಣಂ.

೩೧. ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯಭೇದೇನ ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಇಂಥ ವಿಶಿಷ್ಟವೆಂಬ ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಅದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಎರಡುರಾಶಿಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು.

೩೨. ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಯಾವುದು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಯಾವುದು ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಯಾವುದು ಆಗಂತುಕವಾಗಿಯೂ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಧರ್ಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೋ ಅದು ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೩೩. ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಅದ್ರವ್ಯೇ ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿತಪ್ತರಿಹಾರಾ.

ಈಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಗಂತುಕವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣದಳವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ

ಕೃದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮವು ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದು. ಆಗ ಶಬ್ದ-ಸ್ಪರ್ಶ-ಮೊದಲಾದ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಆದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮೇಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಅಪೃಥಕ್ಕೃದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದು ; ಅಥವಾ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದುದರಿಂದ ಶಬ್ದಾದಿಗಳೂ ಉಪಾದಾನವಾಗಬೇಕಾಗುವುದು ; ಉಪಾದಾನವಾದುದರಿಂದ ಆದ್ರವ್ಯವೂ ದ್ರವ್ಯವಾಗಬೇಕಾಗಿ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಆದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು.

ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಆಗಂತುಕವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣದಳವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ— ಶಬ್ದಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಮೇಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಅವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆಗಂತುಕವಾಗಲಾರದು ; ಅದುವರಿಂದಲೇ ಅದು ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಪೃಥಕ್ಕೃದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಆಗಂತುಕವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು ; ಅವಸ್ಥೆಯಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಶಬ್ದಾದಿಗಳು ಉಪಾದಾನವಾಗಲಾರವು. ಉಪಾದಾನವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರವು. ಆದಕಾರಣ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಆದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಈಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪೃಥಕ್ಕೃದ್ಧವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣದಳವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ— ಆಗಂತುಕವಾದ ಪದಾರ್ಥವು ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದು. ಆಗ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಆದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪುನಃ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ತನ್ನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಇರದೆ ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಉಂಟಾಗುವ ಧರ್ಮವು ಆಗಂತುಕವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಮೃತ್ತಿಂಡದಲ್ಲಿ ಈಗ ಪಿಂಡತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವಿದ್ದರೂ (ಅವಸ್ಥೆಯಿದ್ದರೂ) ಅದನ್ನು ಕುಲಾಲನು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಪಿಂಡತ್ವವನ್ನೆ ಹೋಗಿ ಘಟತ್ವವೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ಆ ಘಟವನ್ನು ಒಡೆದುಹಾಕಿದರೆ ಘಟತ್ವವನ್ನೆ ಹೋಗಿ ಕವಾಲತ್ವವನ್ನೆ ಯುಂಟಾಗುವುದು. ಕವಾಲವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪುಡಿ ಮಾಡಿದರೆ ಕವಾಲತ್ವವನ್ನೆ ಕಳೆದು ಚೂರ್ಣತ್ವವನ್ನೆ ಯುಂಟಾಗುವುದು. ಆಚೂರ್ಣವನ್ನು ನೋಡು ಸುರಿದು ಕೆಲಸ ಉಂಡೆಮಾಡಿದರೆ ಚೂರ್ಣತ್ವವನ್ನೆ ಹೋಗಿ ಪಿಂಡತ್ವವನ್ನೆ ಯುಂಟಾಗುವುದು. ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ಮೊದಲು ಪಿಂಡತ್ವವನ್ನೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದ್ದಿತೋ ಅದೇ ಪದಾರ್ಥವು ಕಾಲಕ್ರಮದಿಂದ ಘಟತ್ವ-ಕವಾಲತ್ವ-ಚೂರ್ಣತ್ವ ಎಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗುವುದೇಹೊರತು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯವಾಗಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಆ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಇರದೆ ಒಂದುಕಾಲವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಉಂಟಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಆ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅವು ಆಗಂತುಕವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು.

ಆದರಂತೆ—ಸೂಕ್ಷ್ಮಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸ್ಥೂಲಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಪ್ರಕೃತಿತ್ವವನ್ನೆಯೂ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಹತ್ತ್ವ, ಅಹಂಕಾರತ್ವ, ತನ್ಮಾತ್ರತ್ವ, ಆಕಾಶತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳೂ

ಉಂಟಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಆಕಾಶವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವು ತನಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಂದಂದಿಗೂ ಇರದೆ ಕಾಲವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಅಂಥ ಆಕಾಶವು ಅಗಂತುಕವಾಗಿರುವುದು.

ಆಕಾಶವು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿಯೂ ಶಬ್ದವು ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಆಧೇಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಆಧಾರತ್ವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆಕಾಶವು ಶಬ್ದವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವೆವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಆಧೇಯತ್ವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶಬ್ದವು ಆಕಾಶವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿರುವುದೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಬಹುದು.

ಆದಕಾರಣ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಧಕ್ಕಿದ್ದವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ—ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಅಗಂತುಕವಾದ ಆಕಾಶವು ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಂಥ ಆಕಾಶವೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಧೇಯತ್ವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆಶ್ರಯವಾದ ಶಬ್ದವು ಉಪಾದಾನವಾಗಬೇಕಾಗಿಯೂ ಆಕಾರಣದಿಂದಲೇ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿಯೂ ಬಂದು ಅದ್ರವ್ಯವಾದ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು.

ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಧಕ್ಕಿದ್ದವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ—ಆಕಾಶಪದಾರ್ಥವು ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಅಗಂತುಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಗಂತುಕವಲ್ಲ. ಆಧೇಯತ್ವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶಬ್ದವು ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಸ್ಪೃಧಕ್ಕಿದ್ದಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆಶ್ರಯವಾದುದಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಆಕಾಶವು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗಲಾರದು ; ಶಬ್ದವೂ ಅಂಥ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಉಪಾದಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು ; ಉಪಾದಾನವಾಗದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಅದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವಿಲ್ಲ.

೩೪. ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರೇ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಶಂಕಾತತ್ಪರಿಹಾರಾ.

ಅವಸ್ಥಾಶ್ರಯವಾದ ಪದಾರ್ಥವೇ ಉಪಾದಾನವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಉಪಾದಾನವೇ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ—ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದು ಅವಸ್ಥೆಯೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಅವಸ್ಥಾಶ್ರಯನಲ್ಲದ ಈಶ್ವರನು ಉಪಾದಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರನು. ಆದುದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿಪಡಬಾರದು.

ನತ್ಯಂ ಏಕಂ ಸರ್ವಗತಂ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಸಂಯೋಗವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ—ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ವಾಯು, ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗನಾಶವುಂಟಾಗಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗವು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಅಗಂತುಕವಾಗಿಯೂ ಅಸ್ಪೃಧಕ್ಕಿದ್ದವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ತತ್ತ್ವದಾರ್ಥಸಂಯೋಗವು ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ

ಆಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅಂಥ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಈಶ್ವರನು ಉಪಾದಾನವೆನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನು ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣವು ಎಲ್ಲಾದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೩೫. ಅದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಇಂಥ ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲದುದು ಅದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಎಂದರೆ—ಆಗಂತುಕವಾಗಿಯೂ ಅಪ್ಪಧಕ್ಕಿದ್ದವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯದ ಪದಾರ್ಥವು ಅದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ ಮೊದಲಾದ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಅಪ್ಪಧಕ್ಕಿದ್ದವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಅದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ ಮೊದಲಾದ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಶಬ್ದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಅವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವುದೇ ಹೊರತು ಆಗಂತುಕವಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಆಗಂತುಕವಾಗಿಯೂ ಅಪ್ಪಧಕ್ಕಿದ್ದವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಧರ್ಮವು ಶಬ್ದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು ಆಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

೩೬. ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗಸಹಿಷ್ಣು ಬೌದ್ಧಮತಾಭಿಪ್ರಾಯಃ

ಹೀಗೆ ನಿರೂಪಿಸಿದ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗವನ್ನು ಬೌದ್ಧರು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಸಾರಾಂಶವೇನೆಂದರೆ—ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದಾದ ಯಾವುದೊಂದು ಧರ್ಮವನ್ನೂ, ತಮಗೆ ಬೇರೊಂದಾದ ಯಾವುದೊಂದು ಆಶ್ರಯವನ್ನೂ, ಪಡೆಯದಿರುವ ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ ಎಂಬ ಈ ನಾಲ್ಕೇ ಪದಾರ್ಥಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವಲ್ಲದೆ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವಾಗಿರುವ ಬೇರೊಂದು ಪದಾರ್ಥವಾಗಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಧರ್ಮಿಯೆಂಬ ಬೇರೊಂದು ಪದಾರ್ಥವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗಳು ತಾತ್ತ್ವಿಕವಾಗಿರುವವಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಧರ್ಮ ತಾತ್ತ್ವಿಕವಲ್ಲ.

ಅಥವಾ—ಆಶ್ರಯವಾದ ಧರ್ಮಿಯೊಂದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಆವೊಂದೇ ಧರ್ಮ ಒಂದುಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಗೂ ಮತ್ತೊಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರೂಪವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಗೂ ಹೀಗೆಯೇ ರಸಭ್ರಾಂತಿಗೂ ಗಂಧಭ್ರಾಂತಿಗೂ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಿರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಧರ್ಮಿಯೆಂಬುದು ತಾತ್ತ್ವಿಕವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಧರ್ಮಗಳು ತಾತ್ತ್ವಿಕವಲ್ಲ.

ಈಯೆರಡುಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ—ಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರವು ಯಾವಾಗ ತೋರುವುದೋ ಅವಾಗ ಅದನ್ನು ವಾಯುತತ್ತ್ವವಾಗಿಯೂ, ಸ್ಪರ್ಶರೂಪಗಳೆರಡೂ ತೋರುವಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ತೇಜಸ್ತತ್ತ್ವವಾಗಿಯೂ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ ಈಮೂರೂ ತೋರಿದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಜಲತತ್ತ್ವವಾಗಿಯೂ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ ಈನಾಲ್ಕೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ

ತೋರಿದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಪೃಥಿವೀತತ್ತ್ವವಾಗಿಯೂ, ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ನಾಲ್ಕರ ಅಭಾವವೇ ಎಂದರೆ ಅವರಣಾಭಾವವೆ ಆಕಾರವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಅಸ್ತವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಈನಾಲ್ಕು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾದ ಆಕಾರವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವು ತಾತ್ಪ್ರಿಕವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗವು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಬೌದ್ಧಮತದ ಸಾರಾಂಶವಾಗಿರುವುದು.

೩೭ ಬೌದ್ಧಮತಖಂಡನಂ.

ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಬಾಹ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ಬೌದ್ಧಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಅವರಿಂದ ಅಂಗೀಕೃತವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳೆರಡೇ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಘಟವ ರೂಪವುಳ್ಳದಾಗಿರುವುದು—ಈ ರೀತಿಯಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ನಮಗೆ ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಅಪಲಾಪಮಾಡಲು ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಇಂಥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಘಟಕ್ಕೂ ಎರಡು ರೂಪಕ್ಕೂ ಅಶ್ರಯಾರ್ಥವಿಭಾವವೆಂಬ ಭೇದವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಾವು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವೆವು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಬೌದ್ಧರಿಗೂ ಸಹ ಇದನ್ನು ಅಪಲಾಪಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಂತೆಯೇ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವೂ ಬೌದ್ಧಮತನಿರಾಸಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥವು ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಅಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ರೂಪಾದಿಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾಗಿರಬೇಕು ಇರುವುದು. ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ರೂಪಾದಿಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾಗಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥವು ಅವಸ್ಥೆಗೂ ಅಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ರೂಪಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ರೂಪವು ರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವಸ್ಥೆಗೂ ಅಶ್ರಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥವು ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಅಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ರೂಪಾದಿಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾಗಿರಬೇಕು ಇರಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೂ, ಇವುಗಳಿಗೆ ಉಪಸ್ಪಂಧಕವಾಗಿಯೂ ಅವಿಚಾಲ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ, ಕುಮಾರಿಲಭಟ್ಟನೇ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಮಾಮಾಂಸಕರೂ ತಾರ್ಕಿಕರೂ ಎಲ್ಲಾ ವೇದಾಂತಿಗಳೂ ಬೌದ್ಧಮತದ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನೂ ನಿರ್ಸಾರತೆಯನ್ನೂ ತೋರಿಸಿ ಬಾಹ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಪ್ರಪಂಚದ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವರು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರು ತೋರಿಸಿರುವ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಬಾಲಕರ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗತಕ್ಕವುಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ತೋರಿಸಲಿಲ್ಲ.

೩೮. ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗೋಪಸಂಹಾರಃ.

ಆದುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗವನ್ನು ಅಪಲಮಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೌದ್ಧರಿಗೆ ಯಾವುದೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವೂ ಯಾವುದೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗವು ಗುಪ್ತಿಸ್ಥಿತವಾಗಿರುವುದು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳಗೆ ಅಚಿತ್ತತ್ವವು ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗಪ್ರಕರಣಂ ದ್ವಿತೀಯಂ.

ತೃತೀಯ ಪ್ರಕರಣಂ.

೩೯. ಬಾಧ್ಯಮತೇನ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಪ್ರಮಾಣವು.

ದ್ರವ್ಯವನ್ನೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿ ಒಪ್ಪದಿರುವ ಬಾಧ್ಯರು ಒಂದುಮಾತ್ರ ದ್ರವ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರಿಡಬಹುದಾದ ಧರ್ಮಿಯೊಂದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೂ ಅದರ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲಮೊದಲು ವಿನಾಶಕಾಲದವರೆಗೂ ಅದನ್ನು ಸ್ಥಿರವೆಂದು ಒಪ್ಪದೆ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನೂ ಕ್ಷಣಿಕವೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತೋರಿಸುವರು—ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವು ಸತ್ತೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವುದಾಗಿ ಕಂಡು ಬಂದರೆ, ಸತ್ತೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವುದೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಆ ಪದಾರ್ಥವು ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿರುವುದು. ಈವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೇಘಮಂಡಲವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಸತ್ತೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಮೇಘಮಂಡಲವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿರುವೆವು. ಅದರಂತೆ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಸತ್ತೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದಯವಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವವರು ಭ್ರಾಂತರೇಯರಂತೆ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ.

೪೦. ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಸ್ಥಿರತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

ಇಂಥ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಾದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತೋರಿಸುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅದೇ ಇದು ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಂದಾನೊಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ನಮಗೆ ಒಂದಾಗುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದು ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಈಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂದು ಹೇಳುವರು.

ಇದರಲ್ಲಿ ಅದೇ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಕಳೆದುಹೋದ ಕಾಲದ ಸಂಬಂಧವು ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವೂ, ಇದು ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ವರ್ತಮಾನಕಾಲಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವೂ, ಈಯೆರಡು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಮೇಲೆಯೂ ಹೆಚ್ಚಿರುವ ನನಾನಾವಾದ ಪ್ರಭೇದಾವಿಭಕ್ತಿವ್ರತ್ಯಯಿಂದ ಆಯೆರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅಭೇದವೂ ಎಂಬ ಏಕತ್ವವೂ ತೋರುವುವು.

ಹೀಗಾದರೆ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅತೀತಕಾಲಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗುತ್ತಿತ್ತೋ ಅದೇ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ವರ್ತಮಾನಕಾಲಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅತೀತಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು ವರ್ತಮಾನಕಾಲದವರೆಗೂ ಅಪದಾರ್ಥವು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದಿತು? ಆದಕಾರಣ ಪ್ರತ್ಯುಭಿಷ್ಠಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬ ಈ ಪ್ರಬಲವ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಸ್ಥಿರತ್ವವು ಸ್ವಾಸಿವಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

೪೧. ಉಕ್ತಪ್ರತ್ಯುಭಿಷ್ಠಾ ಯಾ ಬೌದ್ಧಮತೇನ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವೋಪಪಾದನಂ.

ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಾದಿಗಳಾದ ಬೌದ್ಧರು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವ ಮೇಲಕಂಡ ಪ್ರತ್ಯುಭಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಸಮರ್ಥನೆಮಾಡಿ ಹೊಡೆದುಮಾಕುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಪ್ರತ್ಯುಭಿಷ್ಠೆಯೆಂಬುದು ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ಜ್ಞಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಯಾವ ಜ್ಞಾನವು ಸಂಸ್ಕಾರಾಧೀನವಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಶುಕ್ತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ರಜತವೆಂಬುದುಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಶುಕ್ತಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ರಜತವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಆ ಅನುಭವದಿಂದ ಅವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ರಜತಸಂಸ್ಕಾರವೊಂದುಂಟಾಗುವುದು. ಅಂಥವನಿಗೆ ಶುಕ್ತಿಕೆಯ ದರ್ಶನವುಂಟಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಹಿಂದಣ ಸಂಸ್ಕಾರವು ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಇದು ರಜತವೆಂಬ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು.

ಹೀಗೆ ಶುಕ್ತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ರಜತಜ್ಞಾನವು ಸಂಸ್ಕಾರಾಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಇದು ರಜತವಲ್ಲ; ಶುಕ್ತಿಕೆ ಎಂಬ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಬಾಧಕಜ್ಞಾನವುಂಟಾದಮೇಲೆ ಅವ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆವುದು. ಅಂತು ಶುಕ್ತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ರಜತಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅದು ಸಂಸ್ಕಾರಾಧೀನವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ.

ಅಂಥ ಕಾರಣವು ಮೇಲೆಕಂಡ ಪ್ರತ್ಯುಭಿಷ್ಠಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದೂ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವಾದ ಈ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಮಾಣಕೋಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಒಳಿಲು ಆನರ್ಹವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡಲು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥವಾದೀತು? ಆದಕಾರಣ ನಾವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಘಮಂಡಲದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

೪೨. ಪ್ರತ್ಯುಭಿಷ್ಠಾ ಯಾ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಮರ್ಥನಂ.

ಬೌದ್ಧರ ಇಂಥ ವಾದವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಖಂಡಿಸುವರು :—ಯಾವ ಯಾವ ಜ್ಞಾನವು ಸಂಸ್ಕಾರಾಧೀನವಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವೆಲ್ಲಾ ಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅವ್ರಮಾಣವೇ ಆಗಿರುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಹಿಂದೆ ಅನ್ಯ

ಭವಿಸಿದ್ದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೆಯುಂಟಾದರೆ ಈಸ್ಮರಣರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಸಂಸ್ಕಾರಾಧೀನವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವಾಗಿಲ್ಲ. ಚಂದನವನ್ನು ಮೂಸಿನೋಡಿ ಇದು ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳುದು ಎಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಚಂದನದ ದರ್ಶನಮಾತ್ರವುಂಟಾದ ಮೇಲೆ ಚಂದನವು ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳುದು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದು. ಈ ಜ್ಞಾನವು ಹಿಂದಣ ಅನುಭವದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿದ್ದರೂ ಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿಲ್ಲ.

ಆದಕಾರಣ ಯಾವಜ್ಞಾನವಾದರೂ ಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅದು ಸಂಸ್ಕಾರಾಧೀನವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ—ಯಾವಜ್ಞಾನವು ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವುದೋ ಮತ್ತು ಯಾವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಇದು ಹಾಗಲ್ಲ ಎಂಬ ಬಾಧಕಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದೋ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವೇ ಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಪ್ರಮಾಣವಾದೀತು.

ಶುಕ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ರಚತಜ್ಞಾನವೂ ಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಪ್ರಮಾಣವಾದುದಕ್ಕೆ ಅದು ಸಂಸ್ಕಾರಾಧೀನವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಆ ಜ್ಞಾನವು ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಇದು ರಚತವಲ್ಲ ; ಶುಕ್ತಿಗೆ ಎಂಬ ಬಾಧಕಜ್ಞಾನವು ಅದಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದಲೂ, ಆ ಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದು.

ಆದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮೇಲೆಕಂಡ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದೆಯೂ ಇದು ಹೀಗಲ್ಲ ಎಂಬ ಬಾಧಕಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡದೆಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲವೆಂದು ಮೊಡೆಮಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಆದಕಾರಣ ಮೇಲೆಕಂಡ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ನಿರ್ದೋಷವಾದ ಕಾರಣಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿದುದಾಗಿಯೂ ಬಾಧಕಜ್ಞಾನವಿರಹಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಅತೀತವರ್ತಮಾನಗಳೆಂಬ ಎರಡುಕಾಲಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಮೂಲಕ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲಮೊದಲು ವಿನಾಶಕಾಲದವರೆಗೂ ಇರುವ ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಡುವುದರಿಂದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಯಾವುದೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವೂ ಯಾವುದೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

೪೩. ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನಸ್ಯ ಶತ್ಯಕ್ಕೆ ಬಾಧಿತತ್ವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ.

ಮೇಘಮಂಡಲದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ತೋರಿಸಿರುವ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಂಥ ಪ್ರಬಲವಾದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅನುಮಾನಾಭಾಸವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಲಾರದು.

೪೪. ಪುನಃ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಯಾ ಭ್ರಾಂತಿಶೋಧನಾಪದಾನಂ

ಇಂಥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೌದ್ಧರು ಪುನಃ ಈರಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಡುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಕುಸೂಲನೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವ ಮೂಡಿಯಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಬೀಜವು ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂಕುರೋತ್ಪಾದನೆಮಾಡಿದುದನ್ನು ಯಾರೂ ನೋಡ್ಲಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರೂ ಅಬೀಜದಲ್ಲಿ ಅಂಕುರೋತ್ಪಾದನಾನುಸಾರ್ಥವಿಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿರುವ ಬೀಜವು ಅಂಕುರೋತ್ಪಾದನೆಮಾಡುವುದನ್ನು ಗಾಣಿಲ್ಲದೂ ನೋಡಿದುವೆನ್ನ. ಆದಕಾರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಂಟೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಕುಸೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಅಸಮರ್ಥವಾದ ಬೀಜಕ್ಕೂ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿರುವ ಸಮರ್ಥವಾದ ಬೀಜಕ್ಕೂ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಅಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳೆಂಬ ಎರಡುಧರ್ಮಗಳೂ ಒಂದೇ ಸಮರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾರಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಅದು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸತಕ್ಕಂದರೆ—ಯಾವುದು ಅಸಮರ್ಥವೂ ಅದು ಸಮರ್ಥವಾಗಲಾರದು. ಯಾವುದು ಸಮರ್ಥವೂ ಅದು ಅಸಮರ್ಥವೂ ಆಗಲಾರದು. ಬೇವಿನ ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಸಮರ್ಥವಾದ ಮಾವಿನ ಬೀಜವು, ಅದನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾದ ಬೇವಿನ ಬೀಜವಾಗಿ ಎಂದಿಗೂ ಆಗಲಾರದು. ಅಂಥ ಬೇವಿನ ಬೀಜವು ಅಂಥ ಮಾವಿನ ಬೀಜವಾಗಿಯೂ ಎಂದಿಗೂ ಆಗಲಾರದು.

ಆದಕಾರಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳೆಂಬ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮಗಳು ತಮತಮಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದಾದರಿಂದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಸ್ಥಬೀಜಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಕುಸೂಲಸ್ಥಬೀಜವು ಬೇರೊಂದಾಗಿರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಾತ್ತರಕಾಲಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬೀಜಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವೇ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸಿರುವಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಪ್ರಮಾಣಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಲು ತಡೆಯೇನು?

೪೫. ಪುನಃ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಯಾ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವಸಂಭವೋಪಪಾದನಂ.

ಬೌದ್ಧರ ಇಂಥ ವಾದವು ಅವರ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗೆ ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಸಹಕಾರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಇತರ ದರ್ಶನಕಾರರೂ ವೇದಾಂತಿಗಳೂ ಬಹಳ ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿಯೂ ಅತಿವಿಸ್ತರವಾಗಿಯೂ ಉಪಪಾದನೆಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಅದಿಲ್ಲವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆವುದಾದರೆ ಈಗ್ರಂಥವು ಬಹುದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಬಾಲಕರಿಗೆ ಕಠಿನವಾಗುವುದಾದಕಾರಣ ಅದರ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆವೆವು.

ಅಂಕುರೋತ್ಪಾದನಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಕ್ಷೇತ್ರಸ್ಥ ಬೀಜದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಕುಸೂಲಸ್ಯ ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆಂಬ ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮವಿದ್ದರಲ್ಲವೇ ನಿಮ್ಮ ವಾಗಾಡಂಬರವು ಸಫಲವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾದ ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳೂ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಸೇರಬೇಕಾದೀತೆಂದು ಊಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಬೀಜಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅನುಕೂಲವಿಲ್ಲ. ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವ ಇದ್ದ ಬೀಜವು ಮೊದಲು ಕುಸೂಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲವಿದ್ದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಸೇರಿ ಅಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನೂ ಪಡೆದು ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ತಾನು ನೆರವೇರಿಸುವುದು.

ಓಹೋ! ಕುಸೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಬೀಜಕ್ಕೂ ಅಂಕುರಜನನಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಂಟೋ? ಹಾಗಾದರೆ ಕುಸೂಲದಲ್ಲಿಯೇ ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಏಕೆ ಹುಟ್ಟಿಸಲಿಲ್ಲ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬೇಡಿರಿ. ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆಂಬುದರ ಸ್ವರೂಪವೆಂಥದೆಂಬುದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೀವು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಿರಬಹುದಲ್ಲ ಹೀಗೆ ಶಂಕಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಾದಿ, ಕೂಡಿದಾಗ ತಾನೂ ಅಲ್ಲಿದ್ದು ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವಿಕೆಯೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಥವಾ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡಿದ್ದವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ತಾನು ನೆರವೇರಿಸದಿರುವಿಕೆಯೂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಕುಸೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಬೀಜವೂ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಘಟವೂ ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಕುರಾನುತ್ಪಾದನವೆಂಬುದು ಈಯಿರಡುವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕುಸೂಲಸ್ಯ ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ ಘಟದಲ್ಲಿ ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೇ ತೀರಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಘಟವು ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದಿರುವಿಕೆ ಅದರ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗುವಲ್ಲಿ ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿದಾಗ ಘಟವು ಬೀಜದಂತೆ ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಬೇಕೆಂಬ ತೀರಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸೇರಿದರೂ ಘಟವು ಎಂದಿಗೂ ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲವಾದ ಕಾರಣ ಘಟಕ್ಕೆ ಅಂಕುರಜನನದಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಘಟಕ್ಕೆ ಅಂಕುರೋತ್ಪಾದನಸಾಮರ್ಥ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು.

ಕುಸೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಬೀಜಕ್ಕಾದರೂ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದಿರುವಿಕೆ ಸ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದುದರಿಂದಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗುವಲ್ಲಿ ಆ ಬೀಜವು ಘಟದಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದೆಯೇ ಇರಬೇಕು. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡಿದಾಗ ಅಂಕುರೋತ್ಪಾದನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಸರ್ವರಿಗೂ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

ಆದಕಾರಣ ಕುಸೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಬೀಜವು ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದಿರುವಿಕೆ, ಅದರ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡದಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಕುಸೂಲಸ್ಥಬೀಜಕ್ಕೆ ಅಂಕುರಜನನಸಾಮರ್ಥ್ಯವೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ.

ಆದುದರಿಂದ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳು ಒಂದೇಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ಮಾತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಅಭಿನಿವೇಶದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಮಾತಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಯುಕ್ತವಾದುದಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಅಬಾಧಿತವಾದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ದೃಢತರವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವವು ಎಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತವ್ರತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್ ಅಚಿತ್ತತ್ವ ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಸ್ಥಿರತ್ವಸಮರ್ಥನಪ್ರಕರಣಂ ತೃತೀಯಂ.

ಚ ತು ರ್ಥ ಪ ರ ಣಂ.

೪೭. ಷೋಧಾ ದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗಃ.

ಇಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಜಡವೆಂದೂ ಅಜಡವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಅಥವಾ ಪ್ರಕೃತ್ ಎಂದೂ ಪರಾಕ್ ಎಂದೂ ಎರಡುವಿಧವಾಗಿ ಇದನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು. ಅಥವಾ—ಪ್ರಕೃತಿ, ಕಾಲ, ಜೀವ, ಈಶ್ವರ, ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ, ಧರ್ಮಭೂತಿಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಆರುವಿಧವಾಗಿಯೂ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು.

ಈ ಆರುದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಮೊದಲನೆಯ ವಿಭಾಗದ ಜಡಾಜಡಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಬೇಕಾದರೆ—ಮೊದಲು ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿ, ಕಾಲ ಈಯೆರಡನ್ನೂ ಜಡದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕನ್ನೂ ಅಜಡದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಎರಡನೆಯ ವಿಭಾಗವಾದ ಪ್ರಕೃತ್, ಪರಾಕ್ ಎಂಬ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಬೇಕಾದರೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಜೀವ, ಈಶ್ವರ ಈಯೆರಡನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯಗ್ದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕನ್ನೂ ಪರಾಗ್ದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪೮. ಆಕರಗ್ರಂಥೇನ ತತ್ತ್ವತ್ರಯನಿರೂಪಣಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯಾಂತರೋಪಲಕ್ಷ್ಯಜಪರತ್ವಂ.

ಚಿತ್ತ, ಅಚಿತ್ತ, ಈಶ್ವರ ಎಂದು ಮೂರುತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂಕ್ಷ್ಮವರ್ತಿಗಳು ವಿಭಾಗಮಾಡಿತೋರಿಸಿರುವಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಆರುವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದುದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ವಿಶೇಷ್ಯವು ಪ್ರಧಾನವಾದುದೆಂದೂ ವಿಶೇಷಣವು ಅಪ್ರಧಾನವಾದುದೆಂದೂ ಲೋಕಾನುಭವವೂ ಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯವಹಾರವೂ ಉಂಟು. ಆರುದ್ರವ್ಯಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರಕೃತಿ, ಜೀವ, ಈಶ್ವರ ಎಂಬ ಮೂರು ತತ್ತ್ವಗಳು

ವಿಶೇಷ್ಯವನ್ನಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಉಳಿದ ಕಾಲ, ಧರ್ಮಭೂತ ಜ್ಞಾನ, ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ ಈಮೂರು ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳೂ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಪ್ರಧಾನವಾದ ಮೂರು ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದಲೇ ಅಪ್ರಧಾನವಾದ ಉಳಿದ ಮೂರು ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸಿದಂತೆಯೇ ಆಗಿರುವುದು. ಮನುಷ್ಯನು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಅವನ ರೂಪವೂ ಅವನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ ರೂಪವೂ ಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ—ಕಾಲವೆಂಬುದು ಮೂರು ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಅವಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಜೀವನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದು. ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ ಈಶ್ವರನನಂಕಲ್ಪದಿಂದ ವಿಮಾನ, ಮಂಟಪ, ಗೋಪುರ, ಪ್ರಾಕಾರ, ಉದ್ಯಾನ, ವಾಹನ, ಪರಿಚ್ಛದ, ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಅವನ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ನಿರುಪಾಧಿಕ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದು. ನಿತ್ಯವಾದ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ನಿತ್ಯರಿಗೂ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದು.

ಆದಕಾರಣ—ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಚಿತ್, ಆಚಿತ್, ಈಶ್ವರ ಎಂದು ಮೂರುವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದವರಿಗೆ ಈಮೂರು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದ ಮೂರೂ ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿ ಅಡಗಿರುವುವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಹೊರತು ಆರು ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ.

೪೨. ತತ್ತ್ವತ್ರಯಸೂಪದ್ಯೈವ ಪೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕೋಪಯೋಗಿತ್ವಾತ್ ಗ್ರಂಥೇಷು ತನ್ನಿರೂಪಣಂ.

ಅಂದರೆ ಸಂಸಾರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸರಳುತ್ತಿರುವ ಜೀವನಿಗೆ ಸಂಸಾರದುಃಖವನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡು ಶಾರತವಾದ ಮೋಕ್ಷಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ತನ್ನ ಸಂಸಾರದುಃಖಕ್ಕೆ ಒಂದುವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಯೆಂದನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಬೇಕು. ಅಂಥಕಾರಣವೂ—ಆತ್ಮನಲ್ಲದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಧಾನ್ಯವಿಲ್ಲ, ಸ್ವತಂತ್ರನಲ್ಲದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವವಿಲ್ಲವೂ, ಈಯೆರಡೇ ಆಗಿರುವುದೆಂದು—

ಅನಾತ್ಮನ್ಯಾತ್ಮಬುದ್ಧಿರ್ಯಾ ಅಸೌ ಸ್ವಮಿತಿ ಯಾ ಮತಿಃ |

ಅವಿದ್ಯಾತುಸಂಧೂತೀಜಮೇತದ್ವಿಧಾ ಸ್ಥಿತಂ ||

ಎಂಬ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಹರ್ಷಿಯ ವಚನದಿಂದ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಸಕಲವಾದ ಸಾಂಸಾರಿಕದುಃಖಕ್ಕಿಗೂ ಬೇಜಘಾತವಾಗಿರುವ ಇಂಥ ದೇಹಾತ್ಮಭ್ರಮವನ್ನೂ ಸ್ವತಂತ್ರಾತ್ಮಭ್ರಮವನ್ನೂ ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೇಹಕ್ಕೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನೂ ಅವರು ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕವನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಂಥ ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕಕ್ಕೆ ಬಿಡಬಿಡಿದ್ವರರೆಂಬ ತತ್ತ್ವತ್ರಯದ ನಿರೂಪಣವು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರು

ವಸ್ತು ಕಾಲ, ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನ, ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ ಇವುಗಳ ನಿರೂಪಣವು ಉಪಯುಕ್ತವಾದುದಲ್ಲ. ಅವಕಾರಣ ತತ್ತ್ವತ್ರಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಾಹಾರರು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರೇ ಹೊರತು ಉಳಿದವರು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಒಂದನಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಅದು ದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಆರುವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದುದು ಅಸಂಗತವಲ್ಲ.

ಅಂತು ಜಡದ್ರವ್ಯಗಳೆಂದು ಅಜಡದ್ರವ್ಯಗಳು ನಾಲ್ಕು, ಅಥವಾ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಗ್ರಂಥ್ಯಗಳೆಂದು ಪರಾಗ್ಗ್ರಂಥ್ಯಗಳು ನಾಲ್ಕು, ಹೀಗೆ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಆರೆಯಾದುವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

೪. ಜಡದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಜಡದ್ರವ್ಯವೆಂದರೇನು? ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ತಾನಾಗಿಯೇ ಸ್ಥಿರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಎಂದರೆ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯದ ಪ್ರಕಾರವು ಅನ್ಯಾಧೀನವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೋ? ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಜಡದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಪ್ರಕೃತಿ, ಕಾಲ ಈಯೆರಡು ದ್ರವ್ಯಗಳೂ ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇವೆರಡರ ಪ್ರಕಾರವೂ ಜ್ಞಾನಾಧೀನವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಈಯೆರಡು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಜಡದ್ರವ್ಯಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ಅಜಡದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಅಜಡದ್ರವ್ಯವೆಂದರೇನು? ಜಡದ್ರವ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಅಜಡದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಎಂದರೆ—ಯಾವದ್ರವ್ಯವು ತಾನಾಗಿಯೇ ಸ್ಥಿರಿಸುವುದೋ? ಯಾವದರ ಪ್ರಕಾರವು ಅನ್ಯಾಧೀನವಾಗಿಲ್ಲವೋ? ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಅಜಡದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಜೀವ, ಈಶ್ವರ, ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ, ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನ ಈ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ತಾನಾಗಿಯೇ ಸ್ಥಿರಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳ ಪ್ರಕಾರವು ಅನ್ಯಾಧೀನವಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಈ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಅಜಡದ್ರವ್ಯಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೬. ಪ್ರತ್ಯಗ್ಗ್ರಂಥ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಪ್ರತ್ಯಗ್ಗ್ರಂಥ್ಯವೆಂದರೇನು? ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ಸಾಸು ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಗ್ರಹಿಸುವುದೋ, ಎಂದರೆ ಯಾವುದು ತನಗೋಸ್ಕರ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದೋ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಪ್ರತ್ಯಗ್ಗ್ರಂಥ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಜೀವ, ಈಶ್ವರ ಈಯೆರಡುದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಸಾಸು ಎಂಬುದಾಗಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ಗ್ರಹಿಸುವವು. ಎಂದರೆ ತನಗೋಸ್ಕರ ತಾವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವು. ಅದುದರಿಂದ ಈಯೆರಡು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಗ್ರಂಥ್ಯಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೭. ಪರಾಗ್ಗ್ರಂಥ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಪರಾಗ್ಗ್ರಂಥ್ಯವೆಂದರೇನು? ಪ್ರತ್ಯಗ್ಗ್ರಂಥ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಪರಾಗ್ಗ್ರಂಥ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಎಂದರೆ—ಯಾವದ್ರವ್ಯವು ತನಗಲ್ಲದೆ ಇತರನಿಗೋ ಸ್ವರವೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದೋ—ಎಂದರೆ—ಸಾಸು ಎಂಬುದಾಗಿ ತೋರದೆ ಇದು ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ತೋರುವುದೋ? ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಪರಾಗ್ಗ್ರಂಥ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಪ್ರಕೃತಿ,

ಕಾಲ, ನಿತ್ಯವಿಧುತಿ, ಧರ್ಮಧೂತಜ್ಞಾನ ಈನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳೂ ತಮಗಲ್ಲದೆ ಇತರ ನಾದ ಜೀವನಿಗಾಗಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗಾಗಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವು : ಎಂದರೆ ನಾನು ಎಂಬುದಾಗಿ ತಮಗೆ ತಾವು ಪ್ರಕಾಶಿಸದೆ ಇದು ಎಂಬುದಾಗಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಥವಾ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವು. ಅದುದರಿಂದ ಈನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಮರಾಗ್ರವ್ಯಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫೩. ಜೀವೇಶ್ವರಯೋಃ ಸ್ವಂ ಸ್ವಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇ ಪಿ ಅನ್ಯಂಪ್ರತಿ ಪರಾಕ್ಷತ್ವಮಪ್ಯವಿರುದ್ಧಂ.

ಮೈತ್ರನು ಜೈತ್ರನ ರೂರದಲ್ಲಿ ನಡೆವ ಕೆಲವು ಜೀವ್ಯಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಆಶ್ಚರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿರುತ್ತಾನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು. ಅಂಥ ಆತ್ಮನನ್ನು ಇವನು ಎಂಬ ರಬ್ಬಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವನು. ಆಗ ಜೈತ್ರಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನು ಮೈತ್ರನಿಗೆ ನಾನು ಎಂಬುದಾಗಿ ತೋರದೆ ಇವನು ಎಂಬುದಾಗಿ ತೋರುವುದರಿಂದ ಮೈತ್ರನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಜೈತ್ರಾತ್ಮನು ಪರಾಗ್ರವ್ಯವಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಹಾಗಾಗುವಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಗ್ರವ್ಯವಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದುದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏನೂ ಈಶ್ವರನೂ ತನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು ತಾನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಇತರರನ್ನು ಕುರಿತು ಪರಾಗ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡರೆ ವಿರೋಧವೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ತಾನು ಮಗನೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಕುರಿತು ತಾನು ತಂದೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೫೪. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪರಾಕ್ಷಯೋರಿವ ಅಜಡತ್ವಪರಾಕ್ಷಯೋಃ ಜಡತ್ವಪರಾಕ್ಷಯೋಶ್ಚ ಪ ವಿರೋಧಃ

ಈರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೂ ಪರಾಕ್ಷಕ್ಕೂ ಹೇಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅಜಡತ್ವಕ್ಕೂ ಪರಾಕ್ಷತ್ವಕ್ಕೂ, ಜಡತ್ವಕ್ಕೂ ಪರಾಕ್ಷತ್ವಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಜಡವಾದ ನಿತ್ಯವಿಧುತಿಯೂ ಧರ್ಮಧೂತಜ್ಞಾನವೂ, ಜಡವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೆಯೂ ಕಾಲವೂ ಸಹ, ಮರಾಗ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಡರವೂ ಇಲ್ಲ.

ಇದರಿಂದ ಜಡವಾದ ವಸ್ತುವು ಅಜಡವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಅಜಡವಾದ ವಸ್ತುವು ಜಡವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಜಡವಾದ ವಸ್ತುವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ ವಸ್ತುವು ಜಡವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಎಂದರೆ ಜಡತ್ವಜಡತ್ವಗಳಿಗೂ ಜಡತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಳಿಗೂ ವಿರೋಧವುಂಟೆಂದೂ, ಜಡವಸ್ತುವಾಗಲಿ ಅಜಡವಸ್ತುವಾಗಲಿ ಪ್ರತ್ಯಗ್ರವ್ಯವಾಗಲಿ ಪರಾಗ್ರವ್ಯವಾಗಬಹುದೆಂದೂ, ಫಲಿಸಿತು.

ಅಂತು ಜಡತ್ವವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವೂ ಎರಡೆರಡು ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವುಂಟೆಂದೂ, ಅಜಡತ್ವವು ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವುದೆಂದೂ, ಪರಾಕ್ಷತ್ವವು ಅದು ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದೆಂದೂ, ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್ ಅಚಿತ್ತತ್ವ

ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಾಂತರವಿಭಾಗವು ಕರಣಂ ಚತುರ್ಥಂ.

ಪಂಚಮಪ್ರಕರಣಂ.

೫೫. ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಹೀಗೆ ದ್ರವ್ಯದ ಒಳವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆವು. ಇನ್ನು ಈ ಆರು ದ್ರವ್ಯಗಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನೂ ಪರಿಣಾಮಕ್ರಮವನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವೆವು.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂಬುದು ಸತ್ತ್ವ, ರಜಸ್ಸು, ತಮಸ್ಸುಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳುಳ್ಳವಾದುದರಿಂದ ತ್ರಿಗುಣವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು. ಇಂಥ ತ್ರಿಗುಣದ ಲಕ್ಷಣ, ಸ್ವರೂಪ, ಸ್ವಭಾವ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ವಿರದವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸುವೆವು.

ತ್ರಿಗುಣವೆಂಬ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಮೂರುವಿಧವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು—ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ರಜೋಗುಣವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು ಪ್ರಕೃತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಎರಡನೆಯದು—ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ತಮೋಗುಣವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು ಪ್ರಕೃತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಕಾಲಿಕಸಂಬಂಧದಿಂದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ರಜೋಗುಣ ತಮೋಗುಣಗಳಿದ್ದರೂ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅವು ಕಾಲದಲ್ಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೋಗಲಾರವಾದುದರಿಂದ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೋಪವಿಲ್ಲ.

ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಸತ್ತ್ವಗುಣವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು ಪ್ರಕೃತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಾರದು. ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯವಿಭಾತಿಯೆಂಬ ರುದ್ಧಸತ್ತ್ವದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದು.

ಮೂರನೆಯದು—ಘಟಿತ್ವಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕುರಿತು ಪಿಂಡಿತ್ವಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ವಸ್ತುವು ಕಾರಣವಾಗುವಂತೆ ಮಹತ್ತ್ವ, ಅಹಂ ಕಾರತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕುರಿತು ಯಾವುದು ಕಾರಣವೋ ಅದು ಪ್ರಕೃತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಥವಾ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ಘಟಿವು ಕಾರಣವಾಗುವಂತೆ ಅದೇ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಮಹತ್ತ್ವಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಯಾವುದು ಕಾರಣವೋ ಅದು ಪ್ರಕೃತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೫೬. ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಒಂದು ವಸ್ತುವು ಸಿದ್ಧಿಸರ್ವೋಪಾಧಿ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಗಳೆರಡೂ ಇರಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಆಯಿತು. ಈಗ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುವೆವು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗಿರುವ ಘಟಿ, ಪಟಿ ಮೊದಲಾದ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯ

ದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದು. ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ ಮಹಾತ್ಮಾ, ಅಹಂಕಾರವೆಂಬುದಾದ ತ್ರಿಗುಣವ್ರವ್ಯವನ್ನೆ ಅಜಾಮೇಕಾಂ ಲೋಹಿತಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣಾಂ ಎಂಬುದೇ ಮೊದಲಾದ ಅಪೌರೂಷಾಯರಬ್ಧವೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದು.

೨೮. ಪ್ರಕೃತೇ ನವಶು ದಿಕ್ಶು ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಂ ಉರ್ಧ್ವದಿಶಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಂ ಚ.

ಇಂಥ ಪ್ರಕೃತಿ ತನ್ನ ಎಂಬುದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿರುವುದು. ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದುದಾಗಿರುವುದು. ತನ್ನ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿತ್ಯವಿಧಾತಿಯೆಂಬ ರುದ್ರಸತ್ತ್ವವ್ರವ್ಯದಿಂದ ವಲಿಚ್ಛೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಎಲ್ಲೆಯುಳ್ಳದಾಗಿರುವುದು. ಅದಿತ್ಯವರ್ಣಂ ತಮಸಃ ಪರಸ್ತಾತ್ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಮಸ್ಸಬ್ಜವಾಚ್ಯೆಯಾದ ಪ್ರಕೃತಿಗಿಂತಲೂ ಪರಭಾಗದಲ್ಲಿ ರುದ್ರಸತ್ತ್ವವಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

೨೯. ತ್ರಿಗುಣವ್ರವ್ಯಸ್ಯೈವ ಮಯಾಪ್ರಕೃತ್ಯವಿವ್ಯಾ ಜೀತನಾ ಚಿದಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಂ.

ಮಾಯೆಯೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಉಪಾದಾನವೆಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಉಪಾದಾನವೆಂದು ಮತ್ತು ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ತ್ರಿಗುಣವ್ರವ್ಯದ ಮೂಢನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ, ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ ಮುಂತಾದುದಕ್ಕೆ ತ್ರಿಗುಣವ್ರವ್ಯವೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದುದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದಿತೆಂದು ಸಂದೇಹಪಡಬಾರದು.

ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ ಮಾಯಾಶಬ್ದವು ಅರ್ದರ್ದಕರವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ತ್ರಿಗುಣವ್ರವ್ಯವು ಅತ್ಯಾರ್ದರ್ದಕರವಾದ ವಿಚಿತ್ರಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಉಪಕರಣವಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ತ್ರಿಗುಣವ್ರವ್ಯವನ್ನೇ ಮಾಯಾಶಬ್ದವು ಬೋಧಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಮಿಥ್ಯಾರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನಲ್ಲ. ಮಾಯಾ—ಮಾನೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಾ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವನ್ನೂ, ಯಾ—ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಯಾ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಉಚ್ಛೇದಿಸಿದುದರಿಂದ ಮಾಯಾ ಎಂಬ ರಬ್ದವುಂಟಾಗಿರುವುದು. ಮಾಂತಿ ಯಸ್ಯಾಂ ಯಾಂತಿ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಮಾಯಾ ಎಂಬ ವ್ರತ್ತಾಂತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ—ಸಮಸ್ತವಾದ ಕಾರ್ಯನರ್ಗಗಳ ವ್ರತಯಕಾಲದೊಳಗೆ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪವಾಗಿ ಅಡಗಿರುವವೋ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಕಾಲದೊಳಗೆ ಸೂಲರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿ ಯಾವುದರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಡುವವೋ, ಅಂಥ ತ್ರಿಗುಣವ್ರವ್ಯವೇ ಮಾಯಾಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

ಈವರನ್ನು ಪ್ರಕೃತ್ಯಷ್ಟವಾದ ಕೃತಿಗೆ ಎಂದರೆ ವ್ಯಾವಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡಿ ನಾನಾ ಬಗೆಯಾದ ಕಾರ್ಯವರ್ಗಗಳನ್ನು ಯಾವುದರದೆಸೆಯಿಂದ ಹೊರಪಡಿಸುವನೋ ಅಂಥ ತ್ರಿಗುಣವ್ರವ್ಯವೇ ಪ್ರಕೃತಿ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಅಸ್ಮಾನ್ಮಾಯಃ ಸೃಜತಃ ವಿಶ್ವಮೇತತ್ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿದ್ವಾಃ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದುದರಿಂದ ಈ ತ್ರಿಗುಣವ್ರವ್ಯವೇ ಅವಿದ್ಯಾ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಹಾಗೆಯೇ ಈ ತ್ರಿಗುಣವ್ರವ್ಯವೇ ಜೀತನಾಶೂನ್ಯವಾದುದರಿಂದ, ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನ

ರೂಢ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಅಚೇತನ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ, ಚಿತ್ತಂಬ ಜೀವನಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೂಂ
ದಾದುದರಿಂದ ಅಚಿತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ
ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಾಧಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದುದು ಸಂಗತವೆಂದು ಹೊರತು
ಅಸಂಗತವಲ್ಲ.

೨೫. ಪ್ರಕೃತೇಃ ಸಮವಿಷಮವಿಕಾರಜನಕತ್ವಕಸ್ಯ ಭಾವತ್ವಂ.

ಈ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವು ತನ್ನೊಳಗೆ ಯಾವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣ
ಗಳ ಸೈಷಮ್ಯವನ್ನು ಎಂದರೆ ಸ್ವಯಂನಾತಿರೇಕವನ್ನು ವಡೆದಿರುವುದೋ? ಅಂಥ ಭಾಗ
ದಲ್ಲಿ ವಿಷಮವಾದ ವಿಕಾರಗಳನ್ನೂ, ಯಾವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆ ಗುಣಗಳ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು
ವಡೆದಿರುವುದೋ? ಅಂಥ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾದ ವಿಕಾರಗಳನ್ನೂ, ಉಂಟುಮಾಡು
ತ್ತಿರುವುದು. ವಿಷಮವಿಕಾರವೆಂದರೆ—ನಾಮರೂಪವಿಭಾಗನಿರ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ
ವಿಕಾರವು. ಸಮಾನವಾದ ವಿಕಾರವೆಂದರೆ ನಾಮರೂಪವಿಭಾಗನಿರ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯ
ಗೃಹವಾದ ವಿಕಾರವು. ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕೆಲವು ಭಾಗದಿಂದ ವಿಷಮ ವಿಕಾರ
ಗಳನ್ನೂ ಉಳಿದ ಭಾಗದಿಂದ ಸಮವಿಕಾರಗಳನ್ನೂ, ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗ
ದಿಂದಲೂ ಸಮವಿಕಾರಗಳನ್ನೂ, ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಪ್ರಕೃತಿದ್ರವ್ಯವು ಸೀರತರ
ಪರಿಣಾಮಿಯಾದುದರಿಂದ ಇದು ವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದಿರುವ ಕಾಲವೇ ಇಲ್ಲ.

ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾದ ವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾ
ದರೆ ಪ್ರಳಯಪದಾರ್ಥದ ಸ್ವರೂಪವೇ ನಷ್ಟವಾಗುವುದೆಂದು ಆರಂಭಿಸಬಾರದು. ವಿಷಮ
ವಿಕಾರರೂಢ್ಯವಾದ ಕಾಲವು ಪ್ರಳಯಕಾಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಯಾವವಿಕಾರವೂ
ಇಲ್ಲದ ಕಾಲವು ಪ್ರಳಯಕಾಲವಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತಿ ಸರ್ವದಾ ಪರಿಣಾಮಿಯಾದುದರಿಂದ
ಸರ್ವವಿಕಾರರೂಢ್ಯವಾದ ಕಾಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೊರತು ಹೇಳುವುದು.

೨೬. ಪ್ರಕೃತೇಃ ನಿಶ್ಚಿದ್ರತ್ವಸಚ್ಚಿದ್ರತ್ವಸಂಶಯಃ

ಪ್ರಕೃತಿದ್ರವ್ಯವು ತನ್ನೊಳಗೆ ಭಿದ್ರರಹಿತವಾಗಿರುವುದೋ? ಅಥವಾ ಭಿದ್ರವ್ಯವು
ದಾಗಿರುವುದೋ? ಭಿದ್ರರಹಿತವಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಿರೇಷ್ಯವಾಗಿರುವ
ವೃಥಾವೃತ್ತಿಜೋನಾಯುಧೂತಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ರೀತಿಗಳು ಇವೆಂ ಹೊರತಾದ
ಪದಾರ್ಥಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಈತೊಂದರೆಗಾಗಿ ಭಿದ್ರವ್ಯವುಳ್ಳ
ದೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಬಿಡಿಸಿದ ಹತ್ತಿಯಂತೆ ವಿರಳವಿರಳವಾಗಿ
ಮಧ್ಯೇಮಧ್ಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತೆ ಪದ್ರವನಾನವಾ
ಗುವುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯವರ್ಗದಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಕಾರಣವು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂ
ತವು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವುದು. ಈ ಉಭಯಸಂಕಟದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಾಹವು ಹೇಗೆ?

೨೭. ಪ್ರಕೃತೇಃ ನಿಶ್ಚಿದ್ರತ್ವಮೇವ.

ನಿರ್ವಾಹವನ್ನು ಹೇಳುವೆವು—ಧೂತ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಶರೀರ ಮುಂತಾದ ಆಕಾರ
ದಿಂದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕೃತಿ ಅಚ್ಚಿದ್ರವಾಗಿಯೇ
ಇರುವುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯವರ್ಗದಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಕಾರಣವು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆಂಬ

ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಯಾವುದೊಂದು ಹಾನಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ನಿಶ್ಚಿದ್ರವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇತರಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಶರೀರಾದಿಗಳು ಸಂಚರಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆಂದು ಅಶಂಕಿಸಬೇಡಿರಿ. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ—

ಯಾವ ಎರಡುಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರ್ಶಗುಣವಿರುವುದೋ ಆ ಯೆರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಒಂದು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆಯೆರಡರೊಳಗೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರವು ಸಂಭವಿಸದಿದ್ದರೂ, ಯಾವ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಶಗುಣವಿಲ್ಲವೋ ಆಯೆರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಒಂದು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆಯೆರಡರೊಳಗೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರವು ಸಂಭವಿಸಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ಜಲ, ಪೃಥಿವಿ ಈ ನಾಲ್ಕು ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರ್ಶಗುಣವಿದ್ದರೂ ಸ್ವರ್ಶಶೂನ್ಯವಾದ ಆಕಾರದಿಂದ ಇವು ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟೇ ಇರುವುವು. ಆದರೂ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಈ ನಾಲ್ಕು ಭೂತಗಳೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುವುವು.

ಆದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಶವಿದ್ದರೂ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಶಗುಣವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಆಕಾರ್ಯವರ್ಗಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳೊಳಗೆ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಲು ಗೊಂಡು ಆಕಾಶವವರೆಗೂ ಇರುವ ತತ್ತ್ವಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕೃತಿಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರ್ಶಗುಣವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ವಾಯಾದಿಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಶವಿದ್ದರೂ ಪ್ರಕೃತಿಯಾದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಶವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವರುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣ ಗ್ರಂಥದೊಳಗೆ ಅಚಿತ್ತತ್ತ್ವ

ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪವಾಗಿ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯನಿರೂಪಣ

ಪ್ರಕರಣಂ ಪಂಚಮಂ.

ಷ ಸ್ವ ಪ್ರ ಕ ರ ಣಂ.

೭೨. ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣಾಮಃ

ಇಂಥ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವು ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾವಸ್ಥಾನಿರೂಪವಾದ ಉತ್ತರೋ

ತ್ತರಾವಸ್ಥಾ ಭೇದಗಳಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು. ಮೂಲ ಪ್ರಕೃತಿ, ಮಹಾಕಾರ, ಅಹಂಕಾರ, ಮನಸ್ಸು ಸೇರಿ ಆರು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಐದು ತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳು, ಐದು ಭೂತಗಳು ಇವೇ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳು.

೬೦. ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಲಕ್ಷಣಂ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಾಗದಂತೆ ಸಮಾನವಾದ ಸತ್ತ್ವ ರೂಪವುಂಟು ಮೂರುಗುಣಗಳು ಪ್ರಸುತ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೬೧. ಮೂಲಪ್ರಕೃತೀರವಾಂತರಾವಾ ಭೇದಾತ್ತ್ವತ್ವಾತ್ಮಕಂ.

ಇಂಥ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಗುಣತ್ರಯನಾಮ್ಯವಿ ದ್ದರೂ ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ ಅವಸ್ಥಾಭೇದವನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿ ಅವಿಭಕ್ತತಮ ಸ್ತಂಧೂ, ವಿಭಕ್ತತಮಸ್ತಂಧೂ, ಅಕ್ಷರವೆಂದೂ ಅವ್ಯಕ್ತವೆಂದೂ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಭಾಗಿ ಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಈಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು—ಮುಂದಣವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಬೀಜದಂತೆಯೂ, ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅಂಕುರದಂತೆಯೂ ಭಾವಿಸಿ ಈಯೆರಡರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಿಭಕ್ತತಮಸ್ಸನ್ನು ಕ್ಷೇತ್ರ ದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿದ ಬೀಜದಂತೆಯೂ, ವಿಭಕ್ತತಮಸ್ಸನ್ನು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೊರಡುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿರುವ ಬೀಜದಂತೆಯೂ, ಅಕ್ಷರವನ್ನು ನಿರೀನಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ಅವಯವಶೈಫಿಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಬೀಜದಂತೆಯೂ, ಅವ್ಯಕ್ತವನ್ನು ಉಬ್ಬಿರುವ ಬೀಜದಂತೆಯೂ, ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಈಗ ಹೇಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಉತ್ತರೋತ್ತರಾವಸ್ಥೆಗೆ ಕಾರಣವಾದುದನ್ನೇ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೬೨. ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಲಕ್ಷಣಂ.

ಅವ್ಯಕ್ತತ್ವಾವಸ್ಥೆಗೆ ಅವ್ಯವಹಿತವಾದ ಉತ್ತರಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ದ್ರ ವ್ಯವು ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಥವಾ—ಅಹಂಕಾರತ್ವಾವಸ್ಥೆಗೆ ಅವ್ಯವ ಹಿತವಾದ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳು ವುದು. ಅಥವಾ ಮಹಚ್ಛಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯವಾದ ತತ್ತ್ವವು ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳು ವುದು. ಇದರಂತೆಯೇ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಅಹಂಕಾರವೇ ಮೊದಲಾದ ತತ್ತ್ವಗಳ ಲ್ಲಿಯೂ ತತ್ತ್ವಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಅಹಂಕಾರ ಮೊದಲಾಗಿ ಈಚೆಗಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯವರ್ಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಎಂದರೆ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ತತ್ತ್ವಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಇದು ಬಲು ದೊಡ್ಡದಾದುದರಿಂದ ಮಹಾ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು.

೬೬. ಸಾಂಖ್ಯೋಕ್ತಮಹತ್ತತ್ತ್ವಲಕ್ಷಣವಿವರಣಂ.

ಅಧ್ಯವಸಾಯವೆಂಬ ಮನೋವೃತ್ತಿವಿಶೇಷವು ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಇದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಇದು ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಅಧ್ಯವಸಾಯವೆಂಬುದು ಜ್ಞಾನದ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವೆಂಬುದು ಅಜೀತನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಜೀತನಧರ್ಮವು ಅಜೀತನಕ್ಕೆ ಎಂದಿಗೂ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲಾರವಾದಕಾರಣ ಆ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವಮೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರೀಯಿಯಾಗಿ ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವ ಇನ್ನೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ವಿಸೇಷಗಳು ಅಂದ್ರೀಯಿಯಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸಬಹುದು.

೬೭. ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಅಪಾಂತರಾವಸ್ಥಾಭೇದಾತ್ತಯಃ

ಇಂಥ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವು—ನಾತ್ತಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸ ಎಂದು ಮೂರುವಿಧವಾಗಿರುವುದು. ಇವರ ಯಾವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸತ್ತ್ವಗುಣವು ತಲೆಯೆತ್ತಿರುವುದೋ ಅಭಾಗವು ಸಾತ್ತಿಕವೆಂದೂ, ರಜೋಗುಣವು ತಲೆಯೆತ್ತಿರುವ ಭಾಗವು ರಾಜಸವೆಂದೂ, ತಮೋಗುಣವು ತಲೆಯೆತ್ತಿರುವ ಭಾಗವು ತಾಮಸವೆಂದೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

೬೮. ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಲಕ್ಷಣಂ.

ಇಂದ್ರಿಯತ್ವಾನಸ್ಥಿಗಿ ಅವ್ಯವಹಿತವಾದ ಸ್ವರೂಪಸ್ಥ ಯೀಡನೆ ಕೂಡಿದ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವು ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೬೯. ಸಾಂಖ್ಯೋಕ್ತಾಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಲಕ್ಷಣವಿವರಣಂ.

ಇಲ್ಲಿಯೂ—ಅಭಿಮಾನವು ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ನಿರಾಕರಿಸಬಹುದು.

೭೦. ಅಹಂಕಾರಶಬ್ದಸ್ಯ ತ್ರಿವಿಧವ್ಯತ್ಯತ್ತ್ವಾ ಆರ್ಥತ್ರಯಬೋಧಕತ್ವಂ.

ಸೇವಾಂತರಾಸ್ತದಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೂರುವಿಧವಾದ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಮೂರು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುವರು.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು—ಅತ್ಮವಾಚಕವಾದ ಅಹಂಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ ಭಾವಾರ್ಥಾಕಾಂಕ್ಷಾಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ ಕೃಷ್ಣಾಧಾತುವಿನ ಕಾರ ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಅಹಂಕಾರ ಎಂದಾಗುವುದು. ಕಾರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಾಡುವಿಕೆ ಯೆಂದರ್ಥವು. ಏನನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆಯೆಂದರೆ ಸಂದರ್ಭವಶದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ (ತಿಳಿವಿಕೆ) ಎಂದು ಪರಮಸಾನನಾಗುವುದು. ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆಯೆಂದರೆ ಅಹಂಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯನಾದ ಅತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಹಂಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆಯೆಂದಾಗಿ ಶುಕ್ತಿಕೆಯನ್ನು ಶುಕ್ತಿಕೆಯಾಗಿಯೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಅತ್ಮನನ್ನು ಅತ್ಮನಾಗಿಯೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯೆಂಬ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಅಹಂಕಾರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು.

ಎರಡನೆಯದು—ಅಹಂಶಬ್ದವನ್ನು ಅಭೂತತದ್ವಾಪೇ ಚೈವೈತ್ಯಯಾಂತವಾಗಿ

ಮಾಡಿ ಅದರಮೇಲೆ ಭಾವಾರ್ಥಕ ಘಂಟಾ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ ಕೃಷ್ಣಾ ಧಾತುವಿನ ಕಾರ ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಅಹಂಕಾರ ಎಂದಾಗುವುದು. ಕಾರ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಅರ್ಥವು. ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಜ್ಞೇವಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಮಾಡಿದುದರಿಂದ ದೊರೆತ ಅರ್ಥನೇನೆಂದರೆ—ಅಹಮರ್ಥವಲ್ಲದ ಎಂದರೆ ಅತ್ಮವಸ್ತುವಲ್ಲದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಹಂಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಅತ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆಯೆಂದಾಗಿ, ರಜತವಲ್ಲದ ಶುಕ್ರಕೆಯನ್ನು ರಜತವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಅತ್ಮನಲ್ಲದ ದೇಹವನ್ನು ಅತ್ಮನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಅಹಂಕಾರವುಳ್ಳ ವಾಚ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು.

ಮೂರನೆಯದು—ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಅಧ್ಯಾತತತ್ವವಾದ ಜ್ಞೇವಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಅದರಮೇಲೆ ಕರಣಾರ್ಥಕ ಘಂಟಾ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ ಕೃಷ್ಣಾ ಧಾತುವಿನ ಕಾರ ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಅಹಂಕಾರ ಎಂದಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಅರ್ಥನೇನೆಂದರೆ—ಅಹಮರ್ಥವಲ್ಲದ ಎಂದರೆ ಅತ್ಮವಸ್ತುವಲ್ಲದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಹಂಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಅತ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಅಹಂಕಾರವುಳ್ಳ ವಾಚ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು.

ಈಮೂರು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ—ಮೂರನೆಯ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಮುಮುಕ್ಷುವಾದವನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಉಪದೇಶವಾಗಿರುವುದು. ಎರಡನೆಯ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಅಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಉತ್ಕೃಷ್ಟರಾದವರನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಗರ್ವವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದುರಭಿಮಾನಸ್ವರೂಪವಾದುದರಿಂದ—

ಅಹಂಕಾರಂ ಬಲಂ ದರ್ಶನಂ ಕಾಮಂ ಕ್ರೋಧಂ ಪರಿಗ್ರಹಂ

ವಿಮುಚ್ಛೇದನಮಮಾಂತೋ ಬ್ರಹ್ಮಭೂತಾಯ ಕಲ್ಮಶೇ ||

ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಮುಕ್ಷುವಾದವನಿಗೆ ನರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತ್ಯಾಜ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಮೂರನೆಯ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಅರ್ಥವೇ ತ್ರಿಗುಣವ್ಯವಸ್ಥೆ ಪರಿಣಾಮವಿರೋಧವಾದ ಅಹಂಕಾರ ಕತ್ತವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅನಾತ್ಮವಾದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅತ್ಮಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೂ, ಅದರಮೂಲಕ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಜನರನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಅತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಅಹಂಕಾರತತ್ವದ ಸಂಬಂಧವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದೂ ಅಹಂಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

೭೧. ತ್ಯಾಜ್ಯತಯಾ ಉಪವಿಷ್ವಾದಹಂಕಾರಾದಿದಮಹಂಕಾರತತ್ವಂ ಭಿನ್ನಂ.

ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಜ್ಯವೆಂಬುದಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಅಹಂಕಾರವು ಇವೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿಪಡಕೂಡದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಮಮ ಮಾಯಾ ದುರತ್ಯಯಾ, ಮಾಮೇವ ಯೇ ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ ಮಾಯಾಮೇತಾಂ ತರಂತಿ ತೇ ಎಂದು ಭಗವದ್ವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವದನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂದ ಅಹಂಕಾರತತ್ವದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು

ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇವನಿಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ತ್ಯಾಜ್ಯತ್ವಶಾಸ್ತ್ರವು ಇವನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಅರಕ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿ ವೃಥಾವಾಗುವುದು. ಉತ್ಕೃಷ್ಟಜನಾವಮಾನಹೇತುವಾದ ಗರ್ವನಿಂಬ ಅಹಂಕಾರವನ್ನಾದರೂ ತನ್ನ ವಿಸೇಕರೂಪವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಪರಿತ್ಯಜಿಸಲು ಇವನಿಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದಾದುದರಿಂದ ತ್ಯಾಜ್ಯತ್ವಶಾಸ್ತ್ರವು ಇವನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಫಲವಾಗಬಹುದು.

೭೩. ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಸ್ಥಾಪಿ ಅಸಾಹಕಾರವಸ್ಥಾಭೇದಾಸ್ತ್ರಯಃ.

ಇಂಥ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಸ್ಥಾಪಿ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ? ಸಾತ್ತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸ ಎಂದು ಮೂರುವಿಧವಾಗುವುದು. ಅಸೂರಕ್ಕೂ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ? ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೭೪. ಸಾತ್ತ್ವಿಕತಾಮಸಯೋಃ ಕ್ರಮೇಣ ಇಂದ್ರಿಯ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೋ

ಸಾದಾನತ್ವಂ ರಾಜಸಸ್ಯ ಉಭಯಾನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ ಚ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಹೆನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ತಾಮಸಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೆಯೂ ಉಂಟಾಗುವುವು. ರಾಜಸಾಹಂಕಾರವೂ ಈ ಯೆರಡಕ್ಕೂ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿರುವುದು. ರಾಜಸತಾಮಸಾಹಂಕಾರಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಉಪಾಧಾನವಾಗದಿದ್ದರೂ ಇಂದ್ರಿಯತ್ವಾವಸ್ಥೆಗೆ ಅವ್ಯವಹಿತವಾದ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲದೆ ಹೋಗಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಹಂಕಾರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವಿಲ್ಲ.

೭೫. ತ್ರಿವಿಧಸ್ಥಾಪಿ ಅಹಂಕಾರಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಲಕ್ಷಣಕಥನಂ.

ಈ ಮೂರುವಿಧವಾದ ಅಹಂಕಾರಗಳಿಗೂ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಯಾವುದು ಉಪಾಧಾನಕಾರಣವೋ ಅದು ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರವೆಂದೂ, ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಉಪಾಧಾನಕಾರಣವೋ ಅದು ತಾಮಸಾಹಂಕಾರವೆಂದೂ, ಈ ಯೆರಡಕ್ಕೂ ಯಾವುದು ಅನುಗ್ರಾಹಕವೋ (ಸಹಕಾರಿಯೋ) ಅದು ರಾಜಸಾಹಂಕಾರವೆಂದೂ, ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೭೬. ತ್ರಿವಿಧಸ್ಥಾಪಿ ಅಹಂಕಾರಸ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾಂತರಾಣಿ.

ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ನೈಕಾರಿಕವೆಂದೂ ರಾಜಸಾಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ತ್ರೈಜಸವೆಂದೂ ತಾಮಸಾಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಭೂತಾದಿಯೆಂದೂ ನಾನಾಂತರಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿವೆ.

೭೭. ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವಿಷಯೇ ಭೋಜರಾಜಮತಂ ತಕ್ಷಂಡನಂ ಚ.

ಭೋಜರಾಜನು ಈ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವನ್ನು—ಜೀವನ ವೆಂದೂ, ಸಂರಂಭ ವೆಂದೂ, ಗರ್ವ ವೆಂದೂ ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ಹೆನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳಗೆ ಮನ ಇಂದ್ರಿಯವುಮಾತ್ರ ರಾಜಸಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದೆಂದೂ, ತಾಮಸಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಿರುವನು. ಇದು ವೇದವಿರುದ್ಧ

ವಾದ ಶೃಂಗಾಗಮ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಅಧಾರವಾಗಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಹೇಳಿದಮಾತಾಗಿದೆ ; ಆದರೆ ಆಪ್ತತಮರಾದ ಪರಾರಾದಿ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ವಚನಕ್ಕೂ ಅನುಬಂಧ್ಯಸಂವಿತೆ ಮೊದಲಾದ ಪಾಂಚರಾತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ವಚನಕ್ಕೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವರುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥಮೋಕ್ಷ

ಅಚಿತ್ತತ್ತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಮಹದಹಂಕಾರ

ನಿರೂಪಣವು ಕರಣಂ ಪಷ್ಯಂ.

ಸ ಪ್ತ ಮ ಸ್ತು ಕ ರ ಣಂ.

೬೬. ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ ಮೊದಲಾದ ವಾಯುವಿಶೇಷಗತಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವ, ಸ್ಮರಣೆ* ಮುಂತಾದ ಕೆಲವೆ ನಡೆವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ರೋರಪ್ರದೇಶ ವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಆ ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಡೆಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ತ್ರಿಗುಣವ್ರವ್ಯವು ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದು ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣವು.

೬೭. ಏಕದೇಶ್ಯಾಕ್ಷಸ್ಯ ಇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಕ್ವಚಿದವ್ಯಾಪಿ ಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ರೋರ ರಹಿತವಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನಿಂದ ಧರಿಸಲ್ಪಡುವುದಾಗಿಯೂ, ಆತ್ಮನಿಗೆ ಉಪಕಾರಕವಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದೂ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದರೆ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಅಪ್ಪಾಕ್ಷತೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೬೮. ಸಾಂಖ್ಯೀಕ್ತೇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣವಿಂಧನಂ.

ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ಸ್ಥಾಪ್ತಿ ಕಾರಕವನ್ನು ತನಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ

*ಮನಸ್ಸು, ಚಕ್ಷು, ಶ್ರೋತ್ರ, ಜಿಹ್ವೆ, ಘ್ರಾಣ, ತ್ವಕ್ಕು, ವಾಕ್ಕು, ವಾಣಿ, ಪಾದ, ವಾಯು, ಉಪಸ್ಥ ಎಂಬ ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ಮರಣೆ, ನೋಡುವಿಕೆ, ಕೇಳುವಿಕೆ, ರುಚಿನೋಡುವಿಕೆ, ಮೂಸಿನೋಡುವಿಕೆ, ಮುಟ್ಟುವಿಕೆ, ಹೇಳುವಿಕೆ, ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ಹೋಗುವಿಕೆ, ಬಿಡುವಿಕೆ, ಆನಂದಿಸುವಿಕೆ ಎಂಬ ಹನ್ನೊಂದು ಕೆಲಸಗಳು ವ್ಯಾಪಾರಗಳಾಗಿರುವುವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮನ ಇಂದ್ರಿಯದ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಣಪದದಿಂದ ತೋರಿಸಿ ಉಳಿದುವುಗಳನ್ನು ಮುಂತಾದ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವುದು.

ಪಡೆಯುವುದು ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಸಾಂಖ್ಯರ ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಆದರೆ ಇದೂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಲಕ್ಷಣದಂತೆ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಈಡಾಗಿರುವುದು

೨೦. ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ಯ ವೈಶೇಷಿಕಾದ್ಯುಕ್ತಂ ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಂ.

ಈಚ್ಛೆದ ಪೈಶಿಕರು ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು— ಶರೀರಸಂಯೋಗಬಲದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಸರವೇರಿಸುವುದಾಗಿಯೂ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ತಾರ್ಕಿಕರ ಮತದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ವಿಶೇಷಣವು. ಇಂದ್ರಿಯ ಸನ್ನಿರ್ವಹವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶರೀರಸಂಯೋಗಬಲದಿಂದ ಎಂಬ ಪದವು ಆತ್ಮನನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೂ ಎಂಬ ಪದವು.

ಎರಡನೆಯದು— ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಜನಕಜನಕವಾಗಿಯೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಜನಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಸನ್ನಿರ್ವಹವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವು; ಇಂದ್ರಿಯಾವಯವವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವು.

ಮೂರನೆಯದು— ಶಬ್ದೇತರವಾದ ಉದ್ಭೂತವಿಶೇಷಗುಣಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಲ್ಲದುದಾಗಿಯೂ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮನಸ್ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಆತ್ಮನನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವು; ಇಂದ್ರಿಯಸನ್ನಿರ್ವಹವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವು; ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ವಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶಬ್ದೇತರ ವದವು.

೨೧. ತತ್ತಂದನಂ.

ಈಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಸಂಗತವಾಗಬಹುದಾದರೂ ಕರ್ತೃ-ಇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷದಿಂದ ದೂಷಿತವಾಗಿರುವುವು. ಅಲ್ಲದೆ ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣವು ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷದಿಂದಲೂ ಗ್ರಸ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಹಾಗೆಂದರೆ— ಘಟದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯವೂ ಅದರಸನ್ನಿರ್ವಹವೂ ಹಾಗೆ ಕಾರಣವು; ಹಾಗೆಯೇ ವಿಷಯವಾದ ಘಟವೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಜನಕತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷ್ಯದಳವು ಘಟದಲ್ಲಿರುವುದು. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಜನಕವಾದ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಕ್ಕೂ ಘಟವು ಜನಕವಾದುದರಿಂದ ವಿಶೇಷಣವೂ ಘಟದಲ್ಲಿರುವುದು. ಅದಕಾರಣ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವು ದುಷ್ಕರಹರವಾಗಿರುವುದು.

೨೨. ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ಯ ಮಿಮಾಂಸಕೋಕ್ತಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿರದಾಕಾರವಾದ ಎಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟು

ಮಾಡುವುದೋ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ವಿನಿಮಾನಸಕರು ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವರು.

೮೧. ತತ್ತ್ವಂಜನಂ.

ವೈಶೇಷಿಕರಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳಂತೆ ಈ ಲಕ್ಷಣವೂ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಾರರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದುವೇಳೆ ಸಂಗತವಾಗಬಹುದಾದರೂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಯೋಷದಿಂದ ದೂಷಿತವಾಗಿರುವುದು. ಇನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಈ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ತಮಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಶರೀರದ ಆ ಆ ಭಾಗಗಳೊಡನೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಬಂಧವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಒಂದುಕಾಲದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಉಂಟು ಮಾಡಿದುದನ್ನು ಇಮವರಗೂ ಯಾರೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವೇ ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ನಾವು ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವೇ ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ರುದ್ಧವಾದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದು.

೮೪. ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಪ್ರಾಕೃತಾವ್ರಾಕೃತಘೋಷ ಪೈವಿಧ್ಯಂ.

ಇಂಥ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅವ್ರಾಕೃತವೆಂದೂ ಪ್ರಾಕೃತವೆಂದೂ ಎರಡು ವರ್ಗವಾಗುವುದು. ರಜೋಗುಣತಮೋಗುಣಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಾಶ್ರಯವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅವ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು. ಗುಣತ್ರಯಾಶ್ರಯವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅವ್ಯಕ್ತ, ಮಹಾ, ಅಹಂಕಾರ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಕೃತಾವ್ರಾಕೃತವಿಧಾಗವುಂಟೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುವರು. ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರವು ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ದ್ರವ್ಯವು, ಅಥವಾ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರವನ್ನು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ವದಿದಿರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೮೫. ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಘೋಷವನವಿ ಪೈವಿಧ್ಯಂ

ಪುನಃ ಇಂದ್ರಿಯವು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯವೆಂದೂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವೆಂದೂ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಪಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ದಳವು ; ಇಂದ್ರಿಯಸನ್ನಿವರ್ತನವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ದಳವು.

೮೬. ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಮೋಧಾ.

ಈ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯವು ಮನಸ್ಸು, ಶ್ರೋತ್ರ, ತ್ವಕ್ಸು, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ರಸನೆ, ಘ್ರಾಣ ಎಂದು ಆರುವಿಧವಾಗಿರುವುದು.

೮೭. ಸಾಂಖ್ಯಮತಮಿಂಜನಪೂರ್ವಕಂ ಮನಸೋ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯತ್ವಸಿದ್ಧೀಕರಣಂ.

ಸಕಲಕರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಿಥಿನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು

ಪಡೆದಿರುವುದು ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಸಾಂಖ್ಯ ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಆದರೆ ಇದೂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಲಕ್ಷಣವಂತೆ ಅವ್ಯಕ್ತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಈಡಾಗಿರುವುದು

೮೦ ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ವೈಶೇಷಿಕಾದ್ಯುಕ್ತಂ ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಂ.

ಆದ್ದರಿಂದ ವೈಶೇಷಿಕರು ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು— ಶರೀರಸಂಯೋಗಬಲದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದಾಗಿಯೂ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯ ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ತಾರ್ಕಿಕರ ಮತದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವು ಅನುಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದುದರಿಂದ ಅವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ವಿಶೇಷಣವು. ಇಂದ್ರಿಯ ಸನ್ನಿರ್ವಹವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶರೀರಸಂಯೋಗಬಲದಿಂದ ಎಂಬ ಪದವು ಆತ್ಮನನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೂ ಎಂಬ ಪದವು.

ಎರಡನೆಯದು—ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಜನಕಜನಕವಾಗಿಯೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಜನಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಇಂದ್ರಿಯಸನ್ನಿರ್ವಹವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವು; ಇಂದ್ರಿಯಾನಯವವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವು.

ಮೂರನೆಯದು—ರಬ್ಬೀತರವಾದ ಉದ್ಭೂತವಿಶೇಷಗುಣಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಲ್ಲದ ದಾಗಿಯೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮನಸ್ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಆತ್ಮನನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವು; ಇಂದ್ರಿಯಸನ್ನಿರ್ವಹವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವು ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶಬ್ದೀತರ ಪದವು

೮೧ ತತ್ತ್ವಂದನಂ.

ಈಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಸಂಗತವಾಗಬಹುದಾದರೂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷದಿಂದ ದೂಷಿತವಾಗಿರುವುವು. ಅಲ್ಲದೆ ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣವು ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷದಿಂದಲೂ ಗ್ರಸ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಘಟದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯವೂ ಅದರಸನ್ನಿರ್ವಹವೂ ಹೇಗೆ ಕಾರಣವೋ ಹಾಗೆಯೇ ವಿಷಯವಾದ ಘಟವೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಜನಕತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷ್ಯದಳವು ಘಟದಲ್ಲಿರುವುದು. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಜನಕವಾದ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಕ್ಕೂ ಘಟವು ಜನಕವಾದುದರಿಂದ ವಿಶೇಷಣದಳವೂ ಘಟದಲ್ಲಿರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವು ದುಷ್ಟರಹಿತವಾಗಿರುವುದು.

೮೨ ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಮಿಮಾಂಸಕೋಕ್ತಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿತದಾಕಾರವಾದ ಎಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪವಾದ ಜಾನವನು ಉಂಟು

ಮಾಡುವುದೋ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವರು.

೮೦. ತತ್ತ್ವಂಧನಂ.

ಪೃಥೇಷಿಕರಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳಂತೆ ಈ ಲಕ್ಷಣವೂ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದುವೇಕೆ ಸಂಗತವಾಗಬಹುದಾದರೂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷದಿಂದ ದೂಷಿತವಾಗಿರುವುದು. ಇನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಈ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ತಮಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಶರೀರದ ಆ ಆ ಭಾಗಗಳೊಡನೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಬಂಧವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಒಂದುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವರೂ ಉಂಟು ಮಾಡದುದನ್ನು ಇದುವರೆಗೂ ಯಾರೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವೇ ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ನಾವು ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವೇ ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ರುದ್ದವಾದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದು.

೮೧. ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಪ್ರಾಕೃತಾಪ್ರಾಕೃತಛೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಇಂಥ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತವೆಂದೂ ಪ್ರಾಕೃತವೆಂದೂ ಎರಡು ವರ್ಗವಾಗುವುದು. ರಜೋಗುಣತಮೋಗುಣಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ರುದ್ದಸತ್ತಾಸ್ವರೈವವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು. ಗುಣತ್ರಯಾಸ್ವರೈವವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅನ್ಯಕ್ಷ, ಮರ್ಹಾ, ಅಹಂಕಾರ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಕೃತಾಪ್ರಾಕೃತವಿಭಾಗವುಂಟೆಂದು ಕೆಲವರು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುವರು. ರಬ್ಬತನ್ಮಾತ್ರವು ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ದ್ರವ್ಯವು, ಅಥವಾ ಸಾತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರವನ್ನು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ವಡೆದಿರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೮೨. ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಛೇದೇನ ಪುನಃ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ

ಪುನಃ ಇಂದ್ರಿಯವು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯವೆಂದೂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವೆಂದೂ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ದಳವು ; ಇಂದ್ರಿಯಸನ್ನಿಹರ್ಷವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ದಳವು.

೮೩. ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಮೇಧಾ.

ಈ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯವು ಮನಸ್ಸು, ಶ್ರೋತ್ರ, ತ್ವಕ್, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ರಸನೆ, ಘ್ರಾಣೆ ಎಂದು ಆರುವಿಧವಾಗಿರುವುದು.

೮೪. ಸಾಂಖ್ಯಮತಖಂಡನಾರ್ಥಕಂ ಮನಸೋ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯತ್ವಕ್ಕೀಕರಣಂ.

ಸಕಲಕರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು

ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವೆಂದು ಸಾಂಬಂಧವು ಹೇಳುವರು. ಇದು ಸಂಗವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಚ್ಚಾನವನ್ನು ದ್ವಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಯಾವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದೋ ಅದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು. ಮನಸ್ಸಾದರೋ ಚ್ಚಾನವನ್ನು ದ್ವಾರಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬರಲಾರದು. ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ನೇರಿಸುವುದಾದರೆ ಚಕ್ಷುರಾದೀಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿಯೇ ನೇರಿಸಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದ ಚ್ಚಾನೇಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನೇ ಬಿಡಬೇಕಾಗುವದು. ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳಗೆ ಕೆಲವುಕಡೆ ಮನಃಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯತ್ವವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದು ಗೌಣವೇ. ಮೂರನೆಯ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಆರು ಪ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬುದಕ್ಕೆ ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

೮೮. ಅಥ ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯೇಷು ಮನಸೋ ಲಕ್ಷಣಂ.

ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವರ್ಗವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರಮಾಡುವೆವು. ರಜೋಗುಣವೃಕ್ಷಾದಾಗಿಯೂ, ಅಥವಾ ತಮೋಗುಣವೃಕ್ಷಾದಾಗಿಯೂ, ರಬ್ಬ, ಸ್ವರ್ಗ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ ಎಂಬ ಐದು ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರುಗಳು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಹೇಳಿಕೆಗೆ ವರ್ಮವಸಾನವೇನೆಂದರೆ—ರಬ್ಬ ಸ್ವರ್ಗಗಳೆರಡರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು; ಅಥವಾ ರಬ್ಬ ರೂಪಗಳೆರಡರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು; ಅಥವಾ ರಬ್ಬ, ರಸ ಇವೆರಡರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು; ಅಥವಾ ರಬ್ಬ, ಗಂಧ ಇವೆರಡರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು : ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿ ವರ್ಮವಸಾನ ಮಾಡಬೇಕು.

ಈ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯ, ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯ, ರಸನೇಂದ್ರಿಯ, ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ ಇವುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಬ್ದ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ. ಕ್ರೋತ್ತೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ ರಬ್ಬಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ. ಅತ್ತನನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ.

೮೯. ಮನಸೋ ಲಕ್ಷಣಾಂತರಂ.

ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಧವಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಸ್ವೈತಿಜನಕವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು. ಶಬ್ದೋತ್ತಮೋದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವೈತಿಜನಕ ಪದವೂ, ಅತ್ತನನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯಪದವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

೪೪. ಮನೋ ಲಕ್ಷಣಂಕರ.

ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ಹೃದಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮೂತ್ರ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಪದ್ಮಪ್ರದೇಶ ಸ್ವಸ್ತಕವಾದಂತೆಯೇ. ಉಳಿದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹೃದಯಪ್ರದೇಶವನ್ನೇ ಮೂಲ ಸ್ಥಾನವಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಕೆಲವನಾಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆ ಆ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೆಲವನಾದುವು. ಅದನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವನು.

೪೫. ಅಂಶಕರಣ್ಯ ಸಾಂಖ್ಯೋಕ್ತೈ ವಿಧೃತಿ ಹನಂ

ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದೇ ವಾಯು, ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ಪ್ರಾಣ, ಬುದ್ಧಾನ್, ಸಮಾನ್ ಎಂಬ ಆ ಆ ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಎಂಟರ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾದಿರಬ್ಬಗಳಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೂ ದಸ್ತು ಹೇಗಾದರೂ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಒಂದೇ ಅಂಶಕರಣತತ್ತ್ವವು ಸಂಕಲ್ಪ, ಅಭಿವೇಶನ, ಚಿಂತೆ, ಅಭಿಮಾನ ಎಂಬ ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದಾದ ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಲತಂಕಾರ ಎಂಬ ರಬ್ಬಗಳಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದೇ ಹೊರತು ಅನೇಕವಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಅಂಶಕರಣ್ಯ ಮೂಲವಿಧವು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಸಾಂಖ್ಯರ ಮತವು ಮೂಲಪ್ರಮಾಣರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಅನಾನರಣಿಯಾಗಿರುವುದು.

೪೬. ಪ್ರಾಕೃತಶ್ರೋತ್ರಲಕ್ಷಣಂ.

ರಜ್ಜು ದಿಗ್ಭೇದದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ರಜ್ಜಿ ತರುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ರಬ್ಬವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಪ್ರಾಕೃತಶ್ರೋತ್ರೋಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರಾಣ ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಧಾನವಿರೇಷಣವು. ಶ್ರೋತ್ರೋಂದ್ರಿಯವು ರಬ್ಬವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವಂತೆ ರಬ್ಬದಲ್ಲಿರುವ ರಬ್ಬತ್ವಜಾತಿಯನ್ನೂ ಕೆ, ಖ ನೊದಲಾದ ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕತ್ವ, ಏತ್ವ ನೊದಲಾದ ಭರ್ತೃಗಳನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದೇತರದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದ ಎಂಬ ವಿರೇಷಣವು ಶ್ರೋತ್ರೋಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಬರಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅಸಂಭವಮೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಶಬ್ದೇತರದ ಎಂಬುವಕ್ಕೆ ಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಂದ ರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಎಂಬ ವಿರೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು. ರಬ್ಬತ್ವ, ಕತ್ವ, ಏತ್ವ ನೊದಲಾದುದು ಶಬ್ದೇತರವಾದರೂ ರಜ್ಜು ದಿಗ್ಭೇದದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಸಂಭವಮೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಶ್ರೋತ್ರ, ರಬ್ಬ ಇವುಗಳ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಮೂಲ ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯವಾದವು. ಕರ್ಮೋಂದ್ರಿಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯವಿರೇಷಣವು.

ಈಲಕ್ಷಣದ ಪರ್ಮವಸಾನವೇನೆಂದರೆ—ಸ್ವರ್ಗಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಶಬ್ದಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಶ್ರೋತ್ರವಾಗುವುದು; ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಶಬ್ದಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು

ಶ್ರೋತ್ರವಾಗುವುದು; ರಸಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಶಬ್ದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಶ್ರೋತ್ರವಾಗುವುದು; ಗಂಧಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಶಬ್ದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಶ್ರೋತ್ರವಾಗುವುದು: ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿ ಪದ್ಧವಸಾನವಾಗುವುದು. ಈನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿಯೂ ಪದ್ಧವಯೋಜನವನ್ನು ಪೂರ್ವದಂತೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೯೨. ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವೇಕೆ.

ಉಂಥ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಕಿರಿಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಲಿರವ್ರದೇಶವಿಶೇಷದಲ್ಲಿರುವುದು. ಸರ್ವಗಳಿಗಾದರೆ ನೇತ್ರಗೋಳದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದು.

೯೪. ಶ್ರೋತ್ರಾದೀಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಭೌತಿಕತ್ವನಿರಾಕರಣ.

ಶ್ರೀಮತ್ಪದಾರ್ಥರತದ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರಮೊದಲಾದ ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಆಕಾಶಾದಿಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವುವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಉವಗಲು ಭೌತಿಕಗಳೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿಗೊಳ್ಳಬಾರದು. ಮತ್ತು ದಿಶಃ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಭೂತಾ ಕರ್ಣಾ ಪ್ರಾವಿಶ್ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದೆಂದೂ ಭ್ರಾಂತಿಗೊಳ್ಳಬಾರದು.

ಏತಕ್ಕೊದರೆ—ಅದೇ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಭೃಗುಭರದ್ವಾಜನವಾದಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಯಾಯಂತಃ ಚ ತೇ ನಿತ್ಯಂ ಧಾತವಸ್ತೃಸ್ತು ಪಂಚಭಿಃ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪಂಚಭೂತಗಳು ಪಂಜೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಪ್ಯಾಯಕಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಮೊದಲಿನ ವಚನಗಳನ್ನೂ ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ನಿರ್ವಾಹನಾಡಬಹುದು.

ಮತ್ತೆ—ಶೈಬಸಾಂದ್ರಿಯಾಣ್ಯಾಹರ್ಷೇವಾ ವೈಕಾರಿಣಾ ದಶ |

ಏಕಾದಶಂ ಮನಶ್ಚಾತ್ರ ದೇವಾ ವೈಕಾರಿಣಃ ಸ್ಮೃತಾಃ ||

ಎಂಬ ಅನನ್ಯಭಾಸಿದ್ಯವಾದ ಪರಾಶರವಚನದಿಂದ ಹೆನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಹಂಕಾರಕಾರ್ಯಗಳಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಭೌತಿಕತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದಲೇ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ

ಶಬ್ದಃ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಶಫಾ ಪಾದಿ ತ್ರಯಮಾಕಾಶಸಂಧವಂ |

ಸಾಯೋಃ ಸ್ಪರ್ಶಸ್ತಥಾ ಚೇಷ್ಟಾ ತ್ವಕ್ಷೈವ ತ್ರಿತಯಂ ಸ್ಮೃತಂ |

ರೂಪಂ ಚಕ್ಷುಸ್ತಥಾ ವ್ಯಕ್ತಿಸ್ಥಿತಯಂ ತೇಜ ಉಚ್ಯತೇ |

ರಸಃ ಕ್ಲೇದಶ್ಚ ಚಿಹ್ನಾ ಚ ತ್ರಯೋ ಜಲಗುಣಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ |

ಭ್ರಾಣಂ ಘ್ರೇಯಂ ಶರೀರಂ ಚ ತೇ ತು ಭೂಮಿಗುಣಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ || ಇತಿ.

ಶ್ರುತಿವಾಗ್ದಾತ್ಮಾ ಮುಖಂ ಪ್ರಾವಿಶತ್ ; ವಾಯುಘ್ನಾಣೋ ಭೂತ್ವಾ

ಪ್ರಾವಿಶತ್ ; ಆದಿತ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಭೂತ್ವಾ ಅಕ್ಷಿಣೀ ಪ್ರಾವಿಶತ್ ; ದಿಶಃ

ಭೂತ್ವಾ ಕರ್ಣಾ ಪ್ರಾವಿಶತ್—ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ.

ಶ್ರುತಿಯೂ ದತ್ತೋತ್ತರವಾಗಿರುವುದು. ಈಪರಾರವಚನದಲ್ಲಿ ದೇವಶಬ್ದವು ಇಂದ್ರಿಯವಾಚಕವಾಗಿರುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ತೈಜಸವೆಂಬ ರಾಜಸಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವವೆಂದು ಕೆಲವರ ಪಕ್ಷವು. ವೈಕಾರಿಕವೆಂಬ ಸಾತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವವೆಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರ ಪಕ್ಷವು. ಈಯೆರಡು ಪಕ್ಷಗಳೊಳಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಶ್ಲೋಕದ ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದದಿಂದ ತೋರಿಸಿ, ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಮೂರನೆಯ ಪಾದಗಳಿಂದ ತೋರಿಸಿ, ಈಯೆರಡು ಪಕ್ಷಗಳೊಳಗೆ ತಮಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಪಕ್ಷವಾಗಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದಿಂದ ಪರಾಶರಮತರ್ಪಿಗಳು ತೋರಿಸಿರುವರು. ಈ ವಿಧವಾದ ನಿರ್ವಾಹಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರೇ ವೇದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಭೌತಿಕತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುವಾಗಿ ವೈಶೇಷಿಕರು ಹೇಳುವ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಬಾಧೆ ಮುಂತಾದ ದೂಷಣಗಳಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು.

ಶಬ್ದವು ಆಕಾರಮೊದಲಾದ ಧೂತಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಸಾತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಂಥ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವೊಡನೆ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಸಂಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಶ್ರೋತ್ರಸಂಯುಕ್ತವಾದ ಅಂಥ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಗ್ರಹಿಸಲು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶಬ್ದವು ಪ್ರವೃತ್ತವೋ? ಅಪ್ರವೃತ್ತವೋ? ಶ್ರೋತ್ರವು ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದದ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದೋ? ಅಥವಾ ಶಬ್ದವೇ ಶ್ರೋತ್ರದ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಶ್ರೋತ್ರವು ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದೋ? ಇತ್ಯಾದಿವಿವಾದಗಳನ್ನು ಅಪ್ರವೃತ್ತಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸುವೆವು.

೯೫. ಪ್ರಾಕೃತತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಶಬ್ದಾದಿಗಳೆಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಸ್ವರ್ಣತರದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಸ್ವರ್ಣಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಕಲಕ್ಷಣದ ಪರಮಸಾಧನವೇನೆಂದರೆ—ಶಬ್ದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಸ್ವರ್ಣಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಸ್ವರ್ಣಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ರಸಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಸ್ವರ್ಣಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ಗಂಧಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಸ್ವರ್ಣಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯ

ವಾಗುವುದು : ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿ ಪರೈವಸಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ನಾಲ್ಕು
ಲ್ಲಿಯೂ ಪದಪ್ರಯೋಜನವು ಪೂರ್ವದಂತೆಯೇ.

೯೩. ಪ್ರಾಕೃತಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಂದಲಿ ಅಡಗಿರುವ ರೂಪೇತರದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟು
ಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ
ಇಂದ್ರಿಯವು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಈ ಲಕ್ಷಣದ ಪರೈವಸಾನವೇನೆಂದರೆ—ರಬ್ಬ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡ
ದಾಗಿಯೂ ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿ
ಯವು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ಸ್ಪರ್ಶಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡ
ದಾಗಿಯೂ ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿ
ಯವು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ರಸಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾ
ಗಿಯೂ ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು
ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ಗಂಧಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ
ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಚಕ್ಷು
ರಿಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು : ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿ ಪರೈವಸಾನ ಮಾಡಬೇಕು
ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿಯೂ ಪದಪ್ರಯೋಜನವು ಪೂರ್ವದಂತೆಯೇ.

೯೪. ಪ್ರಾಕೃತರಸನೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಶಬ್ದಾದಿಪಂಚಕದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ರಸೇತರದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾ
ಡದುದಾಗಿಯೂ ರಸಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ
ಇಂದ್ರಿಯವು ರಸನೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಈ ಲಕ್ಷಣದ ಪರೈವಸಾನವೇನೆಂದರೆ—ರಬ್ಬ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡ
ದುದಾಗಿಯೂ ರಸಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿ
ಯವು ರಸನೇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ಸ್ಪರ್ಶಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾ
ಗಿಯೂ ರಸಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು
ರಸನೇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ
ರಸಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ರಸನೇಂ
ದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ಗಂಧಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ರಸಸಾ
ಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ರಸನೇಂದ್ರಿಯ
ವಾಗುವುದು : ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿ ಪರೈವಸಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ನಾಲ್ಕರ
ಲ್ಲಿಯೂ ಪದಪ್ರಯೋಜನವು ಪೂರ್ವದಂತೆಯೇ.

೯೫. ಪ್ರಾಕೃತಸ್ಪರ್ಶನೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಶಬ್ದಾದಿಪಂಚಕದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಗಂಧೇತರದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟು

ಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಗಂಧನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಕುಲಕ್ಷಣದ ವರ್ತನಾನಾನವೇನೆಂದರೆ—ಶಬ್ದಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಗಂಧಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ಪರ್ಶಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಗಂಧಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು; ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಗಂಧಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು; ರಸಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಗಂಧಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು; ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿ ಪರ್ಮನ ಸಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿಯೂ ವದಪ್ರಯೋಜನವು ಪೂರ್ವದಂತೆಯೇ.

೯೯. ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಿವೇಕ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ—ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವು ರಂಜಿತ ಎಲ್ಲಾಭಾಗವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು. ಹಾಗಾದರೆ ರಂಜಿತ ಎಲ್ಲಾಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಪರ್ಶವು ಒಂದೇಸಮವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಗಾಲಿನಲ್ಲಿಯೂ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡಲು ಕಾರಣವೇನು? ಉಗುರು, ಕೂದಲು, ಹಲ್ಲು ಈಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶವೇ ತಿಳಿಯದಿರಲು ಕಾರಣವೇನು? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿತಾರತಮ್ಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಕಣ್ಣು, ಅಂಗಲು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶವು ಅತಿ ಶೀಘ್ರವಾಗಿಯೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿವುದು. ಉಗುರು, ಕೂದಲು ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಆಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನ ಮಾಂದ್ಯವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಆಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಾಣವಾಯು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದಿರುವುದನ್ನು ನ್ಯಾಯತತ್ತ್ವ ವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮನ್ನಾಥಮುನಿಗಳು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವರು.

೧೦೦. ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಸ್ಪರ್ಶದ್ರವ್ಯೋಭಯುಕ್ತಕತ್ವಂ.

ಇಂಥ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವು ಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ಜಲ, ಪೃಥಿವಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕುಭೂತಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ವಿಕಾರವಾದ ಘಟಾದಿಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವುದು.

೧೦೧. ಚಕ್ಷುರ್ಜ್ಞಾಪ್ರಾಣಾಸಾಮಾನ್ಯಾ ನಾದಿವೇಕ.

ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ನೇತ್ರಗೋಳಕವು, ರಸನೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ನಾಲಗೆಯ ತುದಿಯೂ ದವಡೆಯೂ, ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಮೂಗಿನ ಅಗ್ರಭಾಗವೂ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿರುವುವು. ಆನೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಪಾಣೇಂದ್ರಿಯವೂ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವೂ ಸಹ ಅದರ ತುಂಬಿ

ಕೆಯ ತುದಿಯೆಂಬ ಒಂದೇ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿರುವುವು. ಆದಕಾರಣ ಕೈಯಿಂದ ಗಂಧವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಆನೆಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಶಕ್ತಿಯಿರುವುದು. ಆ ಆ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿರುವವೆಂಬ ನಿಯಮವು ಜಂಗಮಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಹೊರತು ಸ್ಥಾವರಶರೀರದಲ್ಲಿಲ್ಲ.

೧೦೨. ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ರೂಪಪದಾರ್ಥಯದ್ರಷ್ಟ್ಯೇಭಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ.

ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ವಾಯುವೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಭೂತಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ರೂಪವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವುದು. ನೀಲರೂಪವು ವ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ರೂಪವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಆಕಾಶವು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಲ್ಲವೆಂದೂ ಭ್ರಾಂತಿಗೊಳ್ಳಬಾರದು. ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ವ್ಯಸರಣಶಕ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥದೊಡನೆಯೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗಲು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ದೂರಸ್ಥವಾದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು.

೧೦೩. ಪ್ರತಿಬಿಂಬಂ ನಾಮ ನ ಬಿಂಬಾತ್ ವಸ್ತುಂಕರಂ.

ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ತನ್ನ ಇದಿರಿಗಿರುವ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಾಗುವುದೋ ಅಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಗ್ರಹಿಸುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ನೋಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಮುಖವು ಕಾಣಬರುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು? ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಕಣ್ಣಿನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖವಿಲ್ಲ. ಮುಖವಿರುವ ಕತ್ತಿನೊಡನೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಮುಖದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆಯದಿರುವ ಕಣ್ಣು ಮುಖವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಾದರೆ ಉಕ್ತವಾದ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಭಂಗಬರುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಅಥವಾ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇ?

ಇಲ್ಲ. ಭಂಗವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ತೇಜಸ್ಸು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹೊರಟು ತನಗೆ ಅಧಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಸ್ಪಷ್ಟಪದಾರ್ಥದ ಮೇಲೆ ಯಾನಾಗೆ ಬೀಳುವುದೋ ಆವಾಗೆ ಅದು ಆಸ್ಪಷ್ಟಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟುಬಾಗಿ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕುರಿತು ಬರುವಾಗ ತನಗೆ ಅಧಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಮುಖದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಆ ಮುಖವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸುವುದು. ಆದಕಾರಣ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಭಂಗವಿಲ್ಲ.

ಕನ್ನಡಿಯಿಂದ ಹೊರಟು ಬರುವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತಿವೇಗದಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ತಲಪುವ ಸಂಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗೂ ಮುಖಕ್ಕೂ ಇರುವ ಅಂತರಾಳವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖವಿರುವಂತೆ ತೋರುವುದು. ಆಗ ಅಂಥ ಮುಖವೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದುದಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆಂಬ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥವೊಂದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವ ಬಿಂಬವೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಸ್ಥಿತಿ, ಗಾಢ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ತೇಜಸ್ಸು ಸುಗ್ಗಿ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದಷ್ಟು ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ರಂಧ್ರಗಳಿರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ—ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಕಾದಿಗಳಿಂದ ವ್ಯವಧಾನವುಂಟಾಗಿದ್ದರೂ ಆಚೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿರುವುದೂ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತಿಕಾದಿಗಳಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದೀಪದ ಪ್ರಭೆ ಹೊರಗೆ ಹೊರಡುತ್ತಿರುವುದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ.

೧೦೪. ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶ್ನಕಾರಿತ್ವಂ.

ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಡೆಗೆ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವೇ ಹೋಗಿ ಅವುಗಳ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾದವೇಲಿ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರುವುದಲ್ಲದೆ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳೇ ಅಥವಾ ಅವುಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳೇ ಕಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ಸುಗ್ಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೊಂದು ಚಿಕ್ಕದಾದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬಹು ದೊಡ್ಡದಾದ ಸಮುದ್ರ, ಪರ್ವತ, ಪೃಥಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸುಗ್ಗುತ್ತವೆಂದು ಮೂಢನೂ ಸಹ ಹೇಳಲಾರನು. ಅವುಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಕಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಲೂ ಅವಕಾರವಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವೂ ವ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮೊದಲೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವಷ್ಟೆ.

ಅದುದರಿಂದಲೇ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಮಾಡುವ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಪ್ರತಿಬಂಧಕನಿರಾಸವೆಂಬ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಬೆಳಕು ಮಾಡುವುದೇ ಹೊರತು ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಅವುಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಕಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ಸುಗ್ಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಆಯುರ್ವೇದವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಅಂಜನ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಸಿದ್ಧಾಪಧಗಳಿಂದ ನೇತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾದರೆ ಅಂಧ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ತೇಜಸ್ಸು ಭೂಮಿಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ನಿಧಿ ಮುಂತಾದುದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುವುದು.

ರಸನೇಂದ್ರಿಯವು ತಾನು ಯಾವ ದ್ರವ್ಯದೊಡನೆ ಸಂಯುಕ್ತವಾಗುವುದೋ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ರಸವನ್ನೂ, ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವು ತಾನು ಯಾವ ದ್ರವ್ಯದೊಡನೆ ಸಂಯುಕ್ತವಾಗುವುದೋ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಗಂಧವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವುವು.

ಅಂತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವಾಗಲಿ, ಸಂಯುಕ್ತಾಶ್ರಯತ್ವಸಂಬಂಧವಾಗಲಿ ಈ ಎರಡು ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಂದು ಸಂಬಂಧವೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

೧೦೫. ಇಂದ್ರಿಯೇಷು ತ್ರಯಾಣಾಂ ಪಿಣ್ಣಾಮಪಿ ವಾ ದ್ರವ್ಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ.

ಇದುವರೆಗೂ ಹೇಳಿದುದರ ಫಲಿತಾಂಶವೇನಾಯಿತೆಂದರೆ—ಮನಃಇಂದ್ರಿಯ, ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯ, ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯ ಈ ಮೂರೂ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯಗಳೆರಡನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವ

ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿರುವನು; ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯ, ರಸನೇಂದ್ರಿಯ, ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ ಈ ಮೂರೂ ಶಬ್ದ, ರಸ, ಗಂಧ ಎಂಬ ಅದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸುವವನಾಗಿರುವನು; ಅಥವಾ ಈ ಆರು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಕಾಲನೆಂಬ ದ್ರವ್ಯದೊಡನೆ ಕೂಡಿಯೇ ಇರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಪ್ರವಾ, ದ್ರವ್ಯಗಳೆರಡನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವವೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

೧೦೬. ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಾನಾಮಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯೇಷು ನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ.

ವ್ಯಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಂತೆ ಅವ್ಯಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಆ ಆ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವು ಅವ್ಯಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವುಂಟಾಗಿರುವುದೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು.

ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವು ಕರ್ಮಾಧೀನವಾಗಿ ಸಂಕೋಚ ವಿಕಾಸಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಭಾಗಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಸರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ದ್ವಾರಗಳ ಅವೇಕ್ಷೆಯೂ, ಆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಆ ಆ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವೂ ಉಂಟು.

ಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಈಶ್ವರನ ಜ್ಞಾನದಂತೆಯೂ ನಿತ್ಯರ ಜ್ಞಾನದಂತೆಯೂ ಮುಕ್ತರ ಜ್ಞಾನವೂ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗದೆಯೂ ಸಂಕೋಚವಿಕಾಸಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಭಾಗಿಯಾಗದೆಯೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ವ್ಯಾವಕೃತ್ಸಭಾವಕ್ಕೆ ತಡೆಯಿಲ್ಲದುದಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯಾವೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸರಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ಆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಆ ಆ ವಿಷಯಗಳ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವು ಅವರಿಗಿಲ್ಲವಾದ ಕಾರಣ ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟೆಂದು ಆಲೋಚಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಸಹ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೧೦೭. ಅಥ ಅಪ್ರಾಕೃತಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಾನಿ

ಇನ್ನು ಅಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಬರೆವೆವು.

೧. ದೈವಯುಕ್ತದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತ ಮನೋಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೨. ಕಿವಿಯ ಒಳಭಾಗದ ಶಾರೀರಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷದಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೩. ಶರೀರದ ಸರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೪. ನೇತ್ರಗೋಳದಲ್ಲಿರುವ ಆ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಪ್ರಾಕೃತ ಚಕ್ಷುಃಸಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೫. ಜಿಹ್ವಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ಯೂ ದವಡಿಯಲ್ಲಿ ಯೂ ಇರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತರಸನೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೬. ನಾಸಿಕೆಯ ಅಗ್ರಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಈ ಆರು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ವಿಶೇಷಣವೂ ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಪ್ರಾಕೃತತ್ವವಿಶೇಷಣವೂ ಆ ಆ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತುವಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯತ್ವದಳವೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು.

೧೦೮. ಪ್ರಾಕೃತಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಬುದ್ಧಚಕ್ಷುಷಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಾಕಂಕಾತತ್ವರಿಹಾತಾ.

ಬೌದ್ಧರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುವರು—“ಬುದ್ಧನು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವೊಂದರಿಂದಲೇ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ ಎಂಬ ಸಕಲವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಅಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವನು. ಆದಕಾರಣ ರೂಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವೆಂದು ಕೆಳಗೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಾಕೃತಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ಲಕ್ಷಣವು ಬುದ್ಧನ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಗ್ರಸ್ತನಾಗಿರುವುದು.”

ಇದು ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲಾರದ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬುದ್ಧನ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ಗ್ರಹಿಸಬಲ್ಲುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಒಂದುವೇಳೆ ಬುದ್ಧನ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಬಲವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಂಟೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ ಅಂಥ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಸಮ್ಮಿಮದ ಗ್ರಹಿಸಲರಕ್ಕವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪಗಳನ್ನೂ ವ್ಯವಹಿತರೂಪಗಳನ್ನೂ ಅತಿದೂರದಲ್ಲಿರುವ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಒಂದುವೇಳೆ ಗ್ರಹಿಸಿದರೂ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದಲ್ಲದೆ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ಸ್ವಭಾವನಿಯಮವನ್ನೇ ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರಸ, ಗಂಧಗಳನ್ನೂ ಅದರಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅತಿಸಾಹಸೋಕ್ತಿಯಾಗಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣರೂಢ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು.

೧೦೯. ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಇನ್ನುಮುಂದೆ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವಿಚಾರವನ್ನು ನಡೆಸುವೆವು. “ಉಚ್ಚರಿಸುವಿಕೆ, ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ಸಂಚರಿಸುವಿಕೆ, ಶಾರೀರಮಲವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವಿಕೆ, ಅನಂದಿಸುವಿಕೆ ಎಂಬ ಐದೊಳಗೆ ಅನ್ಯತಮಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಪ್ರಾಕೃತಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಎಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವೂ ಶರೀರವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷ್ಯವೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು.

೧೧೦. ತದ್ವಿಭಾಗಪೂರ್ವಕಂ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ

ಇಂಥ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವು—“ ವಾಕ್, ವಾಣಿ, ವಾದ, ವಾಯು, ಉಪಸ್ಥಾಪನಾ ಎಂದು ಐದು ವಿಧವಾಗಿರುವುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣೋಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇತರೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿರೇಷಣವೂ ಜಿಹ್ವಾದಿಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿರೇಷ್ಯವೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು.

೧೧೧. ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವೇಶಃ

ಈವಾಗಿಂದ್ರಿಯವು—“ ಹೃದಯ, ಕಂಠ, ಜಿಹ್ವಾಮೂಲ, ತಾಲು, ದಂತ, ಓಷ್ಠ, ನಾಸಿಕೆ, ಮೂರ್ಧ (ತಲೆ)” ಎಂಬ ಈ ಎಂಟು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿರುವುದು.

ಗಿಣಿ, ಮೈನಾ ಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ವಶು, ವಸ್ತ್ರ, ಮೃಗ, ಜಲಚರ ಮುಂತಾದ ತಿರ್ಯಗ್ವಾತಿಗಳಿಗೆ ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಅದೃಷ್ಟಸಹಾಯವೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಆ ಆ ಅವಯವಗಳ ಸಹಾಯವೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಉಚ್ಚಾರಣಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಗಿಣಿ, ಮೈನಾ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅದೃಷ್ಟವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ತಾಲು ಮೊದಲಾದ ಅವಯವಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೂ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿರುವುದು.

೧೧೨. ಪಾಣೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಬರೆವಿಕೆ, ಪೋಣಿಸುವಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಪಾಣೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಾಂತರವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ದಳವೂ ಹಸ್ತವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯಪದವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

೧೧೩. ಪಾಣೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವೇಶಃ.

ಈ ಪಾಣೇಂದ್ರಿಯವು ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕೈಯ ಬೆರಳುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆನೆಗಳಿಗೆ ತುಂಬಿಕೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದು. ಹಾಗಾದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಆಭ್ಯಾಸಪಾಟವದಿಂದ ಬಾಯಿಂದಲೂ ಕಾಲಿಂದಲೂ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನು ಪೋಣಿಸುವುದನ್ನೂ ಬೆರೆವುದನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಬಾಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲಲ್ಲಿಯೂ ಪಾಣೇಂದ್ರಿಯವಿಲ್ಲದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಲಸವು ಹೇಗೆ ಜರುಗುವುದೆಂದು ಸಂದೇಹಪಡಬಾರದು. ಕಲಾಮಾತ್ರದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಪಾಣೇಂದ್ರಿಯದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಒಂದು ಇಂದ್ರಿಯದ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯವು ಹೇಗೆ ಇರಬಲ್ಲುದೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಚಕ್ಷು, ಶ್ರೋತ್ರ, ರಸನೆ, ಛ್ರಾಣಿ, ಈ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಘೃತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿರುವೆವೆನ್ನೆ.

೧೧೪. ಪಾದೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಪಾದೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಾಂತರವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷ ಉಪಕರಣವಾಗಿ ಕಾಲನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

೧೧೫. ಪಾದೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿವೇಕಃ.

ಈ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯವು ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾಲಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ಪಗಳಿಗೆ ಎದೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ರೆಕ್ಕೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಲಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದು. ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನು ನೆಲದಮೇಲೆ ಊರಿ ಕಾಲುಗಳೆರಡನ್ನೂ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಯಾರಾದರೂ ನಡೆವವರಾದರೆ ಆಗ ಕೈಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯದ ಶಕ್ತಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೂ ತೊಂದರೆಯೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಪರಿಹರಿಸಬಹುದು.

ಸರ್ಪಗಳಿಗೆ ಈ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯದ ಶಕ್ತಿ ಉರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಉರಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಅವುಗಳು ಹೋಗುವುವಾದುದರಿಂದ ಉರಗಾಃ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಕಾಲುಗಳಿಲ್ಲವಾಗಿ ಕಾಲುಗಳಿಂದ ಸಂಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪನ್ನಗಾಃ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಉಂಟಾಗಿರುವುವು. ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಸರ್ಪಗಳಿಗೆ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಜೀವಾತ್ಮನು ಸಂಸಾರಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವವರೆಗೂ ಯಾವ ಯಾವ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಹೆನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ತಪ್ಪಿದು ವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸರ್ಪಗಳಿಗೆ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಅಪಲಪಿಸುವುದು ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದಾಗಿರುವುದು.

ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯವು ಪಶು, ಪಕ್ಷಿ, ಮೃಗ, ಜಲಚರ, ಮನುಷ್ಯ, ವಾನರ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದಕ್ಕೂ ಮನುಷ್ಯರೇ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಅದಿಲ್ಲದಿರುವುದಕ್ಕೂ, ಜಲಜಂತುಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಜಲದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದಕ್ಕೂ ಮನುಷ್ಯರೇ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಅದಿಲ್ಲದಿರುವುದಕ್ಕೂ, ವಾನರಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮರದ ಕೊಂಬೆಗಳ ಮೇಲೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದಕ್ಕೂ ಮನುಷ್ಯರೇ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಅದಿಲ್ಲದಿರುವುದಕ್ಕೂ, ಕಾರಣವೇನೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ—ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯವೆಂಬುದು ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿರುವ ಆ ಆ ಅವಯವಗಳ ಸನ್ನಿವೇಶದ ತಾರತಮ್ಯವೇ ಈ ಸಂಚಾರತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಮನುಷ್ಯಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನೇ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ಪರಕಾಶು ಪ್ರವೇಶವಿದ್ದೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನಾಗಿ ಪಕ್ಷಿಗಳ, ಜಲಚರಗಳ ಮತ್ತು ವಾನರಗಳ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವನಾದರೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ, ಜಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಕೊಂಬೆಗಳ

ಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆವನು. ಆ ವಸ್ತಿಗಳೂ ಜಲಚರಗಳೂ ವಾನರಗಳೂ ಮನುಷ್ಯಶರೀರಕ್ಕೆ ಬಂದುವಾದರೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸಂಚರಣಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವವು.

೧೧೬. ಪಾಯ್ಪಂದ್ರಿಯುಳ್ಳಂ.

ಶಾರೀರಮಲತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಪಾಯ್ಪಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಾಂತರವ್ಯಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವು ಇದರ ಅಧಿಷ್ಠಾನವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷ್ಯವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

೧೧೭. ಪಾಯ್ಪಂದ್ರಿಯುಳ್ಳ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾವಿವೇಕ.

ಈ ಪಾಯ್ಪಂದ್ರಿಯವು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಅವಾನಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವುದು 'ಮಾಂಧಾಳ' ವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದ ಕೆಲವು ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ (ಕವಟದ ಹಕ್ಕಿ) ಮಾತ್ರ ಮುಖದಲ್ಲಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ತಮ್ಮ ಎರಡು ಕಾಲುಗಳಿಂದ ಮರದ ಕೊಂಬೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಜೋಲಾಡುತ್ತ ಶಾರೀರವಾದ ಮಲಮೂತ್ರಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಬಾಯಿಂದಲೇ ಹೊರಪಡಿಸುವವು. ಸರ್ಪಾದಿಗಳಿಗೂ ಬಾಲದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಪಾನಸ್ಥಾನವಿರುವುದೆಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮದರ್ಶಿಗಳು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು.

೧೧೮. ಉಪಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯುಳ್ಳಂ.

ಆನಂದವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಉಪಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಾಂತರವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವೂ ಇದರ ಅಧಿಷ್ಠಾನವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷ್ಯವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

೧೧೯. ಉಪಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯುಳ್ಳ ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ.

ಈ ಉಪಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯವು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಸಾಧಾರಣಚಿಹ್ನವಾದ ಗುಹ್ಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವುದು.

೧೨೦. ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಭಾವವಾದೀರಾಕರಣಂ.

ಹೀಗೆ ಹೆನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದೆವು. ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದವರು ಯಾರಾದರೂ ಇರುವಲ್ಲಿ ಅಂಥವರನ್ನು ಕುರಿತು "ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಏತಕ್ಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೀರಿ" ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಬೇಕು. "ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದಂತಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು" ಎಂದು ಹೇಳುವರಾದರೆ- "ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರಿಯೆ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದಂತಾಗುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಂಗೀಕಾರವೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದು" ಎಂದು ಅವರಿಗೆ ಪತ್ತೆಹಚ್ಚುವೆವು. ಹೇಳಿ ಅವರ ಬಾಯನ್ನು ಅಡಗಿಸುವೆವು.

“ಕರ್ನಾಟಕದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬಾಯಿ, ಕೈ, ಕಾಲು ಮುಂತಾದ ಆ ಆ ಆವಯವಗಳಿಂದಲೇ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಬಹುದು” ಎಂದು ಅವರು ಹೇಳುವರಾದರೆ—“ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು ಮುಂತಾದ ಆ ಆ ಅವಯವಗಳಿಂದಲೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಬಹುದು” ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವರನ್ನು ಅಡಗಿಸಬಹುದು.

“ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು ಮೊದಲಾದ ಅವಯವಗಳೆಲ್ಲಾ ಪುಷ್ಕಲವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೆಲವರು ರೂಪವನ್ನು ನೋಡದವರಾಗಿಯೂ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳದವರಾಗಿಯೂ ವಾಸನೆಯನ್ನೂ ಆಹಾರಣೀಸಲಾರದವರಾಗಿಯೂ ಇರುವವನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು ಮೊದಲಾದ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳಿಂದ ಆಗದಿರುವ ರೂಪಾದಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಚಕ್ಷುರಾದಿಂಧ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಆ ಆ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೇ ತೀರಬೇಕು” ಎಂದು ಹೇಳುವರಾದರೆ—

“ಬಾಯಿ, ಕೈ, ಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಅವಯವಗಳೆಲ್ಲಾ ಪುಷ್ಕಲವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೆಲವರು ಉಚ್ಚಾರಣಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದವರಾಗಿಯೂ ಬರೆವಿಕೆ, ಪೋಣಿಸುವಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಯಾವ ಶಿಲ್ಪವನ್ನೂ ನಡೆಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದವರಾಗಿಯೂ ಸಂಚಾರದೋಗ್ಯತೆಯೇ ಇಲ್ಲದವರಾಗಿಯೂ ಇರುವವನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ಬಾಯಿ, ಕೈ, ಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳಿಂದ ಆಗದಿರುವ ಉಚ್ಚಾರಣಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಾಗಾದಿಂಧ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಆ ಆ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೇ ತೀರಬೇಕು” ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಈ ಯುಕ್ತಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಇರಲಿ—“ಆಗಮವೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣದ ಬಲದಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವೆವು” ಎಂದು ಹೇಳುವರಾದರೆ—“ಆದೇ ಆಗಮದಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕದ್ರಿಯಗಳೂ ಸಿದ್ಧಿಸಿರುವಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಪಲಪಿಸುತ್ತೀರಿ” ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

೧೨೧. ಇಂದ್ರಿಯಸಂಖ್ಯಾವಿವಾದವರಿಹಾರಃ

ಹೀಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹನ್ನೊಂದೇ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳಗೆ ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯೂ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಡಮೆಯಾಗಿಯೂ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ‘ಅಧ್ಯವಸಾಯ, ಅಭಿಮಾನ, ಚಿಂತೆ’ ಎಂಬ ಮನೋವೃತ್ತಿಭೇದದಿಂದ ಅಧಿಕಸಂಖ್ಯಾವ್ಯವಹಾರವೂ, ಶರೀರಾವಸಾನದಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳಗೆ ಕೆಲವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನ್ಯೂನಸಂಖ್ಯಾವಾದವೂ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿರುವುವು.

೧೨೨. ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಮತಿಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಂ

ಜೀವನಿಗೆ ಶರೀರದಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಮಣವುಂಟಾಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇರುವವರೂ ನೋಡಲಾರರಾದುದ

ರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅಷ್ಟು ಸಣ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಪರಿಮಾಣವು ಸುಂಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವವು ಎಂದು ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದೇ ಹೊರತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಪರಿಮಾಣವು ಹೇಳುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ.

ಆದರೆ- ಏಕೇ ಸರ್ವ ಏವ ಸಮಾಃ ಸರ್ವ ಏವಾನಂತಾಶ್ಚ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವನ್ನೂ ಅಸಂತ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳಿರುವುದಕ್ಕೆ ಆಶಯವೇನು? ಅಸಂತ್ಯದಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿಭುತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಲ್ಲವೆ? ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಜೀವನಿಗೆ ಉಪಕರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಕರಣತ್ವದ್ದವು ಇವುಗಳೆಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮವಾದುದರಿಂದ ಸಮಾಃ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಇಂಥ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಎಂದರೆ ಕೆಲಸಗಳು ಅಸಂವ್ಯಾತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಸಂತಾಶ್ಚ ಎಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

೧೨೩. ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಮತಿಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೇ ಉಪಪತ್ತಿಃ.

ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ವಿಚಿತ್ರವಿಶೇಷವುಗಳಾಗಿ ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಚಾರಶೀಲಗಳಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ಮಾಧೀನವಾಗಿ ಬಂದೊದಗುವ ಆ ಆ ಶರೀರಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ದೊಡ್ಡವೂ ಚಿಕ್ಕವೂ ಆಗುತ್ತ ಮತಕಶರೀರಕ್ಕೆ ಜೀವನು ಬಂದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪರಿಮಾಣವನ್ನೂ ಗಜಶರೀರಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪರಿಮಾಣವನ್ನೂ ಹೊಂದುವುವು. ಹೀಗೆ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಪರಿಮಾಣಭೇದವುಂಟಾಗುವಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

೧೨೪. ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಸ್ವತಃ ದೋಷಾಭಾವಃ

ಇಂಥ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ದೋಷವಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದ ಇವು ದೋಷವಿಶಿಷ್ಟವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವೇ ಹೊರತು ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅಂಥನಾಗಿರುವವನೊಬ್ಬನು ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಶರೀರವನ್ನಾಗಲಿ ಮೃತಶರೀರವನ್ನಾಗಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಥನಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡಬಲ್ಲವನಾಗಿಯೂ ಇರಬಹುದು.

೧೨೫. ಅದೃಷ್ಟವಿಕೇಶವಶಾತ್ ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರನಿರೋಧವಿಶೇಷೋಽಪಿ ತಾರತಮ್ಯಂ.

ಸುಷುಪ್ತಿ ಮೂರ್ಛ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಆ ಜೀವನ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ನಿರೋಧತಾರತಮ್ಯವುಂಟಾಗುವಂತೆಯೇ ಸ್ಥಾನರಾವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದೃಷ್ಟದ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದಲೇ ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಗಳ ನಿರೋಧಕ್ಕೆ ತಾರತಮ್ಯವುಂಟಾಗುವುದು.

ಶುಭತರವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಬಲವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅದೃಷ್ಟದ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದಲೇ ಗಂಧವು, ಯೋಗಿಗಳು ನೋಡಲಾದವರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿಯೂ

ವ್ಯವಹಿತವಾಗಿಯೂ ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಂಟಾಗುವುದು.

೧೨೬. ಕೇಷಾಂಚಿನ್ಮತೇ ತತ್ತಜ್ಜೀವಾಣಾಂ ತತ್ತದಿಂದ್ರಿಯಾನಯಮವ್ಯವಸ್ಥಾಭಾವಃ.

ಆ ಆ ಜೀವರುಗಳ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷದಿಂದ ಆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅವರವರಿಗೇ ಉಪಕರಣಗಳಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿದ್ದರೂ, ಸಜೀವವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಜೀವನು ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಾಗ ಆ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಈಗ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಜೀವನಿಗೆ ಉಪಕರಣಗಳಾಗಿ ಬಹುದು. ಪ್ರಬಲವಾದ ಅದೃಷ್ಟಾಂತರವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು.

೧೨೭. ವಸ್ತುತಸ್ತು ತತ್ತಜ್ಜೀವಾಣಾಂ ತತ್ತದಿಂದ್ರಿಯಾನಯಮವ್ಯವಸ್ಥೈವ.

ಅಥವಾ—ಪರಕಾಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಜೀವನು ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಡನೆಯೇ ಪರಕಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವನಾದುದರಿಂದ ಪರಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೇ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬಹುದಾದ ಕಾರಣ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಲೋಪವೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಮಾಡುವ ಜೀವನು ಮೃತಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವನಾದರೆ ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೇ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಹಾಗಾದರೆ ಸಜೀವ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗಲೂ ಇದೇ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಅದುದರಿಂದಲೇ—

ಶರೀರಂ ಯದವಾಪ್ನೋತಿ ಯಚ್ಚಾಪ್ಯುತ್ಕ್ರಾಮತೀಶ್ವರಃ |

ಗೃಹೀತ್ಯತಾನಿ ಸೌ ಯಾತಿ ವಾಯುಗರ್ಭಾಧಿವಾಶಯಾತ್ ||

ಎಂಬ ಭಗವದ್ಗೀತಾ ವಚನವು ಸಂಗತವಾಗುವುದು.

೧೨೮. ಆಪ್ಯಾಯಕವಿಮೋಗಸಂಯೋಗಾಭ್ಯಾಮಿಂದ್ರಿಯಶಕ್ತೇಃ ಹ್ರಾಸವೃದ್ಧಿಃ.

ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಆಪ್ಯಾಯಕಗಳಾದ ಪಂಚಧಾತುಗಳ ಭಾಗಗಳು ಶರೀರ ವಿನಾಶ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಆಗ ಆಪ್ಯಾಯಕ ವಿರಹಿತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಶಕ್ತಿಗಳು ತಗ್ಗುವವು. ಶರೀರಾಂತರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ ಪುನಃ ಅವುಗಳ ಶಕ್ತಿ ಪುರ್ಣವಾಗುವುದು.

೧೨೯. ಆಪ್ರಕಯಮಿಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವಂ.

ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಜೀವನಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೇ ತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಜೀವನು ತನಗೆ ಉಪಕರಣವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು. ಅಥವಾ ಅಂಥ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಯಾರೊಬ್ಬರಿಗೂ ಉಪಕರಣವಾಗದೆ ಈ ಪ್ರಕೃತಿಮಂಡಲದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಮಹಾಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಆಗತು ಪ್ರಳಯಕಾಲದವರೆಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವವೆಂಬುದು ಪ್ರಮಾಣಿಸಿದ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

೧೩೦. ಪ್ರತಿಶರೀರಂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವಾದಿ ಯಾದವಮತಖಂಡನಂ.

ಪ್ರತಿಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೊಡನೆ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಶರೀರದ ವಿನಾಶದೊಡನೆ ಇವುಗಳಿಗೂ ವಿನಾಶವನ್ನೂ ಯಾದವಪ್ರಕಾಶ ಮತದವರು ಹೇಳುವರು. ಇದು ಶ್ರೀ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದುದಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಶರೀರದ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವದ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಪ್ರತಿಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೧೩೧. ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯೇ ನಾನಾವಾದಿನಾಂ ನಾನಾವಿಧಾಃ ಪ್ರಲಾಭಾಃ

ಬೌದ್ಧರು, ಚಾರ್ವಾಕರು, ವೈಶೇಷಿಕರು—ಇವರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ೧ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಪುಂಸಕ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ೨ ಕೆಲವರು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ೩ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಇಂದ್ರಿಯವಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಹೆನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು. ೪ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವೊಂದನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು. ೫ ಶರೀರವೇ ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಶರೀರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರ ಮತ. ೬ ಶರೀರದ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳೊಡನೆ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳುಂಟಾಗುವವೆಂಬುದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರ ಮತ. ೭ ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ವಿಭುವಾಗಿ ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು. ೮ ಕೆಲವರು ಇದನ್ನು (ಮನಸ್ಸನ್ನು) ನಿತ್ಯವೆನ್ನುವರು. ೯ ಕೆಲವರು ತೈಜಸ ಎಂದರೆ ರಾಜಸಾಹಂಕಾರಜನ್ಯವೆನ್ನುವರು. ೧೦. ಕೆಲವರು ತೇಜೋರೂಪವೆನ್ನುವರು. ೧೧. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಮನಸ್ತತ್ತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವರು. ೧೨. ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಭೌತಿಕವೆನ್ನುವರು.

೧೩೨. ತೇವಾದಿಭಿರನಾನ್ಯಾದಿಭಿರಪಿ ಅನಾದರಣೀಯತಂ

ಹೀಗೆ ಯುಕ್ತ್ಯಾಧಾರವಾಗಿ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಪಾಗಿ ಹೊರಹಿಡಿದು ಬಾಹ್ಯಮತಗಳು ವೇದಾಂತಿಗಳಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಪಂಪಾರ್ಥವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವೆವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪ್ರಮಾಣವಾದ ಇಂದ್ರಿಯ, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಎಂಬ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಹಾವ ತೋರಿಸಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ೩೧೧ ಗಳು ಪುರುಷೇಂದ್ರಿಯ, ನವಪುಂಸೇಂದ್ರಿಯ ಎಂಬ ವಿಭಾಗವೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಹೆನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಇರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಒಂದೇ ಇಂದ್ರಿಯವೆಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ, ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವೊಂದೇ ಇರುವುದೆಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ, ಮುದ್ದಾಹಂಕಾರದ

ಚಿತ್ತಗಳೆಂಬ ಹೆಚ್ಚು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ, ಮನಸ್ತತ್ತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ, ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೆಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಲಯ ಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಲಯಗಳನ್ನು ಪಡೆವುವೆಂದು ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದ ಶರೀರದ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳೊಡನೆ ತಾವು ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳನ್ನು ಪಡೆವುವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಮಹಾಪ್ರಳಯದವರೆಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನಿತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಇವುಗಳು ಶರೀರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೃಥಕ್ಕಾದ ತತ್ತ್ವವೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವಕಾರಣ ಇದನ್ನು ಅಪಲಾಪನಾಡಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಮನಸ್ತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಲೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಿಹಂಕಾರಕಾರ್ಯಗಳಾಗಿ ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದ ರಾಜಸಾಹಂಕಾರಕಾರ್ಯಗಳಾಗಿಯೂ, ಭೌತಿಕಗಳಾಗಿಯೂ, ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೇಜೋರೂಪವಾಗಿಯೂ, ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಇಂಥವರ ಪ್ರಲಾಪಗಳೆಲ್ಲಾ ಅಗಮದಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡುವುದಾದರಿಂದ ಅನಾದರಣೀಯವಾಗಿರುವುವು. ಇಂತು ತತ್ತ್ವರುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್ ಅಚಿತ್ತತ್ತ್ವವು ಚೇದದಲ್ಲಿ ಏಕಾದೇಂದ್ರಿಯನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಸಪ್ತಮಂ.

ಅಷ್ಟಮಪ್ರಕರಣಂ.

೧೩೩. ಅಥ ತನ್ಮಾತ್ರಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಇನ್ನು ತನ್ಮಾತ್ರಗಳ ಮತ್ತು ಪಂಚಭೂತಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸುವೆವು. ಭೂತಗಳ ಆವ್ಯವಹಿತಸೂಕ್ಷ್ಮಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ದ್ರವ್ಯವು ತನ್ಮಾತ್ರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಥವಾ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದದ ಎಂದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಶಬ್ದಾದಿಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ತನ್ಮಾತ್ರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೧೩೪. ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಸಂಗ್ರಹಮೇವಂ.

ದಧಿರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿರುವ ಸ್ವೇರಕ್ಕೆ ಕ್ಷೀರತ್ವಾವಸ್ಥೆ, ದಧಿತ್ವಾವಸ್ಥೆ ಈ ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಮಧ್ಯಕಾಲದ ಅವಸ್ಥೆಯೊಂದುಂಟು ಎಂದರೆ—ಸ್ವೇರತ್ವಾವಸ್ಥೆಯ ಅವಸಾನವೂ ದಧಿತ್ವಾವಸ್ಥೆಯ ಆರಂಭವೂ ಆಗಿರುವ ಅವಸ್ಥೆಯೊಂದುಂಟು. "ಅದರಂತೆ ಪಂಚಭೂತಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿರುವ ತಾಮಸಾಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಅಹಂಕಾರತ್ವಾವಸ್ಥೆ, ಭೂತತ್ವಾವಸ್ಥೆ ಈ ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಮಧ್ಯಕಾಲದ ಅವಸ್ಥೆಯೊಂದುಂಟು" ಎಂದರೆ—ಅಹಂಕಾರತ್ವಾವಸ್ಥೆಯ ಅವಸಾನವೂ

ಭೂತತ್ವಾವಸ್ಥೆಯ ಆರಂಭವೂ ಆಗಿರುವ ಅವಸ್ಥೆಯೊಂದುಂಟು. ಆ ಅವಸ್ಥೆ ತನ್ನಾತ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ತತ್ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅಂಥ ಅವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ದ್ರವ್ಯವೂ ತನ್ನಾತ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವೇ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವಂತೆ ಶಬ್ದಾದಿಗುಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಂಚಭೂತಸ್ಥಪ್ಪಿಯಿಲ್ಲ.

೧೩೫. ಭೂತಾನಾಂ ಪಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣ ಕಥನ ಪೂರ್ವಕಂ ಶಾಂತತ್ವ-ಘೋರತ್ವ-

ಮೂಢತ್ವ-ರೂಪಾವಸ್ಥಾಪ್ರದರ್ಶನಂ

ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶಬ್ದಾದಿಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಭೂತವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಈ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಂತತ್ವ, ಘೋರತ್ವ, ಮೂಢತ್ವ ಎಂಬ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳುಂಟು. ಶಾಂತತ್ವವೆಂದರೆ ಅನುಕೂಲವೇದನೀಯತ್ವ; ಘೋರತ್ವವೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವೇದನೀಯತ್ವ; ಮೂಢತ್ವವೆಂದರೆ ಉದಾಸೀನವೇದನೀಯತ್ವ. ಭೌತಿಕವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಕೆಲವು ಅನುಕೂಲವಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವು ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವು ಉದಾಸೀನವಾಗಿಯೂ, ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಶಾಂತತ್ವ, ಘೋರತ್ವ, ಮೂಢತ್ವಗಳೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುವು. ತನ್ನಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ಈ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಲ್ಲ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನೇ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಗಳೆಂದು ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡಿರುವೆವು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ತನ್ನಾತ್ಮ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದದ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನೂ, ಭೂತಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನೂ ಪರಸ್ಪರ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಹೇಳಿರುವೆವು. ತನ್ನಾತ್ಮದ್ರವ್ಯ, ಭೂತದ್ರವ್ಯ ಈ ಎರಡೂ ಶಬ್ದಾದಿಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರವನ್ನೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಪರಸ್ಪರವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು ತೋರುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೧೩೬. ಭೂತಾನಾಂ ಲಘುಭೂತಂ ಲಕ್ಷಣಾಂತರಂ

ಈ ಭೂತಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಇನ್ನೂ ವಿವೇಚನೆಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶಬ್ದಗುಣಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಭೂತವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಲಕ್ಷಣವೇ ಸಾಕಾಗಿರುವುದು. ಸ್ವರ್ಕಾದಿಗುಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ಶಬ್ದಗುಣವು ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಐದು ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಸಮನ್ವಯವಾಗುವುದು.

ತನ್ನಾತ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಕೃತಾಪ್ರಾಕೃತವಿಭಾಗವನ್ನು ಕಂಡಿರುವಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧೩೭. ತನ್ನಾತ್ಮಜಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಪಂಚವಿಧತ್ವಂ

ಶಬ್ದತನ್ನಾತ್ಮ, ಸ್ಪರ್ಶತನ್ನಾತ್ಮ, ರೂಪತನ್ನಾತ್ಮ, ರಸತನ್ನಾತ್ಮ, ಗಂಧತನ್ನಾತ್ಮ ಎಂದು ತನ್ನಾತ್ಮ ಐದು ವಿಧವಾಗಿಯೂ, ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ಜಲ, ಸೂರ್ಯ ಎಂದು ಭೂತವೂ ಐದು ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವೆವು.

೧೩೮. ಅಥ ತನ್ಮಾತ್ರವಿಶೇಷಾಣಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕರಿ ಲಕ್ಷಣತ್ರಯ ಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ತನ್ಮಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಹೇಳುವರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು — ತಾಮಸಾಹಂಕಾರ, ಆಕಾಶ ಈ ಎರಡರ ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ದ್ರವ್ಯವು ಶಬ್ದ ತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಆಕಾಶ, ವಾಯು ಈ ಎರಡರ ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ದ್ರವ್ಯವು ಸ್ಪರ್ಶತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ ಈ ಎರಡರ ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ದ್ರವ್ಯವು ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಗ್ನಿ, ಜಲ ಈ ಎರಡರ ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ದ್ರವ್ಯವು ರಸತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಜಲ, ಪೃಥಿವಿ ಈ ಎರಡರ ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ದ್ರವ್ಯವು ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣ — ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದದ ಶಬ್ದಗುಣವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಸ್ಪರ್ಶಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಶಬ್ದ ತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದದ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ರೂಪಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಸ್ಪರ್ಶತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದದ ರೂಪಗುಣವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ರಸಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದದ ರಸಗುಣವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಗಂಧಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ರಸತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದದ ಗಂಧಗುಣವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಈ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದದ ಎಂಬ ದಳವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ಜಲ, ಪೃಥಿವಿ ಈ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಆ ದಳವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಮೊದಲಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡನೆಯ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ಪರ್ಶ-ರೂಪ-ರಸ-ಗಂಧ-ತನ್ಮಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಆ ವಿಶೇಷಣವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣ — ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಶಬ್ದ ತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ವಾಯುವಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಸ್ಪರ್ಶ ತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ರೂಪ ತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಜಲಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ರಸ ತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಪೃಥಿವಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಗಂಧ ತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೧೩೯. ತನ್ಮಾತ್ರೇಭ್ಯಃ ಭೂತಸ್ಯಷ್ಟ್ವ ಸಾಂಖ್ಯಮತೋಪನ್ಯಾಸಃ

ಇಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—ಐದು ತನ್ಮಾತ್ರಗಳೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ತಾಮಸಾಹಂಕಾರದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುವುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರ ಇತರ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಆಕಾಶವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಸ್ಪರ್ಶ ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ಕು ತನ್ಮಾತ್ರಗಳೂ ಪೂರ್ವ ಪೂರ್ವ ತನ್ಮಾತ್ರಗಳ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದು ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಭೂತಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುವು. ಎಂದರೆ—ಸ್ಪರ್ಶತನ್ಮಾತ್ರ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೆಯೊಂದರ ಸಹಾಯದಿಂದ ವಾಯುವನ್ನೂ, ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರ ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶಗಳೆರಡರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ, ರಸತನ್ಮಾತ್ರ ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶ ರೂಪಗಳೆಂಬ ಮೂರರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಜಲವನ್ನೂ, ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರ ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶ ರೂಪ ರಸಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವುವೆಂದು ಹೇಳುವರು.

೧೪೦. ತತ್ತ್ವಂದನಂ.

ಇದು ಸಂಗತವಲ್ಲ ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಆಕಾಶಾದ್ವಾಯುಃ, ವಾಯೋರಗ್ನಿಃ, ಅಗ್ನೇರಾಕಾಶಃ, ಅದ್ಭ್ಯಃ ಪೃಥಿವೀ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯಧಾ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣಗಳ ಕ್ರಮವಿಶೇಷವನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವುದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಇದೇ ಶ್ರುತಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿ ೧ ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಪರಾಶರ ಮಹರ್ಷಿಯ ವಚನಗಳೊಡನೆ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದು. ಮತ್ತು ಈ ವಚನಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ ೨ ಶ್ರೀ ಪಾಂಚರಾತ್ರ ಗ್ರಂಥವಚನಗಳಿಗೂ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದು.

ಅಷ್ಟೌ ಪ್ರಕೃತಯಃ ಪೋಷಕ ವಿಚಾರಾಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಇಷ್ಟತ್ತನಾಲ್ಕು

೧ ಭೂತಾದಿಕ್ತು ವಿಕುರ್ವಾಣಃ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರಕಂ ತತಃ |

ಸಸರ್ಜ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರಮಾಕಾಶಂ ಶಬ್ದಲಕ್ಷಣಂ ||

ಆಕಾಶಶ್ಚ ವಿಕುರ್ವಾಣಃ ಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರಂ ಸಸರ್ಜಹ |

ಬಲವಾಘವದ್ವಾಯುಃ ತಸ್ಯ ಸ್ಪರ್ಶೋಗುಣೋ ಮತಃ ||

ತತೋ ವಾಯುರ್ವಿಕುರ್ವಾಣೋ ರೂಪಮಾತ್ರಂ ಸಸರ್ಜಹ |

ಇತ್ಯಾದಿ.

ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರಮಧವತ್ತ್ವಜ್ಞಾಕಾಶಮಜೀವನತ್ |

ಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರಂ ತಥಾಕಾಶಾತ್ ಸ್ವಾದ್ವಾಯುರಜಾಯತ ||

ರೂಪಮಾತ್ರಮಥಾದ್ವಾಯೋಸ್ತಸ್ಯಾಗ್ನಿರಜಾಯತ |

ರಸಮಾತ್ರಂ ತು ಜಲೈರ್ಗ್ನೇಷ್ಟನ್ಮಾಧಾವಃ ಪ್ರಜಜ್ಞಲೇ ||

ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರಮಜ್ಞೋಗ್ನಿ ಗಂಧಮಾತ್ರಾತ್ ಪ್ರಧಾ ಮಹೀ

ತತ್ತ್ವೈರಗುಣ ಆಕಾಶಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣೋನಲಃ ||

ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶ ತಥಾ ರೂಪಂ ತದ್ವಾಗ್ನಿ ರೂಪಾವತ್ತ್ವತಃ |

ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶ ಲಸೋ ರೂಪಂ ಜಾತುರ್ಗಾವ್ಯಮವಾಂ ಸ್ವಕಂ ||

ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶ ಲಸೋ ರೂಪಂ ಗಂಧಃ ಪಂಚಗುಣಾ ಮಹೀ | ಇತಿ

ತತ್ತ್ವಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರಕೃತಿ, ಮಹಾ, ಅಹಂಕಾರ, ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಗಳು ಈ ಎಂಟೂ ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂದೂ, ಎಂದರೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣನೆಂದೂ, ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಪಂಚಭೂತಗಳು ಈ ಹದಿನಾರೂ ವಿಕಾರಗಳೇ ಹೊರತು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲವೆಂದೂ, ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಕಾರಣ ಉತ್ತರೋತ್ತರತನ್ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವ ಭೂತವು ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲವಾಗಿ ತಾಮಸಾಹಂಕಾರವನ್ನೇ ತನ್ಮಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಸಾಂಖ್ಯಮತವೇ ಸಮಂಜಸವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿಪಡಬಾರದು.

ಏತಕ್ಕೇವರೆ—ಈ ಶ್ರುತಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂದೂ ವಿಕ್ರತಿಯೆಂದೂ ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಎಂಟು ಪ್ರಕೃತಿಗಳೆಂದೂ ಹದಿನಾರು ವಿಕ್ರತಿಗಳೆಂದೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿದುದಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ—ಅಷ್ಟಾ ಪ್ರಕೃತಯಃ ಪೋಷಕ ವಿಚಾರಾಃ ಶರೀರೇ ತಸ್ಯ ಎಂದು ವಾಕ್ಯಕ್ರಮವಿರುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಶರೀರವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವ ತತ್ತ್ವಗಳು ಪ್ರಕೃತಿ, ಮಹಾ, ಅಹಂಕಾರ, ಪಂಚಭೂತಗಳು ಈ ಎಂಟೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವು ಪ್ರಕೃತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು. ಏಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ, ಶಬ್ದ ಮೊದಲಾದ ಐದು ವಿಷಯಗಳೂ ಈ ಹದಿನಾರೂ ಶರೀರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುವಲ್ಲದೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲವಾಗಿ ವಿಕ್ರತಿಯೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುವು. ಆದಕಾರಣ ಐದು ತನ್ಮಾತ್ರಗಳೂ ತಾಮಸಾಹಂಕಾರದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವವೆಂಬ ಸಾಂಖ್ಯರ ಮತವು ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಅನಾದರಣೀಯವಾಗಿರುವುದು.

ಒಿಗೆ ಸಾಂಖ್ಯಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೀಯ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪಿತನ್ಮಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರವೇ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿರುವುದು.

೧೪೧. ಅಥ ಆಕಾಶಲಕ್ಷಣಂ.

ಸ್ವರ್ಕರಹಿತವಾಗಿಯೂ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಭೂತವು ಆಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಭೂತಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮದಳವೂ, ಪ್ರಕೃತಿ, ಮಹಾ, ಅಹಂಕಾರ, ತನ್ಮಾತ್ರ ಇವುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ, ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರಿಯನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಎಂಬ ಪದವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

ಕ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಆವ್ಯಾಯಕವಾದ ಭೂತವು ಆಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂನು ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಹುದು.

೧೪೨. ಅವಕಾಶವ್ರದಾನೇನ ಆಕಾಶಸ್ಯ ಉಪಕಾರಕತ್ವಂ.

ಇಂಥ ಆಕಾಶವು ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಉಪಕರಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಬಲದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವುದು

ಎಂದರೆ ಸ್ವರ್ಶವುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ.

೧೪೩. ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶಪ್ರದಾತ್ಮತ್ವವ್ಯಭಿಚಾರಶಂಕಾ.

ಓಹೋ - ಇದು ಬಹಳ ಸಾಹಸವಾಗಿ ತೋರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ - ಸ್ವರ್ಶವುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ ಎಂದರೆ ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಚಾರವು ಹುಟ್ಟಿದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗದೆ ಇರುವಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಅವುಗಳ ಸಂಚಾರವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವಿಕೆಯೆಂದು ಪರ್ಮನಸಾನವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಸಂಚಾರಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಗೌರವವೂ ಉಂಟು. ಹೇಗೆಂದರೆ - ಸ್ವರ್ಶಗುಣವುಳ್ಳ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರತಿಘಾತವು ಉಂಟಾದರೆ ಅದು ಅವುಗಳ ಗತಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿರುವುದು. ಅಂಥ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಂಚಾರವು ಸ್ವತಃ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಆಕಾಶವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆಕಾಶರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸದೆ ಉಳಿದಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮಿಕ್ಕೆ ವ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಕಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಂಚಾರವುಂಟಾಗಬಹುದು. ಆಕಾಶವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರುವ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಿದ್ದರೆ ಆಕಾಶವಿದ್ದರೂ ಸಂಚಾರವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಇರುವುದು.

ಆದಕಾರಣ ಆಕಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರವಿರುವುದನ್ನೂ, ಆಕಾಶವಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನೂ ನಾವು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಗಳೆರಡೂ ತಪ್ಪಿರುವಕಾರಣ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಆಕಾಶವು ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸಾಹಸಿಕೋಕ್ತಿಯಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ವಿವೇಚಕರ ನಂಬಿಕೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದಲ್ಲ ಎಂದು ದುಡುಕಿ ಹೇಳಬಾರದು.

೧೪೪. ತತ್ಪರಿಹಾರಃ

ಆ ಆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ನಿರಾಬಾಧವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗೌರವವೆಂಬ ಯುಕ್ತ್ಯಾಭಾಸದಿಂದಾಗಲಿ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವವೆಂಬ ಯುಕ್ತ್ಯಾಭಾಸದಿಂದಾಗಲಿ ಅಪಲಾಪಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಅಪಲಾಪಮಾಡುವುದಾದರೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವ ಸಾವಿರಾರು ಲೋಹಗಳನ್ನು ಗೌರವವೆಂಬ ಯುಕ್ತ್ಯಾಭಾಸದಿಂದ ಒಂದೇ ಲೋಹವೆಂಥ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು ಮತ್ತು ಲೋಹದರ್ಶನವು ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಯುಕ್ತ್ಯಾಭಾಸದಿಂದ ಸುವರ್ಣದರ್ಶನವೇ ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಲ್ಪನೆಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು.

ಹಾಗಾದರೆ - ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಅದೀತೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪದಾರ್ಥವು ದೃಶ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಬುದ್ಧಿವಂತರು ತಲೆಸಿ

ಕೊಳ್ಳಬೇಕಲ್ಲದೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಅನ್ಯಥಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣುಗಳಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಸೂರ್ಯನೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಪಲಾಪಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾದೀತೇ ?

ಆದಕಾರಣ ಆಕಾಶವು ಅವಕಾಶಪ್ರದಾನಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಉಪಕರಿಸುತ್ತಿರುವುದೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಶ್ರುತಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಮೂಲಕವಾದ ಯುಕ್ತ್ಯಾಭಾಸಗಳು ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾಗಲಾರವು.

೧೪೫. ಅಂಡಬಹರ್ವರ್ತಕವಾಚಸ್ಯ ಆಕಾಶಜನ್ಯತ್ವೇತಿ.

ಅಂಡಾಂತರ್ವರ್ತಕವಾಚಸ್ಯ ಆಕಾಶಜನ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ

ಆಕಾಶರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಒಂದುಭಾಗದಲ್ಲಲ್ಲದೆ ಆಕಾಶವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸದ ಇತರಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಅವಕಾಶವೆಂಬುದು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆವಾಗ ಜೀವನು ಪರಮಪದವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಗುಣವುಳ್ಳ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ವಿರಜಾನದಿಯವರೆಗೂ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು. ಆದಕಾರಣ ಅಂಡದ ಹೊರಗಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅವಕಾಶಕ್ಕೆ ಆಕಾಶವು ಕಾರಣವಾಗದಿದ್ದರೂ ಅಂಡಾಂತರ್ವರ್ತಿಯಾದ ಅವಕಾಶಕ್ಕೆ ಆಕಾಶವು ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ. ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಯಾಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ವರ್ಗಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರವು ಕಾರಣವಾಗದಿದ್ದರೂ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ವರ್ಗಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರವು ಕಾರಣವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ತನ್ನಿಸಲು ಯಾರಿಗೂ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೧೪೬. ನೈಯಾಯಿಕಾಮೃತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಆಕಾಶವಿತ್ಯತ್ಸಸ್ಯ ಆಗಮಬಾಧ್ಯತ್ವಂ

ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅತ್ಯಂತೆ ಇದು ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳುವ ನೈಯಾಯಿಕರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಇವರ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುವ ಆಭಾಸರೂಪವಾದ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಸ್ಮಾದ್ವಾ ಏತಸ್ಮಾದಾತ್ಮನ ಆಕಾಶಸ್ತಂಭೂತಃ ಎಂಬುದೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ಆಗಮಬಾಧೆ ಮುಂತಾದ ದೋಷಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕು.

೧೪೭. ಆಕಾಶಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಕ್ಷತ್ವಂ.

ಯಾವಾಗ ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆದು ನೋಡುತ್ತೇವೆಯೋ ಅಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಲಿಂಬವಿಲ್ಲದೆ ಇದು ಆಕಾಶವೆಂಬ ಡ್ವಾದೇವವು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಇಂಥ ಆಕಾಶವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೧೪೮. ಪ್ರಭಾದಾ ಆಕಾಶತ್ವದಾದಾಕರಣಂ.

“ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆದು ನೋಡುವಾಗ ಬೆಳಕೆಂಬ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವು ಕಣ್ಣಿಗೆ

ಬೇಳುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಆಕಾಶವೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಲ್ಲದೆ ಬೇಳುಕಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾದ ಆಕಾಶವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥ ಒಂದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿ ಗೊಂಡು ಮರುಳಾಗಬಾರದು. ಬೆಳಕೇ ಆಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು- ಇಲ್ಲಿ ಅಂಧಕಾರವು ಎಂದು ಬೆಳಕಿಗೂ ಅಂಧಕಾರಕ್ಕೂ ಅಧಿಕರಣವಾಗಿ (ಆಧಾರವಾಗಿ) ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಕೂಡದಷ್ಟೆ.

೧೯೯. ಅರೂಪಿಷ ಆಕಾಶಸ್ಯ ಚಕ್ಷುರ್ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾಪಪತ್ತಿಶಂಕಾ.

ಅಯ್ಯಾ—ಆಕಾಶವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಸಮಂಜಸ ವಾದುದಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ರೂಪವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ರೂಪವಿಲ್ಲದ ಪದಾರ್ಥ ವನ್ನು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಹಾಗೆ ನೋಡುವುದಾದರೆ ಈಶ್ವರನನ್ನೂ ನಾವು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಬಹುದಾಗಿ ಬರುವುದು. ಇದು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಶ್ರುತಿಯೇ ಹೀಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು—ನ ಸಂದೃಶೇ ತಿಷ್ಠತಿ ರೂಪಮಸ್ಯ ನ ಚಕ್ಷುಸಾ ಪಶ್ಯತಿ ಕಶ್ಚನೈನಂ. ಈಶ್ವರನಂತೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ರೂಪವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಚಾಕ್ಷುಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಕಾಶವನ್ನು ಗೋಚರಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವಕಾಶ ವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಆಕಾಶವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂದು ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲಾದೀತು?

೧೦೦. ಅರೂಪಿಷೋಪಿ ಆಕಾಶಸ್ಯ ಕಾಲವತ್ ಚಕ್ಷುರ್ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.

ಕಾಲವು ಸಡಿಲದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ವೇದ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ವೇದ್ಯವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ. ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರೂಪವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? “ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದ ಮೇಲೆ ಯಾವ ಯುಕ್ತಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವಿಲ್ಲ. ರೂಪಶೂನ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಾಲವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಲಭಿಷ್ಠದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಾಕ್ಷುಷಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ರೂಪವು ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು” ಎಂಬುದಾದರೆ—ರೂಪಶೂನ್ಯ ವಾಗಿದ್ದರೂ ಆಕಾಶವೂ ಕಾಲದಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆಕಾಶ ಕಾಲ ಈ ಉಭಯವೈತಿರಿಕ್ತವಾದ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಾಕ್ಷುಷಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ರೂಪವು ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮವನ್ನೂ ಏತಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಕೂ ಡದು?

೧೦೧. ಪಂಚೀಕರಣೇಷ ಆಕಾಶಸ್ಯಾಪಿ ರೂಪವತ್ತ್ವಾತ್ ಚಕ್ಷುರ್ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.

ಅಥವಾ—ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪಂಚೀಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ರೂಪವಿದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಲು ಅಡ್ಡಿ ಯೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಕಾಲವೆಂಬುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಮುಖ್ಯ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕೋರದೆ ಇತರಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೇ ಯಾವಾಗಲೂ ಕೋರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ರೂಪವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ರೂಪವುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಯುಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದೂ ಸಹ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನೂ ಇಲ್ಲ.

೧೫೨. ಪಚೇಕರಣೇನ ವಾಯೋರೂ ರೂಪವತ್ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಚಕ್ಷುರ್ಗಮ್ಯತ್ಪ್ರಾಕರಣಾತ್ಪರಿಣಾಶೌ.

ವಾಗಾದರೆ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪಂಚೇಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ರೂಪವರು ವದವ್ವೆ. ಆದೂ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಬೇಕಾಗಿರುವುದು ತಪ್ಪಿಹೋದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ಅದರ ರೂಪವು ಉದ್ಭೂತವಾದುದನ್ನು ಎಂದರೆ ಉತ್ಪಟಾ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವಿಕೆಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆದಕಾರಣ ಹೀಗೆ ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವು ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಆಕಾಶವು ತ್ಯಾಮಕವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ನಿಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರು

೧೫೩ ಅಥ ವಾಯುಲಕ್ಷಣಂ.

ಇಂಥ ಆಕಾರದಿಂದ ಸ್ವರೂಪತನ್ಮಾತ್ರೆಯುಂಟಾಗಿ ಅದರಿಂದ ವಾಯು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಈ ವಾಯುವಿಗೆ ಸಾಲ್ಪು ವಿಧವಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣ—ಉತ್ಪಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅತ್ರಯವಾಗಿಯೂ ರೂಪರಹಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಛೇದನವು ವಾಯುವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಸ್ವರೂಪತನ್ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ಪಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಎಂಬ ಪದವೂ, ಪ್ರಕೃತಿಮಹದಹಂಕಾರತನ್ಮಾತ್ರಾಕಾರಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮದಳವೂ, ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಭೂತಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣ—ಅಥವಾ ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಭಿನ್ನೇಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗದೆಯೂ, ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ವಾಯುವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಛೇದನಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮದಳವೂ, ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅಸಂಭವವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಭಿನ್ನಪದವೂ, ಮುಕ್ತಾತ್ಮರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವಿಷಯನಿಯಮವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಸ್ಮದಾದಿಪದವೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ, ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ರವ್ಯಪದವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣ—ಅಥವಾ ಅನುಷ್ಠಾಪಿತಸ್ವರೂಪವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಗಂಭೀರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಛೇದನವು ವಾಯುವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಜಲವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮದಳವೂ ಪೃಥ್ವಿಯನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಲಕ್ಷಣ—ಅಥವಾ ಚಾಕ್ಷುಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗದೆಯೂ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ವಾಯುವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಗ್ನಾದಿಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮದಳವೂ ಪ್ರತ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

೧೫೪. ವಾಯೋಽಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವಾದಿನ್ಯಾಯಿಕಮತಖಂಡನಂ.

ಈ ವಾಯು ರೂಪರೂಪವ್ಯವಸ್ಥಾವಾದದಿಂದ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೂ ಆ ಆ ವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತಾಭಾಸಮೂಲಕವಾದುದರಿಂದ ಅನಾದರಣೀಯವಾಗಿರುವುದು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದ ಮೇಲೆ ಯಾವ ಯುಕ್ತಿಗಳೂ ಕೆಂದುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿರುವೆವಷ್ಟೆ. ವಾಯು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಯಾರು ತಪ್ಪಿಸಬಲ್ಲರು? ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಕಗುಣವಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ರೂಪವೂ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ.

ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವು ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರ್ಕವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅಂಥ ಸ್ವರ್ಕಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ವಾಯುವನ್ನು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತಿವಲ್ಲದೆ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಾಯು ಗೋಚರವಲ್ಲವೆಂದು ನೈಯಾಯಿಕರು ಹೇಳುವರು. ಹಾಗಾಗುವುದಾದರೆ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವು ಅಗ್ನಿ ಜಲ ಪೃಥಿವಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರ್ಕವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅಂಥ ಸ್ವರ್ಕಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಅಗ್ನಿ ಜಲ ಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನೂ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದಾದ ಕಾರಣ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅವುಗಳೂ ಗೋಚರವಾಗದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವುದು.

“ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಘಟವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುವಂತೆ “ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ವಾಯುವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ ಅಬಾಧಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಬಂಧಿಯೂ ಅದರ ಪರಿಹಾರವೂ ಉಭಯತ್ರ ಸಮಾನವಾಗಿರುವುವು.

೧೫೫. ವಾಯೋಃ ಸ್ವಭಾವವಿಕೇಷಾಃ.

ಇಂಥ ವಾಯುವಿಗೆ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೋ ಅದೃಷ್ಟರೂಪವಾದ ಈಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೋ ತಿರ್ಯಗ್ಮನವೇ ಸ್ವಾರಸಿಕವಾಗಿರುವುದು. “ಪಾರ್ಥಿವದ್ರವ್ಯದಿಂದಾಗಲಿ ವಾಯ್ವಂತರದಿಂದಾಗಲಿ ಅಭಿಘಾತವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ವಾಯುವಿಗೆ ತಿರ್ಯಗ್ಮನವುಂಟಾಗಲಿ” ಎಂದು ಈಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪವಿರುವುದು. ವಾಯುವಿನ ತಿರ್ಯಗ್ಮನವು ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಉಂಟಾದುದೆಂದು ಕಣ್ಣಾದರೂತ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಅಂಥ ಅಭಿಘಾತವಿದ್ದಾಗ ಭ್ರಮಣ, ಊರ್ಧ್ವಗಮನ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳುಂಟಾಗುವುವು. ಅವು ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಹಗುರವಾದ ಹುಲ್ಲು, ಎಲೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಭ್ರಮಣದಿಂದಲೂ, ಊರ್ಧ್ವಗಮನದಿಂದಲೂ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುವು. ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರುವನಿಗಾದರೆ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಗೋಚರವಾಗುವುವು.

ವಾಯುವಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಯುವಿನಿಂದ ಅಭಿಭಾತವುಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿದ್ದವಾದುದರಿಂದ ವಾಯುಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುವೆಂಬುದೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಈ ವಾಯುವಿಗೆ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದಲೂ ಜಲೀಯಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತಡೆಯುಂಟಾದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ತಂಭಿಭಾವವುಂಟಾಗುವುದು. ಚರ್ಮನಿರ್ಮಿತವಾದ ತಿವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಒಳಗೆ ಬೀಳ್ಕಾ ಗಿರುವ ಚೆಂಡುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಈ ವಾಯುವಿಗೆ ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನುಷ್ಣವಾಗಿಯೂ ಅಶೀತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸ್ವರ್ದವೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಜಲಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶೀತಸ್ವರ್ದವೂ, ಅತಪಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಉಷ್ಣಸ್ವರ್ದವೂ, ಕಸ್ತೂರಿಕೇಸರಿ, ಪುಷ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಸುಗಂಧವಸ್ತುಗಳ ಪರಿಚಯದಿಂದ ಸೌರಭ್ಯವೂ, ದುರ್ಗಂಧವಸ್ತುಗಳ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಮರ್ವಾಸನೆಯೂ ಇವರಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗುವುವು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಸ್ತಿಮೋಷವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೧೧೬. ವಾಯು ಶೀತಸ್ವರ್ದಗುಣವಾದ್ಯಾಯವೇದಿಮತಖಂಡನಂ.

ಆಯುರ್ವೇದಾಭಿಜ್ಞರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುವರು—ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ಯಾವ ಪದಾರ್ಥದಿಂದ ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಲ್ಪಡುವುದೋ ಆ ಪದಾರ್ಥವು ಆ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಹಾತೀಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಯಮವುಂಟು. ಶೀತದ್ರವ್ಯವಾದ ಜಲವು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವಾಯುವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ವಾಯು ಜಲಕ್ಕೆ ಸಹಾತೀಯವೇ ಆಗಬೇಕಾದ ಕಾರಣ ಜಲದಲ್ಲಿರುವ ಶೀತಸ್ವರ್ದಗುಣವೇ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಇಲ್ಲ.

ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಜಲಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಶೀತಸ್ವರ್ದವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ ತತ್ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಾಗ ಶೀತಸ್ವರ್ದವುಂಟೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಶೀತಸ್ವರ್ದಗುಣವು ಜಲವ ಗುಣವಲ್ಲದೆ ವಾಯುವಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಲಾರದಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಆಯುರ್ವೇದಾಭಿಜ್ಞರ ಮತವು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಮಂಜಸವಾದುದಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ—ವೃದ್ಧಿಶ್ಚ ಮಾನ್ಯಸ್ತವೇಷಾಂ ವಿಪರೀತ್ಯರ್ಥಶ್ಚಯು ಎಂದು ಕೆಳಗೆ ಹೇಳಿದ ನಿಯಮವು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬಾರದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಅಂಥ ನಿಯಮವೇ ಇಲ್ಲ. ಅನುಷ್ಣಾಶೀತಸ್ವರ್ದಗುಣವುಳ್ಳ ಕೆಲವು ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಉಷ್ಣವೂ ಶೀತವೂ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವೆವೆ.

“ಅಂಥ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದಲೇ ಉಷ್ಣಶೀತಗಳ ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಪಂಚೀಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಆ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಅಗ್ನಿ ಜಲಭಾಗಗಳಿಂದಲೇ ಉಷ್ಣಶೀತಗಳ ವೃದ್ಧಿಯುಂಟಾಗುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಶೀತದ್ರವ್ಯವಾದ ಜಲದಿಂದ ವಾಯು ವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದುವ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಪಂಚೀಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಜಲದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ

ಇಹವಾಗಿ ಮೃತನೊಂದು ಸೇಕಲಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಉಪಕಾರನಾದುತ್ತಿರುವುದು.

ಇದರಲ್ಲಿ ವೇದಲನೆಯದು—ತೃಗಿಂದ್ರಿಯದೊಡನೆ ತನ್ನ ನಿಹಿತವಿಸಿ ಇಷ್ಟು ಕೊಂದು ತೃಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾಯಕನಾಗಿರುವುದು.

ಎರಡನೆಯದು—ಪ್ರಾಣವಾಯುದೂಷವಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಉಪಕರಿಸುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಶರೀರಧಾರಣೆ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ವಾಯುವಿಶೇಷವೇ ಪ್ರಾಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ವಾಯು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಲಿ ವಾಯುವಿನ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷವಾಗಲಿ ಪ್ರಾಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವಾಯುವೇ ಪ್ರಾಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೧೫೮. ಏಕಸ್ಥೈರವ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ವೃತ್ತಿಘೇಡಾತ್ ಸಂಪ್ಲಾಭೇದಃ

ಒಂದೇ ಮನಸ್ತತ್ತ್ವವು ಸಂಕಲ್ಪ, ಅಭ್ಯವಸಾಯ, ಅಭಿಮಾನ, ಚಿಂತೆ ಎಂಬ ವೃತ್ತಿಘೇದದಿಂದ ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ, ಚಿತ್ತ, ಎಂಬ ಸಂಪ್ಲಾಭೇದವನ್ನು ಪಡೆವಂತೆ ಪ್ರಾಣವಾಯುವೆಂಬ ಒಂದೇ ವಸ್ತು ಶರೀರದ ಆ ಅಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ, ಸಮಾನ ಎಂಬ ಐದು ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ ನಾಗ, ಕೂರ್ಮ, ಕೃಕರ, ದೇವದತ್ತ, ಧನಂಜಯ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯ ಐದು ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ ಪಡೆವುದು.

! ೧೫೯. ತತ್ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದೀಣಾಂ ವೃತ್ತಿವಿಶೇಷವೃದ್ಧಕೃತಂ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಯು—ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ಧುಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಕುಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಇರುವ ಆಹಾರವೂ ಜಲವೂ ಅನ್ನಕೋಶವನ್ನೂ ಜಲಕೋಶವನ್ನೂ ಸೇರಿದಮೇಲೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಮರಸವಾಗಿ ಪಕ್ವಮಾಡಿ ರಕ್ತಮಾಂಸಾದಿಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಆ ಆ ಕೋಶಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳನ್ನು ತಲುಪಿಸುತ್ತ ಶರೀರವಿಹಿತ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಹೃದಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಆ ಆ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು.

ಅಪಾನವಾಯು ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಮಲಮೂತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ತಳ್ಳುವುದು. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ಬಿಡುವಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ವ್ಯಾನವಾಯು ನಡೆಸುವುದು. ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಉದ್ವೇಗಮುಖವಾಗಿ ತರುವುದು ಉದಾನವಾಯುವಿನ ಕೆಲಸವಾಗಿರುವುದು. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಪೋಷಣಾದಿಗಳನ್ನು ಸಮಾನವಾಯು ನಡೆಸುವುದು. ಉದ್ಗಾರ, ವಮನ ಇವೇ ಮುಂತಾದುವು ನಾಗವಾಯುವಿನ ಕೆಲಸವಾಗಿರುವುವು. ಕಣ್ಣನ್ನು ಮುಚ್ಚುವಿಕೆಯೂ ತೆರೆವಿಕೆಯೂ ಕೂರ್ಮವಾಯುವಿನಿಂದ ನಡೆವುವು. ಕೃಕರವಾಯು ಹಸುವು, ಬಾಯಾರಿಕೆ, ಕೆಮ್ಮುವಿಕೆ, ಸೀನುವಿಕೆ, ತೇಗುವಿಕೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನಡೆಸುವುದು. ಆಕಳಿಸುವಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ದೇವದತ್ತವಾಯು ನಡೆಸುವುದು. ಧನಂಜಯವಾಯುವಾಧರೋ ಶರೀರದ ಸರ್ವಭಾಗವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಮೃತಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲವಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ರೂಪಾಂತರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ಈ ಕೆಲಸಗಳೆಲ್ಲಗಳಿಗೆ

ಕೆಲವನ್ನು ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ವ್ಯತ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸವೂ ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಒಂದೇ ವಾಯುವಿಗೆ ಸೇರುವುದಾದುದರಿಂದ ಅಷ್ಟೊಂದು ವಿರೋಧ ವೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

೧೬೦. ಪ್ರಾಣಶ್ಚ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಧಾರಕತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಇಂಥ ಪ್ರಾಣವೇ ಶರೀರಧಾರಣೆಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಧಾರಣೆಗೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಭಾಂದೋಗ್ಯಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಶ್ರುತಿಗಳು ಕಥಾರೂಪವಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಧಾರಕತ್ವವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಆ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೧೬೧. ಸ್ಥಾವರಶರೀರೇಶ್ವರಿ ಪ್ರಾಣಸದ್ಭಾವಃ.

ಇಂಥ ಪ್ರಾಣವು ಜಂಗಮವಾದ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ವೃಕ್ಷಾದಿಸ್ಥಾವರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟು. ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ—ಆ ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಸುರಿದ ನೀರು ಅವುಗಳ ಕೊಂಬೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚಿಗುರು, ಎಲೆ, ಹೂ, ಕಾಯಿ, ಹಣ್ಣು ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಬುಡದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ದೋಹಳ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಅವುಗಳು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಆಹಾರಭಾಗಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಆದಕಾರಣ ಸ್ಥಾವರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಣವಾಯು ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಜೀವನು ಯಾವಾಗ ಆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವನೋ ಆವಾಗ ಅವನ ಸುಖದುಃಖಾನುಭವಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಪ್ರಾಣವಾಯುವೂ ಅಲ್ಲಿರಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯಕವೆಷ್ಟೆ. ಆದರೆ ಜಂಗಮ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಪ್ರಾಣಾಸಾನಾದಿಭೇದಗಳಿಂದಲೂ ನಾಗಕೂರ್ಮಾದಿಭೇದಗಳಿಂದಲೂ ಸ್ಥಾವರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಣವಾಯುವೇ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೧೬೨. ಸಖದಂತಾದಿವ ಪ್ರಾಣಶಕ್ತೀಃ ಮಂದಕರವ್ಯಾಪ್ತಿಃ.

ಉಗುರು, ಹೆಲ್ಲು, ಕೊದಲು, ಕಿಣವೆಂಬ ಜೆಡ್ಡು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿ ಅತಿ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ವಾಯತ್ತಿತ್ವವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾತುಲಮುನಿಗಳು ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಇಂಥ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿಗೇ ರೇಚಕ ಪೂರಕ ಕುಂಭಕ ಭೇದದಿಂದ ನಿರೋಧವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಯಮ, ನಿಯಮ, ಆಸನ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ, ಧಾರಣೆ, ಧ್ಯಾನ, ಸಮಾಧಿ ಎಂಬ ಆಷ್ಟಾಂಗವಾದ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಉಪದೇಶಿಸುವರು. ಆಯುರ್ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇದರ ವಿವರವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಹೀಗೆ ವಾಯುವಿನಿಂದ ಪ್ರಾಣಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಉಪಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಉಪಕಾರಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತೋರಿಸಿದೆವು.

ಮೂರನೆಯದು—ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಬೇರೊಂದು ವಾಯುವೇ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಇತರವಾದ ನಾಲ್ಕು ಭೂತಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಶರೀರವನ್ನರೂಪವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಇಂಥ ಶರೀರಗಳನ್ನು ವಾಯುಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ವಾಯುಪ್ರಚುರವಾದ ವಾಯುವೀಯಶರೀರಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ನಾಲ್ಕನೆಯದು.—ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಆಪ್ಯಾಯಕವಾಯು, ಪ್ರಾಣವಾಯು, ಶರೀರೋಪಾದಾನವಾಯು, ಈ ಮೂರುಬಗೆಯಾದ ವಾಯುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದ ವಾಯು. ಇದೇ ವಿಷಯವಾಯುವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಇದು ಪ್ರಚಂಡವಾಯುರೂಪವಾಗಿಯೂ, ಮೂರ, ಬೇಸಗೆಗೆ, ಪಂಕಾ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ಸೌಮ್ಯವಾಯುರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು ಸಮಯೋಚಿತವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಒದಗುವುದು.

೧೬೩. ಏಕದೇಶವಾಚಿನೋಗ್ನಿಶಬ್ದ ಸ್ಯ ಕೃತ್ಸ್ನತಃಜೋಧೂತಪರತ್ವಂ.

ಇಂಥ ವಾಯುವಿನಿಂದ ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರೆಯೂ ಅವರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೂ ಎಂದರೆ ತೇಜೋಧೂತವೂ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ “ತಾ ಅನ್ನಮಸ್ಯಜಂತ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವಿಯ ಏಕದೇಶವಾದ ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವ ಅನ್ನ ಶಬ್ದವು ಸಂಪೂರ್ಣ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತೆ ತೈತ್ತಿರೀಯದಲ್ಲಿ “ವಾಯೋರಗ್ನಿಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ತೇಜೋಧೂತದ ಏಕದೇಶವಾದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ತೇಜೋಧೂತವನ್ನೇ ತೋರಿಸುವುದು. ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ. ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಲತತ್ತ್ವವೆಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಭೂತಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ಮೂರನೆಯ ಭೂತದಲ್ಲಿ “ತತ್ತೇಜಃ ಏಕತ್ವತಃ” “ತದಪ್ಪಾ ಸ್ಯಜತಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ತೇಜಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಈ ತೈತ್ತಿರೀಯದಲ್ಲಿಯೂ “ತಸ್ಮಾದ್ವಾ ಏತಸ್ಮಾದಾತ್ಮನ ಆಕಾಶಸಂಭೂತಃ, ಆಕಾಶಾದ್ವಾಯುಃ, ವಾಯೋರಗ್ನಿಃ, ಅಗ್ನೇ ರಾಪಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಭೂತಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾಗಿ ಅರಂಭಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಜಲತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ತೇಜೋಧೂತದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಈ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ತೇಜೋಧೂತವನ್ನೇ ತೋರಿಸುವುದು.

೧೬೪. ಅಗ್ನಿಂ ಪ್ರತಿ ವಾಯೋಃ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವಾತ್ಕರಾ.

ಇದೆಲ್ಲಾ ಸರಿಯೇ “ವಾಯೋರಗ್ನಿಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಯುವದದ ಮೇಲಿರುವ ಪಂಚವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾಗಿದ್ದರಲ್ಲಿನ ವಾಯು ಅಗ್ನಿಯೆಂಬ ತೇಜೋಧೂತವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ನೋವಲು ಅದೇ ಇಲ್ಲ. “ಕುಲಾಲಪದಂ ಫಲವಾಹುಚ್ಛ್ರವ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕುಲಾಲಪದದ ಮೇಲಣ ಪಂಚಮಿ ಹೇಗೆ ಕುಲಾಲನಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ

ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪಾರ್ಥವೇ ಎಂಬ ಪಂಚಮಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ವಾಯು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಸಾಣಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದಲೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಹುಲ್ಲು, ಒಣಗಿದ ಎಲೆ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪಾರ್ಥವಪದಾರ್ಥಗಳು ಹೊಗೆಯಾಗಿಯೂ, ಬೆಂಕಿಯಾಗಿಯೂ, ಬೂದಿಯಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವೆವಲ್ಲದೆ ವಾಯು ಅಗ್ನಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದುದನ್ನು ಯಾರೂ ನೋಡಿಲ್ಲ. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಅಗ್ನಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾಯುವು ಸಹಾಯಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನಾವು ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ವಾಯುವನ್ನು ಅಗ್ನಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲದೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ ?

“ವಿಜಾತೀಯವಾದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ವಿಜಾತೀಯವಾದ ಅಗ್ನಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಪಾರ್ಥವಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪವಾಗಿ ಅಡಗಿರುವ ವಿಜಾತೀಯವಾದ ಅಗ್ನಿಶಕ್ತಿಗಳೇ ಬಾಹ್ಯವಾಗಿಯೂ ಸ್ಥೂಲರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಲ್ಲದೆ ಪಾರ್ಥವಪದಾರ್ಥಗಳೇ ಅಗ್ನಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಾರವು” ಎಂದು ಹೇಳುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ವಿಜಾತೀಯವಾದ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಹೊಗೆ, ಬೂದಿ ಮುಂತಾದ ವಿಜಾತೀಯ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನೂ, ಸಗಡೆಯಿಂದ ವೃತ್ತಿಕವು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನೂ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಆದ ಕಾರಣ ಪಾರ್ಥವಪದಾರ್ಥವೇ ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ವಾಯು ಅದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿರಬಹುದಲ್ಲದೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಲಾರದು.

“ಪಾರ್ಥವಪದಾರ್ಥವೇ ಅಗ್ನಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಕಾರಣವಾದ ಪಾರ್ಥವಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಅನುಷ್ಣಾತೀತಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವು ಕಾರ್ಯವಾದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಬರಬಹುದು ? ಕಾರಣಗುಣವಲ್ಲವೇ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕು. ಅದುದರಿಂದ ಪಾರ್ಥವಪದಾರ್ಥವು ಅಗ್ನಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಧೂಮಕೂ ಭಸ್ಮಕೂ ಕಾರಣವಾದ ಪಾರ್ಥವಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಗಂಧವಿಶೇಷವು ಕಾರ್ಯವಾದ ಧೂಮದಲ್ಲಿಯೂ ಭಸ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ತೋರುವಂತೆಯೂ, ತುರುಚೆಯಗಿಡಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪಾರ್ಥವಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ನವೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವು ಕಾರ್ಯವಾದ ತುರುಚೆಯ ಗಿಡದ ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆಯೂ, ಕಾರಣವಾದ ಪಾರ್ಥವಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವು ಕಾರ್ಯವಾದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ತೋರುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಶೋಧನೇಮೂ ಇಲ್ಲ.

ಅಗ್ನಿಗೆ ವಾಯುವನ್ನೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಹೇಳುವವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಯೂ ಈ ಆಕ್ಷೇಪವು ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ. ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಯೂ ಪೃಥಿವಿಯಂತೆ ಅನುಷ್ಣಾಶೀತಸ್ವರ್ಶ ವಲ್ಲದೆ ಉಷ್ಣಸ್ವರ್ಶವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಒಂದೇ ಜಲವು ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ನೋರೆಯಾಗಿಯೂ ಗುಳ್ಳೆಯಾಗಿಯೂ ಅಲೆಯಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸುವಂತೆ ಒಂದೇ ಪಾರ್ಥಿವವದಾರ್ಥವು ಆ ಆ ಸಹಕಾರಿಭೇದದಿಂದ ಹೊಗೆಯಾಗಿಯೂ ಬೆಂಕಿಯಾಗಿ ಯೂ ಭಸ್ಮವಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸಬಹುದು. ಅವಕಾರಣ ವಾಯು ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಪಾ ದಾನಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಲ್ಲಿ ವಾಯೋಽಗ್ನಿಃ ಎಂಬ ಪಂಚ ಮಿಯಿಂದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ?

೧೬೫. ಅಗ್ನಿಂ ಪ್ರತಿ ವಾಯೋಃ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

ವಾಯೋಃ ಎಂಬ ಪಂಚಮಿ ಕಾರಣತ್ವನಾತ್ರವನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೂ ತನ್ಮಾದ್ಯಾ ಏತಸ್ಮಾದಾತ್ಮನ ಆಕಾಶಸ್ತಂಧ-ತಃ ಆಕಾಶಾದ್ವಾಯುಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚಮಿ ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನೇ ತೋರಿಸುವುದರಿಂದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿರುವ ವಾಯೋಃ ಎಂಬ ಪಂಚಮಿ ಅನನ್ಯಧಾಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಉಪಾದಾನ ತ್ವವನ್ನೇ ತೋರಿಸುವುದು.

ಲಯಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೂ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ವಾಯುವೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು. ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಲಯವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಘಟವು ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೃತ್ತಿಂಡದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಕುಂಬಾರನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ.

೧೬೬. ಅಗ್ನಿಂ ಪ್ರತಿ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವಧಂಗಃ

ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದುದು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಪಂಚೀಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಾದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಾದ ತೇಜೋಭಾಗದಿಂದಲೇ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಬಾಹ್ಯವಹ್ನಿಯುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದಲ್ಲ.

ಓಹೋ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಗ್ನಿ ಇರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಅಗ್ನಿ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅದು ನಮ್ಮ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಏತಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ? ಹವುದು ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಮಾ ತ್ರಕ್ಕೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾದೀತೆ? ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಅಗ್ನಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದಮೇಲೆಯೂ ಅದರ ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಆರಿಸಿದರೆ ಆಗಲೂ ಅದು ನಮ್ಮ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆಗಲೂ ಅಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದೀತು. ಆದಕಾರಣ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚೀಕ ರಣಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅಗ್ನಿವಯವಗಳು ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ

ನಮಗೆ ಗೋಚರವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯೇ ಇಲ್ಲದುದೇ
 ದಲ್ಲ. ಅವಕಾರಣ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥವು ಅಗ್ನಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗಲಾರದ
 ಸಮುದ್ರಜಲದಿಂದಲೇ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸಮುದ್ರಜಲದ ಪರಿಣಾಮರ
 ಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಬಡಬಾಗ್ನಿಗೂ, ನೀರುಂಡಮೇಘಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ವೈದ್ಯುತಾ
 ಗ್ನಿಗೂ, ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥವು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟದಲ್ಲಿಯೆ
 ಗೊಳಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

ಬಾಡಬ-ವೈದ್ಯುತಾಗ್ನಿಗಳಿಗೆ ಜಲವೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದೂ, ಭೂಮಿ
 ಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದೂ, ಹೀಗೆ ಅ
 ಯತನಾದ ಹಲವು ಉಪಾದಾನಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲ
 ಗೌರವವನ್ನು ಮಹಿಸುವುದು ಲಾಘವಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಅವಕಾರಣ ಆ ಆ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪವಾಗಿ ಅಡಗಿರು
 ಅಗ್ನಿಯೇ ಕೆಲವು ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳ ಸಂವತ್ತಿಯಿಂದಲೂ, ಆ ಆ ವ್ಯಾಣಿಗಳ ಅದೃಷ್ಟ
 ನಶದಿಂದ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಳಗೆ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಂದೊದಗಿರುವ ಸಜಾತೀಯವಾ
 ಅಗ್ನಿವಯವಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದಲೂ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲರೂಪವನ್ನು
 ಹೊಂದಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಅಗ್ನಿಯೂ ಕಾಣುವುದು. ಮಹರ್ಷಿಗಳ ವೈವಹಾರವೂ ಇದೆ
 ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಕಾಷ್ಠೇಗ್ನಿವ ಶೇರತೇ, ದಾಸುಷ್ಯಗ್ನಿರ್ದಧ
 ತ್ಯಲಂ ತಿರೇ ತದ್ವದಸಾ ಪುಮಾ ಇತ್ಯಾದಿ.

೧೬೬. ಕಾಷ್ಠಾದಿಮ ಗೂಢಸ್ಯಾಗ್ನಿರನುದ್ಭೂತರೂಪತೇಽಪಿ ಉದ್ಭೂತರೂಪಂ ಬಾಹ್ಯ
 ಮಗ್ನಿಂ ಪ್ರತಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.

ಓಹೋ—ಪಂಚೀಕರಣಪಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಅಡಗಿ
 ರುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಅಗ್ನಿ ಉದ್ಭೂತರೂಪವುಳ್ಳದೋ ಅಥವಾ ಅನುದ್ಭೂತರೂಪವುಳ್ಳ
 ದೋ? ಉದ್ಭೂತರೂಪವುಳ್ಳದಾದರೆ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಇದೂ ನಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿ
 ಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಬೇಕು. ಅನುದ್ಭೂತರೂಪವುಳ್ಳದಾದರೆ ಅಂಥ ಅಗ್ನಿ ಉದ್ಭೂತ
 ರೂಪವುಳ್ಳ ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಈ ಉಭಯಸಂಕ
 ಟಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವೇನು?

ಉಭಯಸಂಕಟವಿದ್ದರಲ್ಲಿವೇ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕು; ಸಂಕಟವೇ
 ಇಲ್ಲ. ಅನುದ್ಭೂತರೂಪವಾದ ಅಗ್ನಿ ಉದ್ಭೂತರೂಪವಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಪಾದಾನ
 ಕಾರಣವಾಗಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತೇ ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದುದಲ್ಲ. ಸಹಕಾರಿ
 ಕಾರಣಗಳ ಸಂಪತ್ತಿಯಿಂದ ಅನುದ್ಭೂತರೂಪವಾದ ಅಗ್ನಿಯೂ ಉದ್ಭೂತರೂಪವಾದ
 ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಬಲವಾಗಿ
 ಕಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕೊಪರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮರಳುತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಅಗ್ನಿ
 ಅನುದ್ಭೂತರೂಪವಾಗಿದ್ದರೂ ಒಂದೆರಡು ಜಲಬಿಂದುಗಳ ಸಹಾಯವು ದೊರೆತನೂ
 ಫುಟ್ಟಿ ತತ್ಕಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಆಕಾಶಧನರೆಗೂ ಉರಿವಷ್ಟು ಪ್ರಬಲವಾದ ಜ್ವಾಲೆಗಳೊಡನೆ

ಕೂಡಿರುವ ಉದ್ಧೃತರೂಪವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದ ವಿಷಯವಲ್ಲ.

೧೭೮. ವ್ಯಷ್ಟಿಸ್ಥೌ ಅಗ್ನೇರೇವ ಅಗ್ನುಃ ಪಾದಾಪತ್ಯೇವ ಸಮಷ್ಟಿ
ಸ್ಯಷ್ಟಾ ನಾಯೋರೇವ ಅಗ್ನುಃ ಪಾದಾಪತ್ಯಂ.

ಅದಕಾರಣ ಪಂಚೀಕರಣಕ್ಕೆ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವ್ಯಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಗ್ನಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿಯೂ, ಪಂಚೀಕರಣಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸಮಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಯುವೇ ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿಯೂ, ಇರುವುದೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟರಹಸ್ಯವಾದ ನೈದಿಕಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿರುವುದು.

೧೭೯. ಅಥ ಅಗ್ನಿಲಕ್ಷಣಂ.

ಉತ್ಪಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು ತೇಜೋಭೂತವೆಂದಾಗಲಿ ಅಗ್ನಿಯೆಂದಾಗಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಅಥವಾ ಭಾಸ್ವರರೂಪವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು ಹಾಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಉತ್ಪಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ” ಎಂಬ ಪದವೂ ವಾಯುಜಲಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶಪದವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು. ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಜಲವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾಸ್ವರರೂಪಪದವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಅಂಥ ತೇಜಸ್ಸು ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಆವ್ಯಾಯಕವಾಗಿರುವುದು.

೧೮೦. ಅಂಧಕಾರವ್ಯತಿರಿಕ್ತಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಣಾಯ ತೇಜೋಪೇಕ್ಷಾ.

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸೆಂಬುದು ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದು ? ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ? ಅಂಧಕಾರವೆಂಬುದೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು. ಆದರೆ ಅಂಧಕಾರದ ಗತಿಯೇನು ? ತೇಜಸ್ಸಿನ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಅದನ್ನು ನೋಡಬಹುದೆಂಬುದೇ ಗತಿ.

೧೮೧. ಅಂಜನವಶೇಷಾಸಹಕೃತಸ್ಯ ದಿವಾಭೀತಾದಿಚಕ್ಷುರ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಚ ಚಕ್ಷುಃ ತೇಜೋಪೇಕ್ಷಾ.

ಯಾವುವುಗಳಿಗೆ ಈ ತೇಜಸ್ಸು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದು ? ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ. ಯಾವ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ? ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೋಡಲು ಮೃತ್ವವಾಗಿರುವ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ. ಯಾರ ಅಂಥ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ? ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಪಥವನ್ನಿಹಿಡಿದಿರುವ ಅಂಜನದ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದವರ ಅಂಥ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ. ಆದರೆ ಅಂಥ ಅಂಜನದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವರ ಕಣ್ಣುಗಳೇನು ಗತಿ ? ತೇಜಸ್ಸಿನ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದೆಂಬುದೇ ಗತಿ.

ಮತ್ತೂ ಯಾವ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ? ದಿವಾಭೀತನೇ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ. ಆದರೆ ಆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕಣ್ಣುಗಳೇನು

ಗತಿ? ತೇಜಸ್ವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುರುಡರಂತೆ ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದು ಹೆಚ್ಚು ತೇಜಸ್ವಿಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೋಡುವ ಕೆಯೇ ಗತಿ.

೧೭೨. ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಣಾಯ ಪ್ರಚುರತರತೇಜೋವೇಕ್ಷಾ.

ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಎಂಥ ತೇಜಸ್ಸು ಬೇಕಾಗಿರುವುದು? ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ತೇಜಸ್ಸು ಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾದ ತೇಜಸ್ಸು ಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಹೆಚ್ಚಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಎಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯನಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು? ಗವಾಕ್ಷದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿಬರುವ ಬಿಸಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ತ್ರಸರೇಣುವೆಂಬ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ನಾವು ನೋಡಬಲ್ಲೆವೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಿಚಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

೧೭೩. ಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಣಾಯ ಇಂದ್ರಿಯಾಪ್ಯಾಯಕತೇಜೋಭಿನ್ನತೇಜೋವೇಕ್ಷಾ.

ಮತ್ತೂ ಎಂಥ ತೇಜಸ್ಸು ಬೇಕಾಗಿರುವುದು? ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಆಪ್ಯಾಯಕವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾದ ತೇಜಸ್ಸು ಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಅಂಥ ತೇಜಸ್ಸಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹಾನಿಯೇನು? ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಆಪ್ಯಾಯಕವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಕೆಲಸವು ಏತಕ್ಕೆ ನಡೆಯಬಾರದು? ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಆಪ್ಯಾಯಕವಾದ ತೇಜಸ್ಸು ಇವನಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯವು ಪಟುವಾಗಿರುವ ಪರ್ಯಂತವೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಂಥಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಷ್ಟೆ. ಆಗ ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರದಿಂದ ಕೆಲಸವು ನಡೆವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಇಂದ್ರಿಯಾಪ್ಯಾಯಕವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ಎಲಕ್ಷಣವಾದ ತೇಜಸ್ಸೊಂದು ಬೇಕಾಗಿರುವುದು.

೧೭೪. ತೇಜಸಃ ಚತುರ್ಥಾ ವಿಭಾಗಃ.

ಇಂಥ ತೇಜೋಭೂತವು ಇಂದ್ರಿಯಾಪ್ಯಾಯಕ, ವೈಶ್ವಾನರ, ಶರೀರ, ವಿಷಯ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಸಕಲಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಉಪಕಾರಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಾದ ಇಂದ್ರಿಯಾಪ್ಯಾಯಕವನ್ನು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದೆವು: ಎರಡನೆಯದಾದ ವೈಶ್ವಾನರವೆಂಬುದು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶರೀರದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಷಾಭಿಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಿ ಅವಾಹನ ಮುಂತಾದ ವಾಯುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಭುಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಕುಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಇರುವ ಆ ಆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಘಟನಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ತೇಜಸ್ಸಾಗಿರುವುದು. ಮೂರನೆಯದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಎರಡುಬಗೆಯಾದ ತೇಜಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ಎಲಕ್ಷಣವಾದ ಬೇರೊಂದು ತೇಜಸ್ಸು. ಇದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪಾಧಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಇದ್ದು ಕೊಂಡು ಇತರವಾದ ನಾಲ್ಕು ಭೂತಗಳೊಡನೆ ಯೂ ಕೂಡಿ ಶರೀರಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಇಂಥ ಶರೀರಗಳನ್ನು

ತೇಜೋಲೋಕದಲ್ಲಿ ತೇಜಃಪ್ರಚುರವಾದ ಅಗ್ನಿ, ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ತೈಜಸರೀರ ಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಸಾಲ್ಯಸೇಯದು.—ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರುಬಗೆಯಾದ ತೇಜಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದ ತೇಜಸ್ಸು ವಿಷಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದು ಬೆಳದಿಂಗಳು, ಬಿಸಿಲು, ಮಿಂಚು, ಲೌಕಿಕಾಗ್ನಿ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ ಸಮಯೋಚಿತವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಒದಗುವುದು. ಸೂರ್ಯಕಿರಣವು ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಸಸ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಫಲವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಔಷ್ಣ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಅವುಗಳು ಪಕ್ವವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು. ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಕಿರಣವು ಉಗ್ರವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಜಲಾಂಶವನ್ನು ಹೀರುತ್ತಾ ಮೇಘಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ಸಾವಿರಪಾಲು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವರ್ಷಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಶ್ರುತಿಯೇ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವುದು.—ಯಾಭಿರಾದಿತ್ಯಸ್ತಪತಿ ರತ್ನಿಭಸ್ತಾಭಿಃ ಪರ್ವಣ್ಯೋ ವರ್ಷತಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಇದರಂತೆ ಚಂದ್ರಕಿರಣವೂ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಸಸ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಫಲವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಆ ಆ ರಸಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು. ಲೌಕಿಕಾಗ್ನಿ ಆ ಆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಆದ್ಯಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒದಗಿ ಪಾಕ, ಶೀತನಿವಾರಣೆ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವುದು.

೧೭೫. ದೀಪಾವಿಜ್ವಲಾರೂಪಣ್ಯಗ್ನೀಃ ಶೀಘ್ರವಿವಾಶಿತ್ವರೂಪಂ ಕ್ಷಣಕತ್ವಂ

ಇದರಲ್ಲಿ ಜ್ವಾಲಾರೂಪವಾದ ಲೌಕಿಕಾಗ್ನಿಗೆ ಅಶ್ರಯನಾಶವುಂಟಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಶವು ಕಾಣಬರುವುದರಿಂದ ಶೀಘ್ರವಿನಾಶಿತ್ವವೆಂಬ ಕ್ಷಣಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಜ್ವಾಲೆಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಎಣ್ಣೆ ಬತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಪುಷ್ಟುಲ ಕಾರಣ ಸಾಮಗ್ರಿ ಒಂದೇ ಸಲ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರುವುದಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಜ್ವಾಲೆ ಕ್ಷಣಕವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಕಾರಣಸಾಮಗ್ರಿ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರುವುದರಿಂದ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಅನೇಕ ಜ್ವಾಲೆಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಅನೇಕ ದೀಪಜ್ವಾಲೆಗಳಿಗೆ ಆಗಾಗಲೇ ನಾಶವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನೊಳಗೆ ಅನೇಕ ದೀಪಜ್ವಾಲೆಗಳು ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳಬೇಕಾಗುವವು. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೂ ಒಂದು ದೀಪಜ್ವಾಲೆಯೇ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಅವುಗಳ ನಾಶವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೧೭೬. ಪ್ರತ್ಯಭಜ್ವಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ದೀಪಜ್ವಾಲಾಯಾಃ ಸ್ಥಿರತ್ವಾಶಂಕಾ.

ಹಾಗಾದರೆ ರಾತ್ರಿಯ ದೀಪವೇ ಈಗಲೂ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು ಎಂದು ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆ ಹೇಗೆ ಅಸಂಗತವಾದೀತು? ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನು ತುನಃ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಅವನನ್ನು ನೋಡುವ ಆ ಮನೆಯವರಿಗೆ ಅವನೇ ಇವನು ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದ

ಹೊರಗೆ ಹೋದದ್ದು ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಪುನಃ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಸೇರುವವರೆಗೂ ಆ ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಅವರು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವರಲ್ಲದೆ ಸ್ವಲ್ಪದೊತ್ತು ಕಾಣದಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ವಿನಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದ ರಂತೆ ದೀಪಜ್ವಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಯೂ ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯಿಂದ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲದೆ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಬಹುದು ?

೧೭೭. ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾಃ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವೋಪಪಾದನೇನ ದೀಪಜ್ವಾಲಾಯಾಃ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವದೃಢೀಕರಣಂ.

ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಪುನಃ ಬರುವವರೆಗೂ ಮಧ್ಯಮಧ್ಯೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಗೂ ವಿನಾಶಕ್ಕೂ ಕಾರಣಗಳಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶ ವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ದೀಪಜ್ವಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರು ವುದರಿಂದ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವು ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಯಥಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ದೀಪವನ್ನು ಆರಿಸಿ ಪುನಃ ಹತ್ತಿಸಿದರೆ ಸಾಧ್ಯಶ್ಯದಿಂದ ಆಗಲೂ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ಅದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾದೀತೆ ?

೧೭೮. ನಿವೃತ್ತಂ ನಿರವಶಃ ಜ್ವಾಲಾಭೇದಸ್ಯೈವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧತ್ವಂ.

ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಜಲಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಜ್ವಾಲಾಪ್ರವಾ ಹವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಾಗುವುದರಿಂದ ಅನೇಕಜ್ವಾಲೆಗಳೇ ಇರುವುವೆಂದೂ, ಅವು ಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತಸಾಧ್ಯಶ್ಯದಿಂದ ಅಭೇದಭ್ರಾಂತಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವ ದೆಂದೂ ತತ್ತ್ವರಹಿತರಾದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಮನ್ನಾಥಮುನಿಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

೧೭೯. ಜ್ವಾಲಾಯಾ ಅಕಾರಣನಾಶವಾದಖಂಡನಂ.

ಬೌದ್ಧಮತದ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿ ವೇದಾಂತಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿ ರುವ ಕೆಲವರು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಜ್ವಾಲಾವಿನಾಶವುಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಇದು ನ್ಯಾಯವಾದುದಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಹಿಂದೆ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬೌದ್ಧರ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವ ವಾದವೇ ಪುನಃ ಅಂಕುರಿಸಿದಂತಾಗುವುದು. ಅದೃಷ್ಟ, ಈಶ್ವರ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಾ ನ್ಯಕಾರಣಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಕಾರಣವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳು ವುದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ದುಣ್ಣುಹಿಂಟೆ ವೇಗದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದು ನಾಶಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂಬುವದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ವೇಗವೇ ಅದರ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವಂತೆ ಜ್ವಾಲಾಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿಯೂ ವೇಗವಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ವೇಗವೇ ಜ್ವಾಲೆಗೆ ನಾಶವೆಂಬ ಅವಸ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಏತಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಬಾರದು ? ನಾಶವೆಂಬುದು ಭಾವೇತರಪದಾರ್ಥವಾಗಿದ್ದರಲ್ಲವೇ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಉಂಟಾಗಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಲು ಅವಕಾಶ ವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಪೂರ್ವವೂರ್ವಾಪಸ್ಮಯೋಡನೆ ಕೂಡಿದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಉತ್ತಮೋತ್ತರಾ ವಸ್ಥೆಯೇ ನಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಇದು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಕೂಳ್ಳುವಾದ ಉಕ್ತಿಯೇ ಹೊರತು ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದುದಲ್ಲ.

ಹೀಗೆಯೇ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಶಬ್ದಗಳೂ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಸಂಸ್ಕಾರಗಳೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ನಾಶಹೊಂದಿ ಚರಮ ಶಬ್ದವೂ ಚರಮಸಂಸ್ಕಾರವೂ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆಯೇ ನಾಶಹೊಂದುತ್ತವೆ ಎಂದೂ ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು. ಚರಮವಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾದ ಶಬ್ದವೂ ಸಂಸ್ಕಾರವೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ವಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದಲೇ ನಾಶವುಂಟಾಗಬಹುದು. ಅಥವಾ ಫಲದಿಂದಲಾಗಲಿ ಕಾರಣನಾಶದಿಂದಲಾಗಲಿ ನಾಶವುಂಟಾಗಬಹುದು. ಆದಕಾರಣ ನಾಶವೆಂಬುದು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೧೮೦. ಪುನಃ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ತೇಜಸಃ ಚಾಪಿವಿಧ್ಯಂ.

ಇಂಥ ತೇಜಸ್ಸನ್ನೇ ಕೆಲವರು ದಾರ್ಶನಿಕರು ಭಾಮ, ದಿವ್ಯ, ಔದರ್ಯ. ಆಕರಜ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಭಾಗಮಾಡುವರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಮವೆಂಬುದು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಅಗ್ನಿ. ದಿವ್ಯವೆಂಬುದು ಆದಿತ್ಯಾದಿತೇಜಸ್ಸು. ಔದರ್ಯವೆಂಬುದು ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿ. ಆಕರಜವೆಂಬುದು ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ತೇಜಸ್ಸು.

೧೮೧. ಪ್ರಭಾಪ್ರಭಾವದ್ವಯೇಣ ಪುನಃ ತೇಜಸೋ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಕಥನಫಲವಶಂ ಪ್ರಭಾಸರೂಪಣಂ.

ತೇಜಸ್ಸು ಪುನಃ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಭೆಯೆಂದೂ ಪ್ರಭಾಶ್ರಯವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಅವರಣವಿದ್ದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಆಪ್ತರಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗಿರುವುದಾಗಿಯೂ, ಅವರಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತನ್ನ ವೇಗಶಕ್ತಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯವಿರುವ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸರಿಸುವುದಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ತೇಜಸ್ಸು ಪ್ರಭೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಂಥ ಪ್ರಭೆ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯವು ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಅದು ಲಯಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ಮತ್ತು ತನ್ನ ಆಶ್ರಯದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಬರಬರುತ್ತ ಚಿಕ್ಕದಾಗುತ್ತಲೂ ದೂರಕ್ಕೆ ಹೋದ ಹಾಗೆಲ್ಲಾ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಲೂ ಇರುವುದು. ಈ ಗುಣವನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಸೂಕ್ಷ್ಮಮೂಲತ್ವವೆಂದೂ ಪೃಥ್ವಗ್ರತ್ವವೆಂದೂ ವ್ಯವಹರಿಸುವರು.

೧೮೨ ಪ್ರಭಾಪ್ರಭಾವದ್ವಯವತ್ವವಾದಮಿಹಪಾ.

ದೀಪದ ಅವಯವಗಳೇ ಶಿಥಿಲವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗೂ ಮೊರಟು ಪ್ರಭೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿಪಡಬಾರದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಊರ್ಧ್ವಮುಖವಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸುವಿಕೆಯೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ದೀಪದ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಅಭಿಘಾತವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಒಂದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಪ್ರಸರಣವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪನೆಮಾಡುವುದನ್ನು ಯುಕ್ತವೆಂದು ವಿವೇಚಕರು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡಬೇಕು : ಬತ್ತಿಯ ಒಂದುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪಿಂಡಾಕಾರವಾಗಿಯೂ ಒಂದೆರಡು ಅಂಗುಲದಷ್ಟು ಉದ್ದವಾಗಿ ಊರ್ಧ್ವಮುಖವಾಗಿಯೂ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ದೀಪಕ್ಕೆ ಪಿಂಡಾಕಾರವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಸ್ವಭಾವವೋ ? ಅಥವಾ ಅವಯವ

ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ವ್ಯಸರಿಸುವಿಕೆಯೇ ಸ್ವಭಾವವೋ ? ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಪ್ರತಿಭೆಯು ಸಂಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವುದಾದರೆ ಪಿಂಡಾಕಾರವಾಗಿರುವಿಕೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಎರಡು ಸ್ವಭಾವಗಳೂ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ರಲಾರವು. ಈ ಎರಡು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದೂ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದೂ ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ ಯಾರಿಗೂ ಗೋಚರವಾಗದಿರುವ ಅಂಥ ಕಾರಣಾಂತರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದೇ ಗೌರವಗ್ರಸ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಪಿಂಡಿಭಾವವೂ ದೀಪದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾದ ವ್ಯಸರಣ ಸ್ವಭಾವವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿಸಿದ್ದವಾಗಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ದೀಪದಲ್ಲಿ ಪಿಂಡಿಭಾವವೂ ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾದ ವ್ಯಸರಣಸ್ವಭಾವವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿಸಿದ್ದವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಆ ಆ ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನೇ ನೈಜವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಿಮಾಡಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಭೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ದೀಪವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೇ ಅವಯವಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಇನ್ನೂ ದೀರ್ಘಕಾಲದವರೆಗೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವ ಮಣಿ, ದ್ಯುಮಣಿ (ಸೂರ್ಯ) ಮುಂತಾದ ಪ್ರಭಾಶ್ರಯಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಅವಯವಪ್ರತಿಭೆಯುಂಟಾಗಿ ಆಗಲೇ ನಶಿಸಿ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲವೇ ? ಅವುಗಳಿಗೂ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳ ಕಾರಣಗಳನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತಗೌರವವುಂಟಾಗುವುದು. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ ದೀಪಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ, ಬತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಕಾರಣನಾಮಗ್ರಿಗಳು ದೊರೆವಂತೆ ಮಣಿ ದ್ಯುಮಣಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಕಾರಣನಾಮಗ್ರಿಗಳೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಮಣಿದ್ಯುಮಣಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞ ಭ್ರಾಂತಿಯಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಲೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಅವಯವಪ್ರತಿಭೆಯು ಮೊದಲು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು. ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞ ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅವಯವಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷವುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲವೇ ?

ಮತ್ತು ದೀಪಪ್ರಭೆಯನ್ನು ದೀಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ತೇಜೋವಸ್ತುವಾಗಿ ಒಪ್ಪದೆ ದೀಪದ ಅವಯವಗಳೇ ಶಿಥಿಲವಾಗಿ ಣಾಲ್ಕು ಕಡೆಗೂ ಹೊರಟು ಪ್ರಭೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅನೇಕಯುಕ್ತವಿರೋಧವೂ ಉಂಟಾಗಿ ಯುಕ್ತವಿರೋಧವೆಂಬ ದೋಷಕ್ಕೂ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆಂದರೆ—ಶಿಥಿಲವಾದ ದೀಪದ ಅವಯವಗಳು ಪ್ರಭೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಶಿಥಿಲವಾದ ಮಣುಹಿಂಟಿಯ ಅವಯವಗಳು ದೂಲಿಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಮಣು

ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಡೊಂಕುಡೊಂಕಾಗಿಯೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ ಎಂದರೆ ಕುಟಿಲಗತಿಯಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂಬ ಋಜುಗತಿಯಿಂದಲೇ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಭಿಯಾದರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಋಜುವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಸರಿಸುತ್ತಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸರ್ವಗತಿಯಂತೆ ಕುಟಿಲಗತಿಯನ್ನೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಶಿಥಿಲವಾದ ದೀಪದ ಅವಯವಗಳೆ ಪ್ರಭಿಯಾಗುವುದಾದರೆ ಈ ಋಜುಪ್ರಸರಣನಿಯಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದೆಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಮಾನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರವನ್ನು ಹೇಳಬಲ್ಲೆ?

ಸಂಯ. “ ಪ್ರಭಿಗೆ ಋಜುಪ್ರಸರಣನಿಯಮವಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಈ ಅಕ್ಷೇಪಣೆಗೆ ಅವ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಅದೇ ಇಲ್ಲ, ಧೂಳಿಯಂತೆ ಪ್ರಭಿಗೂ ಕುಟಿಲಗತಿಯೇ ಏತಕ್ಕೆ ಇರಬಾರದು” ಎಂದು ಹೇಳುವಿರೋ? ಹಾಗಾದರೆ-ಪ್ರಭಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮಡಗಿದರೆ ಆ ಪದಾರ್ಥದ ಛಾಯೆ ಅದರ ಹಿಂಭಾಗದ ಋಜು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಏತಕ್ಕೆ ಬೀಳಬೇಕು? ಪ್ರಭಿ ಕುಟಿಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಅಡ್ಡಿದೂಡುವ ಪದಾರ್ಥದ ಛಾಯೆಯೂ ಋಜುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೀಳದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೀಳಬಹುದಲ್ಲವೆ? ಆದಕಾರಣ ತಿರೋಧಾಯಕವಾದ ಪದಾರ್ಥದ ಛಾಯೆ ಋಜುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಬೀಳುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಭಿಯೂ ಋಜುವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಸರಿಸುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಧರಪಡಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ನಾನು ಬೇರೆ ಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವೆನು. ಹಾಗೆಂದರೆ-ಪ್ರಭಿಯನ್ನು ಅಡ್ಡಿದೂಡುವ ಪದಾರ್ಥದ ಛಾಯೆ ಅಡ್ಡಿದೂಡುವ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬಲು ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು. ಪ್ರಭಿ ಋಜುವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಸರಿಸಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಋಜುಪ್ರಸರಣವೃತ್ತ ಪ್ರಭಿಯನ್ನು ಅಡ್ಡಿದೂಡುವ ಪದಾರ್ಥದ ಛಾಯೆಯೂ ಋಜುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಬಿದ್ದು ತಿರೋಧಾಯಕವಾದ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅನ್ಯಾನಾಂತರಿಕ್ತವಾಗಿ ಕಾಣಬೇಕಲ್ಲದೆ ವಿಪುಲವಾಗಿ ಕಾಣಕೂಡದು. ಮತ್ತು ಛಾಯೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪದಾರ್ಥದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಛಾಯೆ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿಯೂ ದೂರದೂರಕ್ಕೆ ಹೋದಹಾಗೆಲ್ಲಾ ಅತಿ ವಿಪುಲವಾಗಿಯೂ ಕಾಣುವುದು. ಇವರಿಂದ ಪ್ರಭಿಗೆ ವಕ್ರಗತಿಯಲ್ಲದೆ ಋಜುಗತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಲ್ಲವೇ?

ಇಲ್ಲ; ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಭಿ ಬುಡದಲ್ಲಿ ದಟ್ಟವಾಗಿಯೂ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ವಿರಳವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೆಂದೂ, ಈ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಸೂಕ್ಷ್ಮಮೂಲತ್ವವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ವ್ಯವಹರಿಸುವರೆಂದೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವೆವಷ್ಟೆ. ಆದಕಾರಣ ಪ್ರಭಿಯನ್ನು ತಡೆವ ಪದಾರ್ಥವು ಬುಡದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಭಿಯನ್ನು ತಡೆವುದೋ ತುದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಷ್ಟು ಪ್ರಭಿಯನ್ನು ತಡೆಯಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಅದುದರಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪಡುವ ಪ್ರಭಿ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿಯೂ ತುದಿ

ಯಲ್ಲಿ ನಿರಲವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ತಡೆವ ವಸ್ತುವಿನ ಛಾಂ
ಯೂ ಸಹ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿಯೂ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ವಿಫಲವಾಗಿಯೂ ಕಾಣು
ದಲ್ಲದೆ ಪ್ರಭೆ ಕುಟಿಲಗತಿಯಾದುದರಿಂದಲ್ಲ.

ಇದರಂತೆ ಕೆಲವು ಭಾಯೆಗಳು ಡೊಂಕಾಗಿ ಕಾಣುವುದೂ ಕೂಡ ಆ ಭಾಂ
ಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪದಾರ್ಥವು ಡೊಂಕಾದುದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಭೆಯ
ಪ್ರಸರಣವು ಡೊಂಕಾದುದರಿಂದಲ್ಲ. ಪ್ರಭೆಗೆ ಋಜುವ್ರಸರಣವಿಲ್ಲದೆ ವಕ್ರಪ್ರಸರ
ನೇ ಇರುವುದಾದರೆ ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ಅಡ್ಡಿಮಾಡುವ ಪದಾರ್ಥವು ಡೊಂಕಾಗಿಲ್ಲದಿರುವ
ಗಲೂ ಭಾಯೆ ಮಾತ್ರ ಡೊಂಕಾಗಿಯೇ ಕಾಣಬೇಕು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಕಾಣ
ವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ತಿರೋಧಾಯಕಪದಾರ್ಥದ ಡೊಂಕುತನದಿಂದ ಬಂದಿರು
ಛಾಯಾಕುಟಿಲ್ಯವೂ ಸಹ ಪ್ರಭೆಗೆ ಋಜುಪ್ರಸರಣವನ್ನೇ ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಡುವುದಾ
ರುವುದು.

ಮತ್ತು—ವಿಶೇರ್ಣವಾದ ದಿವದ ಅವಯವಗಳೇ ಪ್ರಭೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವಾ
ದರೆ—ವಿಶೇರ್ಣವಾದ ಮಣ್ಣುಹಿಂಟಿಯ ಅವಯವಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಧೂಳಿ ಗಾ
ಯಿಂದ ನಾಲ್ಕುಕಡೆಗೂ ಚದರಿಸಲ್ಪಡುವಂತೆ, ಈ ಪ್ರಭೆಯೂ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಏತಕ್ಕೆ
ಚದರಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ? ಏತಕಲಿತವಾದ ದೀಪಾವಯವವೇ ಪ್ರಭೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಹೀಗೆ
ಚದರಿಸಲ್ಪಡದೆ ಇರುವಿಕೆ ಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

ಪ್ರಭೆ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಚದರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಂಡುಹಿಡಿದಿರುವೆನ್ನು
ವಿರೋಧಿ? ಹೀಗೆ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬಹುದು. ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ದೀಪದ
ಪ್ರಭೆ ಮನೆಯ ಪೂರ್ವಭಾಗದ ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಿಟಕಿಯಿಂದ ಹೊರಟು ಅಲ್ಲಿರುವ
ಮೈದಾನವಾದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನೂ ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಅದರ ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತೊಂ
ದು ಮನೆಯ ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗದ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿರುವುದು. ಈ ಸಂದರ್ಭ
ದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದ ಮೈದಾನಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನ ಬಿರುಗಾಳಿ ಉತ್ತರ
ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಬೀಸುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದಿರುವ ಪ್ರಭೆಯೂ ಆ ಬಿರುಗಾಳಿ
ಯಿಂದ ಚದರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಮೈದಾನದ
ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಗೋಡೆಯಮೇಲೆ ಈ ಪ್ರಭೆ ಬೀಳುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರು
ತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಭೆಯೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವು ಗಾಳಿಯಿಂದ ಚದರಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದಾದರೆ-
ಧೂಳಿಯೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವು ಮಾತ್ರ ಏತಕ್ಕೆ ಚದರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು? ಧೂಳಿ ಮಣ್ಣು
ಹಿಂಟಿಯ ಶಿಥಿಲವಾದ ಅವಯವವಾದುದರಿಂದ ಚದರಿಸಲ್ಪಡುವುದೆನ್ನುವುದಾದರೆ ಪ್ರಭೆ
ಯೂ ಸಹ ದೀಪದ ಶಿಥಿಲವಾದ ಅವಯವವೆಂದು ನೀವೇ ಹೇಳುತ್ತೀರಾದುದರಿಂದ
ಇದೂ ಸಹ ಚದರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಇದು ಚದರಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು
ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನಾವು ತೋರಿಸುವವಾದಕಾರಣ
ಧೂಳಿಗೂ ಪ್ರಭೆಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದು.

ಮಣ್ಣುಹಿಂಟೆಯ ಶಿಥಿಲವಾದ ಅವಯವವಾಗಿರುವುದೂ, ಪ್ರಭೆಯೆಂಬುದು ದಿಂಪದ ಶಿಥಿಲವಾದ ಅವಯವವಲ್ಲವೆಂದೂ, ದಿಂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ತೇಜಃಪವಾರ್ಥವೆಂದೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿಯೇ ತೀರಬೇಕು.

ಆದಕಾರಣ-ಧನುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಏರಿವಲ್ಲಟ್ಟ ಹೆಬ್ಬೆ ಹೇಗಾದರೆ ಧನುಸ್ಸಿನ ಶಿಥಿಲವಾದ ಅವಯವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೋ ಮತ್ತು ಧನುಸ್ಸಿನ ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೂ ಹೇಗಾದರೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಋಜುವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದೋ ಅದರಂತೆ ಪ್ರಭೆಯೆಂಬುದೂ ಸಹ ತನಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ದಿಂಪ, ಮಣಿ, ದ್ಯುಮಣಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಬುಡವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ವೇಗದ ರಕ್ತಿಯಿರುವವರೆಗೂ ಋಜುವಾಗಿಯೇ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ವಸ್ತುವಂತರವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಶಿಥಿಲವಾದ ದಿಂಪನ ಅವಯವವೆಂದಿಗೂ ಆಗಲಾರದು.

೧೮೩ ಗಂಧಾದಿಭ್ಯಃ ಪ್ರಭಾಭ್ಯಾಃ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ.

ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಗಂಧಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಚಂಪಕ ಮೊದಲಾದ ಪುಷ್ಪಗಳ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಶೈಥಿಲ್ಯವಿದ್ದರೂ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವಾದ ವ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯಂಟಾಗುವಂತೆ, ಮಣಿ ದ್ಯುಮಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯೂ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಲೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆಗಲೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಪೋನ್ಮಾರ್ಶ್ರಯವೇ ತಲೆಯೆತ್ತುವುದು.

ಚಂಪಕ ಮೊದಲಾದ ಪುಷ್ಪಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗಂಧವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ತನಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರಲಾರದಾದಕಾರಣ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪುಷ್ಪಗಳ ಕೆಲವು ಪರಮಾಣುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ, ಪ್ರಭೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆ ನ್ಯಾಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಭೆ ಪ್ರಭಾಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪರತಂತ್ರವಾಗಿದ್ದರೂ ಗಂಧದಂತೆ ಅದ್ರವ್ಯವಲ್ಲ, ದ್ರವ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ಅದರಂತೆ ಸ್ವತಃಪ್ರಸರಣಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದುದಲ್ಲ; ತಾನಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟೂ ಪ್ರಸರಿಸುವುದು. ಅದರಂತೆ ರೂಪಶೂನ್ಯವಾದುದಲ್ಲ, ರೂಪವತ್ತಾಗಿರುವುದು. ಆಶ್ರಯ ನಾಶವಾದರೂ ಗಂಧವು ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲವಿರುವಂತೆ ಪ್ರಭೆ ಆಶ್ರಯನಾಶಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣಕಾಲವೂ ಇರುವುದಲ್ಲ, ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ನಾಶಹೊಂದುವುದು. ಗಂಧಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪುಷ್ಪವು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ನಾಶಹೊಂದುವಂತೆ ಪ್ರಭೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಮಣಿ, ದ್ಯುಮಣಿ ಮೊದಲಾದುವು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ನಾಶಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಗಂಧಕ್ಕೂ ಪ್ರಭೆಗೂ ಬಹಳ ತಾರತಮ್ಯವಿರುವ ಕಾರಣ ಪ್ರಭೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಭಾಶ್ರಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ತೇಜೋದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಪ್ರಭಾಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಅಪುಭಕ್ತವಾದ ವಶೀಷಣವೆಂದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಲದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೧೮೪. ಪ್ರಭಾಯಾಃ ಸ್ವಾಶ್ರಯಂ ಪ್ರತಿ ಅಪ್ಯಧಕ್ಕೆ ಧತ್ತೋಪಪಾದನಂ.

ಆಗಲಿ-ಆದರೂ ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ಪ್ರಭಾಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಅಪ್ಯಧಕ್ಕೆದ್ದವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಅವಿನಾಭೂತವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ-ಪ್ರಭಾಶ್ರಯನಾದ ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತಂಗತನಾದ ಮೇಲೆಯೂ ಗ್ರೀಷ್ಮರ್ತುವಿನ ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣಸ್ವರ್ಣವನ್ನು ನಾವು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವೆವು. ಆಗ ಉಷ್ಣಸ್ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪ್ರಭೆ ತನ್ನೆಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಭೆಯೂ ಸೂರ್ಯನೊಡನೆಯೇ ಹೊರಟುಹೋಗಿರುವುದು. ಹಾಗಾದರೆ ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಉಷ್ಣಸ್ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ವ್ರವ್ಯವು ಯಾವುದು? ಹೇಳುವೆವು. ಸಪಸ್ಯಕಿರಗಾಢ ಸೂರ್ಯನು ವನಂತಗ್ರೀಷ್ಮಗಳೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಎರಡು ಋತುಗಳಲ್ಲಿ ಮುನ್ನೂರು ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಸುರಿಯುತ್ತಾನೆಂದೂ, ವರ್ಷರ್ತು ಶರದೃತುಗಳೆಂಬ ಮಧ್ಯದ ಎರಡು ಋತುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಸೂರು ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಜಲವನ್ನು ಸುರಿಯುತ್ತಾನೆಂದೂ, ಹೇಮಂತಶಿಶಿರಗಳೆಂಬ ಚರಮನಾದ ಎರಡು ಋತುಗಳಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಮುನ್ನೂರು ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಹಿಮವನ್ನು ಸುರಿಯುತ್ತಾನೆಂದೂ, ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಸುರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಅಗ್ನಿಯ ಅವಯವಗಳು ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉಷ್ಣಸ್ವರ್ಣವನ್ನೇ ನಾವು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವೆವಾದಕಾರಣ, ಪ್ರಭೆಯೆಂಬುದು ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಭೆ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ್ಯತೇಜೋವ್ರವ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಪ್ಯಧಕ್ಕೆದ್ದವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲ.

೧೮೫. ಕೃಚಿತ್ ಪ್ರಭಾವಶೇಷೇ ಮೂಲಾಗ್ರಯಾಃ ಔಷ್ಣ್ಯೇಪಲಂಭಾನುಪಲಂಭಯೋಃ

ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ.

ಇಂಥ ಪ್ರಭೆ ಬುಡದಲ್ಲಿ ದಟ್ಟವಾಗಿಯೂ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ವಿರಳವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದನ್ನು ನಾವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವೆವು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇದರ ಔಷ್ಣ್ಯವು ಮೂಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದ ಮೂಲಕ ಅದು ನಮಗೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಿರುವುದು. ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಯಾದರೂ ಪ್ರಭೆ ವಿರಳವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಔಷ್ಣ್ಯವೂ ಹರಡಲ್ಪಟ್ಟು ನಮ್ಮ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಸೂರ್ಯಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದರೆ ಉಷ್ಣಸ್ವರ್ಣವು ಪ್ರಬಲತರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತುದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವೆವು. ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಾವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದ್ದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಯಾವ ವಿರೋಧವನ್ನೂ ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೧೮೬ ಪ್ರಭಾಶ್ರಯನರೂಪಜಂ.

ಅನುಗುಣವನೆಯಂಥವೆಂಬ ಪ್ರಭೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ತೊಂಬನು ಪ್ರಭಾಶ್ರಯವೆ
ನೀತಿಗೊಳ್ಳುವುದು. ಒಂದು ದೀವಪ್ರಭೆಯೊಡನೆ ಸಂಬಂಧಗೊಂಡಿರುವುದು ಸದಾ
ಸದಾ ಮತ್ತೊಂದು ದೀವಪ್ರಭೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅತಿಶಯವೆಂಬುದೆಂಬ
ಯಂಬ ವಾದವೂ, ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಪ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತೊಂಬನು ಎಂಬ ವಾದವೂ,
ನಿಕ್ಷೇಪವಾಗಿರುವುದು. ಇಂಥ ಪ್ರಭಾಶ್ರಯವು ಮಣಿ, ಮೃಗಮಣಿ, ದೀಪ, ಅಗ್ನಿ
ಕೊಡಲಾಗಿ ಅನೇಕವಿಧವಾಗಿರುವುದು.

೧೦. ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣುಕಾರ್ತವಿಘ್ನೋಪಶಾಂತಿ

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೈತ್ಯವಿರುವ ತತ್ವವು ತೋಕವನ್ನು ಕೊಡುವುದು, ಹಿಂದಿನಿಂದ ತತ್ವವು ಹರ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು, ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ತತ್ವವು ವಾಕವನ್ನು, ಮಡೆಯಿಂದ ತತ್ವವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉಲ್ಲಾಸವನ್ನು, ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತ ಸಕ್ತಿ ಅವುಗಳ ಸ್ವಭಾವತಾರತಮವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಅದಕ್ಕೂ ಕಾರಣವು ಅವುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಆ ಅಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇ. ಆ ಅಗ್ನಿಯ ಉರ್ಧ್ವಮುಖವಾದ ಜ್ವಲನಸ್ವಭಾವಕ್ಕೂ ಇವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಅಥವಾ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವಭಾವಗಳಿಗೂ ಈಜ್ಜರನ ಸಂಕಲ್ಪವೆಂಬ ಅದ್ವೈತವೇ ಕಾರಣವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು.

೧.೨. ಅಗಾಧ ಬೆಳೆಗಳೂ ಸುಭಾವಿಕ ರಂಗಿತ್-ರೂಪವೇಳು.

ಅಗ್ನಿ ಸೇವಲಾವ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಕೆಂಪಾಗಿರುವಿಕೆಯು ಭಾಸ್ಕರವಾಗಿರುವಿಕೆಯು ಎಂದರೆ ಪ್ರಜ್ಞಲಿಸುತ್ತಿರುವಿಕೆಯು ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಅದರೂ ಜಲ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಾಂತರಗಳ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಒಳ್ಳೆ ಮೃದರವಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದು.

೧೮೫. ಕೇವಲ ಶುಕ್ರವಾರವೇ ಒಳಕೆರೆಗೆ ವೇದವಿರುತ್ತದೆ.

ತೇಜಸ್ವಿನಲ್ಲು ಮಕ್ಕರೂವವಿರುವುದೆಂದು ನಾಥಿಸುಪ್ಪವಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದ
ಹೇಳುವ ಅನುಮಾನವಾದಗಳೆಲ್ಲಾ ಮದಗ್ನೇ ರೋಹಿತಂ ರೂಪಂ ತೇಜಸ್ವದ್ವ್ಯುಪಂ
ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡುವವಾದಕಾರಣ ಅನಾದರನೆಯುಗಳಾಗಿರುವವು.

೧೯೦. ಮೃಚ್ಛಂದಿನೀಃ ರವಿಮಂಡಲಸ್ಯ ಕ. ಕೃತ್ತೇನ ಪ್ರತಿಭಾಸೇ ಕಾರಣಸರೂಪಣಂ.

ಆದರೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವು ಬಿಳುಪಾಗಿ ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ಮಂಡಲವನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ಷಂಭಕವಾಗಿರುವ ಜಲದಲ್ಲಿರುವ ಶುಕ್ಲರೂಪವು ಆಗ ನಮಗೆ ತೋರುವುದಲ್ಲದೆ ಆ ಶುಕ್ಲರೂಪವು ಸೂರ್ಯನ ರೂಪವಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಮಂಡಲಾಪತ್ಯಂಭಕವಾದ ಜಲನ ರೂಪವು ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ಜಲದ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೂ ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ರೂಪವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವಿ

ನಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪ ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ನಿಯಮವು ರೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದು. ಮಂಡಲೋಪಸ್ಥಂಭಕವಾದ ಜಲದಲ್ಲಿ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ರೂಪವೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ರೂಪವು ಜಲದ ರೂಪವಲ್ಲವಾಗಿ ಪರಿಶೇಷಾತ್ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದ ರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಅಲ್ಲ. ಅದು ಜಲದ ರೂಪವಲ್ಲದೆ ತೇಜಸ್ಸಿನ ರೂಪವಲ್ಲ. ದೀಪಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪ ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ರೂಪವು ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಗೆ ಬಂದಿರುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿದ್ದವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನೀವು ಹೇಳಿದ ನಿಯಮವೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಆದ ಕಾರಣ ಮಂಡಲೋಪಸ್ಥಂಭಕವಾದ ಜಲದ ಶುಕ್ಲರೂಪವೇ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ತೋರುತ್ತಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಆ ಶುಕ್ಲರೂಪವು ಮಂಡಲದ ನಿಜರೂಪವಲ್ಲ. ಆದ ಕಾರಣ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಲೌಹಿತ್ಯವೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಮೊರೆಯಿಡುತ್ತಿರುವ ದ್ರವಿಯ ಮುಂದೆ ಯಾರೂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲಲಾರರು.

೧೯೧. ಅಥ ಜಲಶ್ಚ ಕಂ.

ಇಂಥ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ರಸತನ್ಮಾತ್ರೆಯೂ ಅದರಿಂದ ಜಲತತ್ತ್ವವೂ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು ಜಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಥವಾ ಗಂಧಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ರಸವುಳ್ಳವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಜಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಥವಾ ಗಂಧಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಗುರುತ್ವವುಳ್ಳವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಜಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಇದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ರಸತನ್ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಎಂಬ ಪದವೂ, ಎರಡನೆಯ ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ವಿಶೇಷಣವೂ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ವಿಶೇಷಣವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

೧೯೨. ಜಲತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷಾಃ.

ಇಂಥ ಜಲತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಶುಕ್ಲರೂಪವೂ ಮಧುರರಸವೂ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಪದಾರ್ಥಾಂತರಗಳ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಬೇರೊಂದು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ರೂಪವೂ ರಸವೂ ಸ್ಪರ್ಶವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಲ್ಪಡುವುವು. ಅದ್ರವ್ಯಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವ್ಯೇಜಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವೆವು. ಮತ್ತು ಈ ಜಲತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ದ್ರವತ್ವವೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವುದು. ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಹಿಮದ ಕಲ್ಲು (ಆನೆಕಲ್ಲು) ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ನೆರೆಗೊಳಿಸುವ ಕೆಲವು ಉಪಸ್ಥಂಭಕಪದಾರ್ಥಗಳು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಶಿನ್ಯವು ತೋರಿಬಂದರೂ ಕೂಡಲೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ದ್ರವತ್ವವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತಲೆಯೆತ್ತುವುದು.

೧೯೩. ಜಲತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಾ ವಿಭಾಗಃ

ಈ ಜಲತತ್ತ್ವವು ಪ್ರಾಣಾಪ್ಯಾಯಕ, ರಸನಾಪ್ಯಾಯಕ, ಶರೀರ, ವಿಷಯ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾಗಿರುವುದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ “ಆಘೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಃ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೂ, ಆಹಾರವನ್ನು ಆಗಿವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಲ್ಲುಗಳ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಇಳಿದು ಬರುವ ಜಲವು ರಸನೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಆಪ್ಯಾಯಕವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವನ್ನೂ ನೋಡಬಹುದು.

ಜಲವು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರುವುದನ್ನು ವರುಣರೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಜಲೀಯಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಕೆರೆ, ಕೊಳ, ನದಿ, ಸಮುದ್ರ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜಲವು ವಿಷಯಜಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೧೯೪. ಅಥ ಪೃಥಿವೀಲಕ್ಷಣಂ.

ಇಂಥ ಜಲತತ್ತ್ವದಿಂದ ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರೆಯೂ ಅದರಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಉತ್ಪಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಗಂಧವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು ಪೃಥಿವಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಥವಾ ರಸವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಅನುಷ್ಣಾಶೀತಸ್ಪರ್ಶವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಪೃಥಿವಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಥವಾ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಗುರುತ್ವವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಪೃಥಿವಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ಪಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಎಂಬ ದಳವೂ, ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ವಾಯುವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮದಳವೂ, ಜಲವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕ್ಷಾಂತಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ, ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಜಲವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮದಳವೂ, ತೇಜಸ್ಸು, ವಾಯು ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

೧೯೫. ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಸ್ವಭಾವವಿಕೇಷಾಃ.

ಇಂಥ ಪೃಥಿವಿ ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಸೌರಭ್ಯಗಂಧವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಮಾಧುರ್ಯ ರಸವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಕೃಷ್ಣ ರೂಪವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಅನುಷ್ಣಾಶೀತಸ್ಪರ್ಶವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಣಾಶೀತಸ್ಪರ್ಶವು ಅದರಲ್ಲಿ ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುವರ್ತಿಸುವುದು. ತೇಜಸ್ಸಂಪರ್ಕವೂ ಜಲಸಂಪರ್ಕವೂ ಇದ್ದರೆ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವೂ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೂ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗಿ ತೋರುವುವು. ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಅನುಷ್ಣಾಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೇ ತೋರುವುದು. ಎಂದರೆ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಪಾಕವಿಶೇಷದಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಗಂಧರೂಪರಸಗಳಿಗೆ ಪರಿವರ್ತನೆಯುಂಟಾಗಿ ಬೇರೊಂದು ಗಂಧ, ಬೇರೊಂದು ರೂಪ, ಬೇರೊಂದು ರಸ, ಇವುಗಳು ಆರೋಪಿತವಾಗದೆ ಔಪಾಧಿಕವಾಗಿ ಅವಿನಾಭಾವಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಬಹುದು. ಅದರೆ ಅವುಗಳಂತೆ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವೂ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೂ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಆರೋ

ಪಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುವವಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ; ಔಪಾಧಿಕವಾಗಿಯೂ ಅವಿನಾಭಾವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೃಥಿವಿ ಕಾಲನ್ನು ಸುಡುತ್ತಿರುವುದೂ, ಶೀತಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಣ್ಣಗಿರುವುದೂ, ಪೃಥಿವಿಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗುಣದಿಂದಲ್ಲ. ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಮತ್ತು ಜಲದ ಗುಣದಿಂದಲೇ.

೧೯೬. ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷೇಷಃ ಪಿ ಗಂಧ-ರೂಪ-ರಸಾನಾಂ ಔಪಾಧಿಕಾವಿನಾಭೂತತ್ವಂ.

ಆದರಂತೆ ಪೃಥಿವಿಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿರುವ ಚಿಗುರು, ಎಲೆ, ಹೂ, ಕಾಯಿ, ಹಣ್ಣು, ಹತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಗಂಧರೂಪರಸಗಳೂ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತವಾದ ಪದಾರ್ಥಾಂತರಗಳ ಗುಣಗಳೆಂದೂ, ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗಿ ಆದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿರುವ ಚಿಗುರು ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದೆಂದೂ, ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥಾಂತರಗಳು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಪರಿವಾಕವಿಶೇಷದಿಂದ ಅಂಥ ಗುಣಗಳು ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದುದರಿಂದಲೂ, ಪೃಥಿವಿಗೆ ಅವು ಔಪಾಧಿಕವಾಗಿ ಅವಿನಾಭಾವಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿರುವುದೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪೃಥಿವಿಗೆ ಕಷ್ಟಬಣ್ಣವೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂಬುದು ಯತ್ಕೃತ್ವಂ ತದನ್ವಸ್ಯ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಅನ್ನವೆಂದರೆ ಪೃಥಿವಿ. ಆದಕಾರಣ ಪರಿವಾಕವಿಶೇಷದಿಂದ ರೂಪಾಂತರವು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದು.

ಮಹಾಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಸೌರಭೃಗಂಧವೇ ತೋರುವುದರಿಂದ ಅದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಪರಿವಾಕವಿಶೇಷದಿಂದ ಗಂಧಾಂತರವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದು.

ಪೃಥಿವಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ಜಲದಲ್ಲಿ ಮಾಧುರ್ಯರಸವಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಕಾರಣದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣವು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಸರ್ತಿಸುವುದೆಂಬ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಮಾಧುರ್ಯರಸವೇ ಪೃಥಿವಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದು ಪರಿವಾಕವಿಶೇಷದಿಂದ ರಸಾಂತರವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದು.

ಆದರೆ ಕಾರಣವಾದ ಜಲದಲ್ಲಿರುವ ದ್ರವತ್ವಗುಣವೂ ಕಾರ್ಯವಾದ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಹೌದು ; ಬರಬೇಕು. ಕಾರಣಾಂತರವಶದಿಂದ ಕೆಲವು ಪೃಥಿವೀಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಆ ದ್ರವತ್ವವು ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಕಾರಿಷ್ಯವು ಕಂಡುಬಂದರೂ, ಕೆಲವು ಪೃಥಿವೀಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಜಲಸಂಸರ್ಗದಿಂದಲೂ ತೇಜಸ್ಸಂಸರ್ಗದಿಂದಲೂ ಆ ದ್ರವತ್ವವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಲವಣವೆಂಬ ಪೃಥಿವಿಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜಲಸಂಸರ್ಗದಿಂದಲೂ, ನವನೀತವೆಂಬ ಪೃಥಿವಿಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸಂಸರ್ಗದಿಂದಲೂ ದ್ರವತ್ವವು ಕಾಣುವುದಲ್ಲವೆ?

ಲವಣವೆಂಬುದು ಸಮುದ್ರಜಲದಿಂದಲೇ ನಿರ್ಮಿತವಾದುದರಿಂದ ಜಲಮಯವೇ ಹೊರತು ಪಾರ್ಥಿವವಲ್ಲವೆಂದು ದ್ರಮಿಸಬಾರದು. ಸಾಮುದ್ರಲವಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಾಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಿದರೂ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕರ್ವತಗಳಿರುವ ಕೆಲವು ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ

ಪರ್ವತಾಕಾರವಾದ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಗಳಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸೈಂಧವಲವಣ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಥಿವತ್ವವನ್ನು ಯಾರೂ ಅಪಲಪಿಸಲಾರರಪ್ಪೆ.

೧೯೭. ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಚತುರ್ಥಾ ವಿಭಾಗಃ.

ಅಂಧ ಪೃಥಿವಿ ಮನಃಪ್ರಾಪ್ಯಯಕ, ಪ್ರಾಣೋಂದ್ರಿಯಾಪ್ರಾಪ್ಯಯಕ, ಶರೀರ, ವಿಷಯ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾಗಿರುವುದು.

ಇದರಲ್ಲಿ ಅನ್ನಮಯಂ ಹಿ ಸೇವ್ಯ ಮನಃ, ಆಪ್ತಾಯ್ಯಂತಃ ಚ ತೇ ಸತ್ಯಂ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ರುತಿಸ್ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಪೃಥಿವಿಗೆ ಮನಃಪ್ರಾಪ್ಯಯಕತ್ವವೂ ಇಂದ್ರಿಯಾಪ್ರಾಪ್ಯಯಕತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುವು.

ಪೃಥಿವಿ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪಾಸಾನಕಾರಣವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಮನುಷ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾವರಗಳ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು, ಓಷಧಿಗಳು, ಅಂಧಕಾರ ಇವೇ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ವಿಷಯಪೃಥಿವೀವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೧೯೮. ಮೃತ್ಯುನ ಕಾರಿಣಂ ವಿಷಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಕಂಕಾ.

ವಿಷಯವೆಂಬುದು ಅಪ್ರಾಪ್ಯಯಕಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶರೀರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿರಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವೆಲ್ಲಾ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಜೀವವಿಶೇಷಕ್ಕೂ ಶರೀರವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಶರೀರಭಿನ್ನವಾಗಿಲ್ಲವಾಗಿ ಇವುಗಳನ್ನು ವಿಷಯಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದು ಆರಂಕಿಸಬಾರದು.

೧೯೯. ತತ್ತರಿಹಾರಃ.

ಶಾಸ್ತ್ರಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಜೀವವಿಶೇಷಕ್ಕೂ ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದುವು ಶರೀರವೆಂದು ತಿಳಿದರೂ, ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದವರು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನೇ ಶರೀರವಾಗಿ ಭಾವಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಚೇಷ್ಟೆಗಳೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಲೋಕದವರು ಅವುಗಳನ್ನು ಶರೀರವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಶರೀರಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದೆ ವಿಷಯಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರುವೆವು.

ವೃಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಾವರಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಶರೀರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವ ವೈಶೇಷಿಕರೇ ಮೃತ್ಪಾಷಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಷಯಕೋಟಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಗಣನೆಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ಅವರ ದರ್ಶನಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು. ಅದಕಾರಣ ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು, ಓಷಧಿ, ಅಂಧಕಾರ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ವಿಷಯಪೃಥಿವಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

೨೦೦. ಅಂಧಕಾರಸ್ಯ ಪಾರ್ಥಿವಗ್ರವ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

ಇದೆಲ್ಲಾ ಸರಿಯೆ. ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಪೃಥಿವಿಯ ವಿಷಯಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಅಂಧಕಾರವೆಂದರೆ ಕತ್ತಲೆ. ಬೆಳಕಿನ ಅಭಾವವೇ ಕತ್ತಲೆಯೆ

ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಬೆಳಕೆಂಬ ದ್ರವ್ಯದ ಅಭಾವವು ಕತ್ತಲೆಯಾದರೆ ದ್ರವ್ಯಭಾವರೂ ಪವಾದ ಕತ್ತಲೆ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯದಿರುವಲ್ಲಿ ಇದು ಸಾರ್ಥವದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದೀತೆ? ಹವುದು. ಆಗುವುದು. ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವು ಅಂಧಕಾರಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ದ್ರವ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವ ತಡೆಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದುದು ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದಲ್ಲಿನೇ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವೆವು. ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ನೀಲರೂಪ, ಚಲನಸ್ಥಿತಿ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆ, “ಇಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆ, ಅಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆ” ಎಂಬ ಪರಾಪರವಿಭಾಗ, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಇದೂ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೂ ಸಾರ್ಥವದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೂ ಯಾವ ತಡೆಯೂ ಇಲ್ಲ.

“ಅಂಧಕಾರವು ನೀಲರೂಪ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬ ಈ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ “ಅಂಧಕಾರವು ನೀಲರೂಪ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿಲ್ಲ” ಎಂಬ ಬಾಧಕಜ್ಞಾನವು ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಉಂಟಾಗುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಪೂರ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ತಿಳಿದು “ಇದು ಪ್ರಮಾರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೊಡೆದುಹಾಕಿ ಅಂಧಕಾರವು ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಅದೂ ಇಲ್ಲ. ಅಂಧಕಾರವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೆಳಕಿನ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯದಿಂದಲೂ, ಅಂಧಕಾರವನ್ನಾದರೆ ಬೆಳಕಿನ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯದಿಂದಲೂ ನಾವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತೇವೆ. ಇರುತ್ತೇವೆ. ಆದುದರಿಂದ ತಮಸ್ಸು ದ್ರವ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಅನ್ಯಥಾಕರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ.

ಈ ಅಂಧಕಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತಿಗಳೂ, ಕುಮಾರಿಲಭಟ್ಟರೇ ಮೊದಲಾದ ಮೀಮಾಂಸಕರೂ, ತಾರ್ಕಿಕರೂ, ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ವಾದಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವರು. ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬಾಲಕರಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಗೋಚರವಾಗತಕ್ಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವೆವು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್ ಅಚಿತ್ತತ್ವ
ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರ-ಪಂಚಭೂತ-ನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ
ಅಷ್ಟಮಂ.

ನ ವ ಮ ಪ್ರ ಕ ರ ಣಂ .

೨೦೧. ಉಕ್ತೇಷು ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತ್ವೇಷು ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಪೃಥಿವಿಯವರೆಗೂ ಇರುವ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸಿದೆವು. ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷ

ತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತೇಜೋಬಿಜ್ಜೆಗಳೆಂಬ ಆಗ್ನಿ, ಜಲ, ಪೃಥಿವಿ ಈ ಮೂರೇ ತತ್ತ್ವಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಶೈತ್ತಿರಿಯೋವನಿಷತ್ತಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಹೇಗಾದರೆ ಆಕಾಶವಾಯುಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆಯೋ ಅದರಂತೆಯೇ ಸುಬಾಲ, ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ, ಕೌಷೀತಕಿ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಉಳಿದ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

೨೦೨. ಶೈವಾನಾಂ ಪಟ್ಟಿಂಶತ್ತಿತ್ತ್ವವಾದಃ

ಶೈವಾಗಮವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವವರು—“೧ ಮಾಯಾ ೨ ಪುರುಷ ಎಂಬ ಎರಡು ತತ್ತ್ವಗಳೂ; ೩ ಶಿವತತ್ತ್ವ, ೪ ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವ, ೫ ಸದಾಶಿವತತ್ತ್ವ, ೬ ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವ, ೭ ವಿದ್ಯಾತತ್ತ್ವ ಎಂಬ ಐದು ಶುದ್ಧತತ್ತ್ವಗಳೂ; ೮ ಕಾಲ, ೯ ನಿಯತಿ, ೧೦ ಕಲೆ, ೧೧ ವಿದ್ಯೆ, ೧೨ ರಾಗ ಎಂಬ ಐದು ತತ್ತ್ವಗಳೂ; ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳೂ; ಅಂತು ಮೂವತ್ತಾರು ತತ್ತ್ವಗಳಿರುವುವು”—ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

೨೦೩. ತತ್ತ್ವಂಧನಂ.

ಇಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ—ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳೂ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಜೀವತತ್ತ್ವ, ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವ ಇವುಗಳೂ ಅಂತು ಈ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೇ, ಅಥವಾ ಕಾಲವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೇ, ಶೈವಾಗಮದ ತತ್ತ್ವಗಳೆಲ್ಲವೂ ಆವಗಿರುವುವೇ ಹೊರತು ಹೆಚ್ಚುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಮಾಯೆಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪುರುಷನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಜೀವತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರ್ಭಾವವಾಗುವುದು. ಶಿವತತ್ತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಶುದ್ಧತತ್ತ್ವಗಳೂ ಕಾಲಶೂನ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದೇ ತತ್ತ್ವವಲ್ಲದೆ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನವಾದ ತತ್ತ್ವವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಶೈವಾಗಮವರೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಏಕಂ ಎಶ್ವಸ್ಯಾತ್ಮೇಶ್ವರಂ ಶಾಶ್ವತಂ ಶಿವಮಚ್ಯುತಂ ಎಂಬ ನಾರಾಯಣಾನುವಾಕ್ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ, ಸರ್ವಶ್ಚರ್ಮಶಿವಃ ಸ್ಥಾಪುರ್ಣತಾರ್ಥಧರವ್ಯಯಃ ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮಾಂತರ್ಗತವಾದ ಮಹಾಭಾರತವಚನದಿಂದಲೂ ನಾರಾಯಣನಿಗೇನೇ ಶಿವನೆಂಬ ನಾನಾಂತರವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಶಿವತತ್ತ್ವವೆಂಬುದು ನಾರಾಯಣತತ್ತ್ವವೇ ಆಗಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಚಿದಚಿದೀಶ್ವರರಲ್ಲಿ ಅವರ ಏಳು ತತ್ತ್ವಗಳಿರುವುವು. ಇದಲ್ಲದೆ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕುತತ್ತ್ವಗಳೂ ಮಾಯೆಯೆಂಬ ಅಚಿತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿರುವುವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅವರೂ ವಿವಾದಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತು ನಾವು ಹೇಳಿರುವ ತತ್ತ್ವತ್ರಯದಲ್ಲಿ ಅವರ ಮೂವತ್ತೊಂದು ತತ್ತ್ವಗಳು ಅಡಗಿದಂತಾಯಿತು. ಉಳಿದ ಐದು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ರಾಗವೆಂಬುದು ಜೀವನ ಜ್ಞಾನಾಪಸ್ಥಿತಿವಿಶೇಷವಾದುದರಿಂದ ತತ್ತ್ವಾಂತರವೇ ಅಲ್ಲ. ವಿದ್ಯಾತತ್ತ್ವವೆಂಬುದನ್ನು ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ

ತತ್ತ್ವಾಂತರವಾಗಿ ಹೇಳುವರು. ಮನಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಜ್ಞಾನೇ ತ್ವತ್ತಿಗೆ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಸಾಧನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿದ್ಯೆಯೆಂ ತತ್ತ್ವಾಂತರವು ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದು.

ಕಲೆ ಎಂಬುದು ಪುರುಷನೆಂಬ ಜೀವತತ್ತ್ವದ ಮಲನನ್ನು ಎಂದರೆ ಪುಣ್ಯವಾ ರೂಪವಾದ ಕೊಳೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಕರ್ತೃಶಕ್ತಿವ್ಯಂಜಕವಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡ ಮಹತ್, ಅಹಂಕಾರ ಮೊದಲಾಗಿ ಪೃಥವೀಪಠ್ಯಂತವಾದ ಕಾರ್ಯವರ್ಗವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವ ತತ್ತ್ವಾಂತರವೆಂದು ಹೇಳುವರು.

ಇಂಥ ತತ್ತ್ವವೊಂದಿರುವುದಾದರೆ ಅದು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅನ್ಯಕ್ತಾವಸ್ಥೆಗೆ ಕಾರಣ ವಾಗಿರುವ ಅಕ್ಷರಾಸನ್ನಿಧಿಯಾಗಿರಬಹುದಲ್ಲದೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನೇ ಕಲಾಶಬ್ದದಿ ದಲಾಗಲಿ ಶಬ್ದಾಂತರದಿಂದಲಾಗಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃಶಕ್ತಿ ವ್ಯಂಜಕತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒಪ್ಪಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂದ್ರಿಯಾಧೀನವಾದ ಜ್ಞಾನದಿ ದಲೂ ಪುಣ್ಯಸಾಪರೂಪವಾದ ಕರ್ಮದಿಂದಲೂ ಕರ್ತೃಶಕ್ತಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯುಂಟಾಗ ವುದು. ಆದಕಾರಣ ಕಲೆಯೆಂಬುದು ತತ್ತ್ವಾಂತರವಲ್ಲ.

ಇಂಥ ಕಲೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವರ್ಗಗಳುಂಟಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಲವೆಂ ಬುದೂ ನಿಯತಿಯೆಂಬುದೂ ಸಹಾಯಕರವಾದ ತತ್ತ್ವಾಂತರಗಳಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲವೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ನಿಯತಿಯೆಂಬುದು ನಿಯಮನ ರೂಪವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳುವರು.

ಇದರಲ್ಲಿ ನಿಯತಿಸಬ್ದದಿಂದ-ಪ್ರವಂಚದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನು ನಡಸುವ ನಿಯಮನರೂಪವಾದ ನಿಯಂತೃತ್ವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡುವುದಾದರೆ ಈಶ್ವರ ಸಂಕಲ್ಪಶಕ್ತಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾದ ನಿಯತಿಯೆಂಬುದು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಆ ನಿಯತಿಸಬ್ದದಿಂದ “ಕಾರಣವಿದ್ದರೆ ಕಾರ್ಯವೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಇದ್ದೇ ತೀರ ಬೇಕು” ಎಂಬ ಫಲಾವಶ್ಯಂಭಾವರೂಪವಾದ ನಿಯಮವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡುವುದಾ ದರೆ ಆ ನಿಯತಿ ಪುಣ್ಯಸಾಪರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವೇ ಆಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ತತ್ತ್ವಾಂತರವಲ್ಲ.

ಅಲ್ಲದೆ ಆ ನಿಯತಿಸಬ್ದದಿಂದ “ಇಂಥ ಕಾರಣವು ಇಂಥ ಕಾರ್ಯವನ್ನೇ ಉಂಟು ಮಾಡುವುದಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಂದನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಾರದು” ಎಂದು ಆ ಆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿಯಮಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡುವುದಾದರೆ ಆ ಆ ಕಾರಣವ ಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷವೇ ನಿಯತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ತತ್ತ್ವಾಂತರವಲ್ಲ.

ಅಹಿಂಸಾಧ್ಯತೆ ಮೊದಲಾದ ಪಾಂಚರಾತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತತ್ತ್ವಗಳ ಗಣನಾಪ್ರಸ್ತಾವದಲ್ಲಿ ನಿಯತಿಯನ್ನೂ ಗಣನೆ ಮಾಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ಆ ಆ ಹವಾರ್ಥಗಳ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷಗಳನ್ನೇ ನಿಯತಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ತೋರಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲದೆ ತತ್ತ್ವಾಂತರವೆಂಬುದು ತೋರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ.

೨೦೪. ಕಾಲಸ್ಯ ಸತ್ಯತತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

ಕಾಲವೆಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಮಾಯಾತತ್ತ್ವದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಲದುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಇದು-ಅನಾದಿಭಗವಾಃಕಾಲೋ ನಾಂತೋಃಸ್ಯ ದ್ವಿಜ ವಿದ್ಯತೇ ಎಂಬ ಮಾರರವಚನದಿಂದ-ಕಾಲವು ಅನಾವಿಯೆಂದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಕಟಯಗಳೇ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುವ ಕಾರಣ ಅಗಮದಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಲದುವುದು.

ಮತ್ತು ಕಾಲತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಕಟಯಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ-ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಟಯವಾದ ಅನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವಿರುವುದೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಇರುವುದಾದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚಸೃಷ್ಟಿಯ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ಸ್ಥೂಲರೂಪದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ವಸ್ತುವನ್ನಲ್ಲವೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕು ಎಂದರೆ ಸ್ಥೂಲರೂಪಕ್ಕೆ ತರಬೇಕು. ಕಾಲವಿಲ್ಲದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಯವಾದ ಅನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದಂತಾಗಿ ಯಾವಾಗ ಕಾಲವಿರಲಿಲ್ಲವೋ ಯಾವಾಗ ಅದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವನೋ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನೇ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಪದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವಿರುವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಕಾಲವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಇದು ಸರಿಯೆ-ಆದರೂ ಭೂತಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಭವಿಷ್ಯತ್ತಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನಾವು ಕಾಲವನ್ನು ನಿಷೇಧಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ-ಭೂತದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಭವಿಷ್ಯದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲವನ್ನು ನಿಷೇಧಮಾಡುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅದೂ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ದೇಶವು ಭೂತವೆಂದಾಗಲಿ ಭವಿಷ್ಯತ್ತು ಎಂದಾಗಲಿ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾಲಸಂಬಂಧವಿದ್ದೇ ಇರಬೇಕಲ್ಲದೆ ಅದಿಲ್ಲದೆ ಭೂತವೆಂಬ ದೇಶವೂ ಭವಿಷ್ಯತ್ತೆಂಬ ದೇಶವೂ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುವು.

೨೦೫. ಸತ್ಯವಿಭೂತಾನಿ ಕಾಲಸದ್ಭಾಷಾಃ.

ಬುದ್ಧಸತ್ತ್ವವೆಂಬ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲವು ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ಇಷ್ಟಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಕಾಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಕಾಲಂ ಸ ಪಚತಃ ತತ್ರ ನ ಕಾಲತ್ರ ತ್ರೈಪ್ರಭುಃ ಕಲಾಮುಹೂರ್ತಾದಿವಾಚುಕ್ತ ಕಾಲೋ ನ ಯದ್ವಿಭೂತಃ ಪರಿಣಾಮಹೇತುಃ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲವೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದಾದರೆ ಸದಾ ಪಶ್ಯಂತಿ ಸೂರಯಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಗತಿ ಏನಾಗಬೇಕು?

೨೦೬. ಕಾಲಸ್ಯ ಸ್ವಯಂತಿರಿತನಿಖಿಲವಸ್ತುಪರಿಣಾಮಂ ಪ್ರತಿ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ

ಸ್ವಪರಿಣಾಮಂ ಪ್ರತಿ ಉಪಾದಾನತ್ವಂ ಚ.

ಇಂಥ ಕಾಲವು ಆ ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮಕಾರಿಯಾಗಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಅನ್ವಯ

ವ್ಯತಿರೇಕವೆಂಬ ಲೋಕಸ್ತಮಾಣದಿಂದಲೂ ಆಗಮವೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಿಕೋತ್ಪದಿಸಿತು. ಅನ್ಯಯವ್ಯತಿರೇಕವೆಂದರೆ—ಸಂತಕಾಲ ಬಂದರೇನೇ ಮಾವಿನ ಮರದಲ್ಲಿ ಜಿಗುರು, ಎಲೆ, ಹೂ, ಕಾಯಿ, ಹೆಣ್ಣು ಇವುಗಳುಂಟಾಗುವುದೆಂದೂ ವಸಂತಕಾಲವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಇರುವ ಈ ನಿಯಮವು.

ಸೂರ್ಯಸಂಸ್ತಂಧರೂಪವಾದ ಉಪಾಧಿಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಆ ಆ ಕಾಲವು ಆ ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು ; ಕ್ಷಣ, ಲವ, ದಿನ, ಪಕ್ಷ, ಮಾಸ, ಋತು, ಅಯನ, ಸಂವತ್ಸರ ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

೨೦೩. ದ್ವಯೋರಪಿ ಖಂಡಮಹಾಕಾಲಯೋಃ ವ್ಯಾಪಕತ್ವಂ.

ಮಹಾಕಾಲವಾದರೆ ಹೇಗೆ ಸರ್ವಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಾಪಕವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಖಂಡಕಾಲವಾದ ಕ್ಷಣ, ಲವ, ದಿನ, ವಕ್ಷ, ಮಾಸ, ಋತು, ಅಯನ, ಸಂವತ್ಸರ ಇವುಗಳೂ ಸರ್ವಲೋಕದ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೂ ವ್ಯಾಪಕತ್ವವು (ಸರ್ವಸಂಬಂಧಿತ್ವವು) ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಇರುವುದು, ಈ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಇರುವುದು ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ಷಣಾದಿಗಳು ಸಮಸ್ತವದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂಬುದು ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ.

೨೦೪. ಕಾಲಸ್ಯ ಕ್ಷಣವಾದಿರೂಪೇಣ ಶರಿಣಾಮೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಇಂಥ ಕಾಲವು ಕ್ಷಣವಾದಿರೂಪವಾಗಿ ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸರ್ವೇ ನಮೋಽಹಂ ಜಜ್ಜಿರೇ ವಿಮೃತಃ ಪರಮಾದಧಿ, ಕಲಾ ಮುಹೂರ್ತಾಃ ಕಾಷ್ಠಾಶ್ಚಾಶ್ಚಾಶ್ಚಾಶ್ಚಾಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದಲೂ, ಕಾಲಂ ಸ ಪಡತೇ, ಕಲಾ ಮುಹೂರ್ತಾದಿಮಯಶ್ಚ ಕಾಲಃ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨೦೫. ಕಾಲಸ್ಯ ಸವಿಕಾರತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

ಮೃತ್ತಿಂಡವು ಘಟಾದಿರೂಪವಾಗಿ ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ—ಇದು ನಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಕಾಲವು ಕ್ಷಣವಾದಿರೂಪವಾಗಿ ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ—ಇದು ನಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ವಿಕಾರಶಬ್ದದ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪರಿಶೀಲನೆಮಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದಿರುವಿಕೆಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಮೃತ್ತಿಂಡದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅವಯವಗಳ ಪರಿವರ್ತನೆಯಿಂದ ಘಟಾಕಾರವಾದ ವಿಕಾರವುಂಟಾದುದನ್ನು ಲೋಕದವರು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಯವಗಳೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವಯವಪರಿವರ್ತನೆಯೆಂಬ ವಿಕಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವಿಕಾರವೆಂದರೇನು? ಎಂದು ಸಂದೇಹಪಡುವರು. ವಿಕಾರವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪದಾರ್ಥವು ನಾನವಯವವಾ

ಗಿಣುಕಿ ಇರಬೇಕೆಂಬ ಸುಖವಿಲ್ಲ. ಇದವೆಂಬುದಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಕಾರವುಂಟಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಕಿಂಡರಾರ್ಯರ ಚಿದಚ್ಚಿದ್ವಿಷ್ಣುವಾದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿಯೂ ವಿಕಾರವುಂಟೆಂಬ ನೈದಿಕನಿವಾಂತವ್ಯ ಜ್ಞಾನಿಸುವುದು.

೨. ರ. ಸಾಂಪದ್ಯವನ್ನಿರವಯವರೂಪವರ್ಗವು ವ್ಯಸಾಧಾರಣವಿಹಾರಲಿಕ್ಕೆ ಹಂ.

ಹಾಗಾದರೆ—ನಾನಯವ, ನಿನ್ನಯವ ಎಂಬ ಭೇದವನ್ನಿಡದೆ ಸಕಲದ್ರವ್ಯ
ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ಯಾವುದು? ನಾನಮಾಂತರ
ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೋಗ್ಯವಾದ ಜನ್ಮಧರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ನಿತ್ಯರವಸ್ಥೆಕೊಳ್ಳುವುದು.
ಮೃತ್ತಿಂಡವು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಘಟಿತವೆಂಬ ಜನ್ಮಧರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯದಿದ್ದರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಘಟ
ನೆಯ ನಾನಮಾಂತರವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಮೃತ್ತಿಂಡಕ್ಕೆ ಘಟಿತಾ
ಜನ್ಮವಲ್ಲದೆ ನಾನಮಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅರ್ಹವಾದುದೆಂಬ ಇದೇ ನಿತ್ಯರವಸ್ಥೆ
ಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಇದರಂತೆಯೇ ಕಾಲನಯನು ಕ್ಷಣಿತ್ಯ, ದಿನತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಜನ್ಮಧರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯದಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣ, ದಿನ ಮೊದಲಾದ ನಾಮಾಂತರವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಅಂಥ ನಾಮಾಂತರವ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಜನ್ಮಧರ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಕ್ಷಣಿತ್ಯ, ದಿನತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆ ಕಾಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೨೧೧. ವಿಭುವ್ಯಶ್ಚೇಷ್ಠ ವಿಕಾರಾವಶ್ಯಂಭಾವಃ

ಇದರಂತೆಯೇ ನಿರವಯವನಾದ ಅತ್ಯುನ್ನತಿಯೂ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇವರಿಂದ ವಿಭವವಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಾರವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯೂ ನಷ್ಟವಾಯಿತು. ಅವಯವನು ಅವರ್ತನೆಯ ವಿಚಾರವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸದಿದ್ದರೂ ಅವಸ್ಥಾಂತರವಾಗ್ಗೈಯೆಂಬ ವಿಚಾರವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ವಿಚಾರವೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾರಾಗ್ರಹವನ್ನು ಮರಿಸುವುದಾದರೆ ಅವುಗಳು ತಮ್ಮ ನಿಭುತ್ವವನ್ನೇ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದು. ವಿಭುತ್ವವೆಂದರೆ—ಕಳೆದುಹೋದ ಮೂರ್ತಕವಾರ್ಥಗಳೊಡನೆಯೂ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿರುವಿಕೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗವೆಂಬುದು ಒಂದು ಅವಸ್ಥೆಯೂ ಏಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಇಂಥ ವಿಚಾರವೂ ನಿಭುವಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದರ ನಿಭುತ್ವವು ಎದ್ದು ಹೋಗುವುದು. ಸಕಲಪದಾರ್ಥಸಂಯೋಗವಿದ್ದರೂ ವಿಧುವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ವಿಧುತ್ವ, ವಿಕಾರಿತ್ವ ಈ ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಏಕೋದ್ಧಾರವುಂ
ದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದೆ. ಮತ್ತೊಂದಿರುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂಬ ಈ ಸಂಕಟಕ್ಕಾಗಿ ವಿಕಾರಿತ್ವವನ್ನು
ಮಾತ್ರ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ವಿಧುತ್ವವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು-ವಿಧುವಾದ ಪದಾರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು
ಹೇಳುವುದಾದರೆ-ಎಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಿಧಿವೆಂಬ ಪ್ರಬಂಧವೂ ಉಂಟೆಂದ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಕಾರಿತ್ವವು ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಕಾರಣ ಅದನ್ನು ಬಿಡುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲವಾಗಿ
ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಧುತ್ವವನ್ನೇ ಬಿಡಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು.

ಅನಯವಸರಿವರ್ತನನೆಂಬ ವಿಕಾರವು ವಿಭುವಿನಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸದಿದ್ದರೂ ಅವ ಸಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ವಿಕಾರವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದುದರಿಂದ ವಿಧುತ್ವಕ್ಕೂ ವಿಕಾರಿ ತ್ವಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವು. ಆದಕಾರಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಧುತ್ವವೂ ವಿಕಾರಿತ್ವವೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆ ಇರುವಂತೆ ಈರ್ವರನ್ನಲ್ಲಿಯೂ ಇರಬಹುದು.

೨೧೨. ವಿಭುವೈಶ್ವನಿ ಆಗಮಬಲಾತ್ ಕಾರಣತ್ವವತ್ಕಂಭಾವಃ

“ಕಾರಣತ್ವವಿದ್ದರಲ್ಲಿನ ಜನ್ಯಭಮವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ವಿಕಾರಿತ್ವ ವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು? ವಿಭುಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ವಿಕಾರಿತ್ವವೂ ಇಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—

ಕಾರಣತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ ಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ? ಅಥವಾ ವಿಭುಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವ ವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ?

ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ—ಪರರನ್ನು ಕುರಿತು ನಿಮ್ಮಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಲೋಕ ದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರರಿಗೆ ಜ್ಞಾನವಂಟಾಗುವುದೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಉಂಟಾಗುವುದಾದರೆ ಆ ವಾಕ್ಯವು ಪರರ ಚ್ಛಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂ ತಾಗುವುದು. ಆ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರರಿಗೆ ಜ್ಞಾನವಂಟಾಗದಿದ್ದರೆ ವಾಕ್ಯೋಚ್ಚಾರಣೆಯೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಾದಕಾರಣ ಅಂಥ ವಾಕ್ಯವು ಉಭಯಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಹತ ವಾಗುವುದು.

ಮತ್ತೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಘಟೆ, ಪಟೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾವಧಿಗಳು ಉಂಟೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಅವಧಿಯುಂಟೆಂದು ಹೇಳುವುದಾಗರೆ ಯಾವ ಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಯಾವಕಾಲದವರೆಗೆ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಿರುವವು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವಿದ್ದಮೇಲೆ ಘಟಿವು ತಪ್ಪದೆ ಹುಟ್ಟಿತೋ, ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವಿದ್ದ ಮೇಲೆ ತಪ್ಪದೆ ಘಟಿವು ನಾಶಹೊಂದುವುದೋ ಆ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಘಟಾದಿ ಕಾರ್ಯವರ್ಗವು ಇರುವುದು ಎಂಬ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಆಗ ಪೂರ್ವಾ ವಧಿ ಘಟದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೂ ಉತ್ತರಾವಧಿ ಘಟದ ವಿನಾಶಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಗುವುದು.

ಘಟಾದಿ ಕಾರ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾವಧಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾವಧಿಶೂನ್ಯನಾದ ಆತ್ಮನಂತೆ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥವೂ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ತೋರಬೇಕಾಗುವುದು. ಅಥವಾ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾವಧಿಶೂನ್ಯನಾದ ಮೊಲದ ಕೊಂಬಿ ನಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ತೋರದೆ ಇರಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಕಾರಣತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಯುಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ.

[illegible]

ಇದು ಸಮುದಾನವು. ಒಂಟಿ ದೇವರ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದ
ಆಗಮಪ್ರವಾಣದಿಂದ ಸಿಫುವನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ ಸಂಭವನೀಯವಾದ
ಪ್ರಯತ್ನ ಕಾಲದ ವಿಧಾನಗಿರಿಯ ಪ್ರತಿ, ಇದು ಮೂಲದ ದೃಶ್ಯ ಸಿಫುವನ್ನಿನ
ಕೊಳೆ ಉಪಾಧಾನಕಾರಣವಾಗಲಿ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಈ ಸಮುದಾನದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ
ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ದಾಖಲೆ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದರು ಬಾಲಕನಿಗೆ ಆಗ ಸಂಭವನೀಯವಾದ
ಕಾರಣ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಹತ್ತಿ ಬಂದರು ತೋರಿಸಿದ್ದು.

೨೧೩. ಕಾಲಸ್, ಪದಿಂದ್ರಿಯವೆ'ದ್ಕಾ'ಕ' ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಂ.

ಇಂಥ ಕಾಲವು ಬಾಹ್ಯನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗೋಚರವಾಗುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂದೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸಾಡಿದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೂ ಅ ಅ ಸದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಕಾಲವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವೆವೆಷ್ಟೆ. ಆಗಮದಿಂದಲೂ ಕಾಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವು ವಾದರೂ ಅಗಮವನ್ನು ತಿಳಿಯದ ಪಾಮರರೂ ಕಾಲದ ವಿಷಯವಾಗಿ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಲವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಅಂತು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೇ ತೋರಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ತೋರದಿರುವುದರಿಂದ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಗಣನೆಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಗಣನೆಮಾಡಲಿಲ್ಲ.

೨೦೪. ಅಚಿತ್ತ ಶ್ವಾಸವಿಚ್ಛೇದವು.

ಹೀಗೆ ಅಪ್ರಾಪ್ತ ವಾದವುಗೊಂಡು ಪೃಥ್ವಿಯವರೆಗೂ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಗಣನೆ ಮಾಡಿ ಕಾಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಜೀವನು ಇಪ್ಪತ್ತೈವನೆಯವನಾಗಿಯೂ ಈಶ್ವರನು ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯವನಾಗಿಯೂ ಆಗುವನು ಕಾಲವನ್ನೂ ನೇರಿಸಿದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸೂತ್ರವು. ಅಕ್ಷರಶ್ವಾಸವು ಸೇರುವರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸೂತ್ರವೂ, ತಮ ಸ್ವಾಸವಿಚ್ಛೇದವರ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಸೂತ್ರವು ಮತ್ತೊಂದು. ಇಂಥ ಪಕ್ಷಾಂತರಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶವಾಗುವೆ. ಇತ್ತಾದಿವೃತ್ತಿಯೇ ನಡೆಯುವುದು.

೨೦೫. ತತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸಾಂ ನ ಶ್ವಾಸತತ್ತ್ವತತ್ತ್ವಂ.

ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಲೆಕ್ಕಮಾಡಿ ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ಇವುಗಳನ್ನು ಆಪ್ರವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಗಣನೆಮಾಡಿ ಪ್ರವೃತ್ತನೇ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂದೆ ತಿಳಿಸುವೆವು.

೨೦೬. ಪಂಚವಿಂಶತಿಶ್ವಾಸವಿಚ್ಛೇದಕವಚನಾನಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯಂ.

ಇಪ್ಪತ್ತೈವನೆಯ ತತ್ತ್ವವಾದ ಜೀವನಿಗಿಂತಲೂ ಜೀವನಿಂದಾದ ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯ ತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳ ವಾಸ್ತವಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮಹಾಭಾರತದ ಸ್ವಾಸವಿಚ್ಛೇದವು ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಸೇವನ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿಗಳು ಹೇಳುವುದಿರುವುದು !

ಅನ್ಯತ್ಯ ದಾಜಿ ನ ವಸ್ತುಧಾನ್ಯ ಪಂಚವಿಂಶತಿಃ |

ತತ್ತ್ವಶ್ವಾಸದನುಶತ್ಯಂತಿ ಹೈಕ ಏವಂತಿ ಸಾಧನಃ |

ಜೀವನು—ಸುರನರತಿರ್ಭಕ್ಷಾನ್ವಾವಗೇಂಬ ಸಾಲ್ಪು ಬಗೆಯಾದ ಶರೀರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಆ ಆ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಆ ಆ ಶರೀರಗಳಿಗೆ ವಾಚಕಗಳಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಹೇಗೆ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈಶ್ವರನೂ ಜೀತನಾಜೀತನಗಳೆರಡಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಬ್ಬನಾಗಿ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲಾ ಜೀತನಾಜೀತನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಳಹೊಕ್ಕು ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಆ ಆ ಜೀತನಾಜೀತನಗಳಿಗೆ ವಾಚಕಗಳಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವನು : ಎಂದರೆ ಜೀವನನ್ನು ಮನುಷ್ಯ ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅವನು ವಾಸಮಾಡುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣವಾದಂತೆ ಈಶ್ವರನನ್ನೂ ಜೀವಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನು ವಾಸಮಾಡುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಪ್ಪಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಶ್ಮೀಶ್ವರ ಎಂಬ ಪೇದಾಂತನೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು.

೨೦೭. ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಅಸಂಖ್ಯಾಂ ಅಪಿ ತತ್ತ್ವಾನಾಂ ಪದ್ಧಂತಿತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ

ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಲೆಕ್ಕವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತಾರೇ ಎಂದು ಕಲ್ಪಪಡಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದು ಅಶಂಕಿಸಬಾರದು. ವ್ಯಷ್ಟಿವ್ಯಷ್ಟಿಯ

ಲ್ಲಿರುವ ಅ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪೃಥಿವೀತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವುದಾದುದರಿಂದ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಹೆಚ್ಚಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ತತ್ತ್ವವೆಂದೇ ಹೆಚ್ಚುವುದಿಲ್ಲ.

೨೧೮. ತತ್ತ್ವಾಂತರಂ ಸ್ಥಳೀಯವೇ ಸ್ವಕಾರ್ಯಾರಂಭಕತ್ವಂ.

ಇಂಥ ತತ್ತ್ವಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಏಕದೇಶವಾದ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗವೆಂದರೇ ಉತ್ತರೋತ್ತರತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕಾರಭಾಗವನ್ನೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರತತ್ತ್ವಾಕಾರವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ— ಕಾರಣತತ್ತ್ವವು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವಿಸುತ್ತಲೂ, ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನುಪರ್ತಿಸುತ್ತಲೂ ಇರಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಕಾರಣತತ್ತ್ವವು ಸಂಸ್ಕಾರಣವಾಗಿಯೇ ಕಾರ್ಯಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬೀಗೆಯೇ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವತತ್ತ್ವಗಳೆಲ್ಲಾ ಉತ್ತರೋತ್ತರತತ್ತ್ವಾಕಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಮಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಭೂಮಿಯೆಂದೇ ಬೀಯಬೇಕಾಗಿ, ಉಳಿದ ಭೂತಗಳೆಲ್ಲಾ ಕಾಣದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿಯೂ, ಕಾರಣವಿಂದ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಅವರಣವೂ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿಯೂ ಬರುವುದು.

೨೧೯. ತನ್ಮಾತ್ರಾಂತರಂ ಏಕದೇಶತಃ ಕಾತ್ಯಕ್ಷಿಕಂ ನ ವಾ ಸ್ವಕಾರ್ಯಾರಂಭಕತ್ವಮಿತಿ ಪಕ್ಷಃ ಪ್ರಯುಃ.

ಸಂಚಿತನ್ಮಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಆವಾರಕತ್ವವನ್ನೂ ಕಾರ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೇಳಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳು ನಿಶ್ಚೇದವಾಗಿಯೇ ಅಕಾರಾದಿಭೂತಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು.

ಶರೀರವು ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಮಯವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಸಂಚಿತನ್ಮಾತ್ರಗಳಿಗೆ ನಿಶ್ಚೇದವುಂಟಾದುದರಿಂದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಐದು ತತ್ತ್ವಗಳು ಕಡಮೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ಶರೀರವು ಪತ್ತಂಜನ ಮತ್ತು ತತ್ತ್ವಗೋಷಣೆ ಕೂಡಿದ ಸಂಧದಾಗಬೇಕಲ್ಲದೆ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವ ಅವಕಾರವಿಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಸಂಚಿತನ್ಮಾತ್ರಗಳೂ ಇತರತತ್ತ್ವಗಳೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಏಕದೇಶದಿಂದಲೇ ಉತ್ತರೋತ್ತರಭೂತಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು.

೨೨೦. ಪರ್ವಾಽಮಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ನಿರ್ವಾಹಕ್ರಮಃ.

ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ—ಶರೀರವು ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವಚನಕ್ಕೆ ಸಂಚಿತನ್ಮಾತ್ರಗಳ ಕಾರ್ಯವಾದ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ ಎಂಬ ಐದು ಗುಣಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಶರೀರವು ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವುದೆಂದು ನಿರ್ವಾಹವಾದಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅ ವಚನಕ್ಕೆ ರಸ್ತೆ ತುನಾದ್ದೇಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ. ಆಚಿತ್ತತ್ತ್ವಗಳೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುವೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದಾಗಲಿ ನಿರ್ವಾಹವಾದಬೇಕು.

ಎರಡನೆಯ ದಕ್ಷದಲ್ಲಿ—“ಕೆಲವು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ತತ್ವಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅನಿವಶ್ಯಕವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಂತೆ ತನ್ನಾತ್ಮಿಗಳಿಗೂ ಅವಾರಕತ್ವವನ್ನೂ ಕಾರ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಅನಿವಶ್ಯಕವೆಂದು ಹೇಳದಿರಬಹುದಾದ ಕಾರಣ ಏಕದೇಶ ಸಂಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸೇರುವವರೇನೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಶರೀರವು ಬಹುಕಾಲತೀತವಾದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಕೆಲವು ವರ್ಷವು ಹೆಚ್ಚಿನ ಮುಖ್ಯವಿಷಯವಾಗಿರುವ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು” ಎಂದು ನಿರ್ವಾಹವಾದುದು.

೨೬೧. ಅಳಿ ವ್ಯಸ್ಥಿಸ್ತತ್ತ್ವವಿಧಿಗಿಂತ ಪಂಚೀಕರಣಂ.

ಇಂಥ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಈಶ್ವರನು ತನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ತನ್ನೇ ಶರೀರಗಳನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಂತರ್ಯಾ ಮಿಯಾಗಿದ್ದು ಉತ್ತರೋತ್ತರತತ್ವಗಳನ್ನು ಸಮಷ್ಟಿರೂಪವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ವ್ಯಕ್ತಿನಾಮಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತಿರೂಪಗಳನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ ಪಂಚೀಕರಣವನ್ನು ಮಾಡುವನು.

೨೬೨. ಪಂಚೀಕರಣಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕತಾ.

ಗೋಡಿಯನ್ನು ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಉದ್ಯೋಗಿಸಿದ ಮನುಷ್ಯನು ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲಿನು, ಮರಳು, ಸುಣ್ಣು, ನೀರು ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿಕೊಂಡಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಗೋಡೆಯುಂಟಾಗಲಾರದು. ಅವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಯಾವ ಯಾವ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಭಾಗವು ಬೇಕಾಗಿರುವುದೋ ಆ ಆ ವಸ್ತುವಿನ ಅಷ್ಟಷ್ಟು ಭಾಗವನ್ನು ಒಂದಾಗಿ ಕೂಡಿಸಿ ನೀರುಸೇರಿಸಿ ಸಮರಸಪಡಿಸಿ ಅಷ್ಟುಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಚಾಪಕಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಶಾರೀರವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಅವುಗಳಿಂದ ಗೋಡೆಯೆಂಬ ಕಾರ್ಯವಸ್ತುವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅದರಂತೆ ಈಶ್ವರನೂ ಚೇತನದ ಹಿತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರಪಾಂಚಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಒಳಗಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತಿರೂಪದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿ, ಮಹತ್, ಅಹಂಕಾರ ಮುಂತಾದ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಭೂತಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ (ಶುದ್ಧವಾಗಿಯೇ) ಇರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳೂ ಅವುಗಳ ಒಳಗಿನ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಉಂಟಾಗಲಾರವಾದುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಮರಸ ಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪಂಚೀಕರಣವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದು.

೨೬೩. ಪಂಚೀಕರಣೋಪಾಯಂ.

ಪಂಚೀಕರಣವೆಂದರೆ—ಪಂಚಭೂತಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಎರಡು ಭಾಗ ಮಾಡಿ ಆ ಎರಡರಲ್ಲಿಂದನ್ನು ಪುನಃ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಮಾಡಿ ಈ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ತಮ್ಮ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಭೂತಗಳ ನಾಲ್ಕು ಅರ್ಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಂತೆ ಸೇರಿಸುವಿಕೆ.

ನವಮಸ್ಯಕರಣಂ

ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಈಗ ನಮಗೆ ಕಾಣಬರುವ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ನಾವ ಅರ್ಧಾಂಶವು ಉಳಿದ ಸಾರ್ವ ಭೂತಗಳ ಮೇಲಿನಿಂದ ಬಂದಿರುವುದು. ಸಾರ್ವ ಅಂಶಗಳ ಕೂಡ ಅವ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಧವು. ಸಾರ್ವ ಸ್ವಾರ್ಥವಾದ ಬಂದು ಮೇಲೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು. ಇದರಿಂದಲೇ ಉಳಿದ ಭೂತಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಐದು ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಐದು ಭೂತಗಳೂ ಮಿಶ್ರವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಭೂತ ವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಭೂತದ ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ತನ್ನ ವಸ್ತು ಸಿಂದಲೇ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇತರ ಭೂತಗಳ ಭಾಗವು ಕಡೆಸೆಯಾಗಿ ಯೂ ತನ್ನ ಭಾಗವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯೂ ಇರುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು.

೨೨೪. ಪಂಚೀಕರಣಾಂತರಂ ಈಶ್ವರೇಣೈವ ಅಂಡಸ್ಥಿತಿಃ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ಥಿತಿಃ ರುದ್ರ ಸ್ಥಿತಿಃ.

ಹೀಗೆ ಪಂಚೀಕರಣವನ್ನು ಮಾಡಿದನು ಅಲೆ ಸಕಲವೇದವೈಕ್ಯಗೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಾಗಿ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು ಹೀಗೆ ತನ್ನಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಜೀವ ರಾಶಿಗಳನ್ನು ಅವನವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿವ್ಯಕ್ತವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಗೊಳಿಸಿ ಕರ್ಮಫಲಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬಂದಕ್ಕೊಂದು ದಶಗುಣಿತವಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿರುವ ೧. ಚಲತತ್ತ್ವ ೨. ಶೇಷತತ್ತ್ವ ೩. ವಾಯುತತ್ತ್ವ ೪. ಆಕಾಶತತ್ತ್ವ ೫. ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ ೬. ಮಹತತ್ತ್ವ ೭. ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ತ್ವ ಎಂಬ ಮಳೆ ಅವರಣ ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ಅವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹೇಮಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಭೂತರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಆದೇ ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ಉಂಟುಮಾಡಿ, ಅಂಥ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ೧. ಮೇಘ ೨. ಚಿಕ್ಕ ಮಳೆ ೩. ಮಳೆ ೪. ಶಿಕ್ಷಿ, ೫. ನಾಸಿಕೆ ೬. ಅಂಡ ೭. ಸಾಫಕಮಲ ಎಂಬ ತನ್ನ ಮನ ಸಾ ನಗಳಿಗಳಿಗೆ ಯಾವುವಾದ ರೂ ಬಂದು ನಾನದಲ್ಲಿ ಅಂಡಾತರ್ವರ್ತಿಗಾದ ಸಕಲಜೀವರಿಂದ ತುಂಬಲ್ಪಟ್ಟ, ಶರೀರ ವ್ಯಕ್ತಿ ಚತುರ್ಮುಖವುಪ್ಪದೇವನನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಪಾದಗುಣದಿಂದಲೂ. ರುದ್ರನನ್ನು ಕ್ರೋಧಗುಣದಿಂದಲೂ, ಸೃಷ್ಟಿಸುವನು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ರುಪ್ರತಿ, ಸ್ಥಿತಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಅಕರಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨೨೫. ಸರ್ವೀಶ್ವರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರಯೋರಂತರ್ಯಾಮಿಭವಯು ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಪ್ರವರ್ತನಂ.

ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು ಸಕಲವೇದಗಳನ್ನೂ ಅವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿ ನಿಷಿತಸೃಷ್ಟಿಗೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಜ್ಞಾನ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಅಗಾಗ ಅವನಿಗೆ ಬಂದೊದಗುವ ಸಕಲವಾದ ಅಪತ್ತುಗಳನ್ನೂ ತಾನೇ ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಒಳಗೆ ಆಡಗಿರುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೃಪ್ತನುಷ್ಠಾಪಕರಗಳೆಂಬ ಚತುರ್ವಿಧವಾದ ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗವನ್ನೂ, ಪೂರ್ವ, ಪಶ್ಚಿಮ ಮೊದಲಾದ ದಿಗ್ವಿಭಾಗಗಳನ್ನೂ, ಇವುಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ನಾಮರೂಪಗಳನ್ನೂ, ಅವನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಮಾಡಿಸುವನು. ಮತ್ತೆ ಅವನಿಗೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು ತಾನೂ ಮಾಡುವನು. ಇದರಿಂದಲೇ ರುದ್ರನಿಗೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು ಸಕಲವೇದಗಳನ್ನೂ ವೇದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಅವನಿಗೆ ಉಪ

ದೇಶಿಸಿ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಜ್ಞಾನರಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಆಗಾಗ ಅವನಿ ಬಂದೊದಗುವ ಸಕಲವಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನೂ ತಾನೇ ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಮೂರುಲೋಕಗಳ ಸಂಹಾರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅವನಿಂದ ಮಾಡುವನು. ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಅಂತ್ಯಮಿಯಾಗಿದ್ದು ತಾನೂ ಮಾಡುವನು. ಪ್ರಾಕೃತಪ್ರಳಯವನ್ನಾದರೆ ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ನಡೆಸುವನು.

೨೨೬. ನೈಯಾಯಿಕಾಭಿಮತದಿಬ್ಬಾ ಮಕತತ್ತ್ವಾಂತರನಿರಾಕರಣಂ.

ನೈಯಾಯಿಕರು ದಿಕ್ಕೆಂಬ ಒಂದು ತತ್ತ್ವಾಂತರವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ವಿಭುತ್ವವನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅದು ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವರು.

ಸೂರ್ಯನ ಉದಯಾಸ್ತಮಯಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ನನ್ನ ಪಿತವಾದ ಆ ಆ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಸಂಯೋಗದ ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆಯೇ ಪೂರ್ವ, ಪಶ್ಚಿಮ ಮುಂತಾದ ದಿಕ್ಕಿವಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ನಿರ್ವಾಹವು ಸಂಭವಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಅತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ದಿಕ್ಕೆಂಬ ಒಂದು ತತ್ತ್ವಾಂತರವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ವೇದಾಂತಿಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿದ್ದುಂಟು.

ಇಂಥ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳು ವಿರಾಡ್ರೂಪನಾದ ಸರ್ವೇಶ್ವರನ ದಿವ್ಯಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತಗಳಾಗಿರುವವೆಂಬುದನ್ನೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳೊಳಗಿರುವ ಚತುರ್ದಶಭುವನಗಳ ಮಹಾದೇವಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದಕ್ಕೆ ಇರುವ ದೂರವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸುಷುಮ್ನುಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ, ಇನ್ನೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಇತರವಿಷಯಗಳನ್ನೂ, ಇವಿಸಾಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಅಂತು ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಅವರವರ ಕರ್ಮಫಲಗಳನ್ನು ಅನುಭವವಡಿಸುವ ಕ್ಷೋಭಾಕರ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಸುರನರತಿರ್ಯಕ್ತಾಸ್ಥಾನರಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಆಗಾಗ ಪಡೆಯುತ್ತ ಜೀವರುಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಫಲವಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಾರ್ಥದಿಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್ ಅಚಿತ್ತತ್ವ ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಾಂತರನಿರಾಕರಣ-ಕಾಲತತ್ತ್ವ ನಿರೂಪಣ-ಪಂಚೀಕರಣನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ನವಮಂ.

ದ ಶ ಮ ಪ್ರ ಕ ರ ಣಂ .

೨೨೨. ಅಥ ಶರೀರಲಕ್ಷಣವಿಚಾರಾರಂಭಃ.

ಶರೀರವೆಂದರೇನು ?— ಶರೀರದ ವಾಸ್ತವಾಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶರೀರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮೊದಲು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ನೈಯಾಯಿಕರೂ ವೈಶೇಷಿಕರೂ ಹೇಳಿರುವ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ತೋರಿಸಿ, ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುವ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ, ಅವರಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿವಯವಾದ ನಾಲ್ಕು ನೆಯದೊಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ, ಈ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತ ಲಘುಭೂತವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತೋರಿಸುವೆವು.

೨೨೪. ಶರೀರಸ್ಯ ನೈಯಾಯಿಕವೈಶೇಷಿಕಾಭಿಮತಂ ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಂ.

ನ್ಯಾಯವೈಶೇಷಿಕದರ್ಶನಕಾರರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಂ— ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯಾಗಿಯೂ ಚೇಷ್ಟೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಕೈಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಅವಯವಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ದಳವೂ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ದಳವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣಂ— ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಾಂಶ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಕಣ್ಣು-ಮೂಗು-ಮುಂತಾದ ಒಂದೊಂದು ಅವಯವವನ್ನೂ ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ದಳವೂ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣಂ— ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯಾಗಿಯೂ ಭೋಗಾಯತನವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಹೃದಯ ಮೊದಲಾದ ಒಂದೊಂದು ಅವಯವವನ್ನೂ ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ದಳವೂ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ದಳವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

ಈ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಅಸ್ತದಾದಿಗಳ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ನಮ್ಮ ಶರೀರವು ಕೈಕಾಲು ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಅವಯವಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಕೊನೆಯ ಅವಯವಿಯಾಗಿಯೂ, ಚಲನೆ ಮುಂತಾದ ಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿಯೂ, ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣವು ಸಂಗತವಾಗಿರುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿಯೂ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೂ ಸಮಸ್ತವೆನಿಸುತ್ತಿವೆ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಅಚಿತ್ತತ್ವಸರಿಚ್ಛೇದಂ

೨೨೯. ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣದೋಷಾಂ.

(ಘಟಾದೌ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ) ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳೇ ರುವ ದೋಷಗಳೇನೆಂದರೆ-ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ವಿನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದಾದರೆ-ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಪತ್ತಿ-ಸ್ಥಿತಿ-ಪರಿಣಾಮ-ವೃದ್ಧಿ-ಅಪಕ್ಷಯ-ವಿನಾಶಗಳೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿರುವ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು.

(ಭೂಪರ್ವತಾದೌ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ) ಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳ ಆತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಜೀವಾತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದಾದರೆ-ಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳ ಈಶ್ವರನೆಂಬ ಆತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಭೂಕಂಪ-ಪರ್ವತಕಂಪ ಮುಂತಾದ ಕಂಪನಕ್ರಿಯೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಭೂಮಿ-ಪರ್ವತ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಭೂಮಿ-ಪರ್ವತ-ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರಗಳೆಂದು ಅವರು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ.

(ಪ್ರಾಣಾದೌ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ) ಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳ ಜೀವಾತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಜೀವಾತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದಾದರೆ-ಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳ ಜೀವಾತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅನೇಕಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ಜೀವನಿಗೆ ಶರೀರವಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೨೩೦. ಪ್ರಾಣಾದೌ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಸುಷಮತ್ವಾತ್ಕಂಕಾ.

“ಯಾವ ಅವಯವಿ ತನಗೆ ಸಜಾತೀಯವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಅವಯವಿಯೊಡನೆ ಸೇರಿದಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ಅವಯವಿಯಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದು ಅಂತ್ಯಾವಯವಿ. ಘಟವು ಇನ್ನೊಂದು ಘಟದೊಡನೆ ಸೇರಿದಾಗ ಈ ಎರಡೂ ಕೇರಿ ಒಂದೇ ಘಟವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಘಟವು ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯಾಗುವುದು. ನಾಯು-ಜಲ-ತೇಜಸ್ಸು-ಈ ಮೂರು ಅವಯವಿಗಳೂ ಮತ್ತೊಂದು ನಾಯುವಿನೊಡನೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜಲದೊಡನೆ ಮತ್ತೊಂದು ತೇಜಸ್ಸಿನೊಡನೆ ಸೇರಿದಾಗ ಈ ಎರಡು ನಾಯುಗಳೂ ಸೇರಿ ಒಂದು ನಾಯುವಾಗಿಯೂ, ಎರಡು ಜಲಗಳೂ ಸೇರಿ ಒಂದು ಜಲವಾಗಿಯೂ, ಎರಡು ತೇಜಸ್ಸುಗಳೂ ಸೇರಿ ಒಂದು ತೇಜಸ್ಸಾಗಿಯೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲದೆ ಅಂಥ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಈ ಮೂರು ಅವಯವಿಗಳೂ ಗೋಚರಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಾಯುಜಲತೇಜಸ್ಸುಗಳು ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿಗಳು ನಾಯುವವಾರ್ಥವಾದಕಾರಣ ಇವುಗಳು ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾದ ಜೀವನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅನೇಕಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಹೇಗೆಬಂದಿತ್ತು?” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ-

೨೩೧. ಅಂತ್ಯಾವಯವಿತ್ಯಸ್ಯ ದುರ್ವಚಿತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಣಾದೌ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತೃ ಪಕ್ಷಶ್ಚಿಃ

ವಾಯುಜಲತೇಜಸ್ಸುಗಳು ಸಂಸರ್ಗದ್ರವ್ಯಗಳಾಗಿರುವಕಾರಣ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದರೆ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಮಾಧಾನಂ. ಅಂತ್ಯಾವಯವಿ ? ಘಟ ಪಟ ಮುಂತಾದುವುಗಳೇ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಬೇಡಿರಿ. ಅನೇಕಘಟಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಒಂದು ಗೊಂಡಿಯನ್ನು ಹಾಕುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗೊಂಡೆಯೆಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಅವಯವಿ ಘಟದಿಂದ ಹುಟ್ಟಬಹುದಾದಕಾರಣ ಘಟವೂ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯಾಗುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಅನೇಕಪಟಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಒಂದು ಕಂಠಯನ್ನು ಹೊಲ್ಲಿವುದಾದರೆ ಕಂಠೆಯೆಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಅವಯವಿ ಪಟದಿಂದ ಹುಟ್ಟಬಹುದಾದಕಾರಣ ಪಟವೂ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯಾಗುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ.

ಘಟಾದಿಗಳು ಅವಯವ್ಯಂತರವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ವಾಯ್ವಾದಿಗಳೂ ಅವಯವ್ಯಂತರವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಮಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಿಯಾಗಿನಾನೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಘಟಾದಿಗಳು ಮಧ್ಯಮಾವಯವಿಗಳಲ್ಲದೆ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ವಾಯ್ವಾದಿಗಳೂ ಅವರಂತೆಯೇ ಮಧ್ಯಮಾವಯವಿಗಳಾಗಬಹುದಾಗಿ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯೆಂಬವಸ್ತುವೇ ಆಕಾರದ ಮೊಗ್ಗಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತಾಸತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಇಂಥ ದಳವನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬಹುದು ಎಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ವಿನೋಬಕರಿ ವಿನೋಬಸಮಾಧಿನೋಡಲಿ.

೨೩೨. ಶರೀರಸ್ಯ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿತ್ವಸಂಭವಶಃಕಾ.

ಪೂಜ್ಯರೇ ! ಮನುಷ್ಯಾದಿರೀರಗಳಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ದ್ರವ್ಯವು ಆರಂಭಿಸಲ್ಪಡದಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರೆ ಈ ಶರೀರವು ಇನ್ನೊಂದು ದ್ರವ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇಂಥ ರೀತಿಗಳೇ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯೇ ಅಸತ್ಯವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು ?

೨೩೩. ಶರೀರಸ್ಯಾಪಿ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿತ್ವಮಪದಶ್ಚಿಃ

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದು :-ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯೆಂದರೇನು ? ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಜನ್ಯದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಶರೀರವು ತನಗೆ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣವಾದ ಅವಯವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಜನ್ಯದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಹೀಗೆಂದಲ್ಲದೆ ನಿಮ್ಮ ಅಭಿಮತವು ? ಇಲ್ಲಿ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣವೆಂದರೇನು ? ಆಯುತಸದ್ಭಗಳಿರುವ ಸಮವಾಯವೆಂಬ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯವುಂಟಾಗುವುದೋ ಅದು ಸಮವಾಯಿಕಾರಣವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ? ಅಥವಾ ಉತ್ತರಾವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕುರಿತು ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಅದೇ ವಸ್ತು ಸಮವಾಯಿಕಾರಣವಾಗುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ? ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮವಾಯವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಸಂಬಂಧದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ

ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣವೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಮನುಷ್ಯಾದಿಶರೀರಗಳು ಅಂತ್ಯಾವಯವಗಳಾಗುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಯಾವತ್ಯಾವಸ್ಥೆಗೆ ಅಶ್ರಯವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಕುರಿತು ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಗೆ ಅಶ್ರಯವಾದ ಶರೀರವು ಸಮವಾಯಿಕಾರಣವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ತದ್ವಿನ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ ಛಿನ್ನವಾಗಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಅಂತ್ಯಾವಯವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದಕಾರಣ ಅಂತ್ಯಾವಯವವು ಇಂಥವೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ನ್ಯಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಅರಹಿಹಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

(ಅಹಲ್ಯಾಶರೀರಂ ಶಿಲಾರೂಪೇ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಃ)—ಮತ್ತು ಶಿಲಾರೂಪವಾದ ಅಹಲ್ಯಾಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜೀವೈಯೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

(ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶಂ ಪರಶರೀರಂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ)—ಮತ್ತು ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳ ಒಬ್ಬ ಜೀವನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜೀವೈಗಳು ನಡೆವುದರಿಂದ ಆ ಶರೀರವು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದವನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬಂದು ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

೨೩೪. ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಃ ಲಕ್ಷಣದೋಷಃ.

(ಅಸಂಭವಃ ಇಂದ್ರಿಯಾವಯವೇ ಘಟಾದ್ ಚ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ)—ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಶ್ರಯವಾಗಿಯೂ ಎಂಬಪದಕ್ಕೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು? ಸಮವಾಯಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯವುಳ್ಳದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ? ಅಥವಾ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯವುಳ್ಳದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ? ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಶರೀರವೂ ಇಂದ್ರಿಯವೂ ಪರಸ್ಪರ ಅಯುತಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಸಮವಾಯಿಸಂಬಂಧವು ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯೇ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯವು ತನ್ನ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಸಮವಾಯಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇರುವುದಾದ ಕಾರಣ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರಿಯಾವಯವದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾದ ಘಟಾದಿವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದು.

೨೩೫. ಘಟಾದಿ ಕೇವಲದತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪರಿಹಾರೇ'ಪಿ ಬುದ್ಧವಾದಾ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ.

ಪೂಜ್ಯರೇ! “ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯವುಳ್ಳದೆಂದರೆ ಯಾವಾಗಲೋ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವುಳ್ಳದೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಯಾವ ವಸ್ತುವಾದರೆ ತಾನು ಹುಟ್ಟಿದಮೊದಲುಗೊಂಡು ಲಯಿಸುವವರೆಗೂ ಇಂದ್ರಿಯ ಸಂಯೋಗವುಳ್ಳದಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಘಟಾದಿವದಾರ್ಥಗಳಾದರೆ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ

ಆಶ್ರಯಗಳಾಗುವವಲ್ಲದೆ ಹುಟ್ಟಿದವೊಬ್ಬರು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗುವವಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವವಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟದಾದಿಗಳ ಶರೀರವಾದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಮೊದಲು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಎಡೆಯಿಡದೆ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣವು ಸಮಸ್ತವಾಗಬಹುದು. ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಎಡೆಯಿಡದೆ ಕಣ್ಣುತೆರೆದು ನೋಡುತ್ತಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿ ಆಗಲೇ ನಾಶಹೊಂದಿರುವ ಬುಟ್ಟುವದಲ್ಲಿ (ಗುಳ್ಳೆಯಲ್ಲಿ) ಹುಟ್ಟಿದವೊಬ್ಬರು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮಪ್ಪರಿಹರವಾಗಿರುವುದು.

(ಆತ್ಮನ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ) ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಎಂಬುವ ಮಾತದಲ್ಲಿ ಅವರೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವು ನಿತ್ಯನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮಪ್ಪರಿಹರವಾಗುವುದು.

(ಮೃತಶರೀರೇ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಃ) ಮೃತಶರೀರವನ್ನು ನೀವು ಶರೀರವೆಂದೇ ಒಪ್ಪಿರುವಿರಾದುದರಿಂದ ಆಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವಕಾರಣ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮಪ್ಪರಿಹರವಾಗುವುದು.

೨೩೨. ಇಂದ್ರಿಯೈಶ್ಚ ಶರೀರಸ್ಯ ಕೃತ್ಸುಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗಸಂಧವಾತ್

ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪರಿಹಾರಾತ್.

ಪೂಜ್ಯರೇ! “ಯಾವುದರ ಕೃತ್ಸುಪ್ರದೇಶವೂ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವೆವು. ಬುಟ್ಟುವಾದಿಗಳ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಮೃತಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಮರಣಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕೃತ್ಸುಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಗೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಕೃತ್ಸುಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಮೃತಶರೀರದಲ್ಲಿ ಈಗ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಾಸಿಯಿಲ್ಲದೆ ಲಕ್ಷಣಸಮನ್ವಯವಾಗುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—

೨೩೩. ಕೃತ್ಸುಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗಸಂಧವಾತ್ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಪರಿಹಾರ್ಯಕ್ಷಂ.

ಮೂರ್ತವಾದ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರತಿಘಾತಮಾಡುವಿಕೆಯೇ ಸ್ಪರ್ಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥವುಗಳಿಗೆ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗುವುದಾದರೆ ಏಕಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗಬಹುದೆಂಬುದೇ ಕೃತ್ಸುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಶರೀರಗಳೂ ಅಂಥವುಗಳೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಸಂಯೋಗವು ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿರುವುದೇ ಹೊರತು ಕೃತ್ಸುಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ನೀವೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವೇ ಆಗಲಿಲ್ಲ.

೨೩೪. ಎನ್ನ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಕೃತ್ಸಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗಸಂಭವಶಂಕಾ.

ಪೂಜ್ಯರೇ ! “ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳೆರಡೂ ಮೂರ್ತಪದಾರ್ಥಗಳಾಗಿವೆ ರೂ ಇವುಗಳಿಗೆ ಕೃತ್ಸಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯ-ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯ-ಈ ಎರಡೂ ಮೂರ್ತಪದಾರ್ಥಗಳಾಗಿವೆ ರೂ ಚಕ್ಷುಗೋರ್ವಕವೆಂಬ ಒಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡೂ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವನೇ ಹೊರತು ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರತಿಘಾತಕಗಳಾಗಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ನೀರು ಬೆಳಕು ಈ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಮೂರ್ತಗಳಾಗಿವೆ ರೂ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರತಿಘಾತವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುವರಿಂದಲೇ ನೀರಿನ ಒಳಗಿರುವ ಮರಳು ನೀರಿನಿಂದ ಅವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ರೂ ಬೆಳಕಿನ ಬದು ನೀರಿನ ಒಳಗೂ ಸುಗ್ಗಿ ಮರಳಿನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಆ ಮರಳನ್ನು ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರಪಡಿಸುವುದು. ಮೂರ್ತವಾದ ಈ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವವಾಗಿದ್ದರೆ ಮರಳನ್ನು ಅವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ನೀರು ಮರಳಿನ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಬೀಳುವುದಕ್ಕೆ ಬೆಳಕಿಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮರಳೂ ಬೆಳಕಿನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಬೆಳಕಿನ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಮರಳೂ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದುವರಿಂದ ಇವು ಹೇಗೆ ಕೃತ್ಸಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಕೃತ್ಸಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ?” ಎಂದು ಹೇಳುವಿಕೋ—

೨೩೫. ಇಂದ್ರಿಯಾಕಾಂಕ್ಷಧಂಚಿದಪಿ ಕೃತ್ಸಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗಸಂಭವೋಪಪಾದನಂ.

ಅವರೆ ಶರೀರದ ಕೃತ್ಸಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವುಂಟೋ ? ಹಾಗಾದರೆ ನಮ್ಮ ಉದರದಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕಕ್ರಿಮಿಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ನಾವು ಯಾವಾಗಲೂ ನಿಯಮವಾಗಿ ಮುಟ್ಟದೆ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು ? ಶರೀರದ ಕೃತ್ಸಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದ ಸಂಯೋಗವಿರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಆ ಕ್ರಿಮಿಗಳನ್ನು ನಾವು ತಪ್ಪದೆ ಸ್ಪರ್ಶಮಾಡಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ಅವಕಾರಣ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಕೆಲವು ಒಳಭಾಗಗಳೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉಂಟೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ.

೨೪೦. ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪರಿವಾರಾಂತರಾವಲಂಬನೇನ ಉಕ್ತದೋಷಪರಿಹಾರಾಶಂಕಾ.

ಪೂಜ್ಯರೇ ! “ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಯಾವುದು ಪಡೆದಿರುವುದೋ ಅದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಶರೀರಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸುವೆವು. ಈಗ ಇಂದ್ರಿಯಾವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಗಲಿ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಗಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕೇಂದ್ರಿಯಸಂಬಂಧವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯ ಈ ಎರಡರ ಸಂಬಂಧವೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕೇಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಪದದಿಂದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯ-ಮನ ಇಂದ್ರಿಯ ಈ ಎರಡು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡಿರುವೆವು.”

౨౪౧. పరిష్కృతస్యాపి లక్షణస్య స్వతంత్రః అతివ్యాప్త్యాచిహ్నకరణం.

అందు దేవుడు—సర్వవ్యాపియైన ఆకారమైన ఈర్ష్యనైన నమ్మ ఇంద్రియగళితకృత భాగగళియైన వ్యాపిసియైన ఇరువురమున నమ్మ చిహ్న రింద్రియ మనంద్రియ ఇవుగళితనే సంయోగవన్ను ఏకకాలవల్ల పడేదియవ కారణ ఆ ఎరడు పదార్థగళి నమగే శరీరవాగదేకాగి లక్షణకృత చిహ్నా ప్తిదోషవృంహగువుదు. సంయోగసంబంధవన్ను వివక్షమూడవ అవిగ్నా భావసంబంధవన్ను వివక్షమూడువుదాదరే నమ్మ మతవల్ల శరీరమైన ఇంద్రియ గళి అయితసిద్ధ గళిలనాగి అపృథక్సిద్ధి సంబంధవ ఇవకృత సంధవిసృష్టివివాద కారణ పునః అవ్యాప్తిదోషవ స్థిరపడును. మత్తు సకలపదార్థగళి ఈర్ష్యనగే అపృథక్సిద్ధ విశేషణగళిగువుదరించ నమ్మ మతంతియోగి నమ్మ శరీరలక్షణకృత ఈర్ష్యనల్ల అతివ్యాప్తియైన సంధవిసృష్టు.

౨౪౨. పునః పరిష్కారాంతరావలంబనం.

పూజ్యరే! “ఇంద్రియకర్మ యోవ పదార్థకర్మ ఇరువ సంబంధవ ఈ ఎరడక్కింతలూ ఇతరవాద పదార్థగళి జ్ఞానకృత కారణవాగువుదో ఆ పదార్థవ శరీరవేనిసికొళ్ళువుదు అందు లక్షణవన్ను పరిష్కరిసునవ. నమ్మ ఇంద్రియగళిగూ నమ్మ శరీరకర్మ ఇరువ సంబంధవ ఇరడక్కింతలూ ఇతర వాద ఫలూదిపదార్థగళి జ్ఞానకృత కారణవాగువుదరించ నమ్మ శరీరవల్ల లక్షణకృత సమన్వయవాగువుదు. నమ్మ చిహ్న రింద్రియకర్మ ఫలకర్మ లంఘన వ సంబంధవ ఫలజ్ఞానకృత కారణవాగువుదల్లదే ఇతరపదార్థవ జ్ఞానకృత కారణవాగువుదిల్లనాదుదరించ ఈ లక్షణకృత ఫలూదిపదార్థవల్ల అతి వ్యాప్తియైన ఇల్ల.”

౨౪౩. తస్యాపి దోషవత్.

అందు దేవుడు—ప్రాణవల్ల చిహ్నాప్తి తప్పలారము. జేగేందర-ప్రాణోత్క్రమణవాదమేలే శరీరవల్ల జ్ఞానవృంహగువుదిల్ల వాదుదరించ ప్రాణకర్మ శరీరకర్మ ఇరువ సంబంధవ జ్ఞానకృత కారణవన్ను వుదరల్ల వివాదవిల్ల. ఇంద్రియసంబంధవన్ను పడేదియవ శరీరదోషనే ప్రాణకృత లంఘనగువ సంబంధవ ఇంద్రియార్థ యసంబంధరూపవాగువుదరించ ఇంద్రియసంబంధరూపవేనిసికొళ్ళువుదక్కే తడయిల్లనాగి జ్ఞానకృత కారణవాద ఇంద్రియసంబంధవ ప్రాణవల్ల రువుదరించ శరీరలక్షణకృత ప్రాణ వల్ల అతివ్యాప్తి తప్పదుదల్ల.

౨౪౪. పునః పరిష్కారాంతరావలంబనం.

జ్ఞానకృత కారణవాద ఇంద్రియసంయోగవన్ను పడేదియవ ద్రిష్టవ శరీరవేనిసికొళ్ళువుదేందు లక్షణవన్ను పరిష్కరిసి, ప్రాణకర్మ ఇంద్రియకర్మ

ಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೂ ಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಶರೀರಕ್ಕೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಸಂಯೋಗವೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದಾದರೆ—

೨೪೫. ತಸ್ಯಾಪಿ ದೂಷಣಂ.

ಆಗ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ. ಇತರೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಯೋಗವು ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಷ್ಟೆ. ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸಿನೊಡನೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಯೋಗವೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಷ್ಟೆ.

೨೪೬. ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.

ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆಯದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು ಅನೇಕವೇಳೆ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆಯದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವವಾದುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದೂ ತೋರಿಸಿ, ಶರೀರವು ಸರ್ವದಾ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಪಡೆಯದೆ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಲಕ್ಷಣಸಮನ್ವಯಕ್ಕೂ ತಡೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—

೨೪೭. ತಸ್ಯಾಪಿ ದೂಷಣಂ.

ಆಗ ಮರಣಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ನೀವು ಒಪ್ಪಿರುವಿರಾದುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ ದುಷ್ಪರಿಹರವಾಗುವುದು. ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಅದೂ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣವಿರಬೇಕಷ್ಟೆ ?

ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವು ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಆಕಾಶಕಾಲ-ದಿಕ್ಕು-ಆತ್ಮ-ಈ ನಾಲ್ಕು ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ನಿತ್ಯಗಳಾಗಿಯೂ ವಿಭುಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ, ವಿಭುಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಈ ನಾಲ್ಕು ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ತಾವಿರುವವರೆಗೂ ಮನಃಇಂದ್ರಿಯದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದೇ ಇರುವವಾದುದರಿಂದ ಪಡೆಯದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಈ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ.

೨೪೮. ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.

ಪೂಜ್ಯರೇ ! “ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಾಣದ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸ್ವತಂತ್ರವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮವಿಶೇಷಣವೂ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯವಿಶೇಷಣವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿ

ಮನಸ್ಸು ನಮ್ಮ ರೋಷವು ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾಣವು ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿಯೂ ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಸಹಸುವ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಯಾವನು ತಿಳಿಯಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳುವವನು—

೨೪೧. ತನ್ಮಾತಿ ದೂಷಣಂ.

ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಮನದಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೋಷವು ಮುಖ್ಯವೆಂಬುದು. ಈ ಎರಡು ವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ಇಂದ್ರಿಯಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದು, ಮತ್ತು ಇವೆರಡರ ಪ್ರಸೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿಗಳು ಪ್ರಾಣವ್ಯಾಪಾರಾಧೀನವಾಗಿರುವುದು ಇರುವುದಕ್ಕೆ. ಆಗಲೇ ಇಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾದರೆ ಹಾಗೆಯೇನು ? “ಆತ್ಮನು ನನಗೆ ರೋಷವು”, “ಮನವು ನನಗೆ ರೋಷವು” ಎಂಬ ಪ್ರವಚಾರವು ಬಂದೊದಗುವುದೇ ಹೌದು.

೨೪೨. ಪುನಃ ಪರಿವ್ಯಾಪಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.

ಅಯ್ಯೋ! “ಯಾವುದು ಸಕಲವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ಪ್ರಾಣಾಧೀನವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ರೋಷವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಆತ್ಮನ ಕೆಲವು ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಪ್ರಾಣಾಧೀನಗಳಾಗಿರುವುದು ಅವನ ವ್ಯಾಪಾರಗಳೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ಕೆಲವು ವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ಉಂಟು. ತಾನು ಜೀವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣಭಾರವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವುದು. ಇಂಥ ಪ್ರಯತ್ನವಿಂದ ಆತ್ಮನು ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಧಾರಣೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಣವು ತನ್ನ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಲ್ಲದು. ಆದಕಾರೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಅಂಥ ಪ್ರಯತ್ನವು ಪ್ರಾಣಾಧೀನವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನ ಸಕಲವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ಪ್ರಾಣಾಧೀನಗಳಾಗಿ ಈ ರೋಷವು ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೋಷವು ಆದುದರಿಂದ ರೋಷದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸಕಲವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ಪ್ರಾಣಾಧೀನವಾಗಿರುವುದು ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳುವವನು—

೨೪೩. ತನ್ಮಾತಿ ದೂಷಣಂ.

ಆಗ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೋಷವಾಗಲಿ ಅಸಂಧವಾದೋಷವಾಗಲಿ ತಲೆದೋರುವುದು. ಬಿರುಗಾಳಿಯಿಂದಲಾಗಲಿ ಜಲವು ವಾದದಿಂದಲಾಗಲಿ ಒದ್ದಾಡುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ರೋಷದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಗಮನ, ಪತನ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಅಧೀನಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈ ರೋಷವು ಲಕ್ಷಣವಾದ ರೋಷದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೨೪೪. ಪುನಃ ಪರಿವ್ಯಾಪಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.

ಅಯ್ಯೋ! “ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಅವಶ್ಯವೆಂಬುದಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದರೆ ಪ್ರವೇಶವಿರೋಧವನ್ನು ತೋರಿಸತಕ್ಕವಾಗಿದೆಯೋ ಅದು ರೋಷವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಆತ್ಮನು ವಿಧವಾದುದರಿಂದ ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಪಾರವು

ಸ್ವಪಾದುದರಿಂದ ಶರೀರದ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಇರುವನು. ಇಂಥ ಅತ್ಮನಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವು ಅತ್ಮನ ಯಾವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶರೀರವಾದರೆ ಅತ್ಮನ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಅವರಿಸಿ ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವದೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ನಮಗೆ ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಡುವುದಾದಕಾರಣ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜಿನ್ನಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು. ಘಟಾದಿವಸ್ತುಗಳೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅವಚ್ಛೇದಕಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—

೨೫೩. ತಸ್ಯಾಪಿ ದೂಷಣಂ.

ಆಗ ಈಶ್ವರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು ಜಗದ್ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಎಂದರೆ ವಾಹಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ನಾಥುಗಳ ಪರಿಶ್ರಮವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವರ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಅವೋಘವಾದ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಈಶ್ವರನು ವಗ್ರಹಿಸುವ ಅಸಂಖ್ಯಾತಗಳಾದ ದಿವ್ಯಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ವ್ಯಾಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಈಶ್ವರನು ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಅವನ ಜ್ಞಾನವೂ ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದಾದಕಾರಣ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವೇ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಅವನ ಜ್ಞಾನವು ಅವನ ಶರೀರದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅವನ ಶರೀರಗಳು ಅವಚ್ಛೇದಕಗಳಾಗಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಅಪರಿಹಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

ಹಾಗೆಯೇ ಶಿಲಾರೂಪವಾದ ಅಹಲ್ಯಾದಿಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಜನ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆ ಶರೀರಗಳು ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅವಚ್ಛೇದಕಗಳಾಗಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಆದಕಾರಣ ಸಿಂಪು ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳೊಳಗೆ ಒಂದನೆಯ ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಯಾವಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಸಂಗತವಾಗುವವಲ್ಲ.

೨೫೪. ಅಥ ತೈತೀಯಲಕ್ಷಣದೂಷಣಂ.

ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ —ಭೋಗಾಸುತನವಾಗಿಯೂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು? —“ಭೋಗವೆಂದರೆ ಸುಖದುಃಖಾಸುಭವ-ಇದಕ್ಕೆ ಆಯತನವೆಂದರೆ ಹೇತುವಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗುವ ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಉಭಯಾಸುಭವವೂ ವಿವಕ್ಷಿತವೋ ಅಥವಾ ಒಂದೊಂದರ ಅಸುಭವವೇ ವಿವಕ್ಷಿತವೋ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದಾಗ ಉಭಯಾಸುಭವವೂ ವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸುಖದುಃಖಗಳೆರಡರ ಅಸುಭವಕ್ಕೂ ಹೇತುವಾಗಿರುವ ಮನುಷ್ಯಾದಿಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಸಮನ್ವಯವಾದರೂ ಕೇವಲ ಸುಖಾಸುಭವಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾದ ಮುಕ್ತಾತ್ಮರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೇವಲ ದುಃಖಾಸುಭವಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾದ ನಾರಕಿಗಳ ಯಾರನಾರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು

ಅಮಸರಿಂದಲೇ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದು ರಾರಿರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರಾನ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಮನುಷ್ಯಾದಿಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಸುತರಾಂ ಅನ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಮತ್ತು ಮನೆ, ಮಠ ಮುಂತಾದುವುಗಳೂ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಹೇತುಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನುಗಳೂ ರಾರಿರ ಸನ್ನಿಹಿತವು ಬೇಕಾಗಿ ಅತಿನ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಅವರಿಹಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

೨೫೫ ತತ್ವೀಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕ ಪರಿನ್ಯಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.

ಹಾಗಲ್ಲ — “ಯಾವ ಅತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗವು ಯಾವುದರ ಸಂಬಂಧ ದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಅವನಿಗೆ ಅದು ಭೋಗಾಯತನವಾಗಿರುವುದು. ಹೇವ ದತ್ತನೆಯ ಅತ್ಮನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗವು ಅವನ ಶರೀರಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಉಂ ಟಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ರಾರಿರಸಂ ಬಂಧವಿದ್ದರೆ ಮನೆಮರಗಳಲ್ಲಿದ್ದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ಬೇರೊಂದರಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಬಹುದು ಮನೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿದ್ದರೂ ರಾರಿರಸಂ ಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದ ಆಗುವ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸ ಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಆದಕಾರಣ ಮನೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿನ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ —

೨೫೬ ತತ್ಸಂಪದನಂ.

ಇವರಿಂದ ಫಲಿತವಾದ ನಿಯಮಗಳೇನು ? ಭೋಗವಿವರ ಶರೀರವೇ ಇರಬೇಕೆಂದಲ್ಲವೆ ? ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತರೀತಿಯಾಗಿ ಇದು ಲಕ್ಷಣವಾಗಲಾರದು. ಮುಕ್ತಾತ್ಮನು ತನಗೆ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶರೀರವನ್ನು ವರಿಗ್ರಹಿಸಬೇಯೂ ಇವು ಭೋಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಪ್ಪದೆ ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವನು. ಅಂಥ ಭೋಗದಲ್ಲಿ ರಾರಿರ ಸಂಬಂಧವು ಕಾರಣವಾಗಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

ಮುಕ್ತಾತ್ಮನಿಗೆ ಸುಖಭೋಗವಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ದುಃಖಾತ್ಮಕಭೋಗವನ್ನು ನಿವಕ್ಷೆನಾಡುವುದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಅಗ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿನ್ಯಾಪ್ತಿ ತರಿದೋರುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗಗಳೆಲ್ಲ ವೂ ದುಃಖರೂಪಗಳಾಗಿವೆ ಇರುವುವಷ್ಟೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಮುಕ್ತಾತ್ಮರುಗಳೂ ಈಶ್ವ ರನೂ ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ವರಿಗ್ರಹಿಸುವ ದಿವ್ಯಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖಾತ್ಮಕವಾದ ಭೋಗವಲ್ಲದೆ ದುಃಖಾತ್ಮಕವಾದ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದು.

ಮತ್ತು ಅತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗವೆಲ್ಲಾ ಶರೀರಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದರ ಕೇವಲವೇ ಆನೇಕಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಭಾವಿಯಾದ ಆನೇಕ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಮತ್ತು ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗಗಳೆಲ್ಲಾ ವ ತ್ತಮಾನಶರೀರಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ವರ್ತಮಾನಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯ ವದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಹೀಗೆಯೇ ಸಮಸ್ತಶರೀರಗಳೂ ಆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವರ್ತ ನಾನವೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ

ಅಸಂಭವದೋಷವು ಸ್ಫುಟವಾಗಿರುವುದು ಹಾಗಲ್ಲ—“ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಭೋಗಗಳೂ ಒಂದೊಂದು ಶರೀರದ ಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗಿರುವುವಾದುದರಿಂದ ಅಸಂಭವವಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯವೆಂಬ ದೋಷವು ತಲೆಯೆತ್ತುವುದು. ಶರೀರಲಕ್ಷಣದ ವಿಚಾರವೇ ಅಲ್ಲವ ಪುಕೃತದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದು. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವೇನೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದಾಗ “ಯಾವುದು ಶರೀರವೋ ಅದು ಶರೀರವು” ಎಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಮೊದಲು ಶರೀರವೆಂಬುದು ಇಂಥದೆಂದು ತಿಳಿದರ ಆದರಿಂದ ಜನ್ಮಾಂತರಭೋಗವೂ ಶರೀರದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಅದನ್ನು ತಿಳಿವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪುನಃ ಶರೀರಸವಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೇ ಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯದೋಷಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೨೫೭. ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರವಲಂಬನಂ.

ಪೂಜ್ಯರೇ! “ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಅವಶ್ಯೀದಕವಾಗಿದೆಯೋ ಎಂದರೆ ಪ್ರದೇಶವಿರೇಷವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಾಗಿದೆಯೋ ಅದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಭೋಗಾಯತನವೆಂಬ ವದಕ್ಕೂ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಆತ್ಮನು ವಿಭುವಾದುದರಿಂದ ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಪಕವಸ್ತುವಾದುದರಿಂದ ಶರೀರದ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದು ಇಂಥ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗವು ಆತ್ಮನ ಯಾವಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶರೀರವಾದರೆ ಆತ್ಮನ ಒಂದುಭಾಗವನ್ನಾವರಿಸಿ ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗವುಂಟಾಗುವುದೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ನಮಗೆ ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಡುವುದಾದಕಾರಣ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು. ಮನೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯೀದಕಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಿಂಹದ ಕಂಠವ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಾಡವುಂಟಾದರೂ—“ವನದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹನಾದವು” ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ವ್ಯವಹಾರವಿರುವುದರಿಂದ ಕಂಠವ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ನಾಡವನ್ನು ಕುರಿತು ಕಂಠದಂತೆ ವನವೂ ಹೇಗೆ ಅವಶ್ಯೀದಕವಾಗಿದವುದೋ ಅದರಂತೆ ಶರೀರದಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆತ್ಮನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗಕ್ಕೆ “ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸುಖವು” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಶರೀರದಂತೆ ಗೃಹವೂ ಅವಶ್ಯೀದಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವಕಾರಣ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ವುನ ಬಂದೇ ಬರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಅವಶ್ಯೀದಕವಾಗಿರುವುದೋ ಅದನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷೆಯಾಗಿರುವೆವು. ಸಿಂಹನಾಡಕ್ಕೆ ಕಂಠವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಅವಶ್ಯೀದಕವಾಗಿರುವುದು. ನಾವಾದರೆ—ಸಿಂಹನಾಡಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಅವಶ್ಯೀದಕವಾಗಿರುವ ಸಿಂಹಕಂಠಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಸಿಂಹಶರೀರಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಅವಶ್ಯೀದಕವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಅಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗವೂ

ಗಕ್ಕೆ ಶರೀರವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಅವಚ್ಛೇದಕವಾಗಿರುವುದು. ಗೃಹವಾದರೆ—ಅಂಥ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಧಾರವಾಗಿರುವ ಕಾಲುಗಳು ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಅಶ್ರಯವಾದುದರಿಂದ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಅವಚ್ಛೇದಕವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಅಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಗೃಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಅವಚ್ಛೇದಕವಾದುದು ಭೋಗಾಯತನವೆಂದೂ ಅದೇ ಶರೀರವೆಂದೂ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯೇನು ?

೨೫೮. ತಸ್ಯಾಪಿ ಖಂಡನಂ

ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಪರಕಾರ್ಯಪ್ರಸೇಶಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶರೀರವು ಈಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದವನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ದುಷ್ಕರ ಹರವಾಗುವುದು. ಕೆಲವು ಭೋಗವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಪಡೆದುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು. ಆಗ ಅಂಥ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಆ ಶರೀರವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೇ ಅವಚ್ಛೇದಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ. ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನಾದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗವು ಅವನ ಶರೀರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಉಂಟಾಗದೆ ಸರ್ವಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಅವನ ದಿವ್ಯಶರೀರವು ಅವಚ್ಛೇದಕವಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಪರಿಹರಿಸಲಶಕ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

೨೫೯. ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ

ಪೂಜ್ಯರೇ ! “ಭೋಗಾತ್ರಯೇಂಬ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಗೋಚರವಾಗಿರುವುದೋ ಅಥವಾ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಗೋಚರವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಶಾಸ್ತ್ರವಾಸನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಲೋಕತಂತ್ರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದವರಿಗೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಭೋಗವಿರುವುದೆಂದೂ, ಶರೀರವೇ ಆತ್ಮನೆಂದೂ ಭ್ರಮವಿರುವುದಷ್ಟೆ. ಇಂಥ ಭ್ರಮವು ಶಾಸ್ತ್ರವಾಸನೆಯಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ನಾನು ಆತ್ಮನು ನನಗೆ ಭೋಗವಾಡು ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪವಾದ ಭ್ರಮವು ಅಂಥವರಿಗೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರವೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯವೂ ಆಗಬಹುದು.”

೨೬೦. ತಸ್ಯಾಪಿ ಖಂಡನಂ.

ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ದೇಹವೇ ಆತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳುವ ವಾದಿಗಳಂತೆ ಇಂದ್ರಿಯವೇ ಆತ್ಮನೆಂದೂ, ಮನಸ್ಸೇ ಆತ್ಮನೆಂದೂ, ಪ್ರಾಣವೇ ಆತ್ಮನೆಂದೂ, ಬುದ್ಧಿಯೇ ಆತ್ಮನೆಂದೂ, ಹೇಳುವ ವಾದಿಗಳೂ ಬಹು ಮಂದಿಗಿರುವರಾದುದರಿಂದ ಆ ಆ ವಾದಿಗಳ ಮತದಂತೆ ಇಂದ್ರಿಯವೂ ಮನಸ್ಸೂ ಪ್ರಾಣವೂ ಬುದ್ಧಿಯೂ ಸಹ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಿದ್ದುವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳೂ ಶರೀರಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಬಂದು ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದು. ನಾನು ಈಶನು ನಾನು ಕಿವುಡನು ನಾನು ಮೂಗನು ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಭ್ರಮವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ

ಇರುವದಷ್ಟೆ. ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ಯಾಸ್ತಿಯುಂಟಾಗುವದು. ರೋಕತಂತ್ರಾನುಸರ್ತಗಳಿಗೆ ಶರೀರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಧ್ವನಿವಿರುವಂತೆ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಅತ್ಯಧ್ವನಿವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೨೬೧ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ ತತ್ಪಂಡನಂ ಚ.

ಹಾಗಾದರೆ “ಕೈ ಕಾಲು ತಲೆ ಮುಂತಾದ ಅವಯವಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ವಸ್ತು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಅವಯವಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಪುತ್ರಳಿಗಳಲ್ಲಿ (ಬಿಂಬಿಗಳಲ್ಲಿ) ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗಿ ಅವುಗಳೂ ಶರೀರಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವವು.

ಇವೇ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ ಎಂಬುದೊಂದು ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಪುತ್ರಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರವನ್ನೂ, ಅನ್ಯವಾದಿಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವುಂಟಾದುದನ್ನೂ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಮೃತಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅವಯವಗಳಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅನ್ಯಾಪ್ತಿಯೋಷವುಂಟಾಗುವದು.

ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗಿರುವುದೆಂದು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ಪುತ್ರಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರವನ್ನೂ, ಮೃತಶರೀರದಲ್ಲಿ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅನ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರವನ್ನೂ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಆಗ ವ್ಯಕ್ತಾದಿ ಸ್ಥಾವರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಿದ್ದರೂ ಕೈ, ಕಾಲು, ತಲೆ ಮುಂತಾದ ಅವಯವಗಳಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೨೬೨. ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ ತತ್ಪಂಡನಂ ಚ

ಹಾಗಾದರೆ—“ಯಾವ ಅತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗವನ್ನು ಕೊಡುವ ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಯಾವುದೂ ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಅವನಿಗೆ ಅದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು. ಅತ್ಮನಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಭೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಅದೃಷ್ಟವು ಭೋಗಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿಯೇ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಲ್ಲವೆ? ಅದಕಾರಣ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಯಾವುದೊಂದು ದೋಷಕ್ಕೂ ಗುರಿಯಾಗದೆ ಶುದ್ಧವಾಗಿರುವದು” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—

ಅತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗವನ್ನು ಕೊಡುವ ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಶರೀರವು ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇಂದ್ರಿಯವೂ ತಪ್ಪದೆ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವದು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗದೆ ಶರೀರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಾರಣವಾಗುವ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷವು ಇಂಥದು ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಶರೀರವನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಯಾವುದೂ ಉಂಟುಮಾಡುವುದೋ ಅದೇ ಶರೀರಾರಂಭಕವಾದ ಅದೃಷ್ಟವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯವಾಗುವದು, ಏಕೆಂದರೆ ಶರೀರಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಶರೀರಪದವು ಸೇರುವದು.

ಪ್ರಜ್ಞಾವಿಶೇಷದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಒಂದೇ ಒಂದು ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ರಂಜ, ಗೃಹ, ಕ್ಷೇತ್ರ, ಆರಾಮ, ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯ, ಪುತ್ರಾದಿಸಂಪತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕಫಲಗಳು ದೊರಕುವುವಾಗಿದ್ದರೆ ಶರೀರಜನಕವಾದ ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಗೃಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಅವಿಚಾಲ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ನಾ ಯಶ್ಚೇಷಿಕವರ್ತನಕಾರರು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರುಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಅಸಂಗತಗಳಾಗಿರುವವು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವವುದ್ದಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್ ಅತಿತ್ವತ್ವ ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ನೈಯಾಯಿಕಾವ್ಯುಹಿತರೀತಿಲಕ್ಷಣತ್ರಯವೆಂಬ ನಂ ನಾಮ ದರಮಂ ಪ್ರಕರಣಂ.

ಏ ಕಾ ದ ಶ ಪ್ರ ಕ ರ ಣಂ .

೨೬೩. ಅಧ ಸಿದ್ಧಾಂತೈಭಿಮತಶ್ಚ ತಸಿದ್ಧ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕಥನಾರಂಭಃ.

ಹೀಗೆ ನೈಯಾಯಿಕರೂ ವೈಶೇಷಿಕರೂ ಶರೀರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಗಳನ್ನೂ ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿವೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಅಸಂಧವೆಂಬ ದೋಷಗಳಿಂದ ಗ್ರಸ್ತನಾಗಿರುವ ಲಕ್ಷಣಾಭಾಸಗಳನ್ನು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸ್ವಕವೋಲದಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವ ಶರೀರಪದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ಕೊಡಿ ಗೌಣಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಸಕಲಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರಪದಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವವು ಸಂಧವಿಸುವಂತೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದೇ ನ್ಯಾಯಸಫರಿಗೆ ನ್ಯಾಯ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಅವರಂತೆ ಶ್ರೀ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವರು.

೨೬೪. ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕಥನಕ್ಕೆ ಕಾರಣಶಬ್ದಪ್ರಯೋಜನಶಕ್ತೌತ್ವಾಶಂಕಾ.

ಪೂಜ್ಯರೇ! “ಶರೀರವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವು—ಗೋವು, ಆರ್ಜು, ಮಹಿಷ, ಘಟ, ಪಟ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಲೋಕಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಲೋಕದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇನು?” ಲೋಕಸಿದ್ಧವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಇಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಗೋವು, ಆರ್ಜು, ಮಹಿಷ, ಘಟ, ಪಟ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೂ ಇಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ? ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಇಷ್ಟೊಂದು ಶ್ರಮವನ್ನು ವಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ, ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಏನಾಗಿರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಶಕ್ತವಲ್ಲ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು.

೨೬೫. ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕಥನಸ್ಯ ಸಕಾರಣತ್ವಂ ಸಪ್ರಯೋಜನತ್ವಂ ಚ.

ಗೋವು ಮುಂತಾದ ಲೌಕಿಕಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ—ಎಲ್ಲಾ ಗೋವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಾಗಿಯೂ, ಗೋವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಯಾವ

ಪರಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಎಂದರೆ, ಸಂಸ್ಥಾನವೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅನಾಧಾರಣವಾದ ಮತ್ತು ಏಕರೂಪವಾದ ಜಾತಿಯನ್ನು ಗೋವು ನಡೆದಿರುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ—ಎಲ್ಲಾ ಅಶ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಾಗಿಯೂ, ಅಶ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಯಾವ ಪರಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ಏಕರೂಪವಾದ ಅನಾಧಾರಣಾಕಾರವನ್ನು ಅಶ್ವವು ನಡೆದಿರುವುದು. ಹೀಗೆಯೇ—ಮಹಿಷ, ಘಟ, ನಟ ಮುಂತಾದ ವದಾರ್ಥಗಳೂ ತಮತಮಗೆ ಅನಾಧಾರಣವಾದ ಒಂದೊಂದು ಆಕಾರವನ್ನು ನಡೆದಿರುವುವು. ಅಂಥ ಆಕಾರವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ ಗೋವು, ಅಶ್ವ, ಮಹಿಷ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳೂ ಆ ಆ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವುವು. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಆ ಆ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಇತರ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸದಿರುವುದಕ್ಕೂ ಈ ಅನಾಧಾರಣಾಕಾರವ ಸದ್ಭಾವಾನುಭಾವಗಳೇ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವುವು.

ಅದರಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಾಗಿಯೂ ಶರೀರೇತರಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಏಕರೂಪವಾದ ಅನಾಧಾರಣಾಕಾರವನ್ನು ಶರೀರವೆಂಬ ವದಾರ್ಥವೂ ನಡೆದಿದ್ದವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಆಕಾರವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ ಶರೀರಶಬ್ದವನ್ನು ಅಂಥ ವದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತಾದುದರಿಂದ ಇದರ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರಮನಡಬೇಕಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಶರೀರಶಬ್ದವನ್ನು ಯಾವ ಯಾವ ವದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತೇವೋ ಅವುಗಳೆಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಏಕರೂಪವಾದ ಒಂದು ಆಕಾರವು ಲೋಕವ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಪಶು, ವಕ್ಷ, ವೃಗ, ಕ್ರಿಮಿ, ಕೀಟ, ಮನುಷ್ಯ, ವಾನರ, ಸರ್ಪ, ಜಲಚರ ಮುಂತಾದ ಸಕಲಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರಶಬ್ದವು ಪ್ರಯೋಗವು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು ಭೂಮಿ, ಜಲ, ತೇಜಸ್ಸು, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ಅಹಂಕಾರ, ಮಹಾ, ಪ್ರಕೃತಿ, ಅವ್ಯಕ್ತ, ಅಕ್ಷರ, ಕರ್ಮಸ್ಸು, ಅತ್ಮ, ಮೃತ್ಯು ಮುಂತಾದ ಅನೇಕವದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರಶಬ್ದವು ಪ್ರಯೋಗವು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿರುವುದು.

ಯಾವುದೊಂದು ಅನಾಧಾರಣಾಕಾರವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಶರೀರಶಬ್ದವು ಇಷ್ಟೊಂದು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವರ್ತಿಸಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತೋ ಅಂಥ ಏಕರೂಪವಾದ ಅನಾಧಾರಣಾಕಾರವನ್ನು ಈ ವದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಕವ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಾವು ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ. ಏಕರೂಪವಾದ ಅಂಥ ಆಕಾರವಾದರೋ ಶರೀರಶಬ್ದವು ವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಆಕಾರವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಆ ಆಕಾರವನ್ನು ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರು ತೋರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟಿವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು.

ಮತ್ತು ಸರ್ವದೇಶ, ಸರ್ವಕಾಲ, ಸರ್ವಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಪರತಂತ್ರನಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಜೀವಾತ್ಮನು ತನ್ನಿರುವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ

ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಮರೆತು ತನ್ನನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರನೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪವಾದ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವುದರಿಂದ ನಾನಾವಿಧವಾದ ಸಾಂಸಾರಿಕದುಃಖಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ನರಳುತ್ತಿರುವನು. ಇಂಥ ದುಃಖದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಶಾಶ್ವತವಾದ ಮೋಕ್ಷಸುಖಕ್ಕೆ ತನ್ನನ್ನು ಭಾಗಿಯಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಭ್ರಮವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಜಿನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೇಗಾದರೆ ಒಬ್ಬ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಅವನ ಶರೀರವು ಸರ್ವದೇಶಸರ್ವಕಾಲಸರ್ವಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಪರತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೋ ಅವರಂತೆ ತಾನೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸರ್ವಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಪರತಂತ್ರನಾಗಿಯೇ ಇರುವನೆಂದು ತಿಳಿದು ಈ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದರಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಭ್ರಮವು ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ತಪ್ಪಿದರಲ್ಲದೆ ಸಾಂಸಾರಿಕದುಃಖವು ತಪ್ಪಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಸಾಂಸಾರಿಕದುಃಖವು ತಪ್ಪಬೇಕಾದರೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಭ್ರಮವು ತಪ್ಪಬೇಕು. ಅದು ತಪ್ಪಬೇಕಾದರೆ ಯಥಾವಸ್ಥಿತವಾದ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಬೇಕು. ತನಗೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಇರುವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಶರೀರಶರೀರಿಭಾವಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರಲ್ಲದೆ ಯಥಾವಸ್ಥಿತವಾದ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಸಕಲದುಃಖನಿವೃತ್ತಿಗೂ ಶಾಶ್ವತಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿಗೂ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವಾದುದು ತನಗೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಇರುವ ಶರೀರಶರೀರಿಭಾವಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನವಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಅವರೊಳಗೆ ಅಡಗಿರುವ ಶರೀರಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮೊತ್ತಮೊದಲು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೂ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತಜೀವಾತ್ಮರುಗಳ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಈ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶರೀರಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವುದನ್ನು ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವೆಂದು ಯಾರು ತಾನೆ ಹೇಳಬಲ್ಲರು ?

೨೬೬. ತತ್ರ ಏಕೋಕ್ತ್ಯಾಕ್ರೋಧೀಕೃತ್ಯ ಶರೀರಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರು—ಶರೀರಕಮೀಮಾಂಸಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯ ಪ್ರಥಮವಾದದ ಅಪೀತೌ ತದ್ವತ್ಪ್ರಸಂಗಾದಪಮಂಜಸಂ ಎಂಬ ಎಂಟನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜೀತನಾಜೀತನರೂಪವಾದ ಪ್ರಪಂಚವು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಲಾರದೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ತೃಪ್ತಿಕರವಾದಷ್ಟು ಯುಕ್ತಿಗಳೊಡನೆ ಜಿನ್ನಾಗಿ ಸಮರ್ಥನೆಮಾಡಿ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಪಶು ದೃಷ್ಟಾಂತಭಾವಾತ್ ಎಂಬ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರಬಲವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೂ ಖಂಡಿಸಿ ಜೀತನಾಜೀತನರೂಪವಾದ ಪ್ರಪಂಚವು ಯಾವಾಗಲೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ, ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ಪ್ರಪಂ

ಚಕ್ಕೆ ಸತ್ತಿಯೆ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನೂ ಸಮರ್ಥನೆಮಾಡಿ ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಏಕೋಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಭಾವಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ರೋಢೀಕರಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಹೀಗೆಂದರೆ—“ಚೈತನ್ಯವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಯಾವನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಯಾವ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಅವನಿಂದ ಸ್ವೀಕೃತವಾದುದಾಗಿಯೂ, ಅವನಿಂದ ಧರಿಸಲ್ಪಡುವುದಾಗಿಯೂ, ಅವನಿಗೆ ಸೇವ್ಯವಾದುದಾಗಿಯೂ ಇರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳುದಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೋ ಆ ಚೈತನ್ಯನಿಗೆ ಅಂಥ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಆ ದ್ರವ್ಯವು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.”

ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರು. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುವರು. ಈ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದವರ ಸಂಖ್ಯೆಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಈ ಪಕ್ಷವೇ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುವ ಈ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮೂರನೇವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಆ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ವದಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ, ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಸಮನ್ವಯವನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತೋರಿಸುವೆವು.

೨೬೩. ತತ್ರ ವಿಭಕ್ತ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣ—“೧ ಚೈತನ್ಯವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ೨ ಯಾವನೊಬ್ಬನಿಗೆ ೩ ಯಾವ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ೪ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ೫ ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆಗಲಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾದುದಾಗಿ ೬ ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಅವನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳುದಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದೋ ಆ ಚೈತನ್ಯನಿಗೆ ಅಂಥ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಆ ದ್ರವ್ಯವು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.”

೨೬೪. ಅಸಂಬಂಧಿಕಸಂಬಂಧಿಕಭೇದೇನ ಶಬ್ದಾನಾಂ ದ್ವೈರಾತ್ಮಂ

ಲೋಕದಲ್ಲಿ—ಯಾವ ಶಬ್ದವು ಮತ್ತೊಂದು ಶಬ್ದದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ತನ್ನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸಬಲ್ಲದೋ ಆ ಶಬ್ದವು ಅಸಂಬಂಧಿಕ ಶಬ್ದವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಉದಾಹರಣೆ-ಗೋವು, ಅಶ್ವ, ಮಹಿಷ, ಘಟ, ಪಟ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳು.

ಯಾವ ಶಬ್ದವಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಶಬ್ದದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ತನ್ನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದೋ ಆ ಶಬ್ದವು ಸಂಬಂಧಿಕಶಬ್ದವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಉದಾಹರಣೆ-ಅತ್ತಿ, ಮಾವ, ಸೋದರಮಾವ, ತಾಯಿ, ತಂದೆ, ಅಣ್ಣ, ತಮ್ಮ, ಅಕ್ಕ, ತಂಗಿ, ಮಗ, ಮಗಳು, ಗಂಡ, ಹೆಂಡತಿ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳು.

೨೬೯. ಶರೀರಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಸಂಬಂಧಿಕಶಬ್ದರಾಶಾವಂ ನವೇಶಃ

ಹೀಗೆ ಅಸಂಬಂಧಿಕವೆಂದೂ ಸಸಂಬಂಧಿಕವೆಂದೂ ಎರಡು ರಾಶಿಗಳಾಗಿರುವ ಶಬ್ದಗಳೊಳಗೆ ಶರೀರಶಬ್ದವು—ಗೋವು, ಆಶ್ವ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಅಸಂಬಂಧಿಕಶಬ್ದರಾಶಿಗೆ ಸೇರುವುದಿಲ್ಲ; ಆತ್ತ, ಮಾವ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಸಸಂಬಂಧಿಕಶಬ್ದರಾಶಿಗೆ ಸೇರುವುದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಆತ್ತ, ಮಾವ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ಅವುಗಳ ಪೂರ್ಣವಾದ ಅರ್ಥವು ನೆನಪಿಗೆ ಬಾರದೆ ಯಾರ ಆತ್ತ, ಯಾರ ಮಾವ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ರಾಮನ ಆತ್ತ-ರಾಮನ ಮಾವ ಎಂಬ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ದೊರೆತಮೇಲೆ ಆತ್ತ ಮಾವ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಪೂರ್ಣವಾದ ಅರ್ಥವು ನೆನಪಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಶರೀರ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ಅದರ ಅರ್ಥವು ನೆನಪಿಗೆ ಬಾರದೆ ಯಾರ ಶರೀರವು ಎಂಬ ವಿಚಾರವು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ರಾಮನ ಶರೀರವು-ಕೃಷ್ಣನ ಶರೀರವು ಎಂಬ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ದೊರೆತಮೇಲೆ ಶರೀರಶಬ್ದದ ಸಂಪೂರ್ಣಾರ್ಥವು ತಿಳಿವಳಿಕೆಗೆ ಬರುವುದು.

ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಗೋವನ್ನು ನೋಡಿದಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರಭಾಗಕ್ಕೂ ಅದು ಗೋವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಎಲ್ಲರೂ ಅದನ್ನು ಗೋವೆಂಬುದಾಗಿಯೇ ವ್ಯವಹರಿಸುವರು. ಯಾವನಾದರೂ ಒಬ್ಬ ಪುತ್ರನನ್ನು ನೋಡಿದಮೇಲೆ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಅವನು ಪುತ್ರನಾಗಿರುವನಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲರಭಾಗಕ್ಕೂ ಅವನು ಪುತ್ರನಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಎಲ್ಲರೂ ಅವನನ್ನು ಪುತ್ರನೆಂದೇ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಇದರಂತೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಶರೀರವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಎಲ್ಲರ ಭಾಗಕ್ಕೂ ಅದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅದು ಶರೀರವಾಗಿರುವುದು. ಪುತ್ರನೆಂಬವನಿಗೆ ತಂದೆಯೆಂಬವನು ಹೇಗಾದರೆ ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅದರಂತೆ ಯಾವನಿಗೆ ಇದು ಶರೀರವಾಗಿದೆಯೋ ಅವನೇ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು.

ಅಂತು—ಪುತ್ರನೆಂಬ ವದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಪುತ್ರನೆಂತಲೂ ಬೇರೊಬ್ಬನಾದ ಪುತ್ರನೆಂಬಂಥ ಇರುವಂತೆ ಶರೀರವದಾರ್ಥಕ್ಕೂ ಶರೀರವೆಂತಲೂ ಬೇರೊಬ್ಬನಾದ ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿ ಉಂಟೆಂಬುದನ್ನೂ, ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿಯೆಂದರೇನೋ ಇದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಓಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶರೀರಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಯಾವನೊಬ್ಬನಿಗೆ, ಆಚೀತನಿಗೆ ಎಂಬ ವದಗಳು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು.

೨೭೦. ಶರೀರಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಸಂಬಂಧಿಕಶಬ್ದರಾಶಾವೇಶಃ ಪ್ರಯೋಜನಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಇದರಿಂದ—ಶರೀರಕ್ಕೆ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಬ್ಬನಾದ ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿ ಉಂಟೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಕವಾದ ಜ್ಞಾನವು ದೃಢಪಟ್ಟುದರಿಂದಲೂ, ಅವನೇ ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಬೀಳಗೊಳಿಸದೆ ಮೊತ್ತುಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ

ಶಿಸಿ ಆತ್ಮನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೆಂಬ ಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ ಅವಿಚಾಲ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೂ, ದುಃಖರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ದೇಹಾತ್ಮಭ್ರಮ - ಸ್ವತಂತ್ರಾತ್ಮಭ್ರಮ ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿ ದೇಹಾತ್ಮಭ್ರಮವೆಂಬ ಒಂದು ಶತ್ರುವನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲನ ಮಾಡಲು ಬಹಳ ಆನುಕೂಲ್ಯವುಂಟಾಯಿತು. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶರೀರಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತಿಳಿದು, ಜೀತನಾಜೀತನರೂಪವಾದ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಇಂಥ ಶರೀರಲಕ್ಷಣದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ನಿರ್ಬಾಧವಾಗಿ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಕಾರಣ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯತಮನಾದ ನಾನೂ ಸಹ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ರೂರವಾಗಿಯೇ ಇರುವೆನೆಂದು ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರಶರೀರವಾದ ತನಗೆ ಈಶ್ವರವಾರತಂತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂದೀತೆಂದು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರಾತ್ಮಭ್ರಮವೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಶತ್ರುವನ್ನೂ ನಿರ್ಮೂಲನಮಾಡಲು ಅತ್ಯಂತಾನುಕೂಲ್ಯವುಂಟಾಗಿರುವುದು. ಶರೀರಶಬ್ದವನ್ನು ಸಸಂಬಂಧಿಕಶಬ್ದರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಇವೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನಗಳಾಗಿರುವುವು.

೨೭೧. ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಭಟಕಾನಾಂ ದಳಾನಾಂ ಪ್ರಯೋಜನಗೂಪಣಂ.

ಈ ಶರೀರಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ—೧ ಚೈತನ್ಯವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯಪದಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೆಂದರ್ಥವು. ಅದುದರಿಂದ ಚೈತನ್ಯವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ದಳಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಎಂದು ಅರ್ಥನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾಗುವುದು. ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಈ ದಳವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಉಳಿದ ದಳಗಳನ್ನೆನಿಸಿಸಿ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಇದು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮಮೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವುದಾಗಿಯೂ, ಸಂಕೋಚವಿಕಾಸಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡುದಾಗಿಯೂ, ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿಯೂ, ತನ್ನಿಂದಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಪ್ರಸರಣ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳುದಾಗಿಯೂ, ಇರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇದು ಶರೀರವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕಲ್ಲವೆ ?

ಈ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚೈತನ್ಯವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಎಂಬ ದಳವು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಕೇವಲಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಉಳಿದ ವಿಶೇಷಣಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದುದಾಗಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಮತ್ತೊಂದು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಅಂಥ ವಿಶೇಷಣಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವದೆಂಬುದು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿವಾರಣವಾಗಿರುವುದು.

ಈ ಪ್ರಥಮದಳದಲ್ಲಿರುವ ಮರ್ಮವೇನೆಂದರೆ—ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಆತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳುದಾಗಬೇ

ದರೆ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ ಅಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಇದು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಧವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ.

೨ ಯಾವನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪದದಿಂದ ಘಟಿಪಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಂತರರಪದಾರ್ಥವು ಅಪ್ರತಿಯೋಗಿಕವಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಅಸಂಬಂಧಿಕವಲ್ಲ; ಕಿಂತು ಸಪ್ರತಿಯೋಗಿಕವೆಂದು ಸೂಚಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಹೀಗೆ ಸೂಚಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿರುವೆವು.

೩ ಯಾವ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ದಳವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ—ಉಳಿದ ದಳಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಶರೀರಲಕ್ಷ್ಯಣಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಆತ್ಮನು ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಹೋದಮೇಲೆಯೂ ಶರೀರಪದಾರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾದುದಾಗಿರದೆ ಅರ್ಹವಾದುದಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಜೀವದ್ವಿತೀಯಲ್ಲಿರುವ ಶರೀರವು ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲವಾದರೂ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗಿರುವಕಾರಣ ಅನರ್ಹತ್ವಲಕ್ಷ್ಯಣವು ಇದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

ಮೂರನೆಯ ದಳವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದುದರಿಂದ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರವಾದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ—ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜೀವದ್ವಿತೀಯಲ್ಲಿ ಒಂದುವಿಧವಾದ ಧರ್ಮವೂ ಎಂದರೆ ಒಂದುಬಗೆಯಾದ ಅವಸ್ಥೆಯೂ, ಮರಣಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಧವಾದ ಅವಸ್ಥೆಯೂ ಇರುವುವು. ಅನೇಕಪದಾರ್ಥಗಳು ಸೇರಿ ಒಂದು ಸಮುದಾಯವಾಗಿ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುವು ಜೀವದ್ವಿತೀಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಮುದಾಯವು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಇದು ಯಾವಾಗ ನಾಶಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಿಸುವುದೋ ಅಗ ಅನೇಕಪದಾರ್ಥಗಳು ಇದರಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟುಹೋಗಿ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ದ್ವ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು. ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದಿರುವ ದ್ರವ್ಯವೂ ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಎಂದರೆ ಅವಸ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ನಾಶಹೊಂದಿತು ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದು.

ಅದಕಾರಣ ಜೀವದ್ವಿತೀಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅವಸ್ಥೆಯೂ ಮರಣಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅವಸ್ಥೆಯೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದುದರಿಂದ ಬೇರೊಂದು ಅವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ದ್ರವ್ಯವು ಅಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗಿರದೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಣಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರವುಂಟಾಗಿರುವುದು. ಮೃತಶರೀರವು ಶರೀರಪದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೇ ಅಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈ ಶರೀರಲಕ್ಷ್ಯಣಕ್ಕೆ ಅದು ಲಕ್ಷ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ ಅದುದರಿಂದಲೇ ಅದು ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಿ ಇರುವುದು.

ದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿರದೆ ಅರ್ಹವಾಗಿದ್ದರೂ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವಿರಬೇಕಲ್ಲದೆ ಲಕ್ಷ್ಯೇತರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ದೋಷವಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೪ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಳದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಕ್ರಿಯೆ, ಸಂಯೋಗ, ಗುಣ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಶರೀರವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸೂಚಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಅದುದರಿಂದಲೇ—ಯಸ್ಯ ವೇದಾಃ ಶರೀರಂ, ಯಸ್ಯ ಯಜ್ಞಾಃ ಶರೀರಂ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಿಗೆ ಸಮಸ್ತವೇದಗಳೂ ಸಮಸ್ತಯಜ್ಞಗಳೂ ಶರೀರಗಳಾಗಿರುವುವೆಂದು ಹೇಳುವ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವೇದಶಬ್ದವೂ ಯಜ್ಞಶಬ್ದವೂ ಅದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಶಬ್ದವೆಂಬುದನ್ನೂ ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನೂ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕಿಂತು ವೇದಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯನ್ನೂ, ಯಜ್ಞಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯನ್ನೂ ತೋರಿಸುವುವು. ಆ ದೇವತೆ ದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರಶರೀರತ್ವವು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು ಶಬ್ದರೂಪವಾದ ವೇದಕ್ಕೂ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಯಜ್ಞಕ್ಕೂ ಈಶ್ವರಶರೀರತ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ. ದ್ರವ್ಯೇತರಪದಾರ್ಥವು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

“ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುವುದಾಗಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ದ್ರವ್ಯಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು. ದ್ರವ್ಯಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೂ ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅವನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವಾಗಿರುವುದೇ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷಣವು ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆ ಹುಟ್ಟಬಹುದಲ್ಲದೆ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆ ಹುಟ್ಟಲಾರವಾದುದರಿಂದ ಜೀತನನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವು ಎಂದರೆ ಕ್ರಿಯೆ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಶರೀರಲಕ್ಷಣವು ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸ್ವರ್ತಿಸಲೇ ಇಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೇ ತಲೆದೋರದಿರುವಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ರವ್ಯಪದವನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರುವುದು ಸುತರಾಂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿರುವುದು.” ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿ ಪಡಬಾರದು.

ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಾಪಾರಪದದಿಂದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡಬಹುದು. ಹಾಗೆ ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡುವುದಾದರೆ ವಿಭುಪದಾರ್ಥವಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ಕ್ರಿಯೆಯೊಂದೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕಾಲವು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಜೀತನನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಧರ್ಮವುಳ್ಳದಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನೇ ಜೀತನವ್ಯಾಪಾರಪದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡುವುದರಿಂದ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಮುಣಿ, ಗಮನ, ಅಗಮನ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಘಟಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೆಂಬ ಒಂದುಧರ್ಮವುಂಟಾಗು

ವುದರಿಂದ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಡೆಯಲ್ಪಡದೆ ಉಂಟಾಗುವಕಾರಣ ಅದರ ಸಮಾ-
ರಣೆಗಾಗಿ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಪದವು ಅತ್ಯಂತಾವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದು.

೫ ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾದುದಾಗಿ ಎಂಬ
ಐವನೆಯ ದಳವನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಉಂಟಾದ ದಳಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ-ಜೀವನು
ಯೋಗಸಿದ್ಧಿಬಲದಿಂದ ಪರಕಾಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತನ್ನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಆ ಶರೀರ
ದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶರೀರಲಕ್ಷಣವು ಅ ಪರ
ಕಾಯದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಿತವಾಗಲು, ಅಂಥ ಪರಕಾಯವು ಈಗ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದ ಜೀವ
ನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು.

ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣವೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಜೀವನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ
ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮನ್ವಿ-
ತವುಂಟಾಗಿ ಅವುಗಳೂ ಜೀವನಿಗೆ ಶರೀರಗಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು.

ಹಾಗೆಯೇ—ಜೀವನು ಕುರಾರವನ್ನು (ಕೊಡಲಿಯನ್ನು) ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು
ತನ್ನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ
ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಿತವುಂಟಾಗಿ ಆ ಕೊಡಲಿಯೂ ಅವನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಬೇಕಾಗಿ
ಬರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಪರಕಾಯ, ಪ್ರಾಣ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಕುರಾರ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ
ಯುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಅವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಐವನೆಯ ದಳವು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ
ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ—ಪರಕಾಯದಲ್ಲಿ ಇವನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ
ಲೂ ಮೊದಲೇ ಅದು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಿದ್ದು ಇವನು ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರ-
ಟುಹೊಂದಮೇಲೆಯೂ ಮೊದಲಿನವನಿಗೇನೇ ಶರೀರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಧ್ಯಕಾಲ
ದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನಿಗೇ ಶರೀರವಾಗಿರುವಕಾರಣ, ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ಅವನನ್ನು ಎಂದರೆ
ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದ ಜೀವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿರದೆ
ಅರ್ಹವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪರಕಾಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ
ಯುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಪರಕಾಯವು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದವನಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಶರೀ-
ರವಾಗಲಾರದು.

ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇವುತ್ಪನ್ನಾಲ್ಪ ತತ್ತ್ವಗಳೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ
ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಕೊನೆಯ ಐದು ತತ್ತ್ವಗಳಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳನ್ನು ಪಂಚೀಕರಣ
ಕ್ರಮದಿಂದ ಕೂಡಿಸಿ ಹೀಗೆ ಪಂಚೀಕೃತವಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ
ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶರೀರಸೃಷ್ಟಿಯುಂಟಾಗುವುದು. ವಾಯುವಿಶೇಷರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಣ
ವಾದರೆ ಭೂತಸೃಷ್ಟಿಗಿಂತಲೂ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಶರೀರಸೃಷ್ಟಿಗಿಂತ
ಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳಾದರೆ ತಾಮಸಾ
ಹಂಕಾರದಿಂದ ಆಕಾಶವು ಹುಟ್ಟುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರದಿಂದ
ಹುಟ್ಟಿರುವುದಾದುದರಿಂದ ಶರೀರಸೃಷ್ಟಿಗಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

ವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಮತ್ತು ಈ ಜೀವನು ಸಂಸಾರಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವವನಾದರೆ ಆಗ ಅವನ ವ್ಯಾಣವೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಈ ಪ್ರಕೃತಿಮಂಡಲದಲ್ಲಿಯೇ ಮಹಾವ್ರಳಯದವರೆಗೂ ಇರುವುದಾದುದರಿಂದಲೂ, ತಾವಿರುವವರೆಗೂ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿರದೆ ಅರ್ಹವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾಗಿ ಪ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಜೀವನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಲಾರವು.

ಕುಠಾರವು ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ನಿಮಿಷಗಳೊಳಗೆ ಜೀವನಿಗೆ ಅಧೀನವಾದ ಕೆಲವು ವ್ಯಾಪಾರಗಳುಳ್ಳದಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೂ ಆದರ ಅನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಿ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತಾನು ಇದ್ದೂ ಇರುವುದೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿರದೆ ಅರ್ಹವಾಗಿಯೇ ಇರುವಕಾರಣ ಕುಠಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾಗಿ ಕುಠಾರವೂ ಜೀವನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಲಾರದು.

೭ ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಅವನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವೆಲ್ಲವಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದೋ ಎಂಬ ಆರನೆಯ ದಳದಲ್ಲಿ ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಭಾಗವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಅವನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ಸಕಲವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಲಕ್ಷಣವು ತೋರುವುದು. ಆಗ ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ ಕಾಲಿನಿಂತಲೇ ನಡೆವುದಕ್ಕೂ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾರುವುದಕ್ಕೂ ಸಹ ಜೀವನು ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿದರೂ ಅಂಥ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಶರೀರಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು.

“ದೇವಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಪಕ್ಷಿಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಆಕಾಶಗಮನವೂ, ಜಲಜಂತುಗಳ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿನಿಂದಲೇ ಸಮುದ್ರಸಂಚಾರವೂ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಶರೀರಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವದೋಷವುಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಬಹುದು ” ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿಪಡಬಾರದು.

ಮನುಷ್ಯ, ಮೃಗ, ಸರ್ಪ ಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ಶರೀರಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ತಂದು ಕೊಂಡು ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಕಾಶಗಮನವೂ ಸಮುದ್ರಗಮನವೂ ಅಶಕ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಆಕಾಶ-ಸಮುದ್ರ-ಗಮನದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆವಲ್ಲದೆ ಸರ್ವಶರೀರಾಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯಾದಿಶರೀರಗಳು ಆಕಾಶಗಮನ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇನೇ ಶರೀರಗಳೆಲ್ಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

ದೇವಾದಿಸಮಸ್ತಶರೀರಗಳಿಂದಲೂ ಅಸಾಧ್ಯಗಳಾಗಿರುವ ಕೆಲಸಗಳೂ ಅನೇಕವಾಗಿ ಉಂಟಿವೆ. ಈಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಹೊರಭಾಗಕ್ಕೆ ಹೊಗಿ ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲವು ಆತ್ಮನಿಗಿದ್ದರೂ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿದರೂ, ಅಂಡಾಂತರ್ವರ್ತಿಯಾದ ಯಾವ ಶರೀರವೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರ

ದಷ್ಟು. ಆದಕಾರಣ ಶರೀರಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವದೋಷವು ಬಂದೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನಿಂದ ಇದ್ದವಾಗಬಹುದಾದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿಂಬ ಛೇದನವನ್ನು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿಯೂ ಸೇರಿಸಬೇಕು.

ಆದರೆ—ಯಾವ ಶರೀರದಿಂದ ಯಾವ ವ್ಯಾಪಾರವು ಸಾಧ್ಯವಾದೀತೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಮೂಲಕವಾಗಿ ಅದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಕಲ್ಲು, ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಘಟ, ಪಟ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಆ ಆ ಜೀವನಿರೋಧಕ್ಕೆ ಶರೀರಗಣನೀಯರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವಾಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವು ಒಂದೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಶಕ್ತಿಯು ಸರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ವೃಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ನಡೆವ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಎಂದರೆ ಅವಸ್ಥಾಭೇದರೂಪವಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದರಿಂದ ಹೇಗೆ ನಮ್ಮಿಂದ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಶಕ್ತವಲ್ಲವೋ, ಅದಂತೆಯೇ ಕಲ್ಲು, ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಘಟ, ಪಟ, ಬೆಂಚು, ಕುರ್ಚಿ, ಮೇಜು, ಮಣಿ, ಮೊರೆ, ಚೀಯು, ತವುಲಿ ಮುಂತಾದ ಸಕಲಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಆ ಜೀವನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ನಡೆವ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಎಂದರೆ ಅವಸ್ಥಾಭೇದರೂಪವಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದರಿಂದ ನಮ್ಮಿಂದ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇನೇ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರವೆಂಬ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಇದೇ ಆರನೆಯ ದಳದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರವೆಳೆದಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದೋ ಎಂಬ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದೋ ಎಂಬ ವದವನ್ನು ಸೇರಿಸದೆ ವ್ಯಾಪಾರವೆಳೆದಾಗಿರುವುದೋ ಎಂಬ ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರವನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದಾದರೆ, ರೋಗಗ್ರಸ್ತನಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚೇತನನ ಸ್ಪೇರಣೆಗೆ ಅನೇಕ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ನಡೆವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅನ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗಿರುವುದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಾಪಾರವೆಳೆದಾಗಿರುವುದೋ ಎಂದು ಹೇಳದೆ ವ್ಯಾಪಾರವೆಳೆದಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದೋ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ರೋಗಗ್ರಸ್ತನಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಚೇತನನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ಗಮನ ಗಮನ ಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ತತ್ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಡೆಯದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ನಡೆಸತಕ್ಕ ಯೋಗ್ಯತೆ ಆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿರುವ ದಾಣಕತ್ವಶಕ್ತಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಮಣಿಸುಂತ್ರಾಕ್ಷಣಗಳ ಸಂಗಡಿನ ತಡೆಯಿಲ್ಲದಂತೆ ರುಗ್ಗುಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಆ ಯೋಗ್ಯತೆ ಪ್ರಬಲವಾದ ರೋಗದ ಸಂಗಡಿನ ತಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಆ ಶಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ರುಗ್ಗು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೨೨೨. ಛೇದನವಾದೀನಾಂ ಸ್ಥಾವರಶರೀರತ್ವಸಾಧ್ಯೋಪಶಕ್ತಿಃ.

“ವೃಕ್ಷ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಾವರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ

ವಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ಘಟೆ, ಪಟ ಮುಂತಾದ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುವುವೆಂದು ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದ ಘಟೆಪಟಾದಿಶರೀರಗಳಿಗೆ ವೃಕ್ಷಾದಿಸ್ಥಾವರಶರೀರಗಳ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ಸ್ಥಾವರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಉನ್ನೇಷನಿಮೇಷಗಳು ತೋರುವುವು ಎಂದರೆ—ಮರಗಳು ಕಣ್ಣನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ತೆರೆಯುತ್ತವೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಸಂಕೋಚವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೂ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹರಡುತ್ತಲೂ ಇರುವುವು. ಇಂಥ ಉನ್ನೇಷನಿಮೇಷಗಳು ಘಟೆ, ಪಟ ಮುಂತಾದ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಾವರಶರೀರದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ” ಎಂದು ಅಕ್ಷೇಪಿಸಬಾರದು.

ವೃಕ್ಷಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ಸ್ಥಾವರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಉನ್ನೇಷನಿಮೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದರೂ ಉನ್ನೇಷನಿಮೇಷರಹಿತವಾದ ಸ್ಥಾವರಶರೀರಗಳೂ ಅನೇಕವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳೊಡನೆ ಘಟೆ, ಪಟ ಮುಂತಾದ ಶರೀರಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೨೭೩. ಘಟೆಪಟಾದೀನಾಂ ಶರೀರತ್ವಾಭಾವಭ್ರಾಂತಿನಿವಾರಣಂ.

“ಇದೆಲ್ಲಾ ಸರಿ, ಆದರೆ ಘಟೆ, ಪಟ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಂಡರಲ್ಲವೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶರೀರಲಕ್ಷಣದ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಪಡಬಹುದು; ನೂದಲು ಅವುಗಳಿಗೆ ಶರೀರತ್ವವೇ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದಲ್ಲವೆ ” ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿಪಡಬಾರದು ಭೂತಾನಾಂ ಪ್ರಾಣಿನಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಃ, ಅಪ್ರಾಣಿಮತ್ಸು ಸ್ವಲ್ಪಸಾ ಸ್ಥಾವರೇಷು ತತೋಽಧಿಕಾ ಇತ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ತಿಲಾ ಕಾಷ್ಟ ಘಟೆ ಪಟ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರತಮಭಾವದಿಂದ ಚೈತನ್ಯವಿರುವುದೆಂದು ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಕಾರಣ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನನ್ನು ಕುರಿತು ಅವುಗಳಿಗೆ ಶರೀರತ್ವವನ್ನು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಷ್ಟೆ. ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನೋಡುವಿರಾದರೆ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರವೂ ಅವಕಾಶವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನೀನೇ ತಿಳಿವಿರಿ.

೨೭೪. ಸ್ವಶಕ್ತೇಷು ಸರ್ವೇಷು ವ್ಯಾಪಾರೇಷು ಚೇತನಪ್ರೇರಣಾವಶ್ಯಂಭಾವನಿರ್ಬಂಧಾಭಾವಃ.

“ಆದೂ ಹಾಗಿರಲಿ—ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಚೇತನನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿರಬೇಕಲ್ಲವೆ? ನಿಮೇಷೋನ್ನೇಷವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಸ್ಥಾವರಗಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುಗಳೆಂದೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲವೆ? ಆದರೆ ನಿಮೇಷೋನ್ನೇಷರಹಿತವಾದ ಕೆಲವು ಸ್ಥಾವರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ನಿಮೇಷೋನ್ನೇಷವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗಾಗಿ ಚೇತನನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ತಲೆದೋರುವುದು ” ಎಂದು ಭ್ರಮಿಸಬಾರದು.

ಯಾವ ಯಾವ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಯಾವ ಯಾವ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಸಾಧ್ಯಗಳಾಗಿರುವುವೋ ಅಂಥ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚೇತನನು ಶರೀರಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿಯೇ

ತೀರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಅಂಥ ನಿರ್ಬಂಧವುಂಟೆಂದು ನಿಮಗೆ ತೋರಿಬಂದರೂ ಈ ಶರೀರಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ವಿವಕ್ಷ್ಯಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಅಷ್ಟಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ವಿವಕ್ಷ್ಯಮಾಡುವುದಾದರೆ ಮನುಷ್ಯಾದಿಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಪ್ತಿಯೋಪಪನ್ನ ಯಾರು ತಡೆಯಬಲ್ಲರು? ಮನುಷ್ಯಶರೀರದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಅನೇಕವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ ಯೂ ತನಗೆ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಜೀತನನು ಶರೀರವನ್ನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸದಿರುವಿಕೆ ಸರ್ವರಿಗೂ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದಲ್ಲವೆ?

ಅವಕಾರಣ—ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜೀತನನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷ್ಯತಾಗುವುದರಿಂದ ನಿಮೇಷೋನ್ಮೇಷರಹಿತವಾದ ಸ್ವಾವರೋರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಥ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಂಟಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಅವಕಾರವಿಲ್ಲ.

ಅಂಥ ವ್ಯಾಪಾರದ ಯೋಗ್ಯತೆ ಅವುಗಳಿಗಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಒಂದುವೇಳೆ ಅಂಥ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ನಡೆದೇ ತೀರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವುಂಟೆಂದೂ ಭ್ರಮಿಸಬಾರದು. ಅದೃಷ್ಟಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳು ಮೊದಲಾದಿವು ಪ್ರಯುಕ್ತ ನಿಮೇಷೋನ್ಮೇಷಾದಿಗಳು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲವಲ್ಲದೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಇಲ್ಲದುದರಿಂದಲ್ಲ. ಬೀಜಕ್ಕೆ ಅಂಕುರೋತ್ಪಾದನರಕ್ತಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಕುರೋತ್ಪಾದನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಹೀಗಿರುವ ನಷ್ಟವಾದುದಾದರೆ ಅಬೀಜವು ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಇಹು ಮಾತ್ರದಿಂದ ಆ ಬೀಜಕ್ಕೆ ಅಂಕುರೋತ್ಪಾದನರಕ್ತಿಯು ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾದೀತೆ?

೨೭೫. ಅನೇನ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣೇನ ಶರೀರಸ್ಯ ಆತ್ಮನಿಯಾಮ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ.

ಇದೇ ಆರನೆಯ ದಳದಲ್ಲಿ—ಪ್ರೇರಣೆಯೆಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಶರೀರದ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಅಲ್ಲಿಂದ ನಡೆಸುವ ಪ್ರೇರಣೆ ಎಂದೇ ಅರ್ಥವಿವಕ್ಷ್ಯಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಶರೀರವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ನಿಯಾಮ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಪುತ್ರಾದಿಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪರಿಹೃತವಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ವಿವಕ್ಷ್ಯಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಪುತ್ರಾದಿಶರೀರವು ತಂದೆ ತಾಯಿ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಶರೀರವಾಗುವೆವೆಂದು ತಿಳಿದಿತು.

ಹೇಗೆಂದರೆ—ತಂದೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪುತ್ರನಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಸ್ವತ್ರತ್ವಸಂಬಂಧವು ಪುತ್ರನಿರುವವರೆಗೂ ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಸಂಬಂಧಮೊಡನೆ ಕೂಡಿಯೇ ಇರುವ ಪುತ್ರಶರೀರವು ಅಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾದುದಾಗಿಯೂ, ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತಂದೆಯ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು; ಆದರೆ ತಂದೆಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿ

ಇರುವ ಆತ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯನಶರೀರದಲ್ಲಿ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯನಶರೀರವು ತನ್ನೊಳಗಿರುವ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಶರೀರವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ತಂದೆಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಶರೀರವಾಗಲಾರದು.

೨೭೬. ಅಸ್ಯಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಫಲಿತಾಂಶಕಥನಾರ್ಥಕಂ ಸರ್ವಲಕ್ಷ್ಯೇಷು ಲಕ್ಷಣಸಂಗಮಃ.

ಈ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ದಳಗಳಿಗೂ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆವು. ಈ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣದ ವರ್ಯವಸಾನ ಅಥವಾ ಫಲಿತಾಂಶವೇನಾಗಿರುವುದೆಂದರೆ—ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ಯಾವನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಆಪ್ಯಥಕ್ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಅವನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳದಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೋ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಅವನಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಇವರ ಫಲಿತಾಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಈ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅನ್ಯದಾದಿಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಿಗೂ ಕಠಿನವಾದ ಕೆಲಸವಾಗಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಜೀತನಾಜೀತನಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸಮಸ್ತದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಆಪ್ಯಥಕ್ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಈಶ್ವರನ ಸಂಕಲ್ಪವೆಂಬ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಕಾರಣ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವನ್ನಾಗಿ (ನಿಯಾಮ್ಯವನ್ನಾಗಿ) ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨೭೭. ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣ—“ಯಾವ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ತಾನಿರುವ ಕಾಲ ಯಾವತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಜೀತನನಿಗೆ ಧಾರ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೋ ಅಂಥ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಆ ದ್ರವ್ಯವು ಆ ಜೀತನನಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.”

ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಶರೀರಕ್ಕೂ ನಿಯಾಮ್ಯನಿಯಾಮಕಭಾವವು ಫಲಿಸಿರುವುದು. ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವವು ಫಲಿಸುವುದು. ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವವೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಇದು ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಲೋಕಾನುಭವದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ಸಂಬಂಧವಿಶೇಷವು. ಯಾವ ಪದಾರ್ಥದ ಸತ್ತಿ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದೋ; ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ಕೆಳಗೆ ಬೀಳದಿರುವಿಕೆಗೆ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥದ ಸಂಬಂಧವು ಬೇಕಾಗಿರುವುದೋ ಅ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವಿಶೇಷವಿರುವುದು. ಉದಾಹರಣೆ—ಘಟದಲ್ಲಿರುವ ರೂಪರಸಗಂಧಾದಿಗಳ ಸತ್ತಿ ಘಟಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದು. ಘಟವು

శీలగి బిద్దు యోగదిరువుదక్కే ధూతలద సంబంధపు బోకాగిరువుదు. అదుదరింద పుటిక్కొ అదర రూపాదిగళిగూ ఆధారాధేయభావసంబంధ పుంటు. మత్తు భూతలక్కొ పుటిక్కొ ఆధారాధేయభావసంబంధపుంటు.

హిగిరువుల్లి అస్మదాదికరిరగళ సత్తే జీతనసంబంధక్కే ఆధీన వాగిరువుదరింద కరిరదల్లి ఆధీయత్వపు జీతనసల్లి ఆధారత్వపు సిద్ధిమవ కారణ ఇవేరడక్కొ ఆధారాధేయభావసంబంధపుంటిందు మోళువుదరల్లి తడియిల్లవాదుదరిందలూ, కరిరవిరువకాల యావత్తినల్లియూ ఇంథ సంబం ధక్కే జ్యోతియిల్లవాదుదరిందలూ, అస్మదాదికరిరగళల్లి లక్షణసమన్వయవన్ను మూడికొళ్ళబడుదు.

తాయ తందే నోదలాదవరు పుత్రాదికరిరవన్ను ధరిసరువ కాలదల్లి పుత్రాదికరిరదల్లి లుంటాగిరువ వతనాభావక్కే తాయతందే ముంతుదవర సంబంధపు ఆవర్యకవాగిరువుదరింద పుత్రాదికరిరపు పిత్రాదిగళిగే కరిరవేసిసి క్కొళ్ళబోకాగి బరువుదు. ఈ ఆతివ్యాప్తియన్ను తప్పిసువుదక్కాగి తారువ కాల యావత్తినల్లియూ యావ జీతనగే ధార్యవాగియే ఆర.వదూ ఎంబ దళపు లక్షణదల్లి సేరిసల్పట్టిరువుదు. పుత్రాదికరిరపు పిత్రాదిగళింద యావుదోఁ ఁందోందు సమయదల్లి ధరిసల్పడువుదాదరూ సర్వకాలదల్లియూ ధరిసల్ప డువుదిల్లవాదుదరింద పుత్రాదికరిరపు పిత్రాదిగళిగే కరిరవేసిసిక్కొళ్ళబారదు. తన్నొళిగే వ్యాపిసరువ జీతననిందలాదరే సర్వకాలదల్లియూ ధరిసల్పడుత్తిరు వుదరింద ఆవనిగే ఇదు కరిరవేసిసిక్కొళ్ళబువుదరల్లి తడియిల్ల.

హిగాదరే,ధర్మభూతజ్ఞానపు తానిరువ కాల యావత్తినల్లియూ ఆత్మ నిగే ధార్యవాగియే ఇరువుదరింద ఇదు ఆవనిగే కరిరవేసిసిక్కొళ్ళబోకాగువు దల్లవ? హిగేంబ శంకే లక్షణదల్లి జీతనపదవన్ను సేరిసిరువుదరిందలీ పరిహరిసల్పడువుదు. ఇదర వివరవన్ను ప్రథమలక్షణదల్లిరువ జీతనపదవ వివరణయల్లి తిళియబడుదు.

ఇదెల్లా సరియే, ఆదరే యావనాదరూ ఒబ్బ మనుష్యన తలీయల్లి ఠేను డుట్టి ఆల్లియే నాకఱ్ఱోందువుదాగిద్దరే ఆంథ ఠేను తానిద్ద కాల యావత్తినల్లియూ ఆ మనుష్యనిగే ధార్యవాగియే ఇద్దితాదుధరింద ఆవనిగే ఆదు కరిరవేసిసిక్కొళ్ళబోకల్లవ?

అల్ల. ఏతక్కేందరే లక్షణదల్లి సేరిరువ తారువ కాల యావత్తినల్లియూ ఎం బపదదింద గుణక్కొ గుణిగూ ఇరువంతే ఆపృథక్కిద్దిసంబంధదింద జీతననిగే ధార్యవాగిరజ్జీకేందు వివక్షేమాడిరువ కారణ ఠేను ఆ మనుష్యనిగే సంయో గసంబంధదింద ధార్యవాగిద్దరూ అపృథక్కిద్దిసంబంధదింద ధార్యవాగిరల్లి వాగి అడు అజ్ఞనిగే కరిరవాగలారదు.

ಅಥವಾ-ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ಸತ್ತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಿಕೆಯೇ ಅಭೇಯತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ತಾನಿರುವ ಯಾವತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಎಂಬ ಪದಸ್ವಾರಸ್ಯದಿಂದ ಅಪೃಥಕ್ಯದ್ವಿಸಂಬಂಧವು ಫಲಿಸಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ ಜೀತನನೊಡನೆ ಅಪೃಥಕ್ಯದ್ವಿಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವ ಸತ್ತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಿಕೆ ಜೇನಿಗೆ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅತಿವಾಶಿಷ್ಟಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು.

ಅದುದರಿಂದಲೇ ಈ ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣದ ವ್ಯವಸಾನವು—ಜೈತನ್ಯವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅತ್ಮನೊಡನೆ ಅಪೃಥಕ್ಯದ್ವಿಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗಿ ತದಧೀನವಾದ ಸತ್ತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಅವನಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದಾಗುವುದು. ಅಸ್ಮದಾದಿಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅದರಂತೆಯೇ ಜೀತನಾಜೀತನರೊಪಮಾವ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಈಶ್ವರನೊಡನೆ ಅಪೃಥಕ್ಯದ್ವಿಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆದು ಅಂಥ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ಸತ್ತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು. ಹೆಚ್ಚು ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣದ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨೭೨. ಅಥ ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣ—“ಯಾವ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ತಾನಿರುವ ಕಾಲ ಯಾವತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಜೀತನನಿಗೆ ಶೇಷವಾಗದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದುದಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಆ ದ್ರವ್ಯವು ಆ ಜೀತನನಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು-ಎಂದರೆ ಶೇಷತ್ವವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ಯಾವ ಜೀತನನೊಡನೆ ಪಡೆದಿರುವುದೋ ಆ ದ್ರವ್ಯವು ಅವನಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು”

ಯಾವುದಿದ್ದರೆ ಶೇಷತ್ವವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಯಾವುದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶೇಷತ್ವವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೋ, ಅದು ಶೇಷತ್ವನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗುವುದು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಪೃಥಕ್ಯದ್ವಿಸಂಬಂಧವೇ ಶೇಷತ್ವನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಅಂಥ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿರುವುದು. ಅಸ್ಮದಾದಿಶರೀರವು ಅಸ್ಮದಾದ್ಯಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅಪೃಥಕ್ಯದ್ವಿಧವಾಗಿರದೆ ಪೃಥಕ್ಯದ್ವಿಧವಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇದು ಶೇಷತ್ವದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಬಹುದಾಗಿದ್ದಿಷ್ಟು. ಅದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಶೇಷವಾಗದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದುದಾಗಿ ಎಂದರೆ ಶೇಷವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

ತಾಯಿತಂದೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಪುತ್ರನಿಗಿರುವ ಪುತ್ರತ್ವಸಂಬಂಧವು ಪುತ್ರನು ಅವರಿಗೆ ಶೇಷನಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಅಪೃಥಕ್ಯದ್ವಿಧರೂಪವಾದ ಸಂಬಂಧವಲ್ಲ. ಪುತ್ರನನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ ದಾನಮಾಡುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಗ ಪುತ್ರತ್ವಸಂಬಂಧವು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವ ಕಾರಣ ಪುತ್ರನು ಶೇಷತ್ವನಿರ್ಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡು

ಗಡಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲೂ ಅವಕಾಶವುಂಟು. ಶರೀರಕ್ಕೂ ಅತ್ಮನಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವಾದರೆ ಇಂಥದಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಶರೀರವು ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಅತ್ಮನಿಗೆ ಶೇಷವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದೇ ತೀರಬೇಕು.

ಇದರಂತೆಯೇ ಜೀತನಾಜೀತನರೂಪವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧರೂಪವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಜೀತನಾಜೀತನಗಳ ಸ್ವರೂಪವು ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಇದು ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶೇಷವಾಗದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿ ಶೇಷವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೀಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಶರೀರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವಾಗಿರುವುದು.

ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಚೈತನ್ಯವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಚೀತನಿಗೆ ಎಂಬ ದಳವನ್ನು ಸೇರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಧರ್ಮಧೂತಜ್ಞಾನವು ತನಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧವುಳ್ಳದಾದಕಾರಣ ಅವನಿಗೆ ಶೇಷವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಚೈತನ್ಯವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಇದಕ್ಕೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅಂಥವನಿಗೆ ಇದು ಶೇಷವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದಂತೆ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨೭೯. ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣತ್ರಯಫಲಿತಲಭುಭೂತಚತುರ್ಥಲಕ್ಷಣಪ್ರವರ್ತನಂ.

ಹೀಗೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಂದ ಕಂಠೋಕ್ತವಾಗಿರುವ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳ ಫಲಿತಾಂಶರೂಪವಾಗಿಯೂ, ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾಗಿಯೂ, ಗಹನವಲ್ಲದ ಆತ್ಮಂತಲಭುವಾಗಿಯೂ, ಅದುದರಿಂದಲೇ ಮಂದಮತಿಗಳಿಗೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾದುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸಾಲ್ಪಿನೆಯದಾದ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಶರೀರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಬಹುದು.

ಹೇಗೆಂದರೆ—“ಯಾವ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಯಾವ ವ್ರವ್ಯವು ಯಾವ ಜೀತನನಿಗೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಅವನಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು”. ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಗೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಹಿಂದಿನ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನಿಯಾಮ್ಯತ್ವ, ಆಭೇಯತ್ವ, ಶೇಷತ್ವಗಳೆಂಬ ಮೂರುಧರ್ಮಗಳೂ ಈ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಯೆಂಬುದರ ಒಳಬೀಜಗಳಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ.

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ನಿಯಾಮ್ಯತ್ವ, ಆಭೇಯತ್ವ, ಶೇಷತ್ವಗಳಿರಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೂ ರಾಜನಿಗೂ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಿಯಾಮ್ಯನಿಯಾಮಕಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮ್ಯತ್ವವಿರಬಹುದು. ತಾಯಿಗೂ ಮಗನಿಗೂ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತಾಯಿ ಮಗನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಅಥವಾ ರಾಧೆಯು ಭಾವವಿರುವ

ದರಿಂದ ಮಗನಲ್ಲಿ ಆರ್ಥೇಯತ್ವವಿರಬಹುದು. ವತಿಸತ್ವಿಯರಿಗೆ ಅವ್ಯುಧಕ್ಕಿದ್ದಿಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಶೇಷಶೇಷಿಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ ಸತ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಶೇಷತ್ವವಿರಬಹುದು.

ಆದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಕ್ಷತ್ರಿಯತ್ವಾದಿಗಳು ಮನುಷ್ಯತ್ವದ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವಂತೆ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ನಿಯಾಮ್ಯತ್ವ, ಆರ್ಥೇಯತ್ವ, ಶೇಷತ್ವಗಳು ಅವ್ಯುಧಕ್ಕಿದ್ದಿಸಂಬಂಧದ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಾದಿಗಳಿದ್ದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯತ್ವವು ಫಲಿಸುವಂತೆ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಾಂತರ್ಗತವಾದ ನಿಯಾಮ್ಯತ್ವಾದಿಗಳಿರುವ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅವ್ಯುಧಕ್ಕಿದ್ದತ್ವವು ಫಲಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಲಕ್ಷಣವು ಹಿಂದಣ ಮೂರುಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಫಲಿತವಾದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದು. ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಆ ದಳಗಳ ಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಜೀತನಾಪೃಥಕ್ವಿದ್ದದ್ರವ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಅತ್ಯಂತಲಘುಭೂತವಾದ ಧರ್ಮವು ಶರೀರಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವುದರಿಂದ—ಶರೀರಶಬ್ದವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಅನೇಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಉದ್ಘೋಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆಕ್ಷೇಪಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

೨೮೦. ತತೋ'ಪಿ ಲಘುಭೂತಸ್ಯ ಪಂಚಮಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಇಂಥ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಅತ್ಯಂತಸುಲಭವಾಗಿ ಹೆಗ್ಗುರುತಿನಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಐದನೆಯ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—“ಈಶ್ವರನನ್ನೂ ಅವನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ದ್ರವ್ಯಗಳೆಲ್ಲಾ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು”. ಇದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿವ್ಯವೂ ಅದರ ಪರಿಣಾಮಗಳೂ ಕಾಲವೂ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯೂ ಜೀವನೂ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವೆಂದು ಫಲಿಸಿತು. ಶರೀರಶಬ್ದವು ಘಟ ಪಟ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಅಸಂಬಂಧಿಕಶಬ್ದವಲ್ಲವೆಂದೂ, ಪುತ್ರ ಪಿತೃ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಸಸಂಬಂಧಿಕ ಶಬ್ದವೆಂದೂ ಹಿಂದೆಯೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವು. ಹಿಂದಣ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರದ ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿ ಕಂಠೋಕ್ತನಾಗಿರುವನು. ಈ ಐದನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿ ಕಂಠೋಕ್ತನಾಗಿಲ್ಲವಾದರೂ ಆ ಆ ಪ್ರಮಾಣವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಡುವನು.

೨೮೧. ಉಕ್ತಪಂಚಪ್ರಕಾರಶರೀರಲಕ್ಷಣಪರಿಣಾಮಸ್ಯ ಪರಮಪ್ರಯೋಜನಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಐದುಬಗೆಯಾದ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡುದರಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೆಂದರೆ “ಜೀವನಿಗೆ ತನ್ನ ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯರೂಪವಾದ ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅವುಗಳಫಲವಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಗಾಗ ಪಂಚಭೂತಗಳು ಶರೀರಾಕಾರದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಬಂದೊದಗುವುವೆಂದೂ, ಆ ಕರ್ಮವು

ಮುಗಿದರೆ ಅವುಗಳ ಫಲಾನುಭವವೂ ಮುಗಿದು ಆ ಶರೀರವೂ ಸಹ ತನಗೆ ಕಾರಣ ಭೂತವಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಲಯಿಸುವುದೆಂದೂ, ಈಶ್ವರನಿಗಾದರೆ ಅಂಥ ಪುಣ್ಯ ಪುಣ್ಯರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವೂ, ಅದರಿಂದ ಬರುವ ಸುಖದುಃಖಾನುಭವವೂ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದೊದಗುವ ಶರೀರವೂ ಇಲ್ಲವಾದರೂ, ಉಳಿದ ಸಮಸ್ತದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೂ ಸತ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈಶ್ವರನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ತನಗೆ ನಿಯಾ ಮ್ಯಗಳಾಗಿಯೂ ಆಧೇಯಗಳಾಗಿಯೂ ಶೇಷಗಳಾಗಿಯೂ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಅಮೋಘವಾದ ನಿತ್ಯಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ತನಗೂ ಅವುಗಳಿಗೂ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧವು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆ ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ತನಗೆ ಶರೀರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಚಿದಚಿದ್ರೂಪವಾದ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಯಾವುದೊಂದು ಕಾರಣವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರವಾಗಿಯೇ ಇರುವಕಾರಣ ಅಂಥ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ತಾನೂ ಸಹ ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವನೂ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಅದರಂತೆ ತಾನೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತಪರತಂತ್ರ ನಾಗಿಯೂ, ಶೇಷಭೂತನಾಗಿಯೂ ಇರುವನೆಂದು ತಿಳಿದು ಅಂಥ ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದ ಜ್ಞಾನಯುಜ್ಜದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಸಕಲವಿಧವಾದ ಕರ್ಮಬಂಧವನ್ನೂ ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ಸಾಂಸಾರಿಕಗಳಾದ ಸಮಸ್ತದುಃಖಗಳಿಂದಲೂ ವಿಮುಕ್ತನಾಗಿ ಶಾಶ್ವತಿಕವಾಗಿಯೂ, ಎಲ್ಲಿಯಿಲ್ಲದುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾನುಭವವನ್ನು ಪಡೆದು 'ಅತ್ಮತತ್ತ್ವ ವಿರುವವರೆಗೂ ಸುಖವಾಗಿ ಬಾಳುವವನಾಗುವನು.' ಎಂಬುದೇ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪರಮಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿರುವುದು.

೨೮೨. ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಶರೀರಸ್ಯ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಇಂಥ ಶರೀರವು ನಿತ್ಯವೆಂದೂ ಅನಿತ್ಯವೆಂದೂ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿರುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವೆಂಬ ಪ್ರಕೃತಿಯೂ, ಅದರ ಪರಿಣಾಮಗಳೂ, ಕಾಲವೂ, ಜೀವನೂ, ಪರವಾಸುದೇವನ ಶುಭಾಶ್ರಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹವೂ, ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳಿಗಿರುವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಗರುಡ, ಆದಿಶೇಷ ಮುಂತಾದ ಶರೀರವೂ ನಿತ್ಯಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು.

೨೮೩. ಅನಿತ್ಯಶರೀರಸ್ಯಾಪಿ ಇಚ್ಛಾಕೃತಕರ್ಮಕೃತಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಅನಿತ್ಯಶರೀರವು ಇಚ್ಛಾಕೃತವೆಂದೂ ಕರ್ಮಕೃತವೆಂದೂ ಎರಡುಬಗೆಯಾಗು ವುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಮೊದಲು ಪೃಥಿವೀತತ್ತ್ವದವರೆಗೂ ಇರುವ ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರುತತ್ತ್ವಗಳೂ, ಪರವಾಸುದೇವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯೂಹಮೂರ್ತಿಗಳೂ, ಈ ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ರಿಂದ ಮೂವರು ಮೂವರಂತೆ ಅವಿರ್ಭವಿಸಿರುವ ಕೇಶವಾದಿದ್ವಾದಶತಮೂರ್ತಿಗಳೆಂಬ ವ್ಯೂಹಾಂತರಮೂರ್ತಿಗಳೂ, ಅಸಂಖ್ಯಾತಗಳಾದ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದ್ಯವತಾರಮೂರ್ತಿ

ಗಳೂ, ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಇಚ್ಛಾಕೃತವಾದ-ಅನಿತ್ಯಶರೀರಗಳಾಗಿರುವುವು. ಹಾಗೆಯೇ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳೂ ಮುಕ್ತರುಗಳೂ ಆಗಾಗ ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವ ಅನೇಕ ಶರೀರಗಳು ಅವರಿಗೆ ಇಚ್ಛಾಕೃತವಾದ ಅನಿತ್ಯಶರೀರಗಳಾಗಿರುವುವು.

೨೮೪. ಕರ್ಮಕೃತ್ಯಾಪಿ ಸಂಕಲ್ಪವಿಶಿಷ್ಟಕರ್ಮಕೃತಕೇವಲಕರ್ಮಕೃತಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಕರ್ಮಕೃತವಾದ ಅನಿತ್ಯಶರೀರವು-ತನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಕೃತವಾದುದೆಂದೂ, ಕೇವಲಕರ್ಮಕೃತವಾದುದೆಂದೂ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗುವುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು-ಸೌಭರಿ-ಮುರಿತಾದ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಸಂಭವಿಸಿದ್ದ ಶರೀರವು. ಸೌಭರಿಮಹರ್ಷಿ ತಮ್ಮ ತಪೋಬಲದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಅದೃಷ್ಟವಶೇಷದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ತಮ್ಮ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಮಾಂಧಾತ್ಯಚಕ್ರವರ್ತಿಯ-ವನತ್ತು ಮಂದಿ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನೂ ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವರೊಡನೆ ವಿಹಿತಭೋಗಗಳನ್ನನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ-ವಕೇಕಾಲದಲ್ಲಿ-ವನತ್ತು ಅನಿತ್ಯಶರೀರಗಳನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿಪರಿಸ್ಪೃ.

ಕೇವಲಕರ್ಮಕೃತವಾದ ಅನಿತ್ಯಶರೀರವು-ಕರ್ಮಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಅಧೀನರಾಗಿ ಅದರ ವೇಗದಿಂದ ತಿರುಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಈ ಸಂಸಾರಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟು ತಿರುಗಿ ತಿರುಗಿ ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿರುವ ಅಸ್ಥದಾದಿಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮಾಧೀನವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅವರ್ಜನೀಯವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿದಂತಿರುವ ಶರೀರವಾಗಿರುವುದು.

೨೮೫. ಪುನಃ ಜಂಗಮಜಂಗಮಭೇದೇನ ಶರೀರಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಪುನಃ ಈ ಶರೀರವು ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜಂಗಮವೆಂದೂ ಅಜಂಗಮವೆಂದೂ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಸಂಚರಣಾಕ್ರಿಯೆಯುಳ್ಳ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಜಂಗಮಗಳಾಗಿಯೂ, ಸಂಚಾರರಹಿತವಾದ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಅಜಂಗಮಗಳಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨೮೬. ಜಂಗಮಜಂಗಮಭೇದೇನ ಶರೀರಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ ಕಥನುಪಪತ್ತಿಶಂಕಾ.

ಹೀಗಾದರೆ-ಶಿಲೆ, ಕಾಷ್ಠ, ಘಟ, ಪಟ ಮುಂತಾದ ಚರಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಅಜಂಗಮಶರೀರಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವೋ? ಅಥವಾ ಜಂಗಮಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿಯೋ? ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಅಜಂಗಮಗಳನ್ನು ವೃಕ್ಷ, ಗುಲ್ಮ, ಲತೆ, ವೀರತಾ, ತೃಣ ಎಂದು ಬಿಡುಬಿಡುಪಡಿಸಿ-ಜಂಗಮವೆಂದು ಈ ಐದಕ್ಕೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ "ತಮಸ್ಸು, ಮೋಹ, ಮಹಾಮೋಹ, ಅಕಮಿಸ್ತ, ಅಂಭಿತಾವಿಸ್ತ" ಎಂಬ ಪದ ಸಂಜ್ಞೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಹೇಳಿದುದು ಅತ್ಯಂತನಿಹೀನವಾದ ಜನ್ಮವಾಗಿರುವುದೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಈಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಶಿಲಾ ಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳು ಸೇರಿಲ್ಲವಾಗಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಅಜಂಗಮಶರೀರಗಳೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಇತರಸಹಾಯದಿಂದ ಇವುಗಳು ಸ್ಥಳಾಂ

ತರಕ್ಕೆ ಸಂಚಾರವನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಅಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದು ಸಂಗತವಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಜಂಗಮಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಬಹುದೆಂಬ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲು ತಡೆಯೇನು? ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಜಂಗಮವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ದೇವಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳು ಸೇರದಿರುವಿಕೆಯೇ ತಡೆಯಾಗುವುದು. ಮತ್ತು ಇತರಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಗಮನಶಕ್ತಿ ಇವುಗಳಿಗಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳನ್ನು ಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದೂ ಸಂಗತವಾಗಿಲ್ಲ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಗಮನಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಇತರಸಹಾಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಗಮನವ್ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅನೇಕಮನ್ಯುಷ್ಯರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಒಂದು ಬೊಡ್ಡ ವ್ಯಕ್ತಕೂ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಗಮನವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ವ್ಯಕ್ತವನ್ನೂ ಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಅದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಬೇಕಾದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಗಮನಶಕ್ತಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳಿಗೆ ಅದು ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇವು ಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಯೂ ಸೇರಲಾರವು. ಮತ್ತು ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳಿಗೆ ಮೊದಲು ಶರೀರತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾದರಲ್ಲವೆ-ಇವು ಯಾವ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವೆಂದು ವಿಚಾರಮಾಡಬಹುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಯೇ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಶರೀರತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಜಂಗಮವೆಂದೂ ಅಜಂಗಮವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ಶರೀರವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದುದೇ ಸಂಗತವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

೨೦೭. ತತ್ಪರಿಹಾರನಿರೂಪಣಂ.

ಅಂಥ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಈ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಗಮನಶಕ್ತಿ ಇವುಗಳಿಗಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇವು ಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಲಾರವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಉಕ್ತಿ ನಮಗೂ ಇಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು. ಇವುಗಳನ್ನು ನಾವು ಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಯಾರಿಗೂ ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಎಷ್ಟು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ “ವ್ಯಕ್ತ-ಗುಲ್ಮ-ಲತೆ-ವೀರುತ-ಪುಷ್ಪ” ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳು ಸೇರದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಬಹುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬಾರದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರವೆಂಬ ಸಂಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ “ವೀರುತ-ಪುಷ್ಪ”ದ ಒಳಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳು ಸೇರುವುದಾದುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

೨೮೮. ಉಕ್ತಾರ್ಥಃ ಭಾಷ್ಯಕಾರಸಂಮತಃ.

ಆದುದರಿಂದಲೇ ವೇದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರು “ದೇವ-ಮನುಷ್ಯ-ಯಕ್ಷ-ರಾಕ್ಷಸ-ಪಕ್ಷಿ-ವೃಕ್ಷ-ಲತೆ-ಕಾಷ್ಠ-ಶಿಲೆ-ತೃಣ-ಘಟ-ಪಟ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತಶಬ್ದಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಾದ ಆ ಆ ಆಕಾರದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಆ ಆ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಅಷ್ಟಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಆ ಆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕರ್ಮವಶದಿಂದ ತನಗೆ ಶರೀರವಾಗಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಅಭಿಮಾನಿಸುತ್ತ ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವ ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನೂ, ಅಂಥ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಒಳಗೆ ಗೂಢನಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೂ ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟು, ಮೇಲೆ ಕಾಣುವ ಅಚಿದ್ವಸ್ತುವನ್ನು ಜೀವನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೂ, ಈ ಅಚಿದ್ವಸ್ತು-ಜೀವ-ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿಯೂ, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಿಶೇಷ್ಯವಾಗಿಯೂ ಬೋಧಿಸಿ, ಅಂಥ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮುಖ್ಯವಿಶೇಷ್ಯವಾಗಿ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಬೋಧಿಸುವ ಸಮಸ್ತಶಬ್ದಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮಪರ್ಯಂತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರಲ್ಲದೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿರುವರು.

ಇದರಿಂದ—“ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಶರೀರತ್ವವೇ ಇಲ್ಲ” ಎಂಬ ಅಶಂಕೆ ನಿವಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಗೌತಮಮಹರ್ಷಿಯ ಶಾಖಕ್ಕೆ ಸಾತ್ರಕಾದ ಅಹಲ್ಯೆಯ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಸದಾಚಾರ್ಯಮುಖದಿಂದ ಕೇಳಿರುವವರಿಗೆ “ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನೇ ಇಲ್ಲ” ಎಂಬ ಅಶಂಕೆ ತಲೆದೋರುವುದಕ್ಕೇ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೨೮೯. ಭಾಷ್ಯಕಾರಸಂಮತಃ ಉಕ್ತಾರ್ಥಃ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮದ್ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ

ಉಧ್ವಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ಸತ್ತಸ್ಥಾ ಮಧ್ಯೇ ತಿಷ್ಠಂತಿ ರಾಜಸಾಃ |

ಜಘನ್ಯಗುಣವೃತ್ತಿಸ್ಥಾ ಅಧೋಃ ಗಚ್ಛಂತಿ ತಾಮಸಾಃ ||

ಎಂಬ ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ—ಉತ್ತರಾರ್ಧಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ “ತಮೋಗುಣದಿಂದ ಅತ್ಯಂತಮಲಿನರಾಗಿರುವ ಜೀವರುಗಳು ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತನಿಕ್ಕುಷ್ಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ತಮೋಗುಣವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿ ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತನಿಹೀನವಾಗಿರುವ ಜನ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತ ಕೆಳಕೆಳಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವರು; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಮೊದಲು ಚಂಡಾಲಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವರು. ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ತಿರ್ಮಗ್ನಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವರು; ಅದರಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ನೀಚವಾದ ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಾದಿ ಭಿಕ್ಷುಗಳನ್ನು ಪಡೆವರು; ಅಷ್ಟಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸ್ಥಾವರಜನ್ಮಕ್ಕೂ ಬರುವರು

ಅದರಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ನೀಚವಾದ ಗುಲ್ಮ-ಲತೆ-ಮುಂತಾದ ಜನ್ಮವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವರು; ಕೊನೆಗೆ ಎಲ್ಲದಕ್ಕಿಂತಲೂ ನೀಚತಮವಾದ ಶಿಲೆ-ಕಾಷ್ಠ-ಲೋಷ್ಣ-ತ್ವಣ ಮುಂತಾದ ಶರೀರವನ್ನು ವಡೆವರು.” ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುವುದರಿಂದ “ಶಿಲೆ, ಕಾಷ್ಠ, ಘಟ, ಪಟ, ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನೇ ಇಲ್ಲ” ಎಂಬ ಅಶಂಕೆ ಅತ್ಯಂತಮೂಢಮತಿಗಳಿಗಲ್ಲದೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ವಿವೇಕವುಳ್ಳವರಿಗೂ ಸಹ ತಲೆದೋರದು.

ಆದಕಾರಣ ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ನಿರ್ಬಾಧವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಜಂಗಮವೆಂದೂ ಅಜಂಗಮವೆಂದೂ ಶರೀರವನ್ನು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಭಾಗಮಾಡಿದುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

೨೯೦. ಜಂಗಮಶರೀರಸ್ಯ ಚಾಶುರ್ವಿಧ್ಯಂ.

ಈ ಜಂಗಮಶರೀರವು—ದೇವಶರೀರ, ಮನುಷ್ಯಶರೀರ, ತಿರ್ಯಕ್ಕಶರೀರ, ನಾರಕಿಶರೀರ ಎಂದು ನಾಲ್ಕುಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಕಿನ್ನರ, ಗಂಧರ್ವ, ರಾಕ್ಷಸ, ಯಕ್ಷ, ಆಪ್ಸರಸ್ಸು, ವಿದ್ಯಾಧರ, ಗುಹ್ಯಕ, ಪಿಶಾಚ, ಸಿದ್ಧಜಾತಿ, ಭೂತಜಾತಿ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ದೇವಜಾತಿಯ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಶೂದ್ರ, ಚಂಡಾಲ, ಮ್ಲೇಚ್ಛ, ಕಿರಾತ, ಹೂಣ, ಪುಳಿಂದ, ಪುಲ್ವಸ ಮುಂತಾದ ಜಾತಿಗಳು ಮನುಷ್ಯಜಾತಿಯ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

ಈ ಎರಡು ಜಾತಿಯವರೂ ಶಾಸ್ತ್ರವಶ್ಯರಾಗಿ ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳಿಗೆ ಬದ್ಧರಾಗಿ ಇರುವರು.

ಮೃಗ, ಪಕ್ಷಿ, ಸರ್ಪ, ಕ್ರಿಮಿ, ಕೀಟ, ಜಲಜಂತುಗಳು ಇವೇ ಮೊವಲಾದುವು ತಿರ್ಯಗ್ಜಾತಿಯ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

ನಾರಕಿಶರೀರವೆಂದರೆ—ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಪಾಪಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಫಲವಾದ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ರೌರವ ಮುಂತಾದ ನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ದೊರೆತ ಯಾತನಾಶರೀರಗಳು. ಯಾತನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ಶರೀರಗಳು ಬಂದೊದಗುವುದರಿಂದ ಯಾತನೆಯನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಜೀವನು ಅಲ್ಲಿ ಮರಣ ಹೊಂದಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆ ಶರೀರಗಳು ಅಷ್ಟೊಂದು ಬಲವತ್ತರಗಳಾಗಿ ಯೂ, ದುಸ್ತ್ಯಜಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವುವು. ಹೆಚ್ಚು ಮಾತಿನಿಂದೇನು? ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಬಲವಾಗಿ ಕಾಡಿರುವ ಲೋಹದ ಕಂಬಕ್ಕೆ ಇವನನ್ನು ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿದರೂ ಇವನು ಆ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತ ಆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವನಲ್ಲದೆ ಮರಣಹೊಂದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬಲವತ್ತರವಾಗಿ ಕಾದು ಮರುಳುತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆಯ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಇವನನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಾಕಿದರೂ ಮರಣಹೊಂದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪಾಪಫಲವಾದ ದುಃಖವನ್ನು ಭವವು ಮುಗಿದರೆ ಆ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವನು.

೨೯೧. ಪುನರಪಿ ಜಂಗಮಶರೀರಸ್ಯ ಯೋನಿಜಾಯೋನಿಜಭೇದೇವ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಇದೇ ಜಂಗಮಶರೀರವು—ಯೋನಿಜವೆಂದೂ, ಅಯೋನಿಜವೆಂದೂ, ಪುನಃ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಈ ವಿಭಾಗವು ದೇವ, ಮನುಷ್ಯ, ತಿರ್ಯಕ್ ಈ ಮೂರು ಜಾತಿಯ ಶರೀರಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಾರಕಿಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ, ಕೇವಲವಾಪದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಆ ಶರೀರವು ಅಯೋನಿಜವಾಗಿರುವುದೆಲ್ಲದೆ ಯೋನಿಜವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ದೇವಜಾತಿಯಲ್ಲಿ—ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಭಿಕಮಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಚತುರ್ಮುಖನ ಶರೀರವೂ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಧ್ಯಕೈಟಭರ ಶರೀರವೂ, ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೆ ಮಾನಸಪುತ್ರರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಸನಕಾದಿಗಳ ಶರೀರವೂ, ಕರ್ಮ, ನಾರದ, ಪುಲಸ್ತ್ಯ, ಅತ್ರಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳ ಶರೀರವೂ ಸಹ ಅಯೋನಿಜಶರೀರಗಳಾಗಿರುವವು.

ಮನುಷ್ಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿ—ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ, ದ್ರೌಪದಿ ಮುಂತಾದವರ ಶರೀರಗಳು ಅಯೋನಿಜಗಳಾಗಿರುವವು.

ತಿರ್ಯಗ್ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ—ಐರಾವತ, ಉಚ್ಚೈಶ್ವರಸ್ಸು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಶರೀರಗಳು ಅಯೋನಿಜಗಳಾಗಿರುವವು. ಯೋನಿಜಶರೀರವಾದರೆ ಈ ಮೂವರಲ್ಲಿಯೂ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

೨೯೨. ರೇತಸ್ಸೇಚನರೂಪಶಂಚಮಾಹುತ್ಯಭಾವಾತ್ ಅಯೋನಿಜಶರೀರಾಸಂಭವಾಕಂಕಾ.

ಹೀಗಾದರೆ—“ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯಾಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ “ದ್ಯುಲೋಕ, ಪರ್ವಣ್ಯ, ಪೃಥಿವಿ, ಪುರುಷ, ಯೋಷಿತ” ಎಂಬ ಐದು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಅಗ್ನಿಯಾಗಿ ರೂಪಣಮಾಡಿ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ “ಶ್ರದ್ಧೆ, ಸೋಮ, ವೃಷ್ಟಿ, ಅನ್ನ, ರೇತಸ್ಸು” ಈ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಅಹುತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಐದನೆಯ ಅಗ್ನಿಯಾದ ಯೋಷಿತಿನಲ್ಲಿ ರೇತಸ್ಸೇಚನವೆಂಬ ಅಹುತಿ ಸಂಭವಿಸಿದ ಮೇಲೆಯೇ ಈ ಜೀವನು ಶರೀರವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಪುರುಷಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದಕ್ಕೆಯೋಗ್ಯನಾಗುವನಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಶರೀರವಿತ್ಪನ್ನಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಿರುವಾಗ ಅಯೋನಿಜಶರೀರದಲ್ಲಿ ರೇತಸ್ಸೇಚನವೆಂಬ ಪಂಚಮಾಹುತಿಯಿಲ್ಲದಿರಲು ಆ ಶರೀರವು ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿತು” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು.

೨೯೩. ಪಂಚವ್ರಾತುತಿಯಮಸ್ಯ ಯೋನಿಜಶರೀರಮಾತ್ರವಿಷಯಶ್ಚಂ.

ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಇತಿ ಶು ಶಂಚಮ್ಯಾಮಾಹುತೀವ್ಯಾಪುರುಷ ಪಚನೋ ಭವಂತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ರೇತಸ್ಸೇಚನವೆಂಬ ಪಂಚಮಾಹುತಿಯಮವು ಯೋನಿಜಶರೀರಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಅಯೋನಿಜಶರೀರಕ್ಕಲ್ಲ.

ಮತ್ತು—ಪುಣ್ಯಫಲಾನುಭವವು ಮುಗಿದವರೆಗೂ ಈ ಜೀವನು ಸ್ವರ್ಗಾದಿಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ನಾಶವಾಗಿ ಆ ಫಲಾನುಭವವು ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ಅವಶಿಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಗಲೇ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಮೊದಲು ಆಕಾಶವನ್ನು ನೇರಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ವಾಯುವನ್ನೂ, ವಾಯುವಾಗಿ ಧೂಮವನ್ನೂ, ಧೂಮವಾಗಿ ಜಲಧರವನ್ನೂ, ಜಲಧರವಾಗಿ ವರ್ಷಿಸುವ ಮೇಘವನ್ನೂ ನೇರಿ. ಅಲ್ಲಿಂದ ವೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಸಸ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಭತ್ತ, ಗೋಧಿ, ಕಡಲೆ, ಉದ್ದು, ಎಳ್ಳು ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳಾಗಿಯೂ, ಓಷಧಿವಸ್ತುತಿಗಳಾಗಿಯೂ ಹುಟ್ಟಿ ಪುರುಷನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ರೇತೋರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ ರೇತಸ್ಸೇಜನವೆಂಬ ಆಹುತಿಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಯೋನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾದ ಶರೀರಾಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದು ಪುರುಷನೆಂದೆ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗುವನೆಂದು ಹೇಳಿರುವಕಾರಣ ಯೋನಿವ್ರಾಪ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಆಕಾಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಸಂಯೋಗಮಾತ್ರವೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಇಲ್ಲ.

ಯೋನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದನೇಲಿ—ಈ ಪ್ರವೇಶವು ಸ್ತ್ರೀಯ ಹುತುಕಾಲವೆಂಬ ಹದಿನಾರು ರಾತ್ರಿಗಳೊಳಗಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಹೋರಾತ್ರದವರೆಗೂ ಕೆಲಿಲವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದ್ರವವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಏಳು ದಿನಗಳೊಳಗಾಗಿ ಬುದ್ಬದದಂತೆ (ಗುಳ್ಳೆಯಂತೆ) ಪರಿಣಮಿಸುವುದು. ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳೊಳಗಾಗಿ ಪಿಂಡಾಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ಒಂದು ತಿಂಗಳೊಳಗಾಗಿ ಕಠಿನವಾಗುವುದು. ಎರಡನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ತಲೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ಮೂರು ತಿಂಗಳೊಳಗೆ ಕಾಲುಗಳು ಉಂಟಾಗುವುವು. ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬೆರಳುಗಳೂ ಹೊಟ್ಟೆಯೂ ಸೊಂಟವೂ ಉಂಟಾಗುವುವು, ಐದನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬೆನ್ನಿನ ಮೂಳೆಗಳು ಜಿನ್ನಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವುವು. ಆರನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಗು ಕಣ್ಣು ಕಿವಿಗಳು ಅವಿರ್ಭವಿಸುವುವು. ಏಳನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವಕಳೆ ಕೂಡುವುದು. ಎಂಟನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುವು. ಒಂಬತ್ತು ಅಥವಾ ಹತ್ತನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಬಲವಾದ ವಾಯುವೇಗದಿಂದ ಈಜಿಗೆ ತಳ್ಳಲ್ಪಡುವುದು. ಹೀಗೆ ಯೋನಿಜನವಾದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಆ ಆ ಕ್ಲಿಪ್ತಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಗರ್ಭದೊಳಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನೂ, “ರಕ್ತ, ಮಾಂಸ, ಮೇದಸ್ಸು, ಅಸ್ಥಿ, ಸ್ನಾಯು (ನಾಡಿ), ಮಜ್ಜಾ, ಶುಕ್ಲ” ಎಂಬ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳ ಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನೂ, ಶರೀರಕ್ಕೆ ಮೂಲಸ್ತಂಭವಾಗಿರುವ ವಾತಪಿತ್ತಶ್ಲೇಷ್ಮಗಳ ಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನೂ, ನಾಡೀವಿಶೇಷ, ಅವುಗಳ ಪರಿಮಾಣ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯನಾಡಿಸಗಳ ವಿಭಾಜನ, ಇವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆಯುರ್ವೇದಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅರ್ಥ. ಪುನರಪಿ ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಜನನವಾಗುವುದೇನು ಚಾತುರ್ವರ್ಯ.

ಹೀಗೆಯೇ ಜನನವು, ಅಂಶಜ, ಸ್ವೇದಜ, ಉದ್ಭಿಜ್ಜ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆ ಭೇದಗಳನ್ನೂ ಈ ಶರೀರವಸ್ತುವುಳ್ಳ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಎಲ್ಲಾ ಹತ್ತುಷ್ಠಾಜ್ಜಾ

ತಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ಮನುಷ್ಯಜಾತಿಯೂ ಜರಾಯುಜವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. (ಜರಾಯು ಎಂದರೆ ನವಿರುಕಾಗದಂತೆ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವ ಒಂಘಾನೊಂದು ಚೀಲ). “ಪಕ್ಷಿ, ಸರ್ಪ, ಮೊಸಳೆ, ಮೀನು, ಆಮೆ” ಇಂಥ ಅನೇಕಜಾತಿಗಳು ಅಂಡಜವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು. (ಅಂಡ-ಮೊಟ್ಟೆ). ಕಾಡುನೋಣ, ಊರುನೋಣ, ಸೊಕ್ಕೆ, ಹೇನು, ತಿಗುಣಿ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕಜಾತಿಗಳು ಸ್ವೇದಜವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು (ಸ್ವೇದ-ಶಾಕ) ಭೂಮಿಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಅಂಕುರರೂಪವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು ಬರುವ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಾವರಜಾತಿಗಳೂ ಉದ್ಭಿಜ್ಜವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು.

೨೯೫. ವ್ಯಷ್ಟಿಶರೀರಾಣಾಂ ಈಶ್ವರಂ ಪ್ರತಿ ಸದ್ವಾರಕಶರೀರತ್ವವಿತ್ಯೇಕಃ ಪಕ್ಷಿಃ.

ವ್ಯಷ್ಟಿಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಆ ಜೀವನಿಗೆ ಶರೀರಗಳಾಗಿರುವ ಈ ಸಕಲಶರೀರಗಳೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಶರೀರಗಳಾಗಿಯೇ ಇಗುವುವು. ಈಶ್ವರನೂ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಂಥ ಜೀವನನ್ನು ಆ ಆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಆ ಆ ಶರೀರವು ಜೀವದ್ವಾರಾ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಶರೀರವಾಗಿ ಸದ್ವಾರಕಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಕೆಲವರು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಒಪ್ಪಿರುವರು. ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಸೂಕ್ತಿಗಳೊಳಗೆ ಅನೇಕಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಕಂಡುಬರುವುದು.

೨೯೬. ಜೀವಸ್ಯೇವ ಅಚಿದ್ವಸ್ತುನೋ ವಿಈಶ್ವರಂ ಪ್ರತಿ ಅದ್ವಾರಕಶರೀರತ್ವಮೇವೇತ್ಯಪದಃ ಪಕ್ಷಿಃ.

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—“ಈಶ್ವರನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅಚಿದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಜೀವನಂತೆಯೇ ಅಚಿದ್ವಸ್ತುವೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ವಾಗಿಯೇ ಶರೀರವಾಗಿ ಅದ್ವಾರಕಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯೇನೂ ಇಲ್ಲ; ಸುಷುಪ್ತಿಮೂರ್ಛಾದೃವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನು ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಲಾರದೆ ಬಿದ್ದಿರುವಾಗ ಈಶ್ವರನೇ ಅದನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚ್ವಾಸಾದಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಕಾರಣ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಅದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ವಾಗಿ ಶರೀರವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಹಾಗಾದರೆ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ಇರುವುದೆಂದು ಏತಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಾರದು” ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

೨೯೭. ಸರ್ವವ್ರವ್ಯಾಣಾಂ ಈಶ್ವರಂ ಪ್ರತಿ ನಿರುಪಾಧಿಕಶರೀರತ್ವಂ, ಅಚಿದ್ವ್ಯವ್ಯಸ್ಯ ಜೀವಂ.

ಪ್ರತಿ ಸೋಪಾಧಿಕಶರೀರತ್ವಂ ಚ.

ಹೇಗಾದರೂ—ಸರ್ವದೇಶ, ಸರ್ವಕಾಲ, ಸರ್ವಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಸರ್ವದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಏವ ಎಂದರೆಯಾವುದೊಂದು ಕಾರಣವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಶರೀರಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದೂ, ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಅಚಿದ್ವ್ರವ್ಯವು ಜೀವನ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಅವನಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಶರೀರಾಕಾರವನ್ನು ತಾಳಿ ಆ ಕರ್ಮವಿರುವ ಪರ್ಮಂತವೂ ಅವನಿಗೂ ಶರೀರವಾಗಿದ್ದೆಯೆಂದೂ, ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದೇ ವೇದಾಂತೋಪದಿಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ನ್ಯಾಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಮಾರ್ಗವಾಗಿರುವುದು.

